

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

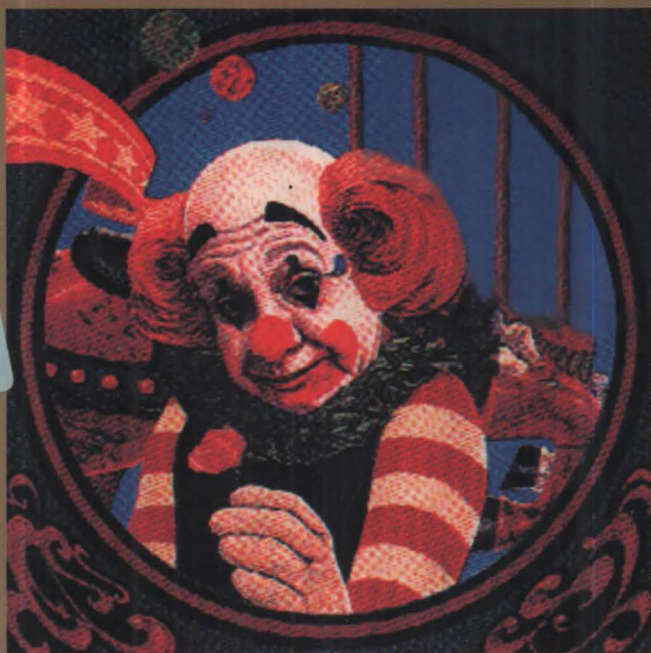
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Ünsal ÖZÜNLÜ

GÜLMECENİN DİLLERİ

DORUK

— GÜLMECENİN DİLLERİ —

Ünsal Özünlü, bütün akademik kariyerini Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladı. Prof. Özünlü, aynı üniversitede İngiliz Dilbölümü başkanlığı da yaptıktan sonra kendi isteğiyle Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Başkanlığı'na geçti.

Yazarın, Edebiyatta Dil Kullanımları (Doruk Yayınları) adlı eseri dışında Kızılderili Mitolojisi ve İri Boynuzlu Kara Geyik Anlatıyor (İmge Kitabevi) adlı iki çeviri kitabı da bulunuyor.

**Đ Doruk Yayıncılık
İnceleme**

**GÖLMECENİN DİLLERİ
Ünsal Özünli**

**Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoglu**

**Düzeltili:
Özden Bayram, Sabri Akdemir**

**Kapak Tasarımı:
DORUK ve Etki Ajans**

**Dizgi(Doruk dizgilevi)
Arzu Tan**

**Baskı ve cilt: Feryal Matbaası
Tel: (0. 312) 230 80 61
Birinci Baskı, 1999
ISBN: 975 - 553 - 308-7**

GÜLMECENİN DİLLERİ

ÜNSAL ÖZÜNLÜ

28.5.2005

Ünsal ÖZÜNLÜ, *Gülmecenin Dilleri*,
I. Baskı, Ankara 1999, Doruk Yayınları, 312s.
ISBN : 975-553-308-7

İÇİNDEKİLER

Önsöz

BÖLÜM I: KURAMSAL BİLGİLER

İnsanlık Tarihinde Gülmece'nin Ortaya Çıkışı	15
Gülmece Nedir?.....	19
Dört Gülmece Kuramı, Dört 'Ana Salgı'	19
Başlıca Gülmece Kuramları	21
Yaratıcılık, Dil Kullanımları, Gülmece.....	24
Dilin Oluşumunun Gülmeceye Alınan Yanları	26
Gülmece - Dil	30
Gülmece - Dilbilim.....	32
Gülmece - Kültür.....	35
Gülmece - Yaşam.....	37
Gülmece, İklim, Davranışlar	41
Gülmece - Millet.....	43
Gülmece - İnsan Sağlığı	45
Gülmece Eğitimi	45
Gülmece - Metin Türleri.....	47
Gülmecede İşlevler.....	49
Gülmece - Deyişbilim	52
Batıda Gülmece Üzerindeki Çalışmalar	57
Türk Gülmecesinin Tarihine Kısa Bir Bakış.....	59
SÖZLÜ DEVİR.....	61
Meddah.....	62
Karagöz - Hacivat	62
Ortaoyunu	63
YAZILI DEVİR	63
Son Yıllarda Gülmece	67

BÖLÜM II: UYGULAMALAR

KARAGÖZ OYUNLARINDA İLETİŞİM	69
Sözlü - Yazılı İletişim	70
Konuşma İlkeleri - Gülmece İlişkisi	71
Karagöz - Hacivat	73
Karagöz - Bildiri Modeli İletişim	74
i- Ses-Anlam	75
ii- Çok Anlamlılık	76
iii- Ters Anlamlılık	77
iv- İlişkisel İletişim (Phatic Communication)	78
a- Uyak Kullanımı	79
b- Uyaklı Sözcüklerle Verilen Ters Anlamlar	79
c- Uyaklarla Ters Anlamların Sağlayamadığı İletişim	80

İLETİŞİMDE PATLAMALAR

Doğal Diller, Yapay Diller	82
Dil, İletişim, Gülmece	83
Politika - Gülmece	84
Şifreli Dil	85
Yabancı Dille İletişim ve Gülmece	86
İletişimdeki Temel İşlevler	87
Bildiri Modeli, Gülmecede İletişim	91

FIKRALAR VE GÜLMECE DİLİ	93
Fıkralar	94
Seks	97
Ölüm	98
Kültür	99
Yargı	108
Dil	112
A- Sesbilgisi	112

B- Biçimbilgisi	114
C- Anlambilim.....	115
D- Niteleme-Tanımlama-Genelleme-Aforizma.....	118
E- Olayı Yaratan - Olaydan Etkilenen Kişilerin Rollerinin Değişmesi.....	124
F- Söylem.....	127
G- Deyiş	129
H- Kurgu	132
Fıkralar veGülmecenin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi.....	138
İletişimde Gülmece	140
Konuşma İlkelerinin Çiğnenmesi	141
1. Nicelik	141
2. Nitelik.....	144
3. Bağlantı	148
4. Biçim.....	151
Dilötesi Özellikler	161
Önvarsayımlar.....	161
Sezdirimler	166
Çıkarımlar	174
Göstergebilimsel Simgeler	179
 GÜLMECEDE KESİMSSEL DİL	183
Toplumda Dil Kullanımları.....	183
Kesimsel Dil Kullanımları - Gülmece	186
Dil Kullanımları - Eğitim Düzeyi	188
Lehçe Kullanımı	189
Deyiş Biçimleri - Kesimsel Dil Kullanımları	191
Kesimsel Dil Kullanımlarıyla İncelik Orantısı	192
Kesimsel Dil Kullanımlarıyla Sözdizimi-Sözcük İlişkisi.....	193
Lehçeler - Kesimsel Dil Kullanımları.....	194
Ses Değişmeleri - Kesimsel Dil.....	195

TÜRK GÜLMECESİNDE DUVAR ve	
KALDIRIM YAZILARI	198
Günümüzde Gülmece - Gülmece Dergilerinin Durumu	198
Tümce - Gülmece Kurguları.....	201
Duvar - Kaldırım Yazıları	202
Graffiti Türleri	204
a) Tanımlar -Yargılar.....	204
b) Manşetler -Açıklamalar	204
c) Suçlamalar -Yakınmalar	205
d) Vecizeler, Darbimeseller, Kalp Atasözleri	205
e) Açıklanmış Önergeler.....	206
f) Değişen Sözcükler	207
g) Slogan Biçimleri.....	207
h) Öğütler	208
i) Yanlış Öncüller ve Kusurlu Sonuçlar	208
j) Metinler - Eklentiler	209
Mantık İşlevi	209
Haber İşlevi	211
ERAYOLOJİ	214
Söylem Değişbilimi Açısından Eray'ın İncelenmesi.....	214
Söylem Değişleri.....	216
1- Yaratılan Sözcükler	230
2- Niteleme Öbekleri	230
3- Alışılmamış Bağdaştırmalar	230
4- Azarlamalar.....	231
5- Çeşitli Kesimsel Dil Kullanımları.....	231
BİTMEDEN	233
EKLER: ÇEŞİTLİ FIKRALAR.....	234
K A Y N A K Ç A.....	304

*Yaşamında bir türlü gülemeyen çok sevgili
annem Nazire Özünlü ile, yaşamı, gülmeyi,
eğlenmeyi çok seven çok sevgili babam M. Kemal
Özünlü'yü rahmet dileklerimle birlikte,
saygılarımla anıyorum.*

ÖNSÖZ

İnsan yaşamının iki yüzünden biri olan gülmece yüzyıllar boyu ilgi çekmiş, insanlar üzüntülü oldukları anlardaki sıkıntı-
larını gülmecenin yardımıyla dağıtmağa çalışmışlardır. Yaşamda bazı olaylar her zaman kolaylıkla anlaşılamaz ve irdelenemez. İnsanlar böyle olayları, düşünce dizgelerine başvurarak, benzer olaylar yardımıyla anlamaya, irdelemeye ve yargılamaya çalışır. Olayları herkes aynı derecede irdeleyemez; irdeleyebilmek için de çeşitli yöntemler kullanırlar. İnsan-

ların kendi düşünce dizgelerine göre algılanıp irdelenen yeni olaylar da daha başka olayları irdelemek üzere örnek olarak kullanılır. Bu nedenle, gülmece yalnızca eğlendirici bir araç olarak görülmemiş, aynı zamanda, düşündürücü bir yöntem, düşünce gücünün bir göstergesi, örnek alınacak en etkin bir olgu olarak da kullanılmıştır. Gülmecenin insanlığa etki edebilecek en yetkin araçlardan birisi olma özelliğini yüzyıllar boyu sürdürürelmesi nedenlerinden başlıcasının bu olması gerekir.

Gülmece, Klasik Çağ filozoflarından olan Eflatun'dan başlayarak yüzyıllar boyu felsefe, edebiyat, toplumbilim, ruhbilim, insanbilim, vb. bilim dallarındaki hemen hemen her bilim adamının ilgisini çekmiştir. Anılan bu bilim dallarında gülmece alanında bazı kuramlar ortaya atılmış, gülmece yapıtları bu kuramlar ışığında incelemeye çalışılmıştır. Yeni bir kuram ortaya çıkıp, bir önceki kuramın eksik yanlarını gösterinceye kadar, o önceki kuramlar yürürlükte kalmış, ya da incelemeyi eski ya da yeni, belli bir kuram ışığında yapan araştırmacı, o kuramı hangi nedenlerle kullandığını açıklamak gereğini duyarak araştırmasını sürdürmüştür. Gülmece, bilimsel olarak incelenmeye değer bir alandır ve bilim dalı olacak kadar da üzerinde durulması gereken bir konudur.

Yaşamın bir yanda sevinçli, öbür yanda üzüntülü iki karşıt yanının göstergesi olan gülmece ve ağlatı (trajedi) arasında Klasik Çağlar'daki düşünürlerce bazı ayrımlar olduğu varsayılmıştır. Bu ayrımlarda, gülmecenin, daha çok, yaşamdaki iyimser olayları öncelediği, kaderin öne sürdüğü iyimser olayları baskın çıkardığı, kötü olaylardan hep kurtuluş olduğunu vurguladığı, birleştirici olduğu, toplum kesimlerinin genellikle aşağı tabakalarındaki hafif olaylarla ilgilendiği, bireysel ve zevk

veren şeyleri incelediği; ağlatının ise, daha çok, yaşamdaki kötümser olayları öncelediği, kötü olaylardan hiçbir zaman kurtuluş olmadığını savunduğu, yoketme ve yokolma güdüsü taşıdığı, toplum kesimlerinden genellikle yüksek tabakadaki insanları konu aldığı, ayırıcı olduğu, toplumsal ve acı veren şeyleri incelediği ileri sürülmüştür. Ağlatı türündeki yapıtların yüksek değerde görülmesine karşın, gülmece hepten hafiften alınmış, değersiz görülmüştür. Bu görüşlerin neredeyse zamanımıza kadar böyle süregeldiği savlanabilir. Son yirmi-otuz yıldan beri gülmece alanındaki bilimsel çalışmalardan gülmece-
nin öneminin iyice belli olacağı biçimde sonuçlar elde edilmeye başlanmış, Avrupa ve özellikle Amerika'daki çeşitli üniversite-
lerde gülmece ile ilgili bölümler açılmıştır. Gülmece artık aşağı
tabakanın verileri ve bayağı insanların yapıtları ve yaşamları
olarak değil, her çeşit insanın incelenmeye değer verileri olarak
ele alınmaya başlamıştır.

Ülkemizde gülmece konusu ve alanı çok zengin olmasına karşın, bu alanda bilimsel inceleme ve çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bilimsel yöntemlerle incelenemeyen yapıtlar da değerlerini ortaya sermekten yoksun bırakılmakta, en kötüsü de, gülmece sanatında gülmeceyi gülmece yapan yapılar ve öğeler anlaşılamamaktadır. Elinizdeki bu kitap, gülmece alanındaki bazı yapıtları inceleyebilme düşüncesiyle ortaya çıkmış kitaplardan ülkemizde belki de ilki olmaktadır. Kitapta-
ki çeşitli inceleme bölümlerinde görüleceği gibi, gülmece, dilin bazı yapılarını kendi amacı doğrultusunda kullanır. Böyle kullanımlarda sanki ayrı bir dil ve ayrı bir dil dizgesi yaratıyor-
muş etkisini gösterir. İşte bu yüzden kitabın başlığı 'Gülmece-
nin Dilleri' adını taşımaktadır. Dilin aynı dil, dizgelerin aynı
dizge olduğu herkes tarafından bilinmektedir, ancak ölçünlü

dilin olağan dizgeleri olağanüstü yer, zaman ve biçimlerde kullanılmak istendiğinde, başka bir dil kullanılıyormuş gibi bir görünüm verdiği için kitaba böyle bir başlık verilmiştir. Kitap özellikle iki bölüme ayrılmakta, birinci bölümde kuramsal bilgiler, gülmecenin ne olduğu, diğer bilim dallarıyla, özellikle dilbilimle olan ilişkisi ve gülmecenin tarihi verilmekte, ikinci bölümde de birinci bölümde ele alınan kuramsal bilgiler ve dilbilimsel veriler ışığında uygulamalı incelemeler gözler önüne serilmektedir. İkinci bölümde uygulamalı olarak Karagöz oyunlarında iletişim öğeleri, İletişimde Patlamalar adı altında ve iletişim aracı olarak çeşitli deyişlerin sergilendiği iletişim metinleri, gülmecede kesimsel dil kullanımları, duvar ve kaldırım yazıları, Atıla Atalay'ın dilde yaratıcılığı bakımından oldukça ilginç örnekler taşıyan Eray yazı dizisinin dilbilim ve söylem açısından önemi ve gülmece dilinde fıkraların incelenmesi bol sayıda örnekler verilerek ele alınmaktadır. Kitabın sonuna gene oldukça kabarık bir sayıda fıkra örnekleri verilmiş, kuramsal bilgilerin uygulanması bu yeni fıkralarda okuyuculara bırakılmıştır. Her çeşit gülmece metni, o metni okuyan her okuyucu tarafından değişik biçimde yorumlanabilir, ancak genel bir irdeleme ve yorumlama eyleminin, gene de bazı ortak anahatları taşıması gerçeği yüzünden, en azından en küçük ortak yorumlama ve irdeleme özelliğini herkesin taşıması kaçınılmazdır. Bu nedenle kurgu, anlam, yorumlama yöntemleri bu en küçük ortak özelliklerden kuşkusuz etkilenecektir. Bu kitapta örnek alınan dilbilimsel yöntemlerin ele alınış nedeni de işte bu yüzdendir. Bunların gülmece incelemesinde ve gülmeceye bilimsel ve dilbilimsel yönden yaklaşımda oldukça yararlı bir öncü olacağı kanısını taşıyorum.

BÖLÜM I

KURAMSAL BİLGİLER

İnsanlık Tarihinde Gülmecenin Ortaya Çıkışı

Gülmecenin ana konusunun insan olduğu, ve insanın bulunduğu her yerde de gülmecenin olduğu söylenir hep. İnsanlık tarihine bir göz atılırsa, gülmecenin insanlığın bu uzun tarih boyunda ne zaman başladığını kestiremez. Gülmecenin Adem ile Havva'nın yaratılmasından hemen sonra başladığını savlamak doğru olabilir belki de. Böyle bir varsayım la, (ya da bir çeşit boş kuruntuyla) düşünmeyi sürdürerek, herhangi bir kimse, sanki günah işlemeye odaklanmış olan bu

kutsal çiftin o günahlarını ne zaman, hangi tarihte işlemiş olabileceklerini de saptamaya çalışabilir ve bu çiftin o günahı büyük bir olasılıkla, incir yapraklarının dökülmeye başladığı sonbahar mevsiminde işlemiş olabileceğini ortaya atabilir. Bu çeşit bir akıl yürütmede insanlığın değişmez ve kaçınılmaz kaderi olan günah işleme içgüdüleriyle alay edildiği açıkça belli olmaktadır. İnsanlığın yapısında bulunan en temel zayıflıklardan birini vurgulamak için bu gibi alaycı bir gülmece yöntemi kullanılabilir.

Dil, Nuh Tufanı'ndan çok önce, Adem'le Havva daha cennette oldukları sıralarda Allah'ın buyruğuyla yaratıldığına göre, Havva Ana'mız, Adem Baba'mıza birçok kez:

-"Beni seviyor musun?" diye sormuş olabilir. Adem Baba da, Çetin Altan'ın bir yazısında varsaydığı gibi:

-"Zaten senden başka kimi seveceğim ki..." diye yanıtlamış olabilir.

Gülmece insanın yarattığı bir olgudur. Bu nedenle olsa gerek, insan ve karakteri yüzyıllardan beri filozofların düşünce ve ilgi odağı olmuştur. Rönesans İngilteresinde, Elizabeth döneminde yaşayanlara göre evrenin bir büyük alemi, bir de küçük alemi vardı. Canlı olsun olmasın, herşey, birbirine bir varoluş zinciriyle bağlıydı ve varlıkların birbiriyle bağıntısı, bir düzen içinde değerlendirilirdi. Bu tür bir düşünce biçimi aslında Eflatun'un Timaeus'yla başlamış, Klasik Çağlarda Aristo tarafından geliştirilmişti Evrendeki büyük alemde gökyüzü varlıklarının hepsi de olmak üzere, melekler, talih ve şans, yıldızlar, hayvanlar, bitkiler ve metaller vardı. Öte yandan insanın kendi varlığı ve benliği de küçük bir alemdi. Ama o, Allah'ın yarattığı en talihli ve mutlu ve aynı zamanda Allah'ın en sevdiği varlıktı. Bütün evrende, toprak, su, hava, ve ateş olmak üzere dört ana element vardı ve bu elementler büyük alemdeki her varlığın ruhsal düşünce biçimlerine ve davranışlarına etki edebiliyordu.

Evrende küçük bir alem olan insan, fiziksel yaşamını sürdürmek için yiyeceğe bağımlıydı. Dört başlıca element olan toprak, su, hava ve ateş, yiyecek yapımı sırasında önce yiyeceklerle, sonra da yiyecekler aracılığıyla insana geçebiliyordu. Mide yiyecekleri erittikten sonra onu karaciğere gönderiyordu. Karaciğer de midenin gönderdiklerini başlıca dört salgıya çeviriyordu ve bu salgılara birçok batı dilinde 'humour' deniyordu. Bu sözcük, hem insan karakterinin etkilendiği salgılar, hem de gülmece anlamında kullanılıyordu. Evrende bulunan dört ana element ile bu dört ana beden salgısı arasında çok sıkı bir ilişki bulunuyordu. Bu inanca göre, aslında, evrenin başlıca elementleri ile insan bedeninin başlıca maddeleri arasında bir koşutluk bulunuyordu. Karaciğerde sıvı salgıya çevrilen ana maddelerden herhangi biri, insan karakterinde baskın ruhsal durumlar biçiminde görülüyordu. Sıklıkla üzüntülü ve karamsar olan bir insanın melankolik yapısı, onun daha çok toprak ile bağıntılı olmasına verilirdi. Soğukkanlı bir insanın bu karakteri onun kayıtsızlığını veren suyla bağdaştırılırdı. phlegm İnsandaki kan, havayla bağdaştırılır, onun soyluluğu ve değeri evrendeki hava varlıklarıyla ilgisi derecesinde değerlendirilirdi. İnsanın öfkeli ve sinirli olma durumları da safra ile, safra da evrendeki ana maddelerden ateşle bağdaştırılırdı. Bu dört element insan bedeninde onun karakterine yaşam veren başlıca dört sıvı olarak işlev görmektedir, çünkü bu dört element insan bedenindeki yaşamsal ısıyı oluşturmuyordu, bu yaşamsal ısı ise dünyanın merkezindeki büyük ateşle sıkı sıkıya bağıntılıydı. Küçük alem olan insanın yaşamsal ısısının etkilendiği 3 çeşit ruhsal durumu vardı. Bunlar, i- Karaciğerde üretilmiş olan, beden alt bölümündeki doğal ruhsal durumları kontrol eden salgılar, ii- Kanın eşlik ettiği ve kalpte de her an temizlenip tazelenen yaşamsal salgılar, ve iii- Sinirler aracılığıyla beynin işgörme aracı olan hayvansal salgılar. İnsanların herbiri bu salgılardan birine bağlı olarak davranışını yönlendiriyordu ve bu salgıların baskın özellikleri de insanın karakterini gösteriyordu.

İnsan bedeninin, beyin, kalp ve karaciğer olmak üzere başlıca üç parçası olduğuna, ve bu üç ana parçanın insan yaşamında baskın olan ruhsal özellikler barındırdığına inanılırdı.

Elizabeth Dönemi'nde yaşayanlar, bu dört salgının birbiriyle karışımının insanın karakter yapısını oluşturduğuna inanıyorlardı. Herhangi bir salgı diğerlerine oranla daha baskınsa, insan karakteri de baskın olan o salgının yönlendirdiği biçimde davranırdı. Aynı biçimde, eğer bir salgı birtakım baskın özellikleri içeriyorsa, insana birtakım göze çarpıcı özellikler kazandırırdı. Elizabeth Dönemi'nin karakter kuramı, insanın doğaya çok yakın olduğu, ve evrendeki yıldızların hareket ve davranışlarından kolaylıkla etkilendiği inancının bir sonucundan kaynaklanmaktaydı.¹

Doğa koşullarının insan yapısına, karakterine ve davranışlarına etki ettiği bugün için artık herkesin bildiği bir gerçektir. Davranışlar da bu koşullara göre insandan insana değişebilmektedir. Herhangi bir davranış, bazı kimselere doğal gelirken, başka kimselerce hoş görülmebilir, gülünç ya da sevimsiz olarak düşünülebilir. Gülmenin bir başka yüzü ağlama olduğuna göre, insan davranışlarının en belirli bu iki özelliği insan yapısını öbür yaratıklardan ayırıyor demektir. İnsan karakteri, gülme ya da tersi olan ağlama insanın en belirgin özellikleriydi çünkü. Elizabeth Dönemi insanları, herhangi bir olay karşısında herkesin salgısının değişik olabileceğini varsaymışlar, bu yüzden olaylara karşı değişik tepki gösteren insanların değişik karakterde olduğunu düşünmüşlerdi. Bu yüzden insan karakterine değişik yön veren salgılara İngiltere'de "humour" adını vermişlerdi. "Humour" sözcüğü aynı zamanda "gülmece" anlamında da kullanılmaktadır. Karakter ile gülmecenin bu denli yakın ilişkisi Arapça'dan Türkçe'ye

¹ Geniş bilgi için bkz.: Tillyard, E.M.W., The Elizabethan World Picture Bölüm: 4, 5 ve 7.

geçerek yüzyıllar boyu kullanılan iki sözcükte de bellidir: Mizah ve mizaç. Mizah sözcüğü gülmece karşılığında, mizaç ise karakter anlamında kullanılmıştı. Birbirine bu kadar yakın olan iki olgu, Arapça'daki sözcüklerin benzerliği ile dikkati çekmektedir.

Gülmece Nedir?

Webster'in New World Dictionary of the American Language bir kimsenin hali, karakteri, yönelimi, eğilimi, tertip ve düzeni, ya da dengesi, o kimsenin ruhsal durumu, zekası ve akıl durumu, yerli ya da yersiz istekleri, düş ve kuruntuları olarak tanımlar. Bu sözcük aynı zamanda, bir şeyi gülünç ya da eğlendirici gösteren bir sözcüktür. Gülünçlüğe neden olan bir şeyin de tanımını içerir. Sözcük, aynı zamanda, gülünç olan bir şeyi görebilme, algılayabilme, ya da anlatabilme yeteneğinin adıdır. İnsan bütün bunları hareketleriyle ya da yazılarıyla ve sözleriyle anlatabilir.² Bundan dolayı, İngilizce'de ve birkaç batı dilinde "humour" adı verilen ve genel anlamda hem karakter, hem de gülmece olarak kullanılan sözcük, insanın doğasının en önemli ve en belirgin özelliklerinden biri olarak göze çarpmaktadır.

Dört Gülmece Kuramı, Dört 'Ana Salgı'

Eski Klasik Çağlar ile Rönesans'ın sonuna kadar olan dönemlerde insanların yaratılışlarındaki önemli özellikleri, karakterini ve davranışlarını belirleyen dört başlıca salgının işlevlerine inandıkları yukarıda anlatılmıştı. Gene Klasik Çağlar'dan günümüze kadar olan geniş bir tarih akışı içinde ortaya sürülen Gülmece Kuramları'nın sayısı da dördttür. Bu

² Webster's New World Dictionary of the American Language, s.1213.

kuramlar, o dört çeşit salgının insandaki etkilerini gözönüne aldıktan sonra filozoflar ve psikologlar tarafından ortaya atılmış olabilir. Bugüne kadar hiçbir bilim adamı, insandaki bu salgılar ile gülmece arasında olası bağlantıyı ele alan bir sav ileri sürmemiştir. Ama bugün, bilimsel olsun, olmasın, insanlar, herhangi bir metindeki bir insan karakterinin yapısını gene de ya Rönesans'ın sonuna kadar varlığına ve yönlendirmesine herkesin inandığı o dört salgının insan davranışlarındaki etkisi, ya da gene Klasik Çağlar'dan günümüze değin ortaya atılmış olan dört gülmece kuramı çerçevesinde incelemektedir.

Dilbilim alanında yapılan incelemelerin bir dalı olan anlambilim alanında, dilbilimsel açıklamaların yanısıra, dilötesi alanında sözeylem kuramı ve beyin işlevlerindeki varsayımlar ile sezdirimler gibi anlamsal olaylar yardımıyla insanların gülme nitelikleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunlar gülmece konusuna daha değişik bir açıdan yaklaşmakta olup, yakın bir gelecekte yeni bir ya da birkaç gülmece kuramının gelişmesine neden olabilecektir. Dilbilimsel bakımdan ortaya atılabilecek bir gülmece kuramının başlangıç noktası, dört değişik salgının varlığından dolayı değişik yönlerde olabilir, ama sonunda dil olgusu onları tek elde açıklar, çünkü bu dört değişik salgıyla yöneltilen insan karakterinin kendini açıklama yetisi bir tek dil olgusunda toplanmaktadır, çünkü dil sözel iletişimin tek aracıdır ve değişik karakterdeki ve değişik salgıların etkisindeki insanlar bir tek sözel iletişim aracını, dili kullanır, ve dilin de belirli sayıda yapı taşları vardır, ama dilin ve onu kullanan insanların sonsuz sayıda yeni yapıtaşını oluşturan kudretli bir yaratma gücü bulunmaktadır. Raskin'in gülmece üzerinde oluşturduğu anlambilime ağırlık veren kuramı bu nedenle ilginç görünmektedir.³

³ Raskin, Victor, "Linguistic Heuristics of Humor: a script-based semantic approach, Intl. Journal of the Sociology of lang., Vol. 65, pp.14-16.

Başlıca Gülmece Kuramları

Dilbilim dışındaki bilim dalları, herbiri özellikle küçük birer espri topu olan gülmece öğeleri üzerinde başlıca 4 kuram ortaya atmıştır:

1-Üstünlük Kuramı

Bu kuram Aristo tarafından önerilmiş, filozof Hobbes tarafından da geliştirilmiştir. Kurama göre, herhangi bir gülmece ögesini, ya da fıkrayı okuyan, ya da duyan, ya da seyreden bir kimse, olay kahramanının yaptığı yanlışlığı kendisinin yapmayacağından emin olarak, kendisini gülmece kahramanından daha üstün hisseder, bir rahatlama duyar, bu durumu hoşuna gider ve güler.

2-Uyuşmazlık Kuramı

Bu kuramın öncüleri Kant ve Henry Bergson gibi filozoflardır. Kurama göre, herhangi bir gülmece metninde olayların akışında, dinleyici ya da okuyucuda, olayların nasıl sona ereceğine ilişkin bir beklenti vardır. Olaylar beklenilenin dışında geliştiği zaman, insanlar bir çeşit şoka uğrarlar. Umulanın tersi bulunduğu anda, o sonuç insanların gülmesine neden olur.

3-Psikoanalitik Kuramı

Bu kuramı filozof ve psikoanalist Freud ortaya atmıştır. Kurama, Tezli Gülmece Kuramı da denilmektedir. Kurama göre, her insanda gizli kalmış bir saldırı isteği vardır. Zaman zaman davranışlarında ve konuşmalarında insan bu isteğini açığa çıkarabilir. Bu niteliği gerçeklerle çakışınca da bir terslik doğar, bu terslik de insanları güldürür.

4-Kavrama Kuramı

Bu kuramın öncüsü Gregory Bateson'dur. Kurama göre, olayların ve konuşmaların akışında bazı zıtlasma noktaları ve mantıksal sorunlar bulunur. Bu noktalar ve sorunlar gülmeye yol açar.

Yukarıda sözü edilen 4 kuram, tek bir fıkrada gözönüne alındığında, gülmeceye neden olan öge ya da ögeler daha iyi anlaşılabilir:

(1) Aktör ve yazar Peter Ustinov, Londra'da bir ilkokulun önünde gazete okuyarak bekliyormuş. Okuldan çıkan bir öğretmen hanım kendisine sormuş:

– Bir çocuk mu bekliyorsunuz?

Şişman bir adam olan Ustinov, bir eliyle göbeğini sıvazlayarak yanıtlamış öğretmen hanımı:

– Hayır, ben oldum olası şişmanımdır. Ya siz?..

Üstünlük Kuramı'na göre, fıkrayı dinleyen kişi, insan, Ustinov'un göz göre göre soruyu yanlış anladığına karar verir ve kendisinin o yanlış yapmayacağından emin olduğu için, Ustinov'un aptallığına güler.

Uyuşmazlık Kuramı'na göre, öğretmen hanımın o sorusu, o koşullar içinde yalnız bir tek ve kesin yanıt gerekli kılar. Oysa beklenmeyen bir yanıt gelmiştir. Fıkrayı dinleyen ya da okuyanlar bu yüzden güler.

Psikoanalitik Kuram'a göre, öğretmen hanımın sorusunda, gizli kalmış bir saldırı amacı, Ustinov'un şişmanlığıyla alay etme duygusu bulunabilir. Ustinov'un yanıtında da öğretmen hanıma bir saldırı isteği de bulunabilir. Bu çelişkiler de fıkrayı dinleyen ya da okuyanları güldürür.

Kavrama Kuramı'na göre, öğretmen hanımın sorusundaki değişik yer, durum ve zamanlara göre oluşabilen anlam farklarından dolayı, fıkrayı dinleyen ya da okuyan kimse, verilen yanıtın yanlış olduğuna karar verdiği için gülmektedir.

Kuramlar bir fıkra ile daha ele alınır:

(2) Birçok Laz'ın Amerika'ya geçederek o yeni dünyaya yerleştiğini işittikten sonra Temel, sahilde Cemal'le karşılaşır.

– Cemal, der, ha pen pu Amerika denulan yera bütün yolu yüzerak cidepilirum.

Cemal:

– Tabii, der, o da bir şey mu, ha pen da yüzepilirum daaa.

Böylece, yüzerek gitmeye karar verirler ve hemen suya atlayarak yüzmeye başlarlar. Karadeniz'i yüzerek Boğaz'ı geçerler, Marmara Denizi'nin bir başından öbür başına ulaşır, Çanakkale Boğazı'nı da geçerler. Daha sonra Ege Denizi'ne açılan Temel ile Cemal, bütün Ege'yi yüzdükten sonra Cebelitarık Boğazı'ndan geçerler ve sonra da Atlantik Okyanusu'na çıkarlar. Gene yüze yüze, yol alırken, tam Küba önlerine geldikleri sırada Cemal, Temel'e seslenir:

– Uy, Temel, artık yoruldum daa, pen memleçeta ceri döneyrum.

Üstünlük Kuramı'na göre, Temel ve Cemal, Anadolu ile Amerika arasındaki o büyük uzaklığı bilemeyecek, ölçemeyecek kadar akılsızdır. Fıkırayı okuyan bir kimse, kendisinin, Temel ile Cemal gibi aptal olmadığını bilincinde olarak böyle birşeyi kesinlikle yapmayacağından emindir, ve bundan dolayı rahatlar, rahatlamanın sonucunda da gülümser.

Uyuşmazlık Kuramı açısından, ilk elde, Temel'in o büyük uzaklığı yüzerek gitme önerisi, normal koşullar altında kabul edilmemelidir. Öte yandan, Cemal de Temel'in önerisini kabul eder. Bu zaten akılsızlıktır. İkinci olarak, Küba'nın önlerine geldiklerinde o kadar yolu yüzüp Amerika'ya az bir yol kala, Cemal'in yorulması yüzünden yeniden geri döneceklerdir, ya da hiç değilse Cemal geriye, Anadolu'ya dönmeye çalışacaktır. Bu da olanaksız bir şeydir olağan koşullarda olağan bir insan için. İnsanları işte bunlar güldürür, çünkü her ikisi de olanaksız olan bir şeyi olanaksız bir biçimde denemektedirler.

Psikoanalitik Kuram açısından ele alındığı zaman, Temel, Amerika Kıtası'na kadar yüzebileceğini belirterek Cemal'e meydan okumaktadır. Böyle bir meydan okumada Temel'in Cemal'den üstün olduğuna ilişkin bir varsayım bulunmaktadır, çünkü bütün o uzaklık, binlerce mil Temel için hiç önemsiz sayılmaktadır. Saldırıyla karışık boşuna bir meydan okuma içgüdü, Cemal yüzerek Küba önlerinden yeniden Anadolu'ya geri dönmek istediğinde de görüldüğü gibi, insanları güldür-

mektedir, çünkü bu saldırı içgüdü, hırs ve istek, ve duygusallık, hepsi de aşırıdır, ve aşırı olan şeyler de gülünçlükten öte geçmez. Gülmecenin kaynaklarından biri de olağandan daha aşırıdır zaten. Uyuşmazlık Kuramı, Temel'in, hiçbir kimse'nin yapamayacağı bir şeyi önerip denizler aşırı bir yolu yüzerek gitme önerisine dikkat çekmektedir. O kendisi de böyle birşeyin olanaksız olduğunu anlamaktan yoksundur. Aynı şekilde, Cemal de uzaklık kavramını bilmemektedir ve Temel'in yapılması olanaksız olan bu şeyi yapma önerisini kabul eder. Her ikisi de zaman, mekan, durum, hal, güç, uzaklık, yetenek, vb. gibi temel kavramlara ilişkin bilgileri hiç bilemeyecek kadar aptaldır. Oysa bu kavramlar kültürün belirli yapı taşlarıdır. Bu ikilinin bu temel kavramlardan yoksun olması insanları güldürmektedir. Kavrama Kuramı ele alındığı zaman, Amerika'nın o kadar yakınına geldikten sonra, yorulduğunu ileri sürerek bir de onca yolu geri dönmek Cemal'in mantığında zaten bir gariplik yaratmaktadır.

Yaratıcılık, Dil Kullanımları, Gülmece

Dil dizgesinin her katmanında belirli sayılarda dil birimleri bulunur. Buna karşın, bu dil birimlerinin sözcük ve tümce yaratma olasılığı oldukça çoktur. Ses dizgesinde, örneğin, belirli sayıdaki sesler yan yana gelerek binlerce, milyonlarca sözcük yaratabilir. Her dilin kendine özgü sözcük yaratma yöntemleri o dilin dilbilgisinde kural olarak irdelenir. Kurallar da belirli sayılardadır. Sözcükler birbiri ardına sıralanırken sözcük öbeklerini, sözcük öbekleri de belirli sayılarda kurallara dayalı olarak, sonunda tümcecikleri ve tümceleri oluştururlar. Dilbilgisi kuralları yalnızca dili etkileşimler sonucunda değil insan-bilim, toplumbilim, ruhbilim, eğitim ve kültür gibi dildışı etkileşimler sonucunda biçimlenir. İşte bundan dolayı dilin yaratma gücü yalnızca dili özelliklere bağlı olmayıp yukarıda değinilen dildışı etkiler sonucunda değer kazanır.

Konuya dilbilgisi açısından bakıldığı zaman, dili konuşan bireyler, konuştukları dilin dilbilgisi kurallarına uygun biçimlerde tümcelerini ve sözcelerini kurarlar. Oysa bireyler dilbilgisi kurallarına zaman zaman uymayabilir. Dil dizgesinin dışında, dilin her katmanında birtakım özel kullanımlar bulunabilir. Bireyler yaşamları boyunca dili her zaman dilbilgisi kuralları uygunluğunda kullansalardı, bu dil kullanımları, belli mantıksal ve matematiksel dizgeler yüklendikten sonra, bu dizgelerin uygunluğunda belli değişkeler üreten bilgisayar iletişimlerinden farklı olmayacaktı. Özellikle anlambilim alanında görülen değişkenlikler, dil kullanımlarının sınır tanımazlığını belirtmek bakımından çok ilginçtir. Dilin en önemli özelliklerinden biri olan yaratıcılık ve yaratma yeteneği, insanı, konuşan bir hayvan olarak yalnızca diğer hayvan türlerinden değil, belli bir dizge yüklenmiş makinalar olan bilgisayarlardan da ayırır. Bu çok doğaldır, çünkü dilin yaratma gücü, hem dil dizgesi içinde, hem de bu dizgenin dışında sonsuz olanak ve olasılıklar aracılığıyla dil kullanımı sağlar.

Dildeki sonsuz olasılık ve olanaklar birtakım belli kurallara bağlanır. Sonuç olarak, dilin kuralları vardır, ama yaratma gücünün yoktur. Dil kuralları çalışıp öğrenilebilir ama yaratma gücü kişinin kendi doğasından gelen bir yetenek olduğu için belli kuralları yoktur (Carter ve Nash, 1990:176) Dil kurallarına bağlı kalmayan yaratma gücü, yeni oluşumları dilin her katmanında ortaya çıkarabilir. Yaratılan yeni oluşumlar eğer dil dizgesi içindeyse, bireyler onları yadırgamazlar. Dizge dışı kullanımlar ise yadsınır, çoğu zaman da gülünür. Zaten gülmenin dil ve dil kullanımı alanında işte bu yüzden çok sık oynamalar görülmektedir. İnsanlar yadırgadıkları dil kullanımlarına gülerek tepki gösterirler. Gülmek, bir çeşit alay etmektir ve alay etmek de bir çeşit tepki göstermektir. Ruhbilim, insanın yadsıma ve şok durumlarında, bir boşalma içgüdüğü nedeniyle güldüğünü varsayar. Alışılmamış biçimler ve birimler,

oluşumlar yaratan gülmece alanında çoğu zaman işte bu yüzden olağanüstü dil yaratıcılığı görülmektedir. Kim bilir, belki de insanoğlu, dil dizgelerinin çeşitli katmanlarındaki sınırlı sayıdaki dil birim ve kurallarına başkaldırmak, yeni birim ve olgular yaratmak istediği için, gülmece de dil ile belki daha çok oynamaktadır.

Dilin Oluşumunun Gülmeceye Alınan Yanları

Eski zamanlarda dini temel alan uygarlıklardaki inançlar dilin oluşmasını da din temellerine oturtmuşlardır. İbraniler dilin oluşumu görevinin Adem Babamız'a doğrudan doğruya Allah tarafından verildiğine inanırlar, ve "Dilin yalnızca Adem'e özgü olduğunu" vurgulayan Allah'ın, hayvanlara isim vermesini Adem'den istediğini belirtirlerdi.

Allah, Adem'den bir isim istediği zaman isteğinin ilk hecesinde o ismi belirtirmiş. İsim verme işlemiyle birlikte yalnızca iki hayvanın dışında bütün hayvanlar Adem tarafından vaftiz edilmiş, bunlar, kedi ile domuzmuş. Kedi Nuh Tufanı'na kadar ortalıkta görülmemiş. Tufan sırasında ise, Nuh'un Gemisi'ni farelerden kurtarması için, aslan tarafından yakalarıp gemiye alınmış. Domuz ise, gene Tufan sırasında, gemideki çöp ve pislikleri yiyip bitirmesi, böylece gemiyi tertemiz etmesi için filin hortumundan yaratılmış. (Cotton, 1986:129)

İnsanlar yeryüzüne indikten sonra dillerini benimsemişlerdir. Kendi dillerine olan aşırı tutkuları yüzünden başka dilleri ve bu dilleri konuşanları sevmemişlerdir. Eski Yunan halkına göre, Yunanca'dan başka dilleri konuşan insanlar "barbar" mış. Bugün ise buna benzer tanımlar çeşitli uluslar tarafından da yapılır. Örnek vermek istenirse, Amerikalılar, anlayamadıkları bir konuşma, ya da dil için "Bu, Yunanca'ya benziyor." derler.

Ruslar ve Rumenler de "Bu, Çine'ye benziyor." derler. Fransızlar ise, "Bu, İbranice'ye benziyor.", Almanlar, "Bu, İspanyol-

ca'ya benziyor." ve Polonyalılar da "Galiba Türkçe bir vaaz dinliyorum." derler. Bir ulusa göre bir başka dili konuşan insanlar akılsızdır: Makedonya'da yaşayan Türkler'e göre, İslav müslümanları "dilsiz"dirler. İslavlar, Almanlar'a "konuşamaz" anlamına gelen "nemetler" derler. Bu sözcük, "yalnızca gürültü yaparlar" anlamına da gelir.

Çağdaş İngiliz romancılarından H. G. Wells, Çince'nin belli bir dilbilgisi yapısı olup olmadığını Tarihın Anañatları adındaki kitabında tartışır. Ayrıca Wells'e göre, Çince'de eğretileme türünden söz sanatları da yoktur, çünkü Çince'nin yazılım biçimi, resme benzer sembolleri içermekte, söyleyiş biçimi ise, tümünden tonlamaya dayanmaktadır. Aslında H. G. Wells, bu konuda yanılır, çünkü ses, biçim ve sözdizim yapıları olan her dilin, anlambilim yönünden ele alındığında, kuşkusuz bazı söz sanatlarını da içerdigi görülecektir.

Dilin, hem uzmanları, hem de herkesi ilgilendiren konularından birisi de kökenbilgisidir. Volter, Charlemagne'ın zamanında dilbilimcilerin, kökenbilgisine ilişkin tartışmalarının ölümcül derecede olaylı geçtiğini belirterek bazı örnekler verir. İki dilbilimci arasında dildeki fiillere ilişkin olan bir tartışma, hiç ara vermeden iki hafta sürmüş, iki hafta sonra da belli bir sonuç alamayınca taraflar aç, susuz ve hiç uyumadan kılıç düellosuna başvurmuşlardır. Görüldüğü gibi, eski çağlarda bilimsel tartışmalar düellolara varacak kadar dil konularını önemsemiştir. (Cotton, 1986:130)

Kendi sınırları içinde çeşitli dizgeleri olan dil, ve dili inceleyen dilbilim, bir bakıma kuru ve donuk bir konu gibi görünmektedir. 1889-1957 yılları arasında yaşamış, psikolog, filozof, mütercim, editör, kitapçı, antikacı, dilbilimci, ve 1. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin en büyük kağıt ve döküman dükkanını elinde bulunduran C. K. Ogden, aynı zamanda Basic English adındaki Temel İngilizce'nin de yaratıcısıdır. I. A. Richards'la birlikte yazmış olduğu Anlamanın Anlamı adındaki kitabın ağır

yükünü çekmesine karşın, meslek yaşamının büyük bir bölümünü Temel İngilizce'nin uluslararası bir iletişim dili olması için harcamıştır. İngiliz ve Amerikan İngilizcesi'nin genellikle ülkeler arası bilim ve ticaret alanlarında kullanılması için hazırlanmış olan Temel İngilizce'de 850 temel sözcük ve bunlarla birlikte en az düzeye indirilmiş dilbilgisi kuralları bulunmaktadır. Ogden'in kitabının en ilginç özelliği, kitaptaki 850 sözcüğün içindeki isimlerin pek çoğunun İngilizce'de aynı zamanda fiil olarak kullanılan sözcükler oluşudur. Ogden'in işletimci (operatör) adını verdiği, ve birbirleriyle ve diğer isimlerle birleşip, bir iş, bir oluş ve bir eylem bildirebilen sözcükler, Temel İngilizce sözcüklerin ağırlığını oluşturmaktadır. Aslında Temel İngilizce, Ogden'in Richards ile birlikte **Anlamın Anlamı'nı** (The Meaning of Meaning) yazmadan önce yaptıkları çalışmalardan çıkan sonuçlara göre biçimlenmiştir. Ogden ve Richards, oldukça sınırlı sayıdaki sözcükleri betimlerken, betimlemelerdeki sözcüklerin içinde en sık kullanılan sözcükleri temel almışlardır. Ogden da bu sözcükler, sınırlı sayıda oldukları için Temel İngilizce'ye almıştır. Ogden ve Richards'ın bulgularında, bazı sözcükler, diğer sözcükleri betimleme işinde bir anlam gösterirken, başka betimlemelerde başka anlamları da içermektedir. (Gordon, 1968:188)

Susan Sontag'ın en kısa ve özlü biçimde yaptığı betimlemeye göre deyiş (style) türleri, herhangi bir şeyi sözde ya da yazıda üsteleme yollarıdır. Bu durum göz önüne alındığında Ogden'in Temel İngilizce'sinde deyiş türlerine ilişkin hiçbir girişim yok gibi görünmektedir, çünkü herhangi bir sözcüğü, sözcük öbeğini, ya da Temel İngilizce'nin içerdiği sözcüklerle dizilmiş bulunan bir tümceyi **açıklama** (paraphrase) yoluyla açıklayacak başka sözcükler ya da başka tümceler bulunmamaktadır.

Temel İngilizce, bildiri ve iletilerinin yapı dizgelerinde değil de, ancak bir dil dizgesinde tutumludur (economical). Bu

yüzden birtakım görüşlere göre Temel İngilizce, açıklamaya uygun düşmemektedir, çünkü deyim, belirsizlik ve deyişsel değişkeleri yoktur. Dildeki belirsiz, deyimsel ve deyişsel kullanımlar ve eşanlamlı sözcükler çoğu zaman açıklamalar yoluyla açıklanabilir. Açıklamalar da amaçlı olsun, amaçsız olsun, gülmeceye her zaman eğilimlidir. Yukarıda anılan kullanım özellikleri çeşitli söz oyunları biçiminde dinleyicilere ya da okuyuculara sunulabilir. Oysa, gülmeceye tam anlamıyla yatkın olan belirsiz, eşanlamlı ve deyişsel kullanımlar Temel İngilizce'de bulunmamaktadır.

Öte yandan, günümüz dilbilim görüşlerinden yola çıkan gülmece araştırmacıları, Ogden'ın Temel İngilizce'siyle bile gülmecede bazı kullanımlar yapılabilineceğini kanıtlamaktadırlar. Dildeki belirsizlikler, deyişsel kullanımlar, söz oyunları (puns) Temel İngilizce'de açıklanamazlar bile, eğretileme, benzetme ve bunlardan türeyen diğer söz sanatları, Temel İngilizce'nin içerdiği sözcüklerle birlikte kullanılarak gülmece yapılabilir. Temel İngilizce'nin sözcükleri gülmeceye ancak anlam çağrışımlarıyla katkıda bulunabilir, çünkü Temel İngilizce, gelmek, vermek, çatlamak, yuvarlanmak, sürmek, koşmak, işlemek, dokunmak gibi, çoğu hem isim, hem fiil olarak kullanılan sözcükler; baş, yağ, delik, tereyağ, sabun, zevk, ritim, torba, sepet, çilek, ampul, parmak, fincan, pasta, tüy, silah, saç, kıl, el, boynuz, diz, bacak, dudak, kilit, ağız, pompa, yüzük, vida, deri, etek, çubuk, çorap, ayak, ayakparmağı, dil, pantolon gibi isimleri; derin, kalın, sıkı, ılık, ıslak gibi sıfatları almaktadır. Bütün bu sözcükler, birçok çağrışımları olan sözcüklerdir.

Dil, ses, biçim, sözdizim ve anlam katmanlarında çeşitli dizgeleri olan bir iletişim aracı, ya da iletişim dizgeleri topluluğu olarak betimlenebilir.

Dil, aynı dili konuşan toplumlar tarafından yaratılır. Daha sonra da dilciler ve dilbilimciler dili incelemeye alırlar. Kurallarını ve dizgelerini irdelerler, dildeki kullanımları derecelendi-

rirler. Hemen herkes dili severek konuşur, ama konuştuğu dili dilbilim açısından inceleme ve irdelemeye başladığı zaman konunun kuruluşunu farkederek, çünkü dilbilmi yöntemleriyle incelemeye alınan yapılar ve kullanımlar, bir bakıma, bu yapılar gerçek durumlarda kullanıldığı zaman verdikleri havayı vermeyebilir. Başka bir deyişle, bir tümcenin olağan koşullarda kullanılırken verdiği havayı ve etkiyi, aynı tümcenin dilbilimsel incelenmesi sırasında bulmak olanaksızdır. Tümceler ancak kullanıldıkları ortam, durum ve zamanlarda değerlerini korurlar. Buna karşın, dil dizge ve kullanımlarının sağlam temellere oturmasını sağlamak için dilbilim çalışmaları gereklidir, işte bu yüzden her çağda dilbilgisi yazarlarına ve dilbilimcilere gereksinim vardır.

Gülmece - Dil

Gülmece de konu olarak dilbilgisi gibidir. Onun da çeşitli katmanları ve dizgeleri vardır. Gülmece, dil gibi insanlar ve insan toplulukları tarafından yaratılır. Gülmece de dil gibi toplumbilim ve kültürle bağıntılıdır. Gülmece, ayrı bir inceleme alanı olarak, özellikle 1985'lerden bu yana gülmece araştırmacıları tarafından bilimsel yollarla incelenmektedir. Bu incelemelerde insanbilim, toplumbilim, kültür ve dilbilim alanlarında gülmeceye ilişkin dizgeler ele alınmakta, çalışmalar yararlı sonuçlar vermektedir. Ancak, biraz önce de değinildiği gibi, hangi dalda olursa olsun, yapılan bilimsel bir çalışma, gülmeceye konu olan olayın ya da dil kullanımının havasını bozabilir. İşte belki de bu yüzden eğlence toplantılarına, gösterilere, sinema ve televizyonlara gülmece üreten sanatçılar çağrılmakta, bilimsel toplantılarda ise gülmeceyi bilimsel olarak inceleyenlere yer verilmektedir, çünkü dili olağan koşullarda konuşanların nerede, neden, nasıl konuşulacağını düşünmeden dili kullandığı gibi, gülmece sanatçıları da nerede, neden, nasıl sorularını düşünmeden içinde bulundukları duruma göre

gölmece ögesini üretir. Bu soruları yanıtlamak ise, dil incelemelerinde dilbilimcilerin yaptığı gibi, gülmece araştırmacılarının işidir.

Gölmecenin en önemli etmeni şaşırtıcı olmasıdır. Bu bakımdan dile benzemez. Gölmece de bir olayı anlatan kimse ya da yazar, dinleyici ya da okuyucuya olayın yüzeyde gerçek, ama aslında gerçek olmayan yanını verir. Bir başka deyişle, gülmece olayının anlatımında biri yüzeyde, diğeri de alt yapıda olmak üzere iki ayrı metin bulunmaktadır. Yüzeydeki metnin nasıl biteceğini, olayı dinleyenler ya da okuyanlar gözlerinde canlandırma aşamasındayken birdenbire yüzeydeki metin, önceki metin öğelerinin tam tersi birtakım öğeler içerdiği zaman, dinleyici ya da okuyucuların gözlerinde canlanmakta olan metin bambaşka bir yöne gider. (Bkz:Raskin, 1985:99) İşte gölmecenin şaşırtıcılık özelliği budur. İki metnin çakıştığı nokta da gülünen noktadır ve gülme olayı da iki ayrı metnin çakışmasından doğan ruhsal gerginliğin patlama noktasında ortaya çıkar. Güldükten sonra gerginlik azalır, insan rahatlar. Aşağıdaki fıkralarda, fıkraların başlangıcından en son tümceye kadar, gözlerde canlandırılmaya çalışılan metinlerle, en son tümcelerin çıkardığı metin birbirleriyle ters düştüğü için bu çakışma noktalarında gülme olayı ortaya çıkmaktadır:

(3) *Karadenizli Cemal'in kızı Fadime'nin sınıf öğretmeni, Ankara'ya yaptıkları bir gezide çocukları operaya götürmüş. Konseri dinlerken Fadime, hocasına yavaşça sormuş:*

- *Yüksekteki adam niçun elindeki sopayla kadını korkutuyuy...?*
- *Korkuttuğu falan yok. O adam orkestra şefi...*
- *Peçi... Madem korkutmayı, kadun neden o kadar pağırayı...?*

(4) *Temel, bir yabancı diller dersanesinin müdürüne gitmiş:*

- *Oğluma pir yapancu dil öğretmenuzu isteyrum.*
- *İngilizce mi, Fransızca mı, Almanca mı?, diye sormuş müdür.*

Temel de:

– *Hancisu daha yapancuysa oni öğretun, diye yanıtlamış.*

(5) Temel, arkadaşına:

– *O falciya itimadım yoktur, demiş.*

– *Neden?, diye sormuş Cemal.*

– *Kapisunu firduğumda içerudan, çim o, diye pağırayı...*

Gülmece, aynı zamanda dilin bilinçaltı kullanımıdır. Dil dizgelerinin birbirine karıştırılmasıyla ve bu dizgelerin bozulmasıyla birçok gülmece öğeleri ve fıkraları yapılabilmektedir. Bu yüzden gülmece incelemelerinde ruhbilim ve dilbilim arasında da sıkı bir bağıntı bulunmaktadır. Birçok fıkra paranomasia ile ilgilidir; bu bile dil, gülmece ve ruhbilimin ilişkisini oldukça iyi bir biçimde belirtebilir.

Dilbilim bir bakıma matematik gibidir, en azından başlangıç düzeyindeki uğraşlarda kişiyi hoşnut eden pek az şey vardır. Çalışmalar ilerledikten sonra bazı ipuçları belirlemeye başlayınca, kişiyi hoşnut eden noktalar da bulunmaya başlar. Gülmece araştırmaları da dilbilimde olduğu gibi önce matematiğe benzer, dizgeler belirlendikten sonra hoşnutluk dereceleri artar.

Gülmece ve Dilbilim

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, dilbilim, anılan bütün bu dalları ilgilendiren çalışmaları da içine alınca, dilbilimdeki gelişmeler, gülmece öğelerinin dilbilimsel incelenmesinde öbür bilim dallarının yöntem ve kuramlarını da göz önüne almıştır, çünkü dil kullanımı ve iletişim, toplumun her kesiminde görülmekte ve dil işlevleri çeşitli anlamlar taşımaktadır. Bu durumda anlambilim, toplumsal ve kültürel temellere dayanarak gülmece öğelerini inceleyebilmektedir. Öbür bilim dallarının yanısıra, dilbilimde de ortaya atılan kuramlar ışığında gülme-

ce ayrı bir bilim dalı olma yolunu tutmuş, basılı gülmecenin söz ve yazı olayları dilbilimde 1960'larda Sözeylem Kuramı, ve 1970'lerde de Konuşmada Katılım İlkeleri ışığında incelenmeye başlamıştır.

Gülmece metinlerini incelerken dilbilimle yakın ilişkisi olan öbür bilim dallarının da gözardı edilmemesi gerekliliğine, aşağıdaki metinler, ele alınabilecek binlerce örnekten yalnızca birkaçıdır:

(6) Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'deki insanlar da işlerinde çok başarılıdır. Başladıkları ve kafalarında tasarladıkları herhangi bir şeyde büyük gelişmeler gösterirler. Yıllar önce Amerika'ya ilk yerleşen göçmenler arasında Karadenizliler de varmış. Karadeniz'in başlıca gıdaları arasında karalahana gelir ya, bunlar Amerika'ya gelir gelmez karalahana yetiştirebilecek yerler aramışlar. Zorlu araştırmalardan sonra büyük bir bölge bulmuşlar. İşte bu bölgenin adı Karalahana Eyaleti olmuş. İngilizce'deki Carolina Eyaleti'nin adı işte buradan gelirmiş. Bir zaman sonra, Karadenizliler arasında anlaşmazlık çıkmış, kimi kuzeye, kimi güneye gitmiş. Kuzey yönündeki Karadenizliler, yörelerinin adını Kuzey Karalahana, güney yönündeki Karadenizliler de yörelerinin adını Güney Karalahana koymuş. Kuzey Karolina ve Güney Karolina adları da buradan gelmiş.

(7) Karadenizlilerin Amerika'ya yerleştiklerini duyan öbür Karadenizliler de onların yanına gitmek istemişler. Amerika'ya ayak bastıktan sonra günlerce dağlar arasında yolculuk yapmışlar. Uzun bir süre düz bir arazi görememişler. Aylar sonra ufukta düz bir yer belirmiş. Grupta en önde giden Karadenizlilerden biri arkaya bağırarak:

– Uyyy... Ova... Uyyy...Ova.. Ova bu!

Zamanla 'Uy' sözcüğündeki (u) sesi, (a) sesine dönüşerek herkes 'Ay ova' demeye başlamış. İşte Amerika'daki Iowa Eyaleti'nin adı ile bu adın (ayova) diye okunması buradan gelmektedir.

(8) Bizde birisi herhangi birşeyde başarı sağlayınca, diğerleri de onu izlemek ister ya, pekçok Karadenizli'nin Amerika'ya yerleştiğini duyan Temel ile Cemal, bir gün sahilde karşılaşmışlar. Temel, Cemal'e:

- Uyyy, Cemal, pen ha pu Amerika'ya yuzerek cidebilurum daaa, demiş.

Cemal de:

- O da bir şey mu? Pen da cidebilurum, demiş.

Karar vermişler, denize atlayıp başlamışlar yüzmeye... Yüze yüze Karadeniz'den sonra İstanbul Boğazı'nı geçmişler, Marmara'yı, Ege'yi boydan boya yüzerek Akdeniz'e açılmışlar. Cebelitarık Boğazı'nı da geçip Atlantik Okyanusu'na dalmışlar. Gene yüze yüze ta Küba önlerine geldikleri sırada Cemal, Temel'e dalgalar arasından seslenmiş:

- Ula Temel, haçan pen yorildum daa... Artuk ceru doneyrum...

Gülmece konusunda bilimsel inceleme ve araştırmalar ile gülmece dergilerinin Amerika'da ortaya çıkması 1960'larda başlamış, ama 1980'lerde de sayıları gittikçe artmıştır. 1930'larda Amerikalı tanınmış gülmece ve roman yazarı Mark Twain'le ilgili iki gülmece dergisi yayımlanmışsa da, gülmece-nin akademik olarak incelenmesi ve gülmecenin bir ana konu durumuna gelmesi 1960'lı, 1970'li yıllara kadar sarkmıştır. 1980'lere gelindiği zaman, Amerika'nın birçok şehrinde gülmece dergilerinin çoğaldığı, ayrıca birçok üniversitenin İngiliz ve Amerikan Edebiyatı bölümlerinde gülmeceyle ilgili bilimsel araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu üniversiteler arasında Maryland Üniversitesi, California Üniversitesi, İndiana Üniversitesi dikkati çeken araştırmalar ve yayınlar yapmaktadırlar. Gülmeceyi konu edinen birçok dernek de kurulmuş, bu dernekler gülmeceyi meslek edinen oyun yazarları, sahne ve film sanatçıları, karikatüristler, disk jokeyler, takdimci ve tanıtıcılar, konuşmacılar, pazarlamacılar, komik düo ve triolara kendi bulguları ışığında gülmece öğeleri sunmakta, onların bu konulardan yararlanmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca bir Dünya Gülmece ve Araştırma Kitaplığı kurulmuş, insanların nelere ve hangi öğelere en çok güldüğü araştırılmaya başlanmıştır. Bulguları yılda 4 kez yayımlanan küçük bir dergi aracılığıyla isteyen kimselere duyurulmaktadır. Bu kuruluş bütün dünya-

daki gülmece etkinliklerini izlemek istediğinden, 1980 yılından beri Dünya Gülmece ve İroni Üyeliği adı altında bir yan kuruluşu da içine alıp, dünyada gülmece ile ilgili konferanslar, etkinlikler ve basılı gülmece araçlarını, konferanslarda konuşulan konuların özetlerini toplamaktadır. Bu işlemler Arizona Devlet Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Profesör Dr. Don Nielsen tarafından yürütülmektedir.

Uluslararası gülmece konferans ve seminerlerinin ilki 1976'da İngiltere'nin Galler Bölgesi'nde, 1980'de Amerika'da Los Angeles'de, 1982'de Washington'da, 1984'de İsrail'de Tel Aviv'de, 1985'de İrlanda'nın Cork şehrinde, 1990'da gene İngiltere'nin Sheffield şehrinde, 1991'de Kanada'da, 1992'de de Paris'de düzenlenmiştir.

Ülkemizde gülmece üzerinde sürekli yapılan bir dizi konferans ve çalışma bir elin iki parmağını ancak geçebilir belki de... Bunlar arasında, İzmir'in Torbalı İlçesi'nde 1989-1993 tarihleri arasında, Belediye Başkanı olan Ertan Ünver'in kişisel merakı ve çalışmalarıyla belediye etkinliği olarak her yıl Eylül'ün ilk haftasında düzenlediği, asıl konusu gülmece olan Torbalı Güz Etkinlikleri'ni saymak gerekir.

Gülmece ve Kültür

Anadolu insanının, Avrupa ve Amerika insanındaki gülmece yeteneği ve alışkanlığı kadar gülmece yeteneği ve ilgisi olduğu savunulabilirse yanlış bir iş yapılmamış olur. Gülmece, kültürün bir parçasıdır, kültür ise millette oluşur. Anadolu insanı ve Türkler, Amerikan milletinden de önce bir millet oluşturdıklarından dolayı, gülmecelerinin de var olmasını oldukça doğal karşılamak gerekir. Asıl önemli olan, öbür kültür öğeleri gibi gülmeceye de sahip çıkmak, onu bilimsel raylara oturtmak, gelişmesine yardımcı olmaktır.

Kültür, gülmece öğelerinde kendini belli eder. Aşağıdaki fıkrada bu özellik görülebilmektedir:

(9) Genç bir İskoç kızı gece eve gelen babasına heyecanla sorar:

– Babacığım, komşumuzun oğlu her gün bizim eve gelip gece yarısına kadar oturuyor. Acaba niyeti nedir?

Babası yanıtlar:

– Çok basit kızım, evinde fazla elektrik yakmamak için gelip bizde oturuyor.

İnsanlar arasındaki davranışlarda jest, mimik ve beden hareketleri de kültürün özelliklerindendir:

(10) Amerika'ya yerleşen Karadenizli, tüm anlamıyla oraya uyumu sağlamış. Giyimi, öğrenimi, konuşması, kültürü hep değişmiş. Türk olduğunu, Karadenizli olduğunu anlama olanağı yokmuş. Sonunda büyük ve çok ünlü bir piyano virtüözü olup çıkmış. Son konserinde dinleyicilerden bir adam:

– Yaşşaa, piravoo laz uşağı!.. Piravoo hemşerum!.., diye onu çılgınca alkışlıyormuş. Konser bitince Karadenizli o adamın yanına gidip:

– Bu kadar değiştim. Oysa sen beni tanıydın. Nasıl oldu bu iş?, diye sorunca:

– Çok basit daaa, diye yanıtlamış adam, haçan herçes piyanonun başına otururçen ha pu tapureyu altına çeker. Sen isa tapureye oturup yanına piyanoyu çekeysun.

Gülmece öğelerinin bir özelliği de, anlam yüklerine sezdirimleri almalarıdır. Aşağıdaki fıkra bu niteliği göstermektedir:

(11) İki İngiliz Lordu çene çalıyor:

– Lord Thomas, satranç oynar mısınız?

– Hayır, oynamam. Yaşamımda yalnızca bir kez oynadım. Hoşuma gitmedi. Onun için hiç oynamıyorum.

– O halde bizim eve gidelim. Size çay ikram edeyim...

– Çok teşekkür ederim, ama içmiyorum. Yaşamımda yalnızca bir kez içtim ve beğenmedim.

– İsterseniz Thames kıyısında dolaşalım biraz...

– Thames kıyısında yaşamımda yalnızca bir kez dolaştım ve hiç sevmedim. ... Ah, işte oğlum da geliyor zaten...

Öbür İngiliz hemen yanıtlar:

– Eminim, yaşamda da bu tek çocuğunuzdur tabii...

Gülmece konusu insan yaşamı ve insanın zekâsının ürünü olan kültürün ta kendisiyle ilgili olduğu için kapsamı da çok geniştir. Burada gülmecenin sözcük anlamından başlayarak, bugünkü durumu anlatılmaya çalışılmıştır. Şair İlhan Berk, şiiri, dilin özsuğu olarak tanımlar. Gülmeceyi düşünecek olursak ve Berk'in şiiri tanımladığı söze uygun bir biçimde gülmeciyi tanımlarsak, gülmece şiirdir demek ve onu yaşamın özsuğu olarak tanımlamak hiç de yanlış olmayacaktır.

Gülmece - Yaşam

Yaşamla gülmece arasında sıkı bir bağıntı vardır. Bu bağıntının simgesi de insandır. İnsanlar sıkıntılarını, üzüntülerini, eleştirilerini, yergilerini, mutluluklarını, sevinçlerini zaman zaman gülmece yoluyla başkalarına iletirler. Bu durumda gülmece, insanın duygularının bir boşalma kanalıdır. Yaşamla gülmece arasındaki sıkı ilişki, son yıllarda çeşitli inceleme ve araştırmalara konu olmuştur. İnsanbilim (antropoloji) , halkbilim (folklor), dilbilim (linguistiks), eğitim, fizyoloji, tarih, yazın, yazınsal eleştiri, felsefe, tıp, kültür, her zaman insandaki gülmece yetenek ve özelliklerini ve bunların insana sağladığı yararlarını konu edinmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, insan yaşamının ta kendisi olan gülmece de bir bakıma insanın genel kültür odağındaki yansımasıdır.

Yaşamın ne olduğunu söylemek ve yaşamı betimlemek oldukça güçtür. Hemen her kişi zaman zaman yaşamı ve yaşamdan ne anladığını anlatmaya çalışmıştır. Yaşama ilişkin betimlemelerin bir bölümü iyimser olduğu kadar, bir bölümü de karamsardır. Bu çok doğaldır, çünkü bazı kimselerin yaşamı neşeyle geçtiği gibi, diğerlerinin yaşamı da acıyla geçebilir. Ya da bazı kimseler yaşamdan birşey anlamadan öbür dünyaya geçer giderler.

Yaşamları acıyla ve neşeyle geçenlerin yaşam betimlemeleri, günlük yaşamda çoğu kez karşımıza çıkar. Ama gülmeceye konu edilebilecek betimlemeler, yaşamdan hiç birşey anlamayanların yaptığı betimlemelerdir, çünkü onlar uzun yıllar yaşamalarına karşın yaşamın ve zamanın değerini kavrayamadan bomboş oturmuşlardır.

Kolay anımsanabilecek sözler yazmaya merak saran Kaliforniyalı Asleigh Brilliant yaşamı şöyle betimler: "Tanrı bize bir görev verdi: Yaşamak. Fakat bize verilen bu görev, anlaşıl-maz bir göreve benziyor: Yeryüzünden yok oluncaya kadar beklemek." (Brilliant, 1987:129) Dünyaya gelip de ölünceye kadar hiçbirşey yapmadan öylece ölümü beklemek ne acı... Böyle bir yaşam, kuşkusuz, Brilliant'ın da sonradan dediği gibi "... herkese öğüt verilebilecek birşey değildir.", çünkü o zaman insanın hiçbir önemi kalmaz. Brilliant yaşamı betimle-meye çalıştığı yazılarına "Eğer bilmecedен hoşlanıyorsanız, yaşamı çok zevkli bulursunuz." diye devam eder. Peşpeşe akan zaman birimlerinde bir önceki an, bir sonraki anın habercisi değildir çoğu zaman. İnsan, hiçbir zaman, bir sonraki anda ne olacağını kestiremez. Yaşam, bilinmeyenler denizinde sürer gider. Yaşam sürprizlerle doludur. İnsan sürprizlere alıştığın-dan dolayı bazı sürprizleri kendisi yaratmak ister:

(12) *Karadenizli Temel ile Cemal, İstanbul'da bir kovboy filmine giderler. Filmin bir sahnesinde beyaz bir ata binen kovboy ile siyah bir ata binen kovboy, atlarını yarıştırlar. İki kovboy yarışırken Temel, Cemal'e fısıldar:*

– *Cemal, gel senunla bahse girelum. Pen diyorum beyaz at yarışı kazanacak. 50 bin liraya var misun?*

– *Tamam, Temel, pen da diyorum siyah at kazanacak.*

Yarışın sonunda Temel'in tuttuğu beyaz at kazanır ve Cemal 50 bin lirayı Temel'e verir. Sinemadan sonra bir pastaneye giderler. Temel ezile büziile konuşur:

– *Cemal, ha pen saa hile yaptum. Yarışun sonunu zaten pileydum, çünkü pen dün ha pu filmu seyretmiş idum. Al 50 bin liranu geriye...*

- *Hayır, almam, der Cemal, haçan ha pu para senun hakkun, çünkü pen da o filmu bir hafta önce seyretmiş idum. Sonunu zaten pileydum, ama gene da sürpruz oynamış idum.*

Brilliant, konuşmalarını sürdürür büyük bir iyimserlikle: "Yaşamı olduğu gibi kabullenmeye çalışırım, ve her gün, ertesi gün de yaşayabilmek için dua ederim." İyimser olarak düşünüldüğü zaman, her türlü güçlüğüne karşın yaşam tatlıdır ve bu yüzden insan yaşamını sürdürmek ister.

Brilliant'a göre, "İnsanın yaşamdaki bütün amacı, başkalarına bir uyarı, bir örnek olmalıdır." Ama ne yazık, insanlar değişik yapılarda, değişik kişiliklerde olduklarından örnekler ve uyarılar da iyi ya da kötü olabilir. Yaşlı bir zampara, geleceğini bakın rasıl sağlam(!) temeller üzerinde kurmak istiyor:

(13) Benim üç kızım var. Biri sarışın, biri kumral ve üçüncüsü de kızıl saçlı. Üçü de artistler kadar güzel. Beni yanımda böyle bir kızla görürseniz, onun, benim kızım olduğunu bilin." (Perret, 1987:130)

Bazılarına göre, yaşam süresinde yapılacak çok şey bulunduğundan, onlarla uğraşırken insan, zamanının nasıl hızlı geçtiğini bilemez. Onlara göre yaşam, insanın doğum tarihi ile ölüm tarihi arasındaki kısa çizgi kadar kısadır. Önemli olan, o kısa çizgi sürecinde anılacak, örnek olunacak, yararlanılacak işler yapmaktır. Yaşamın ne olduğunu anlamaya çalıştığım yıllarda, her genç gibi, benim de şimdi sararmış defter yaprakları arasında soluklaşmış olan bir şiirim vardı:

*(14) Bir ihtiyara sormuşlar:
"Bunca yıldır yaşadın,
Eline ne geçti?" diye.
Yaşlı adam düşünüp
"Ak sakalım." demiş.*

Yaşam süresince ele geçen şeyin yalnızca "ak sakal" olmadığı sonradan anladım. Önemli olan, zaman süreci içinde, yaşamın bütün bilmecelerini doğru olarak çözüp, yüz ve gönül aklıyla rahata kavuşmaktır.

Yaşamın çeşitli bilmeceleri içinde zorluklarla boğuşarak bunalan insanlar, çoğu zaman birazcık rahatlayabilmek için gülmeceye başvururlar, çünkü gülme olayı yalnız insana özgü bir davranış olup, her çeşit bilim dalının onayladığı gerek fiziksel, gerek ruhsal çeşitli yararları vardır. Cummings'e göre, gülmece, estetik, moral, etik, mantık ve düşgücü gibi insancıl değerleri içerir. (Cummings, 1987:207) İnsandaki düşgücü bir çeşit savunma silahıdır. Onu, yaşamın güç anlarından zaman zaman uzaklaştırarak bir kalkan gibi korur, yıpranmasını önler. Şizofrenin en iyi sağıtımının düş kurmak olduğunu söyleyenler vardır. Tıp alanındaki bazı görüşlere göre, sık sık rüya görenler şizofreniye pek kolay yakalanmazmış. Ama, rüya doğal olarak, uykuda görülecek. Uyanırken rüya görenler şizofreniye, bir bakıma zaten yakalanmış olmuyorlar mı?

İnsandaki düş kurma yeteneğinin bir verisi de meraktır. İnsan, bu dünyayı olduğu gibi, öbür dünyayı da merak eder:

(15) Sam ile Abe adındaki karı-koca, içlerinden hangisi daha önce ölürse öbür dünyada ne biçim bir yaşam olduğunu diğerine haber vermek için onunla temas kurmayı kararlaştırmışlar. Bir süre sonra Sam ölmüş, ve dünyada sağ kalan karısı Abe ile temas kurmayı başarmış. Abe sormuş: "Sam, söyle bakalım, oradaki yaşam ne biçim bir şey?" Sam yanıtlamış: "Eee, şey...Yiyorum, içiyorum, sevişiyorum. Yiyorum içiyorum, ve gene sevişiyorum." Abe sevinçle haykırmış: "Sam, başardın! Cennete gittin, demek!" Ama Sam "Hayır, hayır, ne cenneti be!" diyerek terslemiş Abe'yi.. "Şimdi ben Idaho Eyaleti'ndeki bir köyde fare oldum." (Salameh, 1986:284)

İnsan, yaşamdaki zorluklar içinde, karşılaştığı haksızlıklarla da savaşıyor. İnsanın düşgücü, olabilecek haksızlıkları öbür dünyada da düşünür, ama bazan yanıltır:

(16) Dünyada hiçbir günah işlemeyen Peter, birgün ölmüş ve öbür dünyada onu doğru cennete göndermişler. Peter'in cennette zamanı tek başına dolaşmakla geçiyormuş. Yapacak hiçbir işi yokmuş. Bir gün gene tek başına başına dolaşırken

Peter, biraz ilerideki ağaçların altında, bir ırmağın kenarında, elinde bir şampanya şişesi ve yanında nefis bir sarışın kadın olan bir delikanlı görmüş. Adamı kıskanarak seyrettikten sonra, daha ileride gördüğü meleklerden birisine derdini dökmüş:

- *Hiçbir günahım yok diye beni cennete aldınız, ama beni tek başıma deli danalar gibi dolaştırıyorsunuz. Bu bir çeşit ceza mı şimdi? Ya şu yanında fıstık gibi sarışın kadınla, elinde şampanya şişesi olan, gününü gün eden adama ne demeli?*

Meleksakin sakın gülmüş ve:

- *Lütfen biraz daha dikkatli bak, demiş. Adamın elindeki şişenin altı delik; ama yanındaki kadının altı delik değil.*

Gülmece, İklim, Davranışlar

Çeşitli örneklerde görüleceği gibi, gülmece, insanın düş gücü ve yaratma gücü oranında çoğalır. Bu düş ve yaratma gücü evrensel bir davranıştır. İnsan varlığı, yaşamın simgesi olduğundan, gülmece de insanın evrensel bir davranış simgesidir. (Raskin, 1985:2) Raskin, gülme ve gülmece öğelerinin oluşabilmesi için, olaylarda:

- a- İnsanların,
- b- Konuşmaların ve insan davranışlarının bulunması,
- c- Belli bir kültürün yansıtılması gerektiğini söylemektedir.

Böylece gülmecenin doğrudan doğruya insanla, onun davranış ve kültürüyle ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar, insanın gülmece gücünün bilinçli bir biçimde çalışmakla artırılabilceğini kanıtlamıştır. Gülmece gücünü artırabilmek:

- 1- Olayların gülünç yönünü görebilmekle,
- 2- İnsanın, başkalarıyla birlikte, kendine de gülebilmesiyle,
- 3- Yapılan işlere ciddi bir biçimde sarılarak kendini hafife almasıyla,

- 4- Gülmece yeteneğinin doğuştan gelmeyip, planlama ile işlerlik kazanacağını bilmekle,
- 5- İnsanın kendisinin yönettiği bir davranışla, kendini başkalarına açarak, kendisiyle birlikte başkalarının duygularını, rüyalarını, izlenim ve düşlerini, ve varmak istediği hedefleri paylaşmasına izin vermekle başlar. (True, 1988:158)

Herb True'nun ilk önerisi olan, olayların gülünç yönünü görebilmek, günlük yaşamın ağır baskılarından kurtulabilmek için en güzel yöntemdir. Bu ilk öneri bile insandaki gülmece yeteneğinin gelişebilmesi için yeterli olabilir. Günümüzdeki bazı yazarlar ve film yapımcıları, yapıtlarında Herb True'nun bu önerilerine özellikle yer vererek gülmecenin yaşamdaki yerini vurgulamaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, Top Secret (Çok Gizli) adlı bir filmde, Nazi Almanyası'nın sert ve disiplinli bir askeri, bir trenin üstünde karşı tarafın bir casusunu kovalamaktadır. Kovalamaca devam ederken tren tünele girer. Karşı tarafın casusu hemen kendini yere atar, ama Alman askeri gururludur ve dimdik ayakta durur. Bu yüzden, tren tünele girdiğinde, tünel girişine Alman askeri büyük bir hızla çarpar. Toz duman birbirine katışır, ama Alman askerinin kılı bile kıpırdamaz. Askerin sertliğine dağlar bile dayanamayıp, tren giderken peynir gibi kesilirler. Üstünü başını silkelerken bu durumu gören karşı tarafın casusu hızla giden trenden kendini aşağı atar. Filmin bir başka sahnesinde, yüksek bir binanın çatısından bir Alman askeri vurularak aşağı düşer. Yere düşmekle kalmaz, düştüğü anda, tıpkı bir cam kavanozun yere düştüğü zaman olduğu gibi, tuzla buz olur. Nazilere olan kin ve öfke, abartılı bir biçimde gülmece aracılığıyla bu filmde böylece işlenmiştir. Film, görünüşte çok ciddi olmakla birlikte, ciddi olayların gülünç yönü bulunmaya çalışılarak bunlar gülmeceye konu edilmiştir.

Yapılan incelemelere göre, dünya üzerindeki çeşitli milletlerdeki gülmece anlayışında iklim önemli bir etkidir. Gülmece anlayışı, iklimin sıcaklığıyla ters orantılıdır. Yani, soğuk iklim insanlarında, sıcak iklim insanlarına göre daha fazla gülmece eğilimi vardır. Örnek olarak, Kuzey İtalya'daki insanların, Güney İtalya'daki insanlara göre daha çok fıkra ve gülmece ögesi ürettikleri gösterilebilir. Türkiye'de de Karadeniz fıkralarına, Akdeniz insanlarının ürettiği fıkralardan daha çok rastlanır. (Kasnak, 1987:10)

Araştırmalar, gülmece anlayışının, utanma duygusuna koştur olarak dağıldığını da gösterir. Yani utanılacak ne kadar konu ve davranış varsa, bunlar o kadar çok sık bir biçimde gülmeceye konu edilir. Bu yüzden politika ve seksle ilgili fıkralar ve gülmece öğelerinde politika ve seksin utanılacak yönleriyle inceden inceye alay edilir. (Kasnak, 1987:10)

Gülmece - Millet

Gülmecede çeşitli milletlerin nelere güldükleri incelenecek olursa bazı ipuçları ortaya çıkabilir. Yalnız aşağıda görüleceği gibi, bu ipuçlarını milletlere göre hiçbir zaman kesin olarak ayırmamak gerekir, çünkü insan davranışları evrenseldir. Örneğin, Almanlar; deliler, acemi aşıklar ve dalgın bilim adamlarına gülerlermiş. Araplar sihirbazların yaptığı yanlışlara, avcılık, atıcılık ve atlarla ilgili fıkralara; Arnavutlar, çabuk kızan, çabuk küsen, inatçı, cesur, cimri, kılıbık insanlara; Brezilyalılar ve Güney Amerikalılar; Portekizli ve İspanyollara ve kendilerine ters düşen her şeye gülerlermiş. Bulgarlar kıskanç karı-kocalara, ruhlara, düşkuranlara, savaşanlara; Danimarkalılar politikacılara gülerlermiş. Fransızlar hemen hemen her şeye; Hintliler aşırı terbiyeli ve kibar insanlara; İngilizler İskoçların cimriliğine ve kendi asillerine; İranlılar; fazla abartılan ve öğünülen şeylere gülerlermiş. İskoçlar kendileri gibi düşün-

meyen, kendileri gibi giyinmeyen ve tutumsuz insanlara gülerlermiş. İsveçliler gelin-kaynana ve sarhoş fıkralarına; İsveçreliler Zürihlilerin telaşına, Bernlilerin yavaşlığına; İtalyanlar ise kötü olaylara gülerlermiş. Japonlar, kendi gülmece anlayışlarını anlamayan yabancılara; Macarlar, Ruslarla olan ilişkilerine ve kendi devlet adamlarına, devlet memurlarına; Meksikalılar ölüme bile gülerlermiş. Polonyalılar, Rus boyunduruğu altındaki zamanlarına; Ruslar da kendi güdümlü gülmece öğelerine; Seylanlılar dedikodu eden insanlara; Yahudiler kendi cimriliklerinin yanı sıra herkese; Yugoslavlar bencil ve kaprisli insanlara gülerlermiş. Yunanlılar da hemen hemen her şeye; zenciler önce kendi yoksulluklarına, kısıtlı özgürlüklerine gülerlermiş. Ve Türkler de zengin kaynaklı ve engin gülmece anlayışlarında, akıllı geçinen cahillere, softalara, gösterişe, dalkavuk idareci ve politikacılara, açıkgoz geçinen aptallara gülerlermiş. (Kasnak, 1987:16-145)

Yukarıda sözü edilen konular gruplandırılmaya çalışılırsa, bu çeşitli konulara yol açan etkenin insan davranışları olduğu görülür. Alışkanlıklar da insanın çeşitli davranışlarından birisidir. Karadenizliler, insanın alışkanlıklarıyla bakın nasıl alay ediyor:

(17) Bir yolcu gemisine binip Avustralya'ya gitmekte olan Temel'in gemisi Hint Okyanusu'nda fırtınaya tutulur ve batır. Temel, güç bela bir kalasa tutunur ve ıssız bir adaya çıkarak kurtulur. Adada kendisinden başka kimse yoktur. Günlerce ağaçları kesip doğrayarak kendisine çok güzel bir ev, daha sonra evinin biraz ötesinde bir bina yapar. Daha sonra da epeyce uzakta bir bina daha yapar. Evinin ve diğer binaların içine her çeşit mobilya ve diğer araç ve gereçleri de yapar. Yıllar sonra adaya bir gemi gelir. Geminin kaptanı ile tayfaları önce Temel'in evini gezerler ve çok beğenirler. Kaptan, evin biraz ötesindeki binayı sorar ve Temel:

– Orası penum cittiğum kahvedur, der.

Kaptan:

– Peki, ya şu uzaktaki bina nedir? diye sorduğunda Temel yanıtlar:

– Ha orası da penum citmediğum kahvedur.

Gülmece - İnsan Sağlığı

Gülme ve gülmecenin insan sağlığına yararlı olduğu tıp dünyasınca onaylanmıştır. Tıp dünyasındaki bilim adamları bu yararları, insanın gülerken:

*Kalbin kaslarının daha iyi çalıştığı,
Dolaşım hızının arttığı,
Akciğerlerin bol oksijenle dolduğu,
Akciğer bronşlarının daha iyi temizlendiği,
Dikkat hormonlarının etkilenecek çeşitli dokuları harekete geçirdiği,
Beynin de harekete geçerek kardiyο-nörolojik sistemdeki baskıyı ve stresi azalttığı,
Korkunun, öfkenin ve depresyonun geçtiği, ve fiziksel hastalıklarla ilgili bütün ağrıların azaldığı,
Ağrı ve acılara karşı dayanma gücünün artabildiği, biçiminde sıralarlar. (Haines, Wesley N., 1987:135)*

Gülmece - Gülmece Eğitimi

Gülme ve gülmecenin sağlığa bu denli yararlar sağlaması, 80'li yıllardan sonra bilimsel çevrelerde gülmece araştırmalarının artmasına neden olmuştur. Yaşamda ne kadar çok gülersek, yaşamdan o kadar çok zevk alırız. Bu yüzden Avrupa ve Amerika'daki bazı üniversitelerde Gülmece Eğitimi ve Geliştirme Programları başlatılmış, bu programlarda gülmece yaratma yolları ile bunların yaratıcılıktaki etkisi artırılmaya çalışılmıştır. Bu programları izleyen kişilere bazı gülmece yaratma yöntemleri öğretilerek her izleyiciye 10-15 dakikalık bir süre içinde herhangi bir konuda konuşması ve verilen gülmece yöntemlerini kullanarak konuşmalarını komik bir biçimde düzenlemeleri istenmektedir. Böylece, 2-3 hafta süren kurslarda her kişiden, yaşama gülmece dürbünüyle bakarak, gülmece yeteneklerini geliştirmeleri öğretilmektedir. Kurslarda öğretilen gülmeceyi geliştirme yöntemlerinin bazıları şunlardır:

- 1- Gülmece, bazı küçük olayları da hafife almak olduğuna göre, abarma ve alaya alma yeteneği üzerinde sıkı çalışınız,
- 2- Gülmece yeteneğinizi geliştirmeniz için gülmeceyle ilgili çok sayıda kitap, dergi okuyunuz, komik filmler ve oyunlar seyrediniz,
- 3- Olabildiği kadar karikatür çizmeye çalışınız,
- 4- Önceden çekilmiş fotoğrafların ve bulduğunuz resimlerin altına gülünç bir-iki yazı yazınız,
- 5- Yorgun geçen günlük çalışma saatlerinizden sonra akşam eve geldiğiniz zaman, gün boyunca gerçekleşmiş en azından bir gülünç olayı bir deftere yazınız,
- 6- Sözcüklerle oynayarak, sözlükte bulunmayan yeni gülünç sözcükler yaratınız,
- 7- Arkadaşlarınızdan, sevdikleri fıkraları anlatmalarını isteyiniz, siz de onlara kendi sevdiğiniz fıkraları anlatınız,
- 8- Akşamın çok kısa bir süresini kendinize ayırarak, bu süreçte, geçmiş bir zamandaki herhangi bir olayı anımsayıp, bu olayın gülünç bir yanını bulmaya çalışınız,
- 9- Sık sık karşılaştığınız, en azından 5 günlük bir olayın gülünç yanlarını gösteren bir liste yapınız. Örneğin, a) Devlet dairelerindeki duvar saatlerinin çoğu neden çalışmaz, ya da çalışsa da her biri neden ayrı bir zaman dilimini gösterir? b) Elektrikle çalışan araçlar neden çabuk bozulur, ve tamirciden geldikten sonra neden daha hafif olurlar? c) Daire ve postanelerdeki kalemner neden hiç yazmaz ve hemen kırılır? .
- 10- Yolda giderken önünüzden geçen arabaların arka camlarına yapıştırılmış gülünç tümcelerini bir kağıda yazınız.,
- 11- Bir süredir sizi rahatsız eden bir olayı düşününüz ve bu olayı bu kez gülünç bir biçimde anlatınız,
- 12- Bazı gülünç çağrışımlarınızı, düşüncelerinizi, hayallerinizi ve rüyalarınızı arkadaşlarınıza anlatınız,
- 13- Arkadaşlarınızla birlikte bir Gülmece ve Gülmeyi Destekleme Grubu kurunuz ve onlarla günlük olayları gülmece yöntemleri kullanarak, kimseyi incitmemek koşuluyla komik biçimlerde anlatmaya çalışınız,
- 14- Güne, özellikle işe, neşeli olarak başlayınız. Kalkar kalkmaz, ya da işe gider gitmez, ailenizdekilerle, ya da işinizde bir arkadaşınızla birbirinize gülmeceyle ilgili gülünç olayları anlatınız,

15- İçinizden atamadığınız bazı olayları, sevmediğiniz kişileri ve şeyleri, davranışları, korkuları, endişeleri gülünç bir biçimde abartarak bir liste hazırlayınız. Yalnız bunları yaparken kendinizi ve başkalarını incitmeyiniz. (Salameh, 1986:283-284)

Salameh'nin önerdiği Gülmece Eğitimi ve Geliştirme Programlarına katılanlar, programların bitiminde yaşama karşı daha sevecen ve iyimser bir bakışla bakmaya başlamışlardır. Bizde de Milliyet Gazetesinden Zeynep Oral, 80'li yılların sonlarına doğru Karadeniz'de yaptığı bir inceleme gezisinden sonra gazetede yayımladığı bir yazı dizisinde, Karadenizlilerin gülmeceye karşı daha çok eğilimli olduklarını, akşamları Karadeniz köylerindeki kahvehanelerde insanların fıkra üreterek günün yorgunluğunu üzerlerinden atmaya çalıştıklarını, Karadeniz insanların yaşama bu yüzden hep iyimser bir gözle baktıklarını, hep şen olduklarını yazmıştır.

Yaşamımız, limon gibi, hepten ekşi şeylerle dolu olsa bile limondan limonata yapmak bizim elimizdedir. Yaşamımız tatsız tuzsuz bile olsa onu tatlandırmak bizim elimizdedir. Yaşamımız hep acı içinde bile olsa onun acısını gidermek gene bizim elimizdedir. Bütün bunlar, yaşamla ve yaşamakla çok sıkı bir biçimde bağıntılı olan gülmece aracılığıyla yapılabilir. Bu yüzden gülme ve gülmecenin, yaşamak için en güçlü ilaç ve silah olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Gülmece - Metin Türleri

Gülmecede, metin dili açısından ele alındığı zaman, genellikle 3 çeşit gülmece metni olduğu söylenebilir. Birinci çeşit gülmece metninde, metin içeriği temel alındığı için metin, bir dilden başka dillere kolaylıkla çevrilebilir. Ana metindeki gülmece öğeleri soyut anlamlardan çok somut anlamlara yönelik olduğundan, her dilde karşılığı bulunabilir. Böyle metinler, yazıldığı dilden, bir bakıma, bağımsız metinlerdir. Çeşitli olay-

ları dramatize eden gülmece türleri bu çeşit gülmece türüne örnek verilebilir. Aşağıdaki fıkra, bu çeşit metinlerden yalnızca bir tanesidir:

(18) *Dokuz çocuğu olan Temel, anasını babasını kaybetmiş olan üç aylık bir İngiliz bebeğini evlat edinmiş. Arkadaşları sormuş:*

– *Yahu Temel, 9 çocuğun var, onuncusunu ne yapacaksın?*

Temel de:

– *Konişmaya başlayunca ondan Inciluzca öğreneceğim, demiş.*

İkinci çeşit gülmece metinleri, yalnızca kaynak dile ilişkin dilbilimsel özelliklerin yoğun olarak kullanıldığı metinlerdir. Bu yüzden, bu çeşit gülmece metinlerinin başka dillerde tam karşılığı ya yoktur, ya da bunları bulmak çok zordur. Bulunsa da kesinlikle anlam farkları olabilir. Böyle metinler, kaynak dile bağımlı olan metinlerdir. Sözcük oyunlarını içeren gülmece metin türleri bu çeşit gülmece türlerine örnek olabilir. Böyle metin türlerinde yankılama (onomatopoeic) sözcükleri, o dilin kültürüne özgü deyimler, alışılmamış biçimlerde birbirine girmiş deyiş türleri, ve o dilin biçimbilgisinde (morphology) bulunmayan biçimbirimsel bileşimler bulunabilir. Ayrıca, uyaklı tekerlemeler ve deyimler de bu çeşit metin çeşitleri arasında sayılabilir. Aşağıdaki birkaç örnek, bunların özelliklerini belirtir:

(19) *Dedenin adı Satılmış, babanın adı Satılmış, seninki Satılmış, ben senin sülaleni bilirim, Satılmış oğlu Satılmış.*

(20) *Baba oğul kız dayı,
Çekiversen cartayı,
Sen sağsın ben selamet,
Atlasırsın vartayı.*

(21) *Merhabasica kitlem... Nassınız canavarlar camiası!... Bilinen tüm boyutların dışındaki anormalkulade insan, muazzamteşem, ilginçtüel, doruk, zirve ve maximum gibi tüm kavramların ucu lideriniz Eray bu haftaki yazısına başlıyor... Sebastian, okuyucuları şaklabe işlevinden geçir.*

Üçüncü çeşit gülmece metinlerinde, ana metnin kaynak dildeki özellikleri yoğun olmasına karşın, kültür öğeleri daha baskın özellikler taşıyabilir. Ana metnin kültürel özelliklerini bilmeden o metni anlamak oldukça zordur. (Jordan, 1988:189) Aşağıdaki örnekte böyle bir kültürel sorun görülmektedir:

(22) *İsveç'in kuzeyinde oturan bir Eskimo'nun boşanma davasına bakılıyordu. Hakim:*

- *Boşanmanızı gerektiren en önemli neden nedir?, diye sordu. Eskimo:*
- *Sisli bir havada İglo'ya girdiğimde hanımımın burnunu sıcak buldum.*

Genç hakim, mahkemedeki yaşlı hakime:

- *Peki, bundan ne çıkar?, diye sorunca yaşlı hakim:*
- *Bundan boşanma nedeni çıkar., der, ve genç hakimın kulağına bir Eskimo geleneği fısıldar.*

Gülmecede İşlevler

Gülmecede, tıpkı dilde olduğu gibi birtakım işlevler olduğu bir gerçektir. John Lyons'a göre, dildeki en önemli işlev, betimlemeli (descriptive), anlatımsal (expressive), ve toplumsal (social) işlevlerdir. Bunlar, anılan bu üç alandaki bilgi yüküyle işlevlerini sürdürürler. Lyons'a göre betimlemeli bilgi işlevi olgusaldır, kişilerin dilediği verilere dayanır ve doğruluğunun kanıtlanması gerekir. Anlatımsal işlev ise, insanların davranış ve kişiliğini belirten işlevdir. Toplumsal işlev de insanların toplumsal ilişkileri ve toplum içindeki varlıklarının sürebilmesi için gerekli olan işlevdir. (Lyons, 1977:50-51) Gülmecedeki fıkralar da, anlatımda dil kullanıldığı için dildeki bu işlevleri taşır. Aşağıdaki fıkranın ağırlık noktasında betimlemeli işlev yoğunluk kazanmıştır. Doğruluğunun kanıtlanması ise kişiye bağlıdır:

(23) *Temel ile Cemal bir l-kantaya giderler. Masalarına gelen garsondan Temel, bir ciğer tava, Cemal de bir beyin tava ister. Arkadaşının beyin istediğini duyan Temel:*

- Uyyy, Cemal, ne garip bir adamsın sen daaa... Allah'dan isteyeceğin beynu, garsondan neya isteysun?

Raskin'in, gülmecede birbirine zıt olan iki metin olduğu varsayımına göre kurulmuş olan anlam kuramı bu fıkrada da görülebilir:

- * Cemal'in istediği beyinle ilgili metin. Böyle beyin garson-dan istenir.
- * Temel'in, Cemal'in istediğini düşündüğü beyinle ilgili metin. Böyle bir beyin Allah'tan istenir.

Gülme olayı da işte bu iki metin çakışmasından doğmaktadır. Aşağıdaki fıkrada da hem dilin, hem de gülmecenin anlatım işlevi görülebilir:

(24) Bir yolcu gemisine binip Avustralya'ya gitmekte olan bir Karadenizli'nin gemisi Hint Okyanusu'nda fırtınaya tutulur ve batır. Karadenizli güç bela bir kalasa tutunur ve ıssız bir adaya çıkararak kurtulur. Adada kendisinden başka kimse yoktur. Günlerce ağaçları kesip doğrayarak kendisine çok güzel bir ev yapar. Daha sonra evin biraz ötesinde çok geniş salonu olan bir bina yapar.. En sonra da epeyce uzakta gene çok geniş salonlu bir başka bina daha yapar. Evinin ve binalarının içlerine de masalar, sandalyeler, çeşitli mobilyalar yapar. Yıllar sonra adaya bir gemi gelir. Geminin kaptanı tayfaları, önce Karadenizli'nin evini gezerler ve çok beğenirler. Kaptan, evin biraz ötesindeki binayı sorar. Karadenizli:

- Orası benim cittiğim kahvedur., der. Kaptan:
- Peki, ya şu uzaktaki bina nedir?, diye sorduğunda Karadenizli yanıtlar:
- Haçan orası da benim citmedüğüm kahvedur.

Politik fıkraların çoğunda dilin toplumsal bilgi işlevi görülebilir. Öte yandan, toplumsal işlev bazen betimsel işlevle de birlikte olabilir. Aşağıdaki fıkrada böyle bir nitelik görülmektedir:

(25) Seçim gezisine trenle çıkmış olan bir politikacı, tren ıssız bir istasyonda durduğu zaman başını pencereden dışarı uzatmış ve o sırada oradan geçmekte olan bir köylüye sormuş:

- Hemşerim, burası neresi?

Köylü ters ters yanıtlamış:

- *Buranın neresi olduğunu bilmeyon da, öyleyse neden bana 'hemşerim' deyon?*

Her gülmece ögesinde de böyle işlevler bulunmayabilir. Gülmece öğeleri, belli anlamsal işlevler taşımaksızın, belli bir bilgi yükü olmadan, yalnızca güldürmek amacıyla da düzenlenebilir. Aşağıdaki örnekte böyle bir durum görülmektedir:

(26) Bir Karadenizli karısını gizlice öldürmek isterse ne yapar?

Yanıt:

Çayına tabanca atar.

Bu örnekte yukarıda sayılan işlevler yoktur, ama gene de insanı güldüren bir bilgi yükü vardır.. Fıkra'yı düzenleyenin amacı, dinleyenler, ya da okuyanlar ile toplumsal ilişkiler kurmak olabilir. Bu nedenle, üç temel işlevden daha çok, fıkrada bir ilişki işlevinin (phatic function) olduğunu söylemek daha doğru olmaktadır.

Gülmece incelemeleri gülmece öğelerini sınıflara ayırır, bu sınıflara özgü özellikler bulmaya çalışır, birbirleri arasındaki ayrımları belirtir. Dilin bütün yapılarındaki sınıflandırılmış dizgelere benzer özellikler gülmece öğelerinin kullanımlarında da görülebildiğinden, gülmece özellikle ses ve yazım, sözcükbirim, sözdizim alanlarında ve doğal olarak anlam alanlarında bulunan gülmece öğelerini ele alır. Bu nedenle, gülmece, dil gibi, söylem ve deyiş alanlarında incelenmeye değer olmaktadır. Bu çeşit incelemeler, deyişbilimde (stylistics) şiir dilinin dilbilimsel özelliklerinin bulunarak, gereğinde herhangi bir şairin kendine özgü dilbilgisi öğelerinin saptanmasında olduğu gibi, gülmece alanında da bazı yapı ve kalıplar saptayabilmektedir. Örneğin, sözcük oyunlarında (puns) uyak, ses yinelemeleri (alliteration), ses benzeşimleri (paranomasia) görülebilir.

Tümce yapılarında öneleme (foregrounding), koşutluk (parallelism), yineleme (repetition) ve sapma (deviation) kulla

nulabilir. Metin türleri ele alındığında bazı gülmece metinleri duvar yazılarında ve graffiti türlerinde olduğu gibi, yalnızca bir iki tümceden, soru-yanıttan oluşan kısa yazılardan ve aforizmalar biçimindeki bazı özdeyişlerden oluşabilir.

Gülmece - Deyişbilim

Gülmece, deyişbilim açısından ele alındığında, en önemli ayırım, sözlü gülmeceyle yazılı gülmece arasında görülmektedir. Konuşma dili ile yazı dili arasındaki bilinen ayrımlara ek olarak birtakım teknik ayrımlar da gülmece dilinin incelenmesinde ortaya çıkar. Yazılı gülmece metinlerinde gülmece öğeleri çeşitli biçim ve kalıplarla kullanılabilir. Gülmece öğeleri bir biçimden başka bir biçime dönüşebilir. Sözlü gülmecede ise belli bir biçim sık sık yinelenir. Örneğin, belli bir konu, benzer biçimdeki fıkra çeşitleriyle yinelenir durur. Benzer iki ses, bu sesleri içeren tekerlemelerle yinelenmeyi sürdürebilir. Oysa yazılı gülmece böyle değildir. Zaman ve yer kısıtlı olmadığından gülmece yazarı çeşitli anlam olaylarına, söz sanatlarına ve kaleme aldığı gülmece yazısında çeşitli kurgu biçimlerine yer verebilir. O zaman ortaya bir soru çıkar: Yazınsal metinlerle gülmece metinleri arasında ne gibi ayrımlar olabilir? Bu sorunun yanıtı o kadar zor değildir. Yazınsal metinlerde kurgu ve yapı dizgelerini istediği gibi seçip kullanmak yazara kalmıştır. Bu tür seçimleri yaparken yazar bağımsızdır. Yazar, yazın türlerinden birini seçmekte bağımsız olduğu gibi, bunun yanı sıra, yapıtına kendi kişisel yaratıcılığına özgü birtakım kullanım öğeleri de katabilir. Buna karşın, gülmecede kullanılan seçeneklerin sınıfsal ayrımları daha sınırlı olduğundan, gülmece yazarlarına ancak bu sınırlı seçenekler arasında yaratıcılıklarını göstermek düşer. Gülmece dilinde bazı ses demetçikleri gereğinden fazla uzatılabilir ya da kısaltılabilir, bazı sözcükler kullanım alanları dışındaki alanlarda kullanılabilir, sözcükler çeşitli dillerden alınan biçimbirimlerin birleştirilmesiyle yapı-

labilir (ilginçtüel, Mehmetmaap gibi), artık kullanılmayan yapı ve sözcüklerle tümceler kurulabilir, toplumun belli kesimlerine özgü bir dil kullanımları başka kesimlerin dil kullanımlarına alınabilir. Bu tür dil oyunlarının amacı, alışılagelmiş yapıların dışındaki yapılarla karşılaşıldığı zaman insanda ortaya çıkan gerginliği bir kahkaha ile ortadan kaldırmaktır.

Gülmece dilinde, günlük ve yazın dillerinin incelemelerinde ele alınan dizisel ve dizinsel sözcük ba  ıntılan da önemlidir. Olağan görülmeyen sözcük birlikteliği gülmece ögesi olabilir. (Nash, 1985:126-136) G  r  ld     gibi, gülmece dilindeki biçimlerin hepsi de günlük dilde ve yazın dilinde de bulunur, ancak gülmece dilinin asıl kurgusu, sözcükleri bir anlam ve kavram grubundan alıp, başka anlam ve kavram grupları ve düzenlerinde, takımlarında ve alt sınıf ve alt takımlarında kullanmak biçimindedir. Bu başka anlam grupları asıl metinle zıt anlam yükleri oluşturmalıdır. Böyle bir yöntem, Raskin'in kuramını doğrular: Gülmece yazılarındaki her tümcede bir anahtar sözcük vardır. Bu anahtar-sözcük, başka tümcelerdeki anahtar sözcüklerle birlikte bir anlam takımı oluşturur. Bu anlam takımı da bir metin oluşturur. Gülmece anahtar sözcükler, kendi anlam takımlarının dışındaki sözcüklerle bir metin oluşturabilir. Bu ikinci metin, ilk metinle zıtlasınca bu zıtlık ve gerginlikten sonra gülme olayı ortaya çıkar. Günümüzde çoğu eleştirmenin de  indi  ı gibi, kuramsal yönden yazın dili ile gülmece dili birbirinden ayrı konular olarak ele alınmalıdır. Her ikisini de deyi  ibilimde gruplara ayırmak, de  i  kelerini bulmak, ikisinin de belli dizgelerini ortaya çıkarmak gerçekten uzun ve çok yorucu bir uğraştır. (Crystal and Davy, 1969:79-81) Yazın ve gülmece dillerinin ikisi de yaratıcılığa bağlı olduklarından, bunlar    retilemezler.    retilemeyen şeyler de belli dizgeleri olmadığından dolayı    retilemezler. Herhangi bir kimse eğer yaratma gücü varsa gülmece metinleri yazabilir. Bir başka kimse yeteneğine güvenerek yazınsal metinler de yazabilir. Gene bir başka kimse hem yazınsal,

hem de gülmece metinleri üretebilir. Önemli olan, bu iki dil alanının ayrımlarını belirleyen değişke sınırlarının bilincinde olmaktır. Aşağıdaki örnek, yazınsal bir yapıttan alınan bir gülmece bölümünü sergilemektedir:

(27) Kuraklık her yamı kasıp kavuruyor ve berbat ediyordu bostanları, bahçeleri, tarlaları. Bu ara, benim bahçe de zıvanadan çıkararak kudurdu... Bakla fidanları yer göbeğinden bakla vermez oldular, hıyarlar esrarengiz bir biçimde zehir zemberek kesiliyorlardı, aptesänenin lağımını hıyarlara saldım, tatlılaşacaklarına büsbütün acılaştılar... Şalgamlar kelle çevireceklerine boyuna yaprak saldılar, turplar sahici yaprak vermiyorlar, inadına şişiyorlar, ama içleri kof oluyordu. Kızaracaklarına, kavrulup kararıyorlardı domatesler; göbek bağlasınlar diye tepelerini bağladığım marullarsa hava fişekleri gibi tohum kalkıyorlardı. Kışın tohumu kaçmışlar diye bahçede bıraktığım lahanalar zamanın ağuşunda oturup da kıdem kesbediyorlarmış gibi inadına gebeleşiyorlardı. Asmalara göztaşıyla kükürt serptim, vay sen misin kükürt serpen, köyün ne kadar kedisi varsa hepsi bizim evin içine büyük ve küçük aptestlerini bozmaya koyuldu.

... ..

Bir sabah bahçenin delirmiş, çıldırmış durumunu görünce "Defet lahanasını da, marulunu da !" diye bağırarak çapayı elime aldım. Tohumu kaçan marulların tepelerini uçurdum; bal kabaklarının göbeklerini patlattım. "Al sana!" diyerek, bahçeyi, havaya fırlayan, düşen toprak, marul ve lahana parçalarıyla doldurdum. Tam bir katliam oldu. Ama gene de toprağa karşı duyduğum hıncı alamadım. (Halikarnas Balıkcısı, 1963: 165-166)

Yukarıdaki örnekte bulunan tümce yapı ve kullanılış biçimlerinden ve verilmeye çalışılan anlam çağrışımlarından yola çıkılarak, parçanın yazınsal bir yapıttan alındığını anlamak pek zor değildir. Günlük yaşamdaki konuşmalarında, kişinin değişen ruhsal durumlarına göre, konuşma biçimleri de değişir. Martin Joos bu konuşma biçimlerine deyiş (style) adı vermiş ve 5 tür deyiş biçimi saptamıştır. (Joos, 1967:11) Bunları, donuk (frozen), resmi (formal), danışıklı (consultati-

ve), **rastgele** (casual), **senli-benli** (intimate) olarak sıralamıştır. Bir kimse günlük konuşma biçimlerinde, içinde bulunduğu duruma göre bir deyiş biçiminden öbürüne geçer. Durumuna göre kullanılması gereken deyiş biçimleri olağandır. Gerekli olduğu durumların dışında kullanılan deyiş biçimleri ise olağan değildir. Gülmece yazarları bu kullanım özelliklerini de gülmece ögesi olarak kullanabilirler. Günlük yaşamda gerektiği yer ve zamanlarda, kişilerin yapılarına uygun olmayan biçimlerde kullanılan deyiş biçimleri gülmece kaynağı olabilir. Aşağıdaki örnekte bazı terimler yerli-yersiz kullanımlarla bir gülmece ögesi oluşturmaktadır:

(28) *Kız sakın onu çağırayım deme annem gebertir bizi... Sen ödev yapmaya Gaye'lere gitmiştin bu Barkın bize geldi, durduk yerde anneme: "Yerleşik düzenin pembe patili, uzun tüylü, gürbüz kedisi" dedi... Annem de buna "puşt" dedi. Feci kavga ettiler... Abim içerden çıktı Barkın'a "Oluşum sürecini tamamlamamış çarpık bireyselliğinin uçurumundan yaşlı insanlara attığın lümpen çılgınlık seni bir yere götürmez." diye bağırdı. Barkın "Popülist" dedi, abim "Goşist!" dedi. Barkın "Pragmatist!" dedi, abim "Fütirist, Fatalist!" diye haykırdı, Barkın "Revizyonist, Opportünist, satılmış!" dedi... Barkınla abim arka odada rakı içip tartışmaya başladılar... (Atalay,1990:75 HLL. Hıbrır)*

Ölçünlü ve doğru konuşulmayan dil kullanmak da gülmeceye konu olabilir:

(29) – *Gonuşur tabi Sevgili dünürüm Vechi Bey... "Gız darafının ne kadar rencide idildiği" dilden dile dolaşır. Erkek darafının agrabaları, benim gül kibin gızımın göğsüne, altınların pırlantaların dolar mark panknotlarının çeklerin arasına 20.000 liralık bir pangnot asmış.. Yere saçsa niyse amma gızın göğsüne hakaret ider kibin yerli para dakılır mı? Derhal boşanma işlemlerine başlansın.*

– *Ne nıalüm bizimkilerin daktığı? Belki sizin sülalenizin densizliğidir sevgili dünürüm.*

– *Hemen ispat edebilirim sevgili dünürüm. Bilindiği gibi düğünümüz dokuz gamera tarafından fideoya aliniyördü. Şimdi fideo tape recorder cihazımızı çalıştıralım.. Rewind*

düğmesine basıp gasedi geri alıyörüz.. İşte gızıma menfür suigastin yapıldığı an... Kareyi donduralım... Gelinin göğsüne yerden aldığı 20.000 liralık pangınotu dakan menhüs eller erkek darafının enişde gadrosunda görevli Arap Mustafa'ya ait... (Atalay, 1990:102 HLL. Hıbr)

Gülmece yazarları, olayları, olguları, durumları dramatize ederek gülünç biçimlerde eleştiride bulunabilirler. Ayrıca kesimsel dil kullanımları da gülmecenin deyiş biçimleri arasına girebilir. Aşağıda böyle bir örnek görülmektedir:

(30) –Pıhş...36-48 merkez... Amirim, Fatih Köprüsü Anadolu çıkış meokiinde Saç Örgüsü araç kazası oldu, emirleriniz?

–Merkez, 36-47 Anlaşılmadı yavrum, nasıl saç örgüsü, tamam... Pıh... Pıhş...

–Şimdi amirim şöyle ki; karşılıklı istikametlerden gelen iki ayrı zincirleme araç konvoyu fermuar şeklinde birer araç atlayarak birbirlerine girdiler... Yani önceden zincirleme kaza yapmış iki ayrı araç konvoyu tekrar birbirlerine yapıştı... Buradan helikopterle bakınca saç örgüsü şeklinde gözüküyorlar... Söz konusu örgü Fatih Köprüsü'nden 25 metre kadar aşağı sarkmış halen sallanır vaziyettedir. Emirleriniz...

–Olay mahallini denizden ve karadan trafiğe kapatın... Ambulans, itfaiye anoslarını yapın... Pıhş...

(Atalay:1991 HLL,Hıbr)

Dildeki düzeneklerin (code) başka nesneleri simgelemeleri istenirse, argoda olduğu gibi, yalnızca bu konuşanların anlayabildiği bir dil kullanımı ortaya çıkar. Böyle bir kullanım da gülmecenin deyiş biçimlerinden olabilir:

(31) ... –"Bana bak şu karşıdaki kırmızılı benim adayım, ona göre."

–"Kafa mı buluyorsun sen, onun tesisleri kullanıma açıldı bile."

–"O bizim Burak'ın projesiydi zaten oğlum. Memlekete hayır yapacak Burak."

–"Ben anlamam, bu kırmızılıya yazıldım, siz bilin de."

–"Onu Burak çoktan yazmış diyorum, yamuk yapmasana. Sen kendine başka bir proje bul. (Asena, 1992)

Gülmece ve deyiş incelemelerinde dilin ve dilbilimin önemi kuşkusuz çok büyüktür. Bir başka önemli nokta da dilbilimin adı geçen konulara nasıl uygulanacağıdır. Victor Raskin'in önerdiği gibi,

- 1- Bir gülmece ögesinin diline ilişkin birşeyler söylemek genellikle dilbilimi gülmeceye uygulamak değildir.
- 2- Dilbilim, daha çok, sözlü gülmeceye uygulanabilir, ve uygulanmalıdır da...
- 3- Dilbilimin, gülmecenin de söz konusu olduğu herhangi bir alana uygulanması, ancak ve ancak dilbilimin doğru ve yararlı yöntemler kullandığı zaman geçerli olur.
- 4- Her tür gülmece araştırmasında dilbilim, metindeki dile ilişkin her tür soruna çare olarak görülmemelidir. (Raskin, 1986:144)

Raskin bütün bu sözleriyle belki de şunu söylemek istiyor olmalı: Dilbilim uygulamalarından sonra herhangi bir yanlış yöntem kullanılmasından dolayı araştırmalardan bir sonuç alınamıyorsa, bu kez gülmecenin en birinci amacını yerine getiriniz: **GÜLÜNÜZ!**

Batıda Gülmece Üzerindeki Çalışmalar

Başlangıcından bugüne kadar Türk Gülmece Tarihi'ndeki gelişmelerde dikkati çeken en önemli eksiklik, gülmecenin akademik olarak bilimsel boyutlarda incelenmeyişiştir. Batı'daki üniversitelerde gülmece konusuna akademik ilgi de daha yeni başlamış olmasına karşın, tarih içinde bazı önemli düşünürler ve yazın eleştirmenleri gülmeceye bazı bilimsel yaklaşımlarda bulunup bazı kuramlar ortaya atmıştır. Aslında gülmece, Klasik Çağlar'dan beri çeşitli bilim dallarından özellikle felsefe ve dilbilimin ilgisini çekmiştir. Yirminci yüzyılın ilk yarısına gelinceye kadar psikoloji ve antropoloji de gülme-

ceyle ilgilenmiş, yüzyılın ikinci yarısında tarih, coğrafya, toplumbilim de bu dallara katkılarda bulunmuş, dilbilimdeki büyük gelişmeler sonunda elde edilen bilimsel bilgi, gülmece-
deki dil kullanma yeteneğine ilgi duymuştur, çünkü gülmece-
nin başlıca araçlarından belki de en önemlisi dildir. Gülmece
araştırmalarında incelenen dil kullanımları, dilbilimin yakın-
dan ilgili olduğu bilim dallarını gözетerek ele aldıktan sonra
önemli sonuçlar elde etmeye başlamıştır. Purdue Üniversitesi
profesörlerinden Rus kökenli bir Amerikalı Victor Raskin,
gülmece üzerindeki anlambilim kuramıyla tanınmıştır.

Gülmece, bilimsel bir araştırma konusu olarak, psikolog-
lar, psikoanalist ve psikoterapistlerin de dikkatlerini çekmiştir.
Dünyaca ünlü Sigmund Freud'un gülmeceyi bilimsel olarak
araştırdığı birkaç yapıtı vardır. Çeşitli bilim dalları içinde
geniş bir ilgi alanı yaratmasına karşın, gülmece kendi bütünlü-
ğü içinde değil de o alanlara katkısı boyutları içinde ele alın-
mış, kendi başına bir bilim dalı olabileceği düşünülmemiştir.
Bunun nedeni, araştırmacıların, gülmecenin ne olduğunu,
nasıl oluştuğunu, yapılması düşünülen araştırmalarda hangi
kuram ve yöntemlerin kullanılacağıının bilinmemesi olarak
düşünülebilir, çünkü hemen her başlıca bilim dalı, kendi için-
de gülmeceye ilişkin birtakım kuramlar ortaya atmıştır.

Antropoloji (insanbilim), gülmeceyi, herhangi bir kültür
odağı içinde ele alarak belli bir toplumun ortak kültürünün
bilgisi alanında ortaya çıkabilen zıtlaşmalara gülmece yoluyla
atılan taşları inceler. Foklor (halkbilim), değişik bölgelerde
beliren gülmece öğelerini ele alarak bir öğenin her bölgede
niçin değişik biçimlerde görüldüğünü açıklar. Tarih, kuşaklar
arası değişik zamanlarda görülen gülmece öğelerinin gelişme
süreçlerini inceler. Toplumbilim, belli bölgeler ve kesimlerdeki
gülmece öğelerinin bölgelerarası ve kesimlerarası dağılışlarını
ve insanlar arasındaki iletişimde ortaya çıkan ayırımları ele
alabilir. Psikoloji, algılama, anlama ve davranış ayırımlarından

oluşan gülmece öğelerini konu edinir. Psikoanalitik bir araştırma, yaşamdaki bazı simgelerin gülmeceye nasıl yansıtıldığını ve bu simgelerin insanlarda yarattığı çağrışımları inceler. Yazın eleştirisi, gülmece öğelerinin yaratılma ve yaratma gücünü, yazınsal değerini temel alarak söz konusu yapıta bu değerlerin ne gibi katkılarda bulunduğunu anlatmaya çalışır.

Türk Gülmececinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Türklerin Anadolu'ya gelmeden önceki devirlerdeki sözlü gülmececinin başlangıcının belli olmadığı söylenir. Orta Asya'laki yazılı kitabelerden Orhun Yazıtlarında belki de bazı gülmece öğeleri olabilir. Bu konuyu araştırmak gerekir. Eski Türk Masalları'ndan Tepegöz'de, Tepegöz'ün, köprüsünden geçenlerden birer akçe, geçmeyenlerden ikişer akçe alması bile gülmece öğesi olabilir. Çocuk masallarının başlangıcında söylenmesi bir gelenek olan *"Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, ben babamın beşiğini tıngır tıngır sallarken iken ..."* deyişinde bile bir gülmece öğesinin bulunduğu, ana-baba, büyüklük-küçüklük kavramını daha yeni yeni öğrenmeye çalışan çocuklar, iri iri açılmış, şaşkın şaşkın bakan gözlerle bu sözleri dinlerken düşünülünce, yukarıda örneği verilen söylemin gülmececi mantıksal yapısı kendini belli eder.

Gülmece, insanların her davranışını, toplumların geleneklerini inceden inceden, ama insanları incitmeden alaya alır. Örnek vermek gerekirse, *"Savaş yapma, aşk yap!"* diyen bir toplumdan gelip, yaz tatillerinde kısa süreli serüvenler arayan dilberleri, turizm seferberliği uğruna ve kültürümüzü göstermek amacıyla, senelerce kılıç-kalkan ekipleriyle karşılayıp, yurt dışından kadın-erkek, çoluk-çocuk, kedi-köpek kim geliyorsa hepsini korkutup dudaklarını uçuklatmamız bile, çoğu gülmece yazarı-çizeri tarafından alay konusu edilmiştir.

Gülmece konusu derülnce ilk akla gelen iki konu, politika ve sekstir. Bu iki konu hemen her çağda, gülmece alanında ele alınıp işlenmiştir. Ayrıca, bir millet topluluğunda bulunan azınlık ve etnik toplulukların da davranış ve gelenekleri gülmece konusu yapılmıştır. Bu konulardan başka birçok konu gülmeceye aktarılabilir. İşte o zaman insan zekasının işleyişi karşısında hayranlığımız artar. Politika ve seks çok işlenmiş olmasına karşın gene de ilgi çeker. Batılı bir insanbilimci (antropolg), Türkleri anlatırken şöyle demiş: "Türklerin işleri güçleri seks yapmak, sonra da geri kalan zamanlarında, o yaptıklarını kahvelerde ona buna anlatmaktır." İnsan nasıl ve ne düşünüyorsa odur ve öyledir. Maskelemek bir sonuç vermez. Kendimizden bir örnek vermek gerekirse, yıllarca önce, tanınmış zenci dans gruplarından Kaoma Dansçıları, çıplak vücutlarını örtmek için siyah kadife tayt giydirtilip, fısıkiyeler arasında, ve ancak uzaktan çekilen görüntülerle televizyon ekranlarına çıkarıldı. Kaoma Dans Grubu, Kaoma Savaşçıları Grubu biçimine sokulmuştu. Dans Grubunun gösterisinden birkaç gün sonra, belediye otobüsünde bir delikanlı, arkadaşına anlatıyordu. Fısıkiyeleri seyretmekten bıkararak televizyonu kapatmış, banyodaki muslukları açarak suyun altına girmişti, ama gene de Kaoma Dans Grubunun seks çağrışımı yapan gösterisini aklından çıkaramamıştı.

Toplumların davranışlarının gülmeceye yansıtıldığından söz edilmmişti. Kendi toplumumuzdan sonra başka bir topluma bakıldığında:

(32) *Bir Meksikalı duvar dibine oturmuş, kendi kendine konuşuyormuş:*

- *Ah, ne güzel, hiç birşey yapmamak, ve ondan sonra da rahat rahat dinlenmek... ..*

Gülmecenin amacı bir genelleme yapmak değildir. Olaylar ve davranışlardaki göze batar noktaları yalnızca hafif bir biçimde alaya alıp ilgiyi çekmektir. Olayları ve davranışları

düzeltilmek başkalarının işidir. Yukarıda sözü edilen Batılı insanbilimcinin sözlerine bakarak 'Türk toplumu seksten başka birşey düşünmüyor.' diye bir genelleme yapmak ne kadar ucuz bir genelleme sayılırsa; 'Meksikalıların hepsi de tembel-dir.' demek de o kadar ucuz bir genelleme olsa gerekir.

Gülmecenin karşılığı Arapça 'mizah'tır. Tarihçi Cemal Kutay'a göre, mizah, çoğunlukla, Arapça 'hezliyyat' denilen eğlendirici fıkralar ile, gene Arapça, 'şath'tan kaynaklanan 'şathiyye', yani şeriata aykırı sözler ve deyişlerden ortaya çıkmıştır. Padişahların saraylarında kendilerini eğlendirmeleri için soytarılar bulundurduğu zamanlarda İran'da bunlara 'dalkavuk' anlamına gelen 'mizahguy' derlmiş. Sözcük anlamlarından yola çıkıldığı zaman, gülmecenin çoğunlukla neden politika ve seksle ilgili olduğu böylece anlaşılmış oluyor.

Türk Gülmecesi tarihçiler tarafından başlıca 2 tarihsel evrede incelenmiş. (Aşağıda değinilecek olan bilgilerin ayrıntıları için bkz. Kutay, 1970:13 ve ötesi)

1- Göz ve Kulak Devri,

2- Basın Devri.

Yukarıdaki terimler dışında, 1-Sözlü Devir, ve 2-Yazılı Devir adları da verilebilecek bu iki değişik evrede Türk Gülmecesi'nde çok büyük gelişmeler ve değişiklikler olmuş.

SÖZLÜ DEVİR

Kutay, başlangıcı kesin olmayan bir tarihten, ilk gülmece dergisinin yayımlandığı 1870 yılına kadar oluşan devrin Göz ve Kulak Devri, ya da Sözlü Devir olarak görüldüğünü söylemektedir.

1500 yıllarında Batı'da iyice yaygınlaşmış olan matbâa, İstanbul'da Patrona Halil ayaklanmasıyla daha çoğalmadan yokedildikten sonra, 250 sene sonra 1750'lerde yer edebilmiştir.

Buna koştut olarak, gülmece de bu kadar bir süre gecikmeli olarak ülkeye gelebilmiş. Basılamayan gülmece öğeleri, el yazması olarak zenginlere dağıtılmıştır. Bunlara, 'letaif' adı verilirmiş ve fıkraları içerirmiş. Matbarın yokluğundan dolayı geniş halk yığınları bunları okuyamazmış. Bu yüzden gülmece, yazılı verilere değil de göze ve kulağa dayanan meddah, karagöz ve orta oyununa ağırlık veriyormuş.

Meddah:

Meddah, bir eğlence aracı, aynı zamanda gülmece ustası bir kişi, gülmece yaratıcısı ve gülmece aktörüymüş. Anlattığı olayların kişilerini kendi özellikleriyle tarif ve taklit eder, omuzundaki mendiliyle çeşitli hareketler yaparak düşünmeye çalışır, oyundaki sözleri tasarlamış. Elindeki değneğiyle de jest ve efekt yapma niteliğine sahipmiş. Kutay, Meddah'ın, sesli-sözlü-taklitli, üç boyutlu bir gülmece dergisi gibi bir araç olduğunu söyler.

Karagöz - Hacivat:

Meddah'ı Karagöz ve Hacivat izlemiş Karagöz ve Hacivat, Meddah'a göre Türk esprisini daha çok içeriyormuş.

Karagöz, temiz ve dürüstlüğüyle tam bir Türkmüş. Eli açkımış, halka sırt çevirmiş olanlara alaylı sözleriyle taş atarmış. Karagöz güldürür, güldürürken düşündürürmüş, ama bunları yaparken hiç de gülünç olmamış.

Hacivat ise tam bir Osmanlı havasındaymış. Karagözün de kendisine benzemesini istemiş. Bu yüzden onunla sürekli çekişmiş. Onların bu özelliklerinden, gülmece olayının nasıl ortaya çıktığı anlaşıyor: İnsanlar genellikle zıtlıklara gülerler. Kutay'a göre Hacivat bir bürokrat, Karagöz halkın kendisiymiş. Hacivat Osmanlıca, Karagöz Türkçe konuşurmuş. Hacivat yazınsal ve şiirsel dil, Karagöz ise günlük konuşma dilini ve halkın konuştuğu öz Türkçe'yi konuşurmuş.

Ortaoyunu:

Ortaoyunu'nun, Karagöz ve Hacivat'ın perdeden yere üç boyutlu olarak inmiş devamı olduğu söylenir.

YAZILI DEVİR

Sultan İkinci Mahmut zamanında 1830'lu yıllarda Sait ve Abdi Beyler, ilk gülmece dergisini çıkarmak istemişler, fakat bu iki kişi ölümlerine kadar gülmece dergisi çıkaramamış.

Sultan İkinci Mahmut devrinde, padişahın desteğiyle ilk gazete Takvim-i Vekay-i (Olayların Günlüğü) onun başyazarısıyla yazım yaşamına başlamış, ama onun devrinde gülmece dergisi yayımlanamamış.

İlk gülmece dergisi 1869 yılında **Diyojen** adıyla, Namık Kemal ile Teodor Kasap tarafından çıkarılmış. Namık Kemal ve Teodor Kasap, Paris'te tanışmışlar, bir süre sonra da Diyojen dergisini çıkarmak için girişimlerde bulunmuşlar. Kısa bir süre sonra, Diyojen'i bırakıp, Karagöz ile Hacivat'ı ele alan Hayal'i çıkarmışlar. Bu dergilerden sonra, basılı gülmece yaşamına Çopur Mehmet Tevfik'in **Çaylak'ı**, **Çingiraklı Tatar**, **Şarivari**, ve **Bebe Ruhi** girmiştir.

Diyojen'in çıkışı İstanbul'da çok etkili olmuştur. Namık Kemal, 10 yıl içinde, önce Diyojen'de, daha sonra Hayal'de ince nükteli ve yergi dolu şiirleriyle Türk Gülmece Tarihi'nde silinmez izler bırakmıştır.

Diyojen'in yazarlarından Mehmet Ali Bey, Moliere'in yapıtlarından birisini **Ayyar Hamza** adıyla dilimize çevirmiş, ayrıca Hindistan'da yaptığı bir yolculuğun anılarını **Resimli Seyahat Jurnalı** adıyla yayınlamış. En önemli yapıtı olan **Lehçe-tül Hakayik'de** (Söcüklerin Asıl Anlamı) dilimizde kullanılan sözcüklerin gülmeceye çağrıştırdığı anlamlarını vermiş. M. Ali Bey de yurt dışına atılınca, Lehçe-tül Hakayik,

M. Ali Bey'in bir dostu olan Ali Muzaffer Bey tarafından önce Mısır'da bastırılmış. 1908'de II. Meşrutiyet'ten sonra da Ebuzziya Tevfik Bey, Lehçe-tül Hakayik'i İstanbul'da kendi matbaasında bastırmış.

Teodor Kasap, 1909 sonunda önce Diyojen'i, sonra da Hayal'i Namık Kemal ile birlikte çıkarmış, Diyojen'in ayda bir kez Fransızca-Rumca-Ermenice sayısını da üçüncü sayıya kadar hem dizgilerini yapmış, hem de basmış. Teodor Kasap, ayrıca, şair, yazar, gülmece ustası, karikatürist, klişeci, dizgici, makina ustası, 1870'den sonra Fransa Cumhurbaşkanı Alfons Tiyer'in aşçısı, Fransa'da ilk Osmanlı Reçelleri'nin yapımcısı ve satıcısı, macera düşünüyümüş. Monte Kristo'yu tüm olarak dilimize çevirmiş. 20'den fazla yapıtı Türkçe'ye çevirmiş.

Tanzimat'tan sonra, N. Kemal'in Vatan Yahut Silistre'si Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynanırken olaylar çıkmış Padişah Sultan Aziz'i etki altında bulunduranlar N. Kemal ile Diyojen ve Hayal'in yazarlarını da sürgün ettirmişler. Baskılar Sultan Aziz tahttan indirilinceye kadar sürmüştür.

Abdülhamit zamanında Mithat Paşa da sürgüne gönderilmiş. Sultan Hamit zamanında basın kısıtlanmış, daha sonra Sultan Hamit, gülmece dergilerini kapattırılmış. 1877 Parlamentosu'nda ise, gülmece dergilerinin yayımlanmasına yeniden izin çıkmış.

Abdülhamit zamanında 33 yıl Türk Gülmecesi gelişememiş. Bu dönem içinde Namık Kemal, Teodor Kasap, Agah Efendi, Şinasi, Ali Süavi, Kayazade Reşat, Menapirzade Nuri, Suphi Paşazade Ayetullah, Mehmet Ali, Ahmet Mithat gibi aydınlar sürgün olmuşlar, ya da ölmüşler. Bunlar arasında Çopur Mehmet Tevfik, Çaylak adlı gülmece dergisiyle ünlüdür. Mehmet Tevfik "O Adam" adında yayımladığı fıkralar kitabıyla ünlüdür. Hazine-i Letaif adlı fıkralar kitabında Doğu'nun ünlü gülmece ustalarının yaşamlarını ve fıkralarını anlatmış.

1879-1908 arası devrede ise gülmece görülmemiştir. Sansür yüzünden gülmece dergileri yurt dışında yayımlanmaya başlanmışlar. Paris'te **Hayal**, Londra'da aynı adlı **Hayal**, İngiltere'de bir başka yerde çıkan **Dolap**, Cenevre'de **Bebe Ruhi** ve **Tokmak**, Kahire'de **Pinti** ve **Abdülhamit** ve **Curcuna** ve **Deccal** ve **Hasbihal** önemli gülmece dergileriymiştir. Sözcük anlamı zinaya yapılan baskınlar sırasında teneke çalarak yuhalamak demek olan **Şarivari** ancak 5 sayı çıkabilmiştir.

Meşrutiyet kurulduktan sonra ve 31 sene süren gülmece yeniden sesini çıkarmaya başlamıştır. Sayılamayacak kadar çok gülmece dergisi çıkmıştır, ama çoğu ancak birkaç kez yayımlanabilmiştir. Sonra 1908-1912 yılları arasındaki aşırı özgürlüğü, 1913-1918 yılları arasındaki ağır baskı izlemiştir. II. Meşrutiyet'ten sonraki gülmece dergilerinden bazıları **Davul**, **Dalkavuk**, **Çekirge**, **Falaka**, **Boşboğaz** ve **Eşref**, **Züğürt**, **Cadaloz**. **Adam Sen De...** gibi gülmece dergileriymiştir. **Eşşek** ise üç-dört sayı çıktıktan sonra kapatılmış, ama beşinci sayıda **Kibar** adıyla çıkarılmış, gene kapatılınca altıncı sayıda bu kez **Malum** adıyla yayımlanmıştır. **Cart Beyim** de ancak iki sayı çıkabilen bir Meşrutiyet dergisiymiştir.

II. Meşrutiyet dergileri arasında **Boşboğaz**'ı Hüseyin Rahmi Gürpınar, **Gıdık**'ı Refi Cevat Ulunay çıkarmıştır, **Geveze** ve **Davul** adındaki dergileri ise, anımsanmayan yazarlar tarafından çıkarılmıştır.

II. Meşrutiyet Gülmecesi'nde Cem gibi usta karikatürcüler, Refik Halit değerinde basımcılar ve yazarlar ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'nda ise **Karagöz**'ün dışında hiçbir gülmece dergisi bulunmuyormuş.

Kalem, bir II. Meşrutiyet dergisiymiştir. Ayrıca Cem II. Meşrutiyet dergilerinden biriymiştir, kahramanı **Kirpi** çeşitli olayları irdelermiştir.

1908'de her konu gülmeceye konu edilmeye başlanmış. Ama o dönemde Ankara'da gülmece dergisi yokmuş. Sakarya Zaferi'nden sonra Saray'ı tutanlar artık sinmiş

Kurtuluş Savaşı sonrasında gülmece konuları politika, sofuluk ve biçimsel dindarlık, Bektaşî fıkraları çerçevesinde oluşmuş. Devrin ünlü gülmece dergileri **Zümrüt Anka** ve **Aydede'**ymiş.

Hilafet kaldırıldıktan sonra gülmece dergilerindeki politik konular ikinci plana atılıp; gülmece ev ve aile yaşamı, karı-koca ilişkileri, kuşaklar arasındaki ayrımlar ve azınlıkların durumu ön plana çıkmış.

Kadınlar gülmece dergilerine II. Meşrutiyet'ten sonra konu olmuş. Gülmece dergilerinde çıplak kadın resimleri ise 1924'ten sonraki yıllarda çıkmaya başlamış

1946'lara kadar tek gülmece dergisi **Karagöz'**müş. 1946'lardan sonra **Akbaba** Türk Gülmecesi'nde yeni bir çığır açmış.

Yakın zamanlarda, 1960'larda kısa ömürlü **Ustura** ve **Karakedi** adındaki gülmece dergileri anılmaya değer dergilerdir.

Türk Gülmecesi'nin 1980'lerdeki yaşamı, 120 yıllık tüm yaşamında olduğundan çok sayıda gülmece dergisine sahiptir. Eski dönemlere oranla, son yıllarda karikatür alanındaki gelişme ya da hesaplaşma, gülmece dergilerinin sayısını artırmıştır. 1980'lerde, bir okul durumuna gelen **Gırgır** dergisi, kendisiyle birlikte başka dergilerin de çıkmasına yol açmıştır. Bunlar Türk Gülmecesi'ni çeşitli gülmece öğeleriyle simgelemektedirler. **Gırgır**, **Avni**, **Fırt**, **Fırfır**, **Çarşaf**, **Hıbrır**, **Limon**, **Dıgıl**, **Pişmiş Kelle**, **Fit**, **Dinazor** adındaki bu dergiler 1980'den sonraki dönemi simgelemektedirler.

Gülmece dergileri özellikle 1980'lerden sonra çoğalmayı sürdürürken, yazılı ve basılı gülmece kitaplama sürecine de

girmiştir. Dergilerde basılmış ve basılmakta olan alışılmış ve tutulmuş konular, gördüğü ilgi üzerine kitap biçiminde toplanıp basılmaya başladı. **“Duvar Yazıları”** nın öncülüğünü yaptığı kitaplaşma süreci, gülmece degilerinden taşarak, Metin Üstündağ’ın **“Langadank”** ve **“Heey, Kımıl Zararlısı Olma, Kımıl Biraz”**, Mustafa Kemal Zorti’nin **“Netekim”**, Gani Müjde’nin **“Peynir Gemisi”**ni kitap biçiminde yayımladı. Daha adları saymakla bitirilemeyecek çok sayıdaki gülmece kitapları bugün kitapçı vitrinlerini süslemektedir. Böylelikle gülmece dergileri ve yazılı basın, insan olgusundan yola çıkarak insanı eleştirmekte, gene insanı güldürerek, yaşam içinde yapılan herhangi bir yanlışlığı insanı kırmadan gözler önüne sermektedir.

Son Yıllarda Gülmece

Gülmecenin ana konusu insan olduğu için, gülmece dergileri ve kitapları insanların davranışlarını, yaptıkları işleri, düşüncelerini eleştirmekte, yanlışları göstermekte, suçları ve suçluları ortaya koymakta, ve bütün bunları ise insanları güldürürken yapmaktadır.

Bilim adamları, insanların nasıl, neden ve ne çeşit şeylere güldüğünü merak etmiş, gülmece kuramları adı altında toplanan çeşitli değişik düşünceler ortaya atmışlardır. Bu çeşit kuramlar, ruhbilim ile felsefe alanında çalışmakta olan bilim adamlarının görüşlerini yansıtır. Bunlardan ayrı olarak da, dil kullanımlarının bazı belirli özelliklerini açıklamaya çalışan çalışmalar da bulunmaktadır. Özellikle anlambilim alanında, insanların olayları nasıl algıladıklarını ve fıkralara ve diğer gülmece konularına neden güldüklerini içeren noktalar oldukça inandırıcı görünmektedir. Dilbilimsel öğelerin incelenmesinin yanı sıra, sezdirim gibi dilötesi öğelerin de ele alınması, bu çeşit incelemelerin ufkuna bir başka açı getirmiştir.

BÖLÜM II

UYGULAMALAR KARAGÖZ OYUNLARINDA İLETİŞİM

İnsanlar arasındaki iletişim oldukça karmaşık olayları içermektedir. İletişim, söz, hareket ve işaretlerle yapıldığı gibi, sözlü bir iletişim biçimi yazıya aktarılabilmekte, yazılı bir iletişim biçimi de sözlü olarak iletelebilmektedir. Bu yüzden, bilimsel olarak, iletişim, önce, dil aracılığıyla yapılan iletişim ve dil aracılığı olmaksızın hareket ve işaretlerle yapılan iletişim olmak üzere ikiye ayrılmakta, daha sonra, dil kullanımını içermeyen iletişim de önce vücut hareketleri ve yüz hareketleri

içeren iletişim türleri olarak gene iki kola ayrılmaktadır. İşaretlerle yapılan iletişim ise çok daha karmaşık yapı ve dizimleri ele almaktadır.

Sözlü - Yazılı İletişim

Canlılar arasında yalnızca insana özgü olan konuşma yetisi, sözlü iletişim ve yazılı iletişim çerçevesinde ele alındığı zaman, yazı diliyle konuşma dili arasında ayırımlar ortaya çıkmaktadır. Hayvan türleri arasında da iletişimi sağlayan birtakım diller ve bu dillerin işlevleri bulunmasına karşın, insan iletişimindeki dil ortamı daha zengin ve daha yüksek işlevleri içermektedir. Yazılı ve öncelikle sözlü iletişim konularındaki araştırmalarıyla tanınan Prag Dilbilim Okulu'nun görüşlerinden yola çıkılarak yapılan çalışma ve araştırmalarda alınan sonuçlarda, insanlararası iletişimde göze çarpan yüksek değerli işlevlerin, insanlarda bulunan etkileyici (expressive), işaretleyici (signalling), betimleyici (descriptive) ve tartışmacı (argumentative) yetilerin sonucunda ortaya çıktığı görülmüştür (Burton, 1980: 186-187). İletişim sırasında bu yetiler anlam algılamalarına önemli değerler kazandırmaktadır.

Yazılı iletişim Antik Çağlardan günümüze kadar çeşitli yazın ve dil okullarıyla sayısız kuramlar ışığında ele alınmıştır. Buna karşın, sözlü iletişim ancak 20. Yüzyıl'ın ortalarına doğru değer kazanan Yapısalcılık Okulu'nun öne sürdüğü ilkelere sonra gerek felsefe gerek dilbilim görüşleri doğrultusunda incelenmeye başlamış, antik çağlardan beri inceleme konusu olan yazılı dil kullanımının yanısıra, bireyin dil yetisini belirten sözlü dil kullanımı felsefe ve dilbilim dallarında önem kazanmıştır. Söylenen her tümcenin sözcük anlamlarını her zaman taşımayıp, başka anlamları da içerebileceğini savunan İngiliz filozoflarından Austin ve daha sonra Searle, Sözeylem Kuramı'nın doğrultusunda sözlü iletişimin yapılarını belirle-

meye çalışmışlardır. (Austin, 1961, Searle, 1969) Sözlü iletişimde konuşmacının birtakım ilkeler doğrultusunda konuşmasını yürüttüğünü savunan Grice ise Konuşma İlkeleri'ni, bazıları'nın Eski Yunanlılardan beri Klasik Sözbilim'de de ele aldığı dört ana ilke doğrultusunda incelemiştir (Grice, 1975:41-58). İletişim sırasında tarafların bu ilkeler doğrultusunda konuşmalarını yönlendirdiği varsayımına karşın Grice, konuşmacıların zaman zaman bazı yer ve durumlarda bu ilkeleri çiğneyebileceklerini de belirtmiştir.

Konuşma İlkeleri - Gülmece İlişkisi

Konuşma sırasında herhangi bir ilkenin çiğnenmediği durumlar dışındaki durumlar gözönüne alınırsa, bir konuşma ilkesi bir başka konuşma ilkesiyle çakışabilir ya da çelişebilir, konuşmacının herhangi bir ya da birkaç dil ögesi konuşmacı tarafından bilinçli olarak söz sanatları biçiminde kullanılabilir. Bu durumda, çiğnenen konuşma ilkeleri yazınsal değerlendirmelerde önem kazanır.

Çağdaş iletişim, konuşan tarafların her zaman her yerde ve her durumda yüz yüze bulunmayabildiğini de gözönüne alır. Radyo ve televizyonda, örneğin, konuşmacılar, dinleyici ve seyircileri görmezler. Bu yüzden karşılıklı bir iletişim söz konusu değildir. Herhangi bir kimse geniş bir dinleyici topluluğuna bir konuda konuşma yapabilir. Bir yazar öykü ya da romanını, karşısında bulunmayan okuyucularla iletişimde bulunmak amacıyla yazar. Aynı biçimde, bir günlük yazarı, belki de kimsenin okumasını istemediği anılarını bir deftere aktarabilir. Bir kimse, yanında başka biri olmadan kendi kendine konuşabilir. Sahnelenen bir oyunda ise oyuncular kendi aralarında iletişim kurdukları gibi, verdikleri mesajlar aracılığıyla seyircilerle de iletişim kurabilirler. Ayrıca, oyun yazarının da hem oyunculara hem de dinleyicilere gönderdiği mesaj-

lar vardır, ama sahnedeki oyunda oyun yazarı oyuncularla ve seyircilerle karşı karşıya değildir. Bütün bunlar, iletişim sırasında her zaman konuşmacı/yazar ... dinleyici/okuyucu arasında doğrudan fiziksel bir beraberlik olmadığını kanıtlayan iletişim durumlarıdır.

Felsefe, dilbilim ve kullanımbilim, edimbilim (pragmatics) dallarında olagelen gelişmeler iletişimde ileri sürülen kuramların oluşumunu da etkilemiştir. İletişime ilişkin bazı kuramlar, aşağıda görüleceği gibi, bazı felsefe, dilbilim, anlambilim ve kullanımbilim kurallarına koşutluk göstermektedir.

En azından iki kişinin arasındaki bir iletişim dizgesinde dilbilim, ilişkili işlevler, konuşmalararası sezdirimler, konuşma ilkeleri, kişilerarası incelik ve duyarlık, gerçekleşme koşulları, şiirsel işlevler, duraksama yönelimleri, garipseme, düzgü ve sapmalar, önvarsayımlar, nükteler, kısa sözceler, yinelemeler, içtenlik koşulları, söylem kuramı, konuşma olayı, eşsözler, tekerlemeler, doğruluk koşulları gibi konuları incelemeye alarak, son yıllarda konuşma diline ilişkin oldukça verimli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Konuşma dilinin bu sözü edilen özellikleri, söylem incelemelerinin ana konuları olarak, gerçek konuşmalarda ele alınırken, söylem incelemeleri, dilbilim, söylem ve deyiş alanlarında inceleme konusu edilen yapıtlar yok denecek kadar azdır. Sahne oyunları, yazınsal eleştirilerde ya kişi ve karakter incelemeleri olarak ele alınmakta, ya da belli bir çağdaki kültür ve felsefe gelişme ve etkileşimleri açısından incelenerek yorumlamalara ulaşılmaktadır. Söylem çözümlemeleri ve kullanımbilim ise sahne oyunlarındaki konuşmaların gerçek konuşmalar olmadığını ileri sürerek bu yapıtlardaki kurmaca konuşmaları, inceleme alanı dışında görmektedir. Deyişbilim ise, bir oyun yazarının deyişinin saptanmasını oyundaki çeşitli karakterlerin kişiliğinde ve birbirinden ayrı tutulabilecek dil kullanımında aramayıp, tiyatro yapıtlarını hiç değilse ayrıntılı biçimde incelememiştir. Oysa kurmaca konuş-

malar bile bir oyun yazarının dil kullanımını ve deyiş biçimlerini saptayabilmek için önemli kanıtlar oluşturabilir.

Aşağıda, Karagöz oyunlarındaki ikili konuşmalarda bulunan gülmece öğelerinin çağdaş iletişim kuram ve yöntemleri çerçevesinde açıklanabilmesi ele alınmaktadır.

Karagöz - Hacivat

Türk Gölge Oyunu'nun unutulmaz aktörleri Karagöz ve Hacivat'ın geleneksel oyun dağarcığı 37 oyun ve 19 diyalog ile toplam 56 parçadır. (Kudret, 1980:237-238) Eskiden genellikle Ramazan aylarında oynanan bu oyunlar, Kadir Gecesi dışındaki 28 Ramazan gecesinde her gece ayrı bir oyun oynanarak 28 oyunda sınırlanmıştır. Karagöz oyunları halkın ortak malıdır, çünkü bu oyunları kimin yazdığı belli değildir. 19. Yüzyıla kadar sözlü olarak süregelen Karagöz oyunları, 19. Yüzyılda yazıya geçirilmeye başlanmıştır.

Hacivat ve Karagöz Osmanlı toplumundaki taban tabana zıt iki katmanı simgelemiştir. Hacivat'ın simgelediği toplum kesimi, aydın ya da yarı aydındır. Karagöz'ün simgelediği topluluk katmanı ise, okumamış, ama doğa gibi saf, temiz ve alçakgönüllüdür. Bu yüzden Hacivat, o devirlerde, halka sırtını dönmüş olan ve aydın geçinen saraylı, yöneten ve egemen olan Osmanlı'yı, Karagöz ise okumamış ama saf, temiz, dürüst ve özgürlük aşığı ve benci (egosentrik) ama yönetilen bir Türk halkını simgelerler.

Hacivat'la Karagöz'ün bu zıtlığı dil kullanımlarında iyice belirginleşir. Hacivat Osmanlı Enderunları (deyim Cevdet Kudret'in) gibi yabancı sözcükler ve deyimler kullanır, Karagöz ise halk diliyle, öz Türkçe'yle konuşur. Hacivat yazınsal ve şiirsel dili, Karagöz günlük konuşma dilini kullanır. Hacivat yapmacıktır, Karagöz doğaldır. Hacivat anlaşılmaz dil kullanımında sürekli olarak direnir, Karagöz anlamamakta inat eder,

ya da anlamaz görünür. Hacıvat, sürekli olarak, eğitim görmüşlerin bir bilgi üstünlüğüne sahip olduğu duygusundadır, Karagöz ise okuldan edinilen bilginin yapay ve boş olduğu kanısındadır. Hacıvat ölçülü davranışlarıyla içinden pazarlıklıdır. Karagöz ise içinden geldiği gibi davranmasıyla içi de dışı da bir olan saf bir Anadolu çocuğudur. Hacıvat girişik bir mantık örtüsüne, Karagöz ise güçlü bir sezgiye öncelik veren tam anlamıyla zıt kişilerdir.

Hacıvat'la Karagöz'ün bu karşıt yapı, davranış ve tutumları dil kullanımlarına olduğu gibi yansıtılınca, bu iki zıt karakterin Türk Gülmecesi'nin yazılı devir öncelerinde bile yüzyıllarca neden egemen oldukları daha iyi anlaşılmaktadır. Gülmece'nin en önemli özelliklerinden birisinin, insanların zıt olan şeylere gülmesi olduğu bellidir. Her yönüyle birbirinin zıddı olan Karagöz ile Hacıvat, insanları bu yüzden güldürmektedir.

Karagöz - Bildiri Modeli İletişim

İletişim bakımından ele alındığı zaman, Karagöz ile Hacıvat'ın birbiriyle olan konuşmalarında geleneksel iletişim bireyleri olarak bir konuşmacı ve bir dinleyici bulunmaktadır. Örneğin, Hacıvat konuştuğunda, Hacıvat'ın beyni, verilmek istenen mesajı birtakım dil simgeleriyle kodlamakta, sonra da bu kodlar fiziksel ses birimleriyle ağızdan aktarılmaktadır. Karagöz, dinleyici olarak, kulaklarıyla Hacıvat'ın sesli mesajını algılamakta, Karagöz'ün beyni de sesle kendisine ulaşan mesajı çözümleyip sonra da onları anlama ünitelerine göndermektedir. İletişimin bu boyutları gerek felsefe, gerek dilbilim çalışma ve incelemelerinde de ele alınmıştır. İletişimde dil, kişiden kişiye düşünceleri aktarmakta, aynı zamanda insanların duygu ve düşünceleri sözcükler içine gizlenmekte ve dinleme ve konuşma sırasında kişiler duygu ve düşünceleri sözcükler

aracılığıyla algılamaya çalışmaktadır. Sözü edilen bu tür bir iletişim, Bildiri Modeli adı verilen bir iletişim modelidir. (Akmajian, 1984:392) Olağan koşullarda Bilgi Modeli bilgi alış-verişinde işlemektedir. Bir tümcenin anlamını çözme işlemi dilbilimsel iletişimin önemli ama kritik noktalarından biridir. Bildiri Modeli'nin işleyişinde birtakım sorunlar bulunur:

Birçok dilbilim ögesi belirsizlik (ambiguity) göstermektedir. Dinleyici/okuyucu, bir tümcenin o anda hangi anlama geldiğini saptamak zorundadır. İletişimde belirsizliği çözebil-mek için Bildiri Modeli'nin belli kuralları yoktur. Belli birtakım bağlama göre belirsizlik çözülebilmektedir. Örneğin, dinleyici, konuşmacının tümcesini belli bir bağlama uygun biçimde algılar ve yorumlar. Bunun dışındaki bir gelişme, gülmece konusu olabilir:

i. Ses-Anlam

Karagöz oyunlarındaki Karagöz ile Hacivat'ın konuşmalarında, Hacivat'ın tümcelerinin ses-anlam ilişkisi Karagöz'ün kafasına yalnızca ses özelliği olarak yansır ve bambaşka anlamlı tümceler biçiminde algılanır, ya da Karagöz bunu bilinçli olarak yapar:

(1) *H-(Sinirlenmiş olarak acele tekrarlar) Sözüün gelişi öyle denir.*

K-(Gayet saf bir şekilde) Öküzüün dişi öğlende mi yenir?
(Ünver, 1965:26)⁴

(2) *H-... ... (Seyircilere göz kırparak) Sokakta olanları unutalım.*

K-Kerata, sofrada hamur mu yutalım diyorsun? (s. 36)

(3) *H-... ... Kara kaşlım, inci dişlim hoş geldin.*

K-Vaay Hacıvacav, sen misin? Sen misin bilader?
Karda kışta karga dişlim hoşgeldin. (s. 37-38)

(4) *H-İnşallah bundan sonra aramızdan kara kedi geçmesin efendim.*

⁴ Örneklerin başka bir kaynak yazılmadığı durumlarda, bunlar Oral Ünver, 1965'ten alındığı için yalnızca sayfa numaraları yazılacaktır.

*K-Hay hay efendim. İnşallah bundan sonra aramızdan
kara keçi geçmesin efendim. (s. 38)*

Bu son örnekte (kedi) ile (keçi) arasındaki anlam ayırımı yalnızca /d/ ve /ç/ gibi iki sesbirim arasındaki ayırmadan oluşmaktadır. Bu iki sesbirim yardımıyla iki sözcük, sesbilimde en küçük çift (minimal pair) denilen sözcük ikililerinden bir örnek oluşturmaktadır.

ii. Çok Anlamlılık

Bildiri Modeli'ne göre tümcelerdeki bilgiler yalnızca tümce öğelerinin belirttiği anlamları taşımaz, anlam, konuşmacının belirtmek istediği bir anlam biçimini alır. Hacivat'ın bazı tümcelerindeki anlamlar Karagöz tarafından başka yönde anlaşılır, Hacivat'ın amacını Karagöz anlamaz:

- (5) *H-(Kızmaya başlamıştır) Canım efendim, sana yüz
Overdik diye işte böyle oldu.
K-(Bir an düşünür, hatırlayamamış gibi yaparak) Bila-
der, sen de elli verseydin.
H-... .. Ne söylesem alaya alıyorsun.
K-Üzülmeye Hacıavcav, gelecek sefere birinci bölüğe
alınırsın. (s. 32)*

Burada Hacivat'ın kullandığı deyimler Karagöz tarafından anlaşılmaz, çünkü Karagöz onları yalnızca düzanamlar olarak algılar. Aşağıdaki örneklerde de durum böyledir:

- (6) *H-Efendim böyle devam ederse külahları çabuk değişece-
ğiz diyorum.
K-(Devamla) Benim başıma külâh zaten küçük geliyor-
du. (Elini, almak için arkaya uzatır.) Ver de takayım
başıma. (s.33)*
- (7) *H-Beraber dolaşalım.
K-Bir dolaşırsak kimse çözemez bizi. (s. 43)*

Bildiri Modeli'nde Sözeylem Kuramı'nın önerdiği tümce biçimleri ile tümceyi kullanan kişinin amaçları arasındaki çelişki çok önemlidir. Tümce biçimi ne olursa olsun, tümce, tümceyi kullanan kişinin vermek isrediği anlamla bütünlük

kazanır. Örnek (6)da Hacıvat'ın "Efendim, böyle giderse külahları çabuk değiştireceğiz diyorum." tümcesi dilbilgisi bakımından olumlu bir bildirim tümcesidir, ama Hacıvat'ın vermek istediği anlam bir uyarı, ya da Karagöz'ün yapmak istediği birtakım hareketler için olumsuz emir tümcesi niteliğini taşımaktadır.

iii. Ters Anlamlılık

İletişim sırasında insanlar sözcükleri her zaman yalnızca gösterdikleri anlamlarda kullanmazlar. Sözcükler düzanlamlarının tam zıddı olan anlamlar için de kullanılabilir. Yazın alanındaki söz sanatları bu kullanım türüne birçok örnek verirler. Bildiri Modeli'nde yazar ya da konuşmacı, tümcelerdeki sözcüklerin anlamının tam tersi bir anlamı göstermek istediğinde, okuyucu ya da dinleyici göstermek istenilen anlamı kendi akıl yürütme yoluyla çözmek zorundadır. Bunun tersi bir durum, gülmece konusu olur. Gülmece konusunu insanların ters davranışları da ilgilendirdiğinden, gülmedeki dil davranışlarını incelerken 'zıt anlamlar' yerine 'ters anlamlar' terimini kullanmak daha doğru gibi gelmektedir. Hacıvat'ın kullandığı sözcükleri ya ters tarafından alan ya da bilinçli olarak anlamazlıktan gelen Karagöz de sözcüklerin düzanlamlarının tersini konu eder:

- * (8) *H-Hiçbiri değil efendim, hiçbirisi değil... Yani okuldaki temel bilgileri öğreteceğim önce.
K-... ... Yanısıra biraz da çatı bilgileri öğretsen iyi olur.
(s. 53)*

İletişimde insanlar bazen de kullandıkları tümcelerin anlamlarından daha fazla ve daha başka anlamlar göstermek isterler. Bu konu dilbilimde Sözeylem Kuramları adı altında yapılan incelemeleri içermektedir. Örneğin, çok ince giyinmiş bir arkadaşını gören bir kimse, "Ama bugün hava çok soğuk." dediği zaman dolaylı olarak "Bugün hava çok soğuk, kalınca giyinsene..." demek isteyebilir. Karagöz, karakteri gereği, Hacıvat'ın tümcelerini hep ters tarafından almaktadır:

- (9) *H-Efendim, sana başka nasıl anlatmalı efendim?*
Malum, laf çok.
K-Birader, mahallenin çöpçüsü yok, diyorsun dostlara.
Haftaya gelecek. (s. 42)

Burada Hacivat "... sana başka nasıl anlatmalı efendim?" sözleriyle Karagöz'ü anlayışsızlıkla suçlamakta, oysa Karagöz her zamanki tersliğiyle, duyduğu sözcüklerin ses benzerliklerine dayanarak, Hacivat'ın kullandığı sözcüklerin tam tersi anlamlarını taşıyan sözcükler algılamaktadır.

iv. İlişkisel İletişim (Phatic Communication)

Bazı tümceler yalnızca iletişim amacıyla kullanıldıkları için ne anlamlarda olduğu fazla düşünülmez ve üzerinde durulmaz. Bazı sözler ya da kalıplaşmış tümceler yalnızca söylenmiş olmak için söylenir. Bildiri Modeli'nin sorunlarından biri olan bu özellikte, konuşmacı birşeyler söyler ama dinleyici, konuşmacının kendi sözlerine ve söylediklerine inanıp inanmadığını algılamaz. Karagöz oyunlarında da bu türden tümceler bulunur. Hacivat'ın konuşmayı başlatmak amacıyla söylediği selam türünden tümcelere Karagöz uyaklı ama ters anlamlı tümcelerle karşılık verir:

- (10) *H-(Tekrar eğilir) Hayırlı sabahlar olsun.*
K-Deve derisinin kokusu burnuna dolsun. (s. 21)
- (11) *H-Çook yazık olmuş.*
K-(Bir an durur) Evet çook kazık oldu. Birkaç tane de fasulye sıırığı oldu. (s. 50)
- (12) *H-... .. Sevincim boşa gitti. (Karagöz'e başını sallar.)*
Ne acı...
K-Ne ağacı olacak, kestane ağacı. (Dolaşmaya başlar.)
(s.51)
- (13) *H-(Devamla) Konuşmasını bilir, özü doğru, sohbeti tatlı.*
K-Hoooş geldin kaynanam suratlı. (s. 18)

Hacivat'la Karagöz'ün iletişiminde Bildirim Modeli'nin çalışma alanı içinde anlambilimsel birtakım özellikler de vardır. Karagöz'ün Hacivat'la olan zıtlığı bu özelliklerde de görülür:

a. Uyak Kullanımı

Hacıvat'ın okuduğu iki dize Karagöz tarafından yinelenmeye çalışılır, ama Karagöz yalnızca belirli sesleri anımsayabildiği için söylediği dizeler Hacıvat'ın dizelerinin tam zıddı sözcükleri, tümceleri ve anlamları içerir. Karagöz'ün dizeleri Hacıvat'ın dizelerine yalnızca uyak bakımından benzer:

- (14) *H-Ey koy sine-i billura, rahm-et aşıkım zira,
Beyaz üzre çekilmiş elde fermanımız var.
K-... .. kaç asırlık arkadaşının kapısında okuduğun şiir
bu mu?
Ey koy sinekli suya yarın akşama bira,
Bez üstünde çekilmiş telveli kahvemiz var. (s. 22-23)*

Bazen de Hacıvat, Karagöz'ün önceden okuduğu iki dizeyi sonradan düzeltir:

- (15) *K -
Ağzı camdan kayışlı bitli cananımız var,
Yüzü turşuya benzer, ipli mantarımız var, diyorsun.
H -O sözler öyle değil. (Tekrarlar)
Sözü canlar bağışlar bir bizim cananımız var,
Yüzü hurşide benzer meh-i tabanımız var ... demiştim.
(s.22)*

b. Uyaklı Sözcüklerle Verilen Ters Anlamlar

Karagöz'ün başka kişilerle olan konuşmalarında da hem uyaklı, hem de ters anlamlı sözcükler görülür:

- (16) *Çelebi - Baba, git o yare benden selam söyle ve de ki:
Karanfilim suya düştü sümbülümsün sen benim,
İki kaşın arasında bir gülümsün sen benim,
Tenhalarda sen benimsin ben senin,
El yanında düşmanımsın sen benim.
Karagöz-Olur, söylerim. (Eve gelir) Rabiş Hanım, bak
bu oğlan ne dedi:
Rabiş H.-Ne dedi efendim
Karagöz -Karanlıkta suya düştüm berbat oldu her yerim,
İki kaşık al da gel, birbirimizi yiyelim,
Tenhalarda sersem oldum, görmez oldu gözlerim,*

*Manavlarda taze çıkmış muşmulamsın sen benim.
(Sevilen, 1969:215-216)*

(17) *Rabiş H. -Sen de git ona, benden selam söyle, de ki:
Karanfilsin kararın yok,
Gonca gülsün tımarın yok,
Ben seni çok severdim amma,
Senin benden habarın yok.
Karagöz - Olur söylerim. (Perdeye gelir) Bak oğlum bu
karı sana ne dedi?
Çelebi-(Sırıtarak) Ne dedi babacığım?
Karagöz -Sırıtırma ulan, dinle:
Karanfilsin kararın yok,
Koca eşeksin tımarın yok,
Ben seni çoktan döverdim amma,
Senin benden haberin yok. (Sevilen, 1969: 215-216)*

c. Uyaklarla Ters Anlamaların Sağlayamadığı İletişim

Hacıvat'la olan konuşmalarında dizeleri yinelemeye çalışırken Karagöz, iletişimin Bildiri Modeli'ndeki öbür sorunları da birlikte getirir:

(18) *H - (Arkadan seslenerek Karagöz'ün sesini keser) Efen-
dim arif kişiler ne demişler?
Nush ile uslanmayı etmeli tekdir,
Tekdirle uslanmayanın hakkı kötüktir.
K - (Hareketsiz kalıp dikkatle dinledikten sonra...) Evet, evet
Cavcav..
Arifin fişine ne demişler? (Taklit ederek...)
Nusret bey uslanmayınca gitmeli tekir,
Tenekede paslanmayanın hakkı börektir. (s.34)*

Yalnızca konuşmacının Bildiri Modeli'ne göre açıklanmaya çalışılan iletişim dizgesinde kuşkusuz anlambilim, dilbilim, kullanımbilim dallarında da bazı başka sorunlar vardır. Bu konuları ele alabilecek bir inceleme burada söz konusu edilmemiştir. Ayrıca iletişimde dinleyicinin de model alınabilecek bazı sorunları bulunmaktadır. Bu konu da burada ele alınmamıştır.

İLETİŞİMDE PATLAMALAR

Dilin bir iletişim aracı olduğunu, dilbilimle uzaktan yakından bir ilgisi bulunmayanlar bile bilir, çünkü dil herkesin malıdır. Herkesin malı olan dil, iletişim aracı olarak kullanılır ama, iletişim yapmanın çeşitli amaçları vardır. Ölçünlü dilin, lehçe ve ağız kullanımının dışında da birtakım diller (!) de bulunmaktadır. İletişimin bazıları gizlidir, başkaları tarafından anlaşılması istenmez. Bu durumda herkesin kullandığı dilin bazı dizgeleri gizli dil aracılığıyla iletişim yapmak isteyen taraflar

tarafından değiştirilir. Bazı iletişim türlerinde ise, iletişimde bulunmak isteyen tarafların dilleri başkadır. Bundan dolayı her iki taraf da birbirlerinin dillerini hiç bilmemelerine, ya da pek az bilmelerine karşın, her iki dilin bazı niteliklerini andıran karma bir dil (!) yaratırlar. Gene bazı iletişim türlerinde ise ölçünlü olsun, lehçe olsun, dil kullanılmasına, dilin olağan dizgelerinin işletilmesine karşın, dile etki eden birtakım nedenler yüzünden iletişimin yapıldığını söylemek olanak dışına çıkmakta, yapılmak istenen iletişim, sözcüğün kendi düz anlamıyla, patlamakta, ve sonuç olarak böyle dil kullanımları gülmeceye konu olmaktadır. Burada, bu üç tür iletişim, gülmecedan örnekler verilerek gösterilmeye çalışılmaktadır.

Doğal Diller - Yapay Diller

Dilin nasıl yaratıldığına ilişkin birtakım sorular, Eski Yunanlılar'dan beri insan aklını hep zorlamış, bu konuda oldukça çok sayıda kuram ortaya atılmıştır. Dilin oluşumuyla ilgili kuramlar yalnızca dilbilimcileri değil, felsefe, ruhbilim, antropoloji, toplumbilim, dahası, dinbilgisi ile uğraşanları da ilgilendirdiğinden, ortaya atılan kuramların sayısı böylesine çok olmuştur.

Eski Yunanlılar'dan Ortaçağ sonlarına kadar insanlar, Tanrı'nın yalnız kendilerine vermiş olduğu dil yeteneğinin ortaya koyduğu dilin ses, biçim, sözdizim, ve anlam yapı ve dizgelerini incelemeye koyulmuşlar, Ortaçağ'ın sonlarına doğru, özellikle 100 Yıl Savaşları sırasında, yalnızca birtakım kimselerin anlayabileceği gizli iletişim aracı olan dil ve diller yaratılmaya başlamıştır. Aslında bu yönelimin nedeni, doğal dillerin kullanımında ortaya çıkan birtakım belirsizlikleri ortadan kaldırmak, çokanlamlılıktan gelen yanlış anlamaları önlemektir. 17. Yüzyıl'da Leibniz (1646-1716), düşünce dizgesinin evrensel olarak, herkesin anlayabileceği gibi bir simge dizgesi

yaratma işine girdi. Ordularda kullanılan kriptonun kaynağı bu olgudan gelmektedir. Kriptonun ortaya çıkmasının nedeni, gizli bir iletişim dizgesi yaratmak gereksiniminin yanı sıra, doğal ve herkesin bildiği ve kullandığı dilin dışında da bir iletişim sağlamaktır. İngiltere'deki İç Savaş yıllarında, Protestan Kilisesi'nin de desteğiyle yaratılan kriptonun ortaya atılma amacı, aslında, bütün dünyada çeşitli ülkelerdeki aydınlar arasında ortak bir iletişim aracı bulmaktır. 1641'de, Leibniz'den birkaç sene önce İngiltere'de Wilkins, gizli iletişimin gerekliliğini ve açıklamasını içeren bir kitap yazmıştı.

Doğal dilin dışında da, yapay yollar aracılığıyla iletişim sağlanabileceğini gören insanoğlu, İngiliz Rönesansı'nda, 1. Elizabeth Devri'nde yeni bir yazı dizgesi bularak bugünün steno yazımının temelini atmış, daha sonra da dilin ses dizgesini yazıyla gösterebilecek birtakım simgeler arayışına girmiştir. Bu bakımdan modern steno, ilk ortaya çıkışını 16. Yüzyıl İngilteresi'nde yaşamış olan Timothy Bright'a borçludur. Bugün Latin abecesinin dışında bir yazım biçimi kullanan dillerdeki sözcüklerin nasıl okunduğunu yazıyla gösterebilmek için kullanılan Uluslararası Sesbilgisi Abecesi (IPA) nin temelini de buna dayandıranlar vardır.

Ondokuzuncu Yüzyıl'ın sonlarında ise, sağırların anlamasını sağlayan işaret dili, ve çağımızda da körlerin dokunma yoluyla anlayabilecekleri iletişim dizgesi ortaya çıkmıştır.

Bütün bu çabalar, insanoğlunun birbiriyle anlaşabilmek için yarattığı iletişim araçları ve kolaylıkla, 'dil' adı verilebilen kendilerine özgü dizgelerdir.

Dil, İletişim - Gülmece

Yirminci Yüzyıl'da iletişim olgusu insanoğlunda artık gelişmiş bir düzeye çıkmıştır. İnsanlar birbirine ileti göndermek için dili, akla gelebilecek her türlü araçla kullanmaktadır.

Teknolojinin her olanağı, ileti göndermek için dilin komutu altındadır. Günümüzün yetenekli gülmece ustalarından Atilla Atalay, **HIBİR Dergisi'nin** 'Haftanın Lakırtı Lukurtuları' adındaki köşesinde, (bundan sonra **HLL** olarak anılacaktır) partilerin seçimler dolayısıyla yaptıkları iletişim yarışını bakın nasıl alaya alıyor:

(1) -Çalışmalar müthiş gidiyo abi.. 2000 seçmeni telefonla aradık, 500 tanesinin telesekreterine not bıraktık, 475 tanesinin çağrı cihazına mesaj yolladık, bir yığın fax, mektup yazdık, partimize oy istedik... Sokakta toz tutmuş 17673 aracın üstüne "Oyunu bize ver." şeklinde notlar düşüp sayın genel başkanımızın imzasını attık. Ayrıca günde 750 kişi dedikodu kapasiteli bir kariyla anlaştık; parti programımızı ordan oraya ışık hızıyla yetiştiriyoy.. (Atalay, HLL. 'İletişim Savaşları' Hıbrır, 1991.)

İletişim aracı olan dilin, ayrıca hangi araçlarla yayılmasına kafa yoran insanoğlu başka olanaklar da bulur kuşkusuz. Atalay devam ediyor:

(2) Kağıt paraların üstüne partinin adını yazıyoruz... Hergün kaç kişinin elinde dolaşıyo.. Accaip reklam.. Ayrıca bazı apartmanların ziline basıp kat telefonlarına, diafonlara propaganda yapıyoruz. Gemilere mors alfabesiyle "Oyunuzu bize verin." sinyalleri yollarken, ışıkla ve simafor adını verdiğimiz flama işaretleriyle de gemi personelinin partimize davet ediyoruz. (Atalay, HLL: 'İletişim Savaşları' Hıbrır, 1991.)

Politika - Gülmece

Amaç politika olunca, propaganda, dili, en olmayacak araçlarla bile kullanılabilmektedir. Atalay bu olguyu da alıyor gülmeceye:

(3) Üsküdar yakasına 7000 bumerang attık.. Üstlerinde "Oyunu bizim partiye ver." yazıyo. Atar atmaz hemen geri döndüler.. Toplayıp öbür yakaya attık. Hem öyle afiş, pul, el ilanları gibi ziyan olmuyo.. Hoş bi iletişim yolu. Telefon, tarafsız televizyon, vb. hepsinden ucuz. (Şangır.. Küt!)

Oh.. Bu.. Bumerang.. Ben de birisi geri dönmedi diyordum. Kafanız acıdı mı? Camcı çaarım. (Atalay, 1991. HLL: 'İletişim Savaşları' HIBİR.)

Şifreli Dil

Doğal dilin dışında, yapma dil olan şifreli dil, en basit yapısıyla anlatılırsa, iletişimde bulunan iki tarafın kendilerinin anlayabileceği sözcük, tümce ve anlamlardan oluşan bir dil olarak ortaya çıkar. Doğal dilden alınan sözcük ve sözdizimini kullanır ama, sözcük ve tümce anlamlarının gösterdiği anlamlardan başka anlamları da içerir. İletişimin ilk aracı olan doğal dilin, ikinci bir kullanım alanı olan gizli iletişimde, tümce anlamlarının ne denli değişebileceğini gene Atilla Atalay gülmeceye konu yapmıştır:

(4) -Kuş kalkıyo mu?

(Hava saldırısı biticek mi?)

-Müsait bi yerde inicek var!

(Şu sıralar bir hava indirmesi yapıcaz.)

-Denizin dibinde Hatçam demirden evler..

(Denizden piyade çıkartmak daha iyi değil mi? Karışmak gibi olmasın ama.)

-Yeni orkid petek kokulu.. Mavi mürekkep damlayınca içine çekiyo. Kuş kirlenir.

(Herif körfeze petrol pompaladı. Deniz piyadelerimin üstü kirlenir. Kuşlar bile bak ne hale geliyo.)

... ..

-Kızılıcıklar oldu mu? Derelere doldu mu? Gönderdiğim çoraplar ayağına oldu mu?

(Askeri ve ekonomik yardım göndermiştik. Geldi mi?)

-Nerde, nerede, enson çizgi nerede?

(Yok valla... Hiç birşey gelmedi... Belki postada takılmıştır. Gelicek ama, di mi?)

(Atalay, HLL: 'Şifreli Körfez Konuşmaları' HIBİR, s. 94.)

Örneklerdeki gibi anlam değişimleri, iletişimde bulunan tarafların isteği ve bildiği birtakım dizgeler üzerinde yapıldığı için, bu tür değişimler yadırganmaz, çünkü bu çeşit bir dil

kullanımı özel amaçlıdır. Türkiye'nin Kıbrıs Çıkarması'nın şifreli tümcesi olan "Ayşe tatile çıktı." parolası da, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi özel amaçlıydı.

Yabancı Dille İletişim - Gülmece

Bir dili konuşan bireyler, yabancı bir dilin iletişim aracı olarak kullanıldığı ortamlarda, o yabancı dilin dizgelerini iyi bilmiyorlarsa iletişim sağlayamazlar. Buna karşın, her iki dilin bazı dizgelerindeki bazı öğeleri ortak iletişim aracı olarak kullanıp gene de iletişim sağlayanlar vardır. Kapalıçarşı'daki dükkanlarda her an böyle konuşmalar duyulabilmekte, gene de anlaşma sağlanabilmektedir. "Tarzanca" dedikleri dil (!) böyle işe yaramaktadır. Romen turistlerin İstanbul'un Laleli'sinde kum gibi kaynadığı bir zamanlar, hem Türk, hem Romenler çoğunlukla Romence'ye dayanan ortak bir dil geliştirmişlerdi. Atalay, gülmeceye konu yaptığı bu olayı bakınız nasıl anlatıyor:

- (5) -*Uno damocan a salchza 5000! Nu! Nu!*
(Bi kavanoz salça beşbin liraya asla olmaz.)
 -*Fichsi Mustalay...*
(Fişini de vericem ama Mustafa Ali Bey.)
Fichsi? Peh... Romanski... Nubuk?
(Romen KDV fişiyle ne b.k yicem ki?)

... ..

- Nu!... Zatan trei hevenk sozisti, botzuk böcük.*
(Hayır... Zaten geçen gün sizin bavuldan aldığım üç hevenk sosis de bozuk ve böcekli çıktı.)
 -*Nu problema... Diyalogia Geyici... Fem, fem.*
(Önemli mi yaa, noolucak?... Şimdi geyik diyalogunu - veya geyik muhabbeti olarak da çevrilebilir - bir kenara bırakalım.. Bana kadın lazım. Kadın kadın...)
 -*Hıı?(Anlayamadım.)*
 -*Fem...Femme... Çobrička... Termomedia...Yaaa...*
(Bayan arkadaş arıyorum, bayan arkadaş... Bir çorba içmeye götürürüm, ısınırız!)
 -*Termomedia hıı? Electriana bat daniezs...*

(Üşüyorsanız elektrikli battaniye satayım.)

-Nu... Actor! Gin gibi! Termomedria fem...

(Hayır, artistlik - aktörlük - etme şimdi... Cin gibi herifsin, anlamışındır... Ben kadın arkadaşla beraber ısınırız diyordum...)

... ..

-Greko-romen!

(Belden yukarı konuşalım lütfen! Burası namuslu bi ticarethane... Geçirmiyim kafanıza bavulu.)

(Atalay, HLL: 'Romence Alışveriş Rehberi'Hıbrı, s.138,)

Yukarıdaki örnek, gülmece türünden olan bir yazıdan alındığı için, Romence gibi verilen bazı sözcükler, aslında bu dilin sözcükleri değildir. Bazı Türkçe sözcükler, Romence'nin ses özelliklerine uydurulmaya ve o dildeki yazım biçiminde yazılmaya çalışılmıştır. Örnekteki sözcüklerin içinde bazı Romence sözcükler de vardır kuşkusuz. 'Tarzanca', yukarıda abartmalı olarak verilen örneğe tam benzemese bile, her iki dilin birçok yönünü kullanan ikili bir anlaşma ve iletişim aracı olmuştur bugünün küreselleşme uğraşında.

İletişimdeki Temel İşlevler

İletişimi dil yardımıyla sağlayan insanoğlu, dilin olduğu kadar iletişimin de ne denli önemli olduğunu her zaman bilmiş, tarihin ilk çağlarından beri dil ve dil dışı araçlarla iletişim yolları arayışında olmuştur. Toplumsal bir hayvan olarak betimlenen insanın en önemli toplumsal işlevinin iletişim olduğu savıyla, bazı düşünürler, iletişim sırasında hem konuşanın, hem dinleyenin önemini belirtmişlerdir. İletişime etki eden başka işlevler de vardır, ama konuşan - dinleyen - konuşan çerçevesindeki işlevler, diğer işlevlere temel olmaktadır. Don Rogers, Elizabeth Browning'in, tanınmış bir İngiliz şairi olan kocası Robert Browning için yazmış olduğu "Nasıl Severim Ben Seni" adlı şiirini tornistan ederek "Nasıl İletişim Kurarım Ben Seninle?" adlı bir düzyazı-şiir yazmıştır. (DeVi-

to: 1976:255) Don Rogers, sone biçimindeki düzyazı-şiirine **"Nasıl iletişim kurarım ben seninle?"** tümcesiyle başlayarak, insanlar arasındaki iletişim yollarını, amaçlarını, toplumsal ilişkiyi gerektiren haberleşme ve bağlantı kurma güdüsünü oldukça başarılı olarak anlatmaya çalışır (Bu sone, aşağıdaki metin arasında, yeri geldikçe, kalın italik harflerle dize dize verilmektedir.).

Atalay'ın Baba III'ü de iletişimi çok güzel anlatır (HIBİR, s. 101, HLL: 'Baba III'):

-Bana bak... Git mekanın sahibine söyle... De ki "Babq Deli Vecdi ve adamları, Baba III filmini seyretmek üzere sinema-nızdadır... Sakın ha bir yanlışlık olmasın..."

-O yer gösterici ipneyi de diz kapağından fur... Ne biçim yer gösterdi, bi bok görünmüyor.

-Anlaşıldı baba... Gideyim.

Rogers'in şiiri, insanların nasıl iletişim kurduklarını anlatmak için: **"Sayayım bunun yollarını."** der. Aslında insanlar birden fazla yolla iletişim kurar. Bilim, sanat, plastik sanatların her dalı, müzik, ses, yazın, ekonomi, konuşma, politika, demo-goji ve hatta gürültüyle ve, ve ateşle bile.

-Dur bi dakika... Temin ben mısır pörtleği yirken, salonun arkalarından "Hışırtılı yiyecek yiyip gürültü etmayiın." diye bir herif sesi geldi...

Rogers'a göre, insan, **"Bedenimin, aklımın, ve ruhumun ulaşabildiği sınırlarla iletişim kurarım, varolma temelimi, insan ortaklarımı, kendimi ararken."** diye düşünür iletişim kurma sınırlarından söz ederken.

-Karanlıkta bana kimin bağırdığını tespit edemeyiz.. Sen salonun arkalarına doğru şöyle ateş aç... Susturucu tak, gürültü çıkmasın, filme konsantre olamıyorum...

İçinde bulunmadığım bir iletişimden söz edemem, çünkü benim iletişimim, ben demektir.

-Sinemanın sahibi, alevli Alaska Frigo ilen Nezih koko yolla-

miş Vecdi Baba... Hürmetlerini bildiriyor.

-Söndürün o alevleri, frigoyu eritiyör, dikkatimi dağıtıyor, filmden anlamıyörün... Şimdi bu Don Karleone.hangisiydi?

-Şu öndeki abi, gözlük takmış...

-Saçı ağarmış herifin be... Yaşlandı tabii. Bu alem adamı yir bitirir böyle... Ben bunların çocukluğunu bilirim.. Baba l'de seyretmiştim.

-Beş dakika arada sinema perdesinin önüne gül yaprağı döktüreyim mi abi?

İletişim kurarım, öyleyse varım.

-Boş perdeye gül mü dökülür oğlum? Şimdi döktürsene. Don Karleone üstüneyken... Söyle çocuklara, gidip gül yaprağı doplasınlar.. Ayrıca filmde sonra makinisti yemeğe götürecem.. Kendisine söyleyin. Filmi iyi oynatıyor kerata.. Ben sanatçıları severim.

Seninle istediğim biçimde iletişim kurarım, böylece ikimiz de birbirimizin bir parçası oluruz.

-Hişt... Vecdi Abi Şu anda adamımız haber getirdi.. Sinema-ya Mavi Cevat ve adamları gelmiş.. Üstelik çok kalabalıklar-mış.. Fena kıstırıldık.

-Kahretsin...Filmin de en heyecanlı yeri. Adamlarımıza kulak-tan kulağa haber ver. Tetikte dursunlar. Filmi bok etmek istemiyorum.. Kimse yerinden kalkmasın. Belki de bizim burada olduğumuzu bilmiyorlardır. Sen sadece kulaktan kulağa emri-mi söyle, fedailer hazır olsun. Sen yanındakine, o yanındaki-ne, öbürü yanındakine. Filmin içine etmesinler..

Seninle iletişimim açıklık ilkesine bağlıdır, bundan dolayı ben ikimiz için de gerçek olanı söylerim.

-Arap Zeki, Vecdi Baba'nın emri var.. Mavi Ceket ve adamları sinemada.. Hiçbir şey çaktırmadan filmi seyretmeye devam et, ama elin tetikte olsun.. Emri yanındakine fısılda..

Ben, bağlılıkla, ilgiyle iletişim yaparım, öğrenme tutkusuyla, ve güvenmenin verdiği saflıkla.

-Öhö... Kürt Remzi, Vecdi Baba emir verdi dedi ki.. Mavi Cevak ve adam Sinagogda.. Hiç bir şekilde çatışmadan filmi seyretmeye devam et; ama elin tetikte olsun.. Emri yanındakine fısılda.

Ben, kendimden de ötede olan bir dünyayı algılamaktan gelen bir sevgiyle kurarım seninle olan iletişimimi.

-Odun Nusret, demin Kürt Remzi, Vecdi Abba'nın emrini söyledi.. Mavi Ceket ve ödemleri sigortalı.. Piç çakışmadan ilmi seyrekleştir.. Sovan, et ayna elin kemikte olası..

Soluğumla bulunurum iletişimde.

Duyduklarını yanındakine sööle...

-Sahanı kapat ve edenleri sor. Kıç çakışmadan ilmi zeyrekletir.. Sebat et, ayna elin demlik boyası.

... ..

-Sersemleer... Mavi Cevat'ın adamı hunharca, sinsice sırtımdan yaklaşıp, kulağıma bağıra bağıra filmin sonunu söyleyip kaçtı.. Filmin içine etti.. Hiç bi halt yapamadınız.. Ben size emir vermedim mi ulan Mavi Ceket burda, tetikte olun demedim mi? Vuriim mi hepinizi hıyarağaları!

Bütün yaşamımdaki gülüşler, gözyaşları! Sonra, iletişimim kesersem

-Ama baba. Yani siz. Sessizce kulaktan kulağa emir verince. Arada değişmeler olmuş.. En sondaki fedai, siz boyalı demlikten çay istiyorsunuz sanmış... Tam kalktığı sırada... Mavi Cevat'ın adamı size filmin sonunu söyleyip kaçtı...Filmi zehir etti.. Sonunu bildiğiniz filmi seyretmenin ne anlamı kaldı ta... (Bam...Bam!)

Ölürüm, bedensel olmasa bile, zihinsel,

Zihinsel olmasa bile ruhsal.

-Ateş etme baba... Vurma bizi baba... Kurtar bizi baba...

Yukarıdaki örnekte, çete reisi Baba III, fedailerine bildirisini iletmek istemiş, bunun için de iletişim aracını, dili kullanmıştır. Belli bir dizgesi, biçimi ve anlamı olan bildiri, kişiden kişiye iletildikçe, o belli dizgesini, biçimini ve anlamını dönüştürmüştür. Dil her yerde olduğu gibi, burada da bir iletişim, bir bildiririm aracı olarak kullanılmış, ama bu iletişimdeki fiziksel araç dilin bazı özelliklerini taşıyan fısıltı olduğu için, ses yapılarından başlayıp diğer yapılarında da değişim geçiren dil, sonunda iletişimi sağlayamamıştır.

Bildiri Modeli - Gülmecede İletişim

Baba III'ün bildiri gönderme girişimi iletişim modellerinin ilki olan Bildiri Modeli'ne uygulandığı zaman, Baba'nın dil kullanımında belirsizlik olmadığı, Baba'nın sözünü ettiklerinin anlamının, kullandığı sözcükler tarafından karşılandığı, Baba'nın iletişim yapma amacının, kullandığı tümcelerle belirlilik kazandığı, bildiride kullanılan sözcüklerin sezdirme amacını taşımayıp sözcüklerin tam düz ve sözcüksel anlamlarında bulunduğu, emrini her tekrarlayan fedainin kendi yanındakiyle iletişim kurmak amacıyla olduğu ve Baba'nın kendi emri 11, çetenin diğer elemanlarına iletmesi için yanında oturan fedaiye doğrudan doğruya verdiği, o fedainin de hemen yanındakiyle emri tekrar ettiği görülür. (Bildiri Modeli'nin tartışması için bkz: Akmajian, Adrian, 1984:390-398) Baba III'ün iletişimindeki sorun, herkesin de düşünebileceği gibi, Baba'nın, bildirisini, sesle değil de fısıltıyla yapmak istemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Fısıltı ile iletilen o bildirideki bazı sesler, bazı fiziksel özelliklerini yitirerek, kendilerini andıran başka seslere dönüşmüş ve bu işlem bildiriye her ileten başka kişide yinelenerek, sonuçta elde edilen anlam, asıl verilmek istenen anlamdan bambaşka bir anlama dönüşmüştür. (Fısıltı konusu için bkz: Başkan, Özcan, 1988:125) Bu durumda iletişim fiyaskoya dönüşmüştür hiç kuşkusuz.

Baba'nın, fedailerinden istediği iletişim türü, çocukların mahalle aralarında çoğu kez oynadıkları oyuna benzemektedir. Çocuklar, fısıltıyla iletilen bildirinin, topluluktaki en son çocuğa nasıl değişik bir biçim ve anlamda ulaştığını görerek gülerler. Atalay, böyle bir durumu ele alırken, aslında, toplumda süregelen değişimin, dile de etki ettiğini, kimsenin birbirini anlama çabasını göstermediği toplumda, toplumsallıktan daha çok bireyselliğin önem kazandığını, sonunda da Baba III'ün çetesinde olduğu gibi, toplumun bir iletişimsizlik açmazına girdiğini sezdirmeye çalışır, ve "Vurma bizi baba..." ve "Kurtar

bizi baba...” dedirtir çetede ki fedailere. Bu da, kendileri iletişim ve bildirişim sağlayamayan toplum bireylerinin, artık başkalarından yardım ve umut beklediğinin bir belirtisidir.

Gülmecede ana amaç, gerçeğ i, yalnızca gerçeğ i yansıtmaktır. Bu yansı tma iş lemi çoğ unlukla abarma yöntemini kullanır. İnsanların göremediğ i, ama eleştirilecek yönleri abartma yöntemine başvurarak göstermek demek, bir bakıma, eleştirileri insanların gözlerinin içine soka soka yapmak demektir. Şifreli Körfez Konuşmaları ve Romence Alışveriş Rehberi’nde sağlanan iletişime karş ın, Baba III örneğ inde olduğ u gibi, aynı dili konuşan bireylerin bir türlü iletişim sağlayamaması, insanı düş ündürmesi gereken önemli bir konudur.

FIKRALAR ve GÜLMECE DİLİ

Yeryüzündeki bütün canlılar arasında yalnızca insana özgü olan gülme yeteneği, insanlara özgü bir başka yetenekle, konuşma yeteneğiyle çok yakından ilgilidir. İnsanlar beklentilerinin dışında bir söz ya da bir olayla karşılaştıkları zaman şaşırır, öfkelenir, üzülür. Bu tür ruhsal durumlarını bazen gülmece yoluyla başkalarına aktarabilir. Bu aktarmalar genellikle ince bir eleştiri kanalından yapılır. Bu durumda gülmece, “küçük düşürücü bir harekete kaçmadan toplum ve söz kural-

ları çerçevesinde, ince bir biçimde alay etmektir". Bu alay, genellikle ağırbaşlılıkla yapılırsa gülmece olayı ortaya çıkmaktadır. (Yücebaş, 1976:85, Burhan Felek'ten alıntı)

Bir gülmece metninde ya da konuşmasında, genel olarak birbiri ardısıra gelen olaylar/konuşmalar sırasında, izleyiciler/dinleyiciler, daha sonraki olayları/konuşmaları önsezi ve beklentiyle tasarlayabilir. Bu tür beklentilerin sınırları dışında ve tersine bir olayla/sözle karşılaştıkları zaman önce şaşırır, sonra da gülebilirler. Araştırmacılar, gülmecenin temelini burada olduğunda birleşmektedir. Gülmecede gerek sözcük, gerek anlam bakımından sözlerin nükte ve incelik, güzellik taşıması en temel koşuldur. (Yücebaş, 1976:10)

FIKRALAR

Her milletin kendine göre politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel görüşleri vardır ve bunlar toplum içinde aynı görüşleri paylaşmayanlar tarafından eleştirilebilir. Eleştiriler bazen fıkralar biçiminde ince bir yergi olarak görülebilir. Milletler fıkralar aracılığıyla, ulusal niteliklerini belirleyen politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel görüşlerine ters düşen başka toplumlara da gülerler. Fıkralar, gülmecenin başlıca konusu olup, akla gelebilecek her çeşit söz sanatını içermelerinin yanı sıra, milletlerin kültür varlıklarını belirleyen yapılarını yansıtır. Bütün bu yapılar iletişim aracı olan dil tarafından dinleyici/okuyucuya ulaştırılır. Bu durumda fıkralar çeşitli dil olaylarıyla yakından ilgilidir.

Bir gülmece konusu olarak ele alındığı zaman fıkralar, "genellikle gülmek için yaratılmış, küçük espri topudur. Üstelik binlerce sayfalık bir olayı, üç cümlede özetleyen bir türdür". (Hürriyet, 1989:3)

Fıkralar pek küçük öyküler olarak da ele alınabilir. Fıkralar, ayrıca, gülme olayı için özel bir etki yaratan, ama herhangi bir bilgi yükü taşıma amacıyla olmayan küçük metin birimleridir.

Dilbilimsel bir yaklaşımla ele alındığı zaman, fıkralarda pek az dildışı özellikler bulunduğu, dilbilim alanları içinde de sesbilim, biçimbilim ve sözdizim özelliklerinin, etnik toplumlara ilişkin fıkraların dışındaki fıkralarda pek fazla yer almadığı görülür. (Davies, 1987) Buna karşın anlambilim alanında yapılan incelemeler, fıkraların anlambilimsel niteliklerle zenginleştiğini belirlemiştir. (Raskin, 1987)

Raskin fıkraları yapı ve anlam bakımından Basit Fıkralar ve Bileşik Fıkralar olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Raskin'e göre, basit fıkralarda yalnızca iki metin birbiriyle çelişmekte, bileşik fıkralarda ise iki ya da daha fazla metin birbiriyle çelişme noktasına gelmektedir. (Raskin:1987:134) Burada ele alınan örneklerde fıkralar basit ve bileşik olarak ayrılmayıp, diliçi, dildışı, ve dilötesi özelliklerden yola çıkan bir sıralama yapılmıştır.

Aşağıda, Örnek 1, basit fıkralardan bir örnek olup, çelişen yalnızca iki metin bulunmakta ve fıkrada dildışı özellikler, yazısal (graphological) değil, görsel (visual) olarak kullanılmaktadır:

(1) KAZA:

İngiltere'nin ufak bir kasabasında bir trafik kazası oldu, amatör bir gazeteci de kasabanın tek gazetesine haberi şöyle verdi:

"... ve genç kadın göğüslerinden ağır yaralanmıştır."

Gazetenin yazı işleri müdürü, gazeteciye, kasabanın çok tutucu olduğunu, "göğüsleri" sözcüğünü ne yapıp yapıp yazıdan kaldırmasını söyledi. Genç gazeteci de haberi daha sonra şöyle yayınladı:

"... ve kadın (.) (.) lerinden ağır yaralanmıştır."

Yukarıdaki örnekte yazısal işaretler görsel biçimlerde kullanılarak, sözü edilen kadının göğüsleri yazıyla değil, bir çeşit resime benzer simgelerle ve yazıyla anlatmaktan daha belirli olarak anlatılmıştır. Böyle bir anlatımla, sansürü istenen sözcüksel birim, fıkrayı okuyan/dinleyende görsel çağrışımlar uyandırmaktadır.

Aşağıdaki fıkrada, diğer bilim dallarıyla en fazla bağdaşan dilbilim alanı olan anlambilim özellikleri görülmektedir:

(2) BECERMEK:

Sinemadan çıkarken gördükleri Neyzen Tevfik'e sormuşlar:

- Filmi nasıl buldunuz?

Neyzen Tevfik:

- Hayatın ta kendisi, diye yanıtlamış soruyu, delikanlı önce kızı kurtardı, sonra da onu becerdi.

Bu fıkrada, 'becermek' eylemi, asıl anlamından başka yan anlamda kullanılmış ve yaşamda her şeyin, gerçeklere her zaman uymayıp çelişki yarattığı vurgulanmak istenmiştir. Aşağıdaki fıkrada da aynı olgu; gerçeklere ters düşme olgusu bulunmakta, ama, içinde bulunan izinli hizmetçi, kızamık çocuklar, grip eş, perişan durum, vb. gibi değişik metin olasılıkları yüzünden fıkra bileşik bir fıkra görüntüsünü vermektedir:

(3) DAVET:

Adam evine telefon ederek karısına:

- Bu akşam çok sevdiğim bir arkadaşımı eve, yemeğe davet ettim. Haberin olsun.

Hanımı isyan etmiş:

- Delisin sen! Hizmetçi izinli... Çocuklar kızamık... Ben de grip oldum. Ortalık perişan. Sanki bilmiyorsun.

- Biliyorum karıcığım, biliyorum da, demiş adam, bu arkadaşım evlenmek istiyor. Bir fikir edinsin evlilik hakkında diye davet ettim onu.

Fıkra kaynaklarının bütük bir çoğunluğunu oluşturan zıtlık olgusu aşağıdaki kurgu yapısında da görülmektedir:

(4) KAMYON:

Trafik canavarlarının en acımasız türlerinden olan kum kamyonlarından biri viraja canavar gibi girmiş.. Virajdan çıkarken de karşıdan gelmekte olan bir tanka var gücüyle bindirmiş. Kamyon hurdahaş, şöför de hastanelik olmuşlar. Hastanede şöförün ifadesi alınırken trafik polisi sormuş:

- Yahu o huzla viraja girerken kaza olabileceğini aklıma getir-medin mi?

- Ne bileyim karşıma bir tankın çıkacağını abi, demiş şöför.
Ben o viraja hep öyle girerim, karşıma her zaman otomobil
falan çıkardı..

SEKS

Aşağıda, seks konusunu ele alan fıkralarda, basit bir kurguyla birbirine koşut birden fazla metin bulunmakta, en sonda da gene bir metin, diğerleriyle çelişmektedir.

(5) VİVA MATADOR:

İspanya'da adamın biri peşpeşe 100 tane kadınla yatabileceğini savunuyormuş. Hodri meydan, demişler. Bir arenaya binlerce seyirci toplanmış. Ortaya bir yatak konulmuş. Yatağın çevresine de birbirinden güzel 100 genç ve güzel kız dizilmiş...

Adam işe koyulmuş. İlk deneme başarılı...

İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci de öyle...

Her deneme sonrasında tribünler 'Vivaaaa' diye ayağa kalkıyor.

Adam 80'inci, hatta 90'ıncı denemeyi de başarıyla tamamlamış.

Tribünler her kez 'Vivaaaa' diye inliyor.

Adam 100'üncüye doğru ilerliyor. Tribünlerdeki halk da heyecan içinde. Fakat ne büyük bir aksilik. Adam 99'uncu kızla yatarken oracığa yığılıp kalmaz mı? Tribünler bu kez hep bir ağızdan başlamış bağırmaya:

-İnbее, inbее, ibneee, ibneee...

Zıtlık kavramı aşağıdaki fıkrada pekiştirilmektedir ve çelişen metin çokluğu nedeniyle fıkra bileşik fıkralara girmektedir:

(6) SAPIK:

-Yahu, demiş adam, ne sapık herifsin...

-Biz ailecek böyleyiz, demiş öteki...

-Nasıl yani...

-Basbayağı... Babam da böyledir, kardeşim de, amcam da, amcamın oğlu da...

-Peki sizin ailede hiç kadınla yatan kimse yok mu?

-Olmaz olur mu canım, var tabii...

-Kim?

-Annem...

Zıtlıktan kaynaklanan fıkra metni, bir söz oyununun çerçevesinde gelişebilir:

(7) ARADAKİ KİM?

-Ohhşş...Hadi...Hadi sarıl bana Meftune...

-Cemşit...Bu yataktaki adam da kim oluyor? Aramızda ne arıyor bu be...?

-Ama hayatım...Biliyorsun bu ülkede "ARAYA BİRİNİ KOYMADAN" hiç bir iş, ohş..., ol...mu...ohş...yor...

ÖLÜM

Aşağıdaki fıkralarda ölüm konusu ele alınmakta ve birden fazla metin, zıt olan metinle çakışmaktadır:

(8) TALİHSİZ TEMEL:

Temel ölmüş. Öteki tarafa gittiğinde kapıdaki melekler kendisini görür görmez:

-Yahu Temel, demişler. Kusura bakma, biz bir yanlışlık yaptık. Senin canını almamıza daha iki sene varmış.

Temel, "Eee, ne yapacağız şimdi?" diye sorunca melekler anlatmışlar:

-Tabii seni iki yılığına gene dünyaya geri göndereceğiz. Ama insan olarak göndermemiz olanaksız. İnsandan başka ne olarak dönmeyi istiyorsan söyle, öyle gönderelim seni...

Temel hiç düşünmeden isteğini söylemiş:

-Yunus paluğu olarak döneyum o zaman... İçü sena memleçetumun sahillerunda cezer dururum.

Melekler olur, demişler, ve Temel'i yunus balığı olarak geri sin geriye göndermişler. Ancak aradan bir saat kadar bir zaman geçince Temel'i yeniden karşılarında görmüşler.

-Hayrola Temel, ne oldu? Neden geri döndün?, diye merakla sorunca, Temel, kafasına vura vura dönüş nedenini açıklamış:

-Ah, penum kaz kafam... Size söylemeyi unutmuş idum...
Haçan pen yüzme bilmez idum. Tenuza atlar atlamaz poğulup
cena ceru celdum.

(9) TELEVİZYOCUNUN CEHENNEMİ:

Televizyoncunun biri ölmüş, cennete buyur etmişler...
Cennet, cennet gibi, her şey güzel, her yer düzenli, gürültü,
patırtı yok... Bir süre sonra televizyoncunun canı sıkılmış,
"Bu cehennemi de bir göreyim!" demiş...

Alıp cehenneme götürmüşler, içeri girer girmez çarpılmış, bir
cümbüştür gidiyor, eğlence gırla, şarkı, çalgı, oyun, güzel
kızlar, kadınlar, disko, caz, seks, diinyada günah ne varsa,
cehennemde var...

Televizyoncu cennetten vazgeçmiş, rica, yalvar yakar, kaydını
cehanneme aldırılmış...

İşlemler tamamlanınca, bir zebani düşmüş öniine:

- "Gel benimle, yürü!" İçeri girmişler, tam cehennem, ateşler,
alevler, kaynar kazanlarda kaynayan insanlar...

Televizyoncu şaşırılmış:

- "Burası neresi?"

- "Cehennem işte!"

- "Ya daha önce gördüklerim neydi?"

- "Reklamları izlediniz!"

KÜLTÜR

Fıkralar, milletlerin tüm kültür özelliklerini, davranışlarını ve yapılarını yansıtır. Milletlere bir benlik veren her türlü özelliğe fıkralarda rastgelme olasılığı fazladır, çünkü fıkralar birer espri topu olduğundan kısa bir zamanda ve açık ve öz deyişleriyle amaçlarına ulaşabilirler. Her ülkenin kültüründe çeşitli gruptan insan fıkra konusu edilebilir. İngilizler'in İskoç-ları, Türkler'in Karadenizlileri çok iyi bilinir. İskoçlar cimrilikle-riyle, Karadenizliler de saf ve temiz olmalarıyla, olağanüstü değişik akıl ve mantıklarıyla, dövüşmekten çok hoşlanmalarıyla fıkraya konu olmuşlardır. Aşağıda Yahudi, İngiliz, İskoç ve Karadeniz fıkralarından örnekler verilmektedir:

(10) YAPILMASI GEREKENLER:

Bir Amerikalı, İngiliz dostuna bahçesinde nasıl böyle yemyeşil, sık, biçimli çim yetiştirdiğini sordu. İngiliz yanıtladı:

-Çok basit. Önce ekeceksin... Sonra sulayacaksın... Biçeceksin... Gene sulayacaksın... Yeniden biçeceksin Tam üçyüz yıl bunu yapacaksın.

(11) UCUZ DÜKKANA...:

İskoçyalının biri karısına araba kullanmayı öğretiyordu. Bir aralık yokuştan inerken arabanın frenleri kopuverdi. Kadın dehşetten gözleri faltaşı gibi açılarak:

- "Mac, durduramıyorum arabayı, ne yapayım?" diye sordu.

- "Sıkı dur," dedi kocası. "Sonra da ucuz şeyler satan bir dükkana çarparak durmaya bak."

(12) TEMEL:

Temel, kafasına takılan bir konuyu arkadaşına anlatıyormuş:

-Yahu İdrus, şu İnciluzları hiç anlamayrum...

-Neyinu anlamaysun da...?

-Come yazıyorlar, kam okuyorlar ...

-Eee?

-Peçi, bunun, "cel" demek olduğunu nereden anlayular?

(13) BİR RÜYA KI...

İki İngiliz koltuklarına gömülmüş, viskilerini yudumluyorlardı. Biri dedi ki:

-Geçen gün şahane bir rüya gördüm azizim. Raquel Welch ile bir kayıkta birlikte değil miyiz?...

-Eeee, diye sordu öbürü, bari şansın iyi gitti mi?

-Hem de nasıl... Tam 10 kilo balık avladık o gün...

(13) İSKOÇYALI'NIN AKLI:

İskoçyalı Macpherson bıraktığı çamaşırları almak için çamaşırhancye uğramıştı. Çamaşırcı kadın "Üç şilin vereceksiniz." dedi.

Macpherson itiraz edecek oldu. "İyi ama pakette yalnız iki pijama vardı. Bir pijamaya ise bir şilin alıyorsunuz, değil mi...?"

Çamaşırcı kadın, "Öyle..." dedi. "Üçüncü şilin de pijamalarınızın ceplerindeki yakalar, mendiller ve çoraplar için."

(14) KIZARMIŞ KADIN:

Temel ile İdris yaz tatili için Antalya'ya gitmişler. Bir gün bir kumsalda gezintiye çıkmışlar. Temel, güneş altında kuma yatmış bikini mayolu genç kız ve kadınları görünce İdris'e sormuş:

-Ha şu kadınlar oyle yatıp ne yapayular da?

-Giineşte oyle kizariyorlar işta...

Temel hemen gene sormuş:

-Haçan bunlar çiğ olduklaru zaman daha lezzetli değiller miymiş?

(15) HESABA GEÇİRMEK:

Boğazına düşkünlüğü ile şöliret yapan eski İngilizlerden Lord Hamilton, dostlarını meyhaneye davet etmiş. Bu fırsatla biraz da fazlaca kaçırmış içkiyi o gece... Çekmiş tabancasını, garsonu delik deşik etmiş. Patron yetişmiş nefes nefese:

-Adamımı öldürdüğünüzün farkında mısınız My Lord?

Lord omuzlarını silkmış:

-Farkındayım. Onu da hesabıma geçirin lütfen...

(16) TAKSİYLE:

Edinburgh garı... Bir İskoç, yanında karısı ve üç çocuğu ile trenden inmişti. Hep birlikte bir taksiye doğru yürüdüler. İskoç, şöföre evini tarif ettikten sonra sordu:

-Bizi evimize kaçta götürürsünüz?

-Siz ve karınızdan birer onluğunuzu alırım. Çocuklarınızı da bedava götürürüm.

İskoç eğilip kapıyı açtı, çocuklarını taksiye soktu, ve:

-Şöför amcamız sizi götürecekt., dedi. Biz annenizle arkanızdan geze geze geliriz.

(17) KALLEŞ DÜŞMAN:

Karadeniz'in şirin ilçelerinden birinde, ilçenin düşman işgalinden kurtuluşu her zaman olduğu gibi törenlerle kutlanacaktı. Hazırlıklar hızla ilerliyordu. Törenin başlamasına birkaç saat kala, tören organizatörü, alı al, moru mor belediye başkanının karşısına çıkıyor:

-Bu seneki kurtuluş törenlerini derhal iptal etmeliyiz Başkan.

Başkan:

-Olur mu kardeşim? Bu saatten sonra artık törenler nasıl iptal edilebilir? dedikten sonra karşısındakine, törenleri neden iptal etmek istediğini sordu:

-Temsili düşman kuvvetleri, az önce karar almışlar, kanlarının son damlasına kadar direneceklermiş...

Kültür konusunu ele alan fıkralarda da temel metinle diğer metinler arasında bir çelişki oluşur. Bu çelişki genellikle milletlerin en göze çarpıcı olduğu vurgulanmak istenen özelliklerine göre düzenlenir.

(18) MİŞON VE SANDVİÇ:

Körfez Savaşı sırasında Tel Aviv'de alarm verilmiş. İki komşu dükkan sahibi Mişon ile Salamon hemen dükkanlarından fırlayıp doğru sığınağa koşmaya başlamışlar. Derken Mişon birdenbire durmuş. Salamon sormuş:

-Neden durdun?

-Takma dişimi dükkanda unuttum da...

-Yürü be, demiş Salamon, yukarıdan bomba atıyorlar be kuzum, sandviç değil.

Aşağıdaki fıkrada ise asıl zıtlık sezdirim aracılığıyla yansıtılmaktadır:

(19) MİŞON VE AKRABASI:

Salamon'un tanıdığı çok zengin bir Yahudi ölmüş... Defin törenine katılan Salamon bakmış, Mişon mezarın kıyısına çökmüş, ağlıyor. Yanına yaklaşmış:

-Senin bu adamla akrabalığın yok ki, neden ağlıyorsun Mişon?

-Yok tabii, işte onun için ağlıyorum be Salamon...

Aşağıdaki fıkrada ise, kurgu yapısındaki dil öğeleri iki soru tümcesidir ve dilbilgisel bir koşutluk görülmektedir; oysa John'un soru tipinde olan yanıtı, soru değil, düz tümce biçiminde olması gerekir. John burada konuşma ilkelerine aykırı davranarak soruya soruyla yanıt vermiştir. Fıkranın bizce gülünçlüğü buradan kaynaklanmakta, ama İngiliz soğukkanlılığını da iyi anlatmaktadır:

(20) NİYE SORMUŞ...

John, lüks bir gemiyle senelik iznini geçirmek üzere uzak adalara doğru yola çıkmış, fakat gemi yolda batmıştır. John, şimdi bir tahta parçasına tutunmuş, su üzerinde kalmaya çalışmaktadır. O sırada yanında bir gemi durur. Kaptan eğilip bağıırır:

-Kazaya mı uğradınız?

John yanıtlar:

-Evet, niye sordunuz?

Aşağıdaki fıkrada ise sorulan soruya bir yanıt alınır, ama bu yanıt gene beklenen bir yanıt olmadığından, konuşma ilkelere ters düşer:

(21) BALAYI:

İki İskoç tren istasyonunda karşılaşırlar. Biri diğerine sorar:

-Sevgili dostum, nereden geliyorsun böyle?

-Venedik'ten, balayından dönüyorum, dostum.

-Karı nereden peki?

-Karım Venedik'i daha önce görmüş, bu yüzden evde kaldı.

Aşağıdaki fıkradaki kurgu düzenindeki kültür ögesi, birbirine zıt iki koşut eylemin birbiriyle çelişmesi sonucundaki gülünç durumu göstermesi bakımından ilginçtir.

(22) YÜRÜTÜLEN ÇEK:

Zengin bir İngiliz ölmüş ve taşradaki malikanesini eşit hisseler halinde Bay Bull, Bay O'Murphy ve Bay Hopkins adlarındaki üç varisine bırakmıştı. Bununla beraber vasiyetnamede ek bir madde vardı. Her varisin, ölen kimsenin tabutunun içine 5 sterlin para koyması gerekiyordu.

Bay Bull 5 sterlini tabutun içine koydu.

Bay O'Murphy de öyle...

Sıra kendisine gelince Bay Hopkins 10 sterlini tabutun içinden aldı ve yerine önceden doldurulmuş 15 sterlinlik bir çek bıraktı.

Ama öykü bu kadarla bitmiyor. Çünkü çek esrarengiz bir biçimde bozdurulmakta gecikmedi.

Cenaze kaldırma şirketinin sahibi meğer İskoçyalı değil miymiş?

Bileşik fıkralar türünün güzel bir örneği olan bu fıkrada, Bay Bull ile Bay Murphy'nin tabuta 5'er sterlin koymaları birbirine koşut iki eylemdir. Buna karşılık Bay Hopkins, diğer iki kişinin 5'er sterlinini alıp, nasıl olsa tabutta işe yaramaz düşüncesiyle, bu paraların yerine 15 sterlinlik bir çek yazmakla çelişkili bir eylemde bulunmuş olur. Son olarak, cenaze kaldırma şirketinin sahibinin o 15 sterlinlik çeki bozdurması, Bay Hopkins'in eylemine koşut, ama önceki iki kişinin eylemine ters düşen bir eylem oluşturur. Birbirine zıt ikişer eylemin ve bu ikişer metnin çelişmesi, fıkradaki gülünç durumu ortaya çıkarır.

Aşağıdaki fıkranın hem kurgu hem de dil yapıları İskoçyalı kültürünün kimliğini çok basit bir biçimde yansıtmaktadır:

(23) TURİZME HİZMET:

İskoçya'nın bir köyünde rehber, turistlere gezdirdiği mağara hakkında açıklamada bulunuyordu. Mağaranın tarihini şöyle anlattı:

-Bu köy halkından biri bu dağlarda gezerken bir tavşan inine beş pence düşürmüş ve parayı bulmak için gördüğünüz bu delikleri açmış...

Bu fıkrada ise, fıkranın başlığında da belirtildiği gibi, gerçek ile imge dünyalarının bir çelişkisi bulunmaktadır:

(24) RÜYA İLE GERÇEK:

Lordlar Kamarası üyesi bir İngiliz Dük, bir arkadaşına, gördüğü gariplik bir rüyayı anlatıyordu:

-Parlemento'da konuşuyordum. Her yanıma ter basmıştı. Pek ateşli bir konuşma yapıyordum.

-İyi ama gariplik bunun neresinde?

Arkadaşı sözünü kesti:

-Neresinde mi? Bir de uyandım ki gerçekten kürsüde konuşmuyorum muyum?

Öbür ulusların sekste, politikada, kültürel yaşamda beliren türlü özellikleri bizim insanımızın yaşamında da görülmekte, yurdumuzun çeşitli yörelerinde değişik fıkralar biçiminde yazın yaşamına girmiştir. Karadenizli Temel fıkraları

gerek nükte zenginliği, gerek yapı ve kurgu bakımından çok zengindir. Aşağıdaki örneklerde Karadenizlinin kültürel öğeleri sezilmektedir:

+

(25) OTOBÜS:

Mobilyacılık yapan Temel, gardrop monte etmek için gittiği evde işini bitirip tam ayrılırken ev sahibi kadının son dakika uyarısıyla arşılaşmış:

-Bakın! Bakın! Gardrobun kapısını açıp kapatırken gıcirtı sesi geliyor. Lütfen bu sesi yokeder misiniz?

Temel bir süre uğraştıktan sonra gıcirtı sesinin nedenini çözmüş. Gardrobun montajında aslında bir sorun yokmuş. Ancak evin önündeki yoldan bir otobüs geçtiğinde meydana gelen sarsıntı, gardrobun dengesini bozuyor, gıcirtıya yol açıyormuş. Gıcirtının hangi kapıdan, hangi eklem yerinden çıktığını anlayabilmenin de tek yolu var. Gardrobun içine gireceksiniz, yoldan otobüs geçerken gardrobun kapılarını, eklem yerlerini pür dikkat gözleyeceksiniz.

Temel, durumu ve yapılması gerekeni, o sırada evde yalnız olan kadına anlatmış. Kadının da aklı yatınca, gardrobun içine girmiş, kapılarını dışarıdan bir güzel kapadıktan sonra yoldan bir otobüsün geçmesini beklemeye başlamış.

Aradan birkaç dakika geçmiş... Yoldan henüz hiç otobüs geçmemişken gardrobun kapısı sert bir hamleyle açılmış. Temel, karşısında, evin sahibi olduğu anlaşılan bir adam görmüş... Herhalde adam bir ihbar almış, ve karısına hiçbir şey söylemeden, ve sormadan gelip gardrobun kapısına dayanmış. Temel sinirden tir tir titreyen ve her an üzerine atılacak gibi duran adama şöyle bir bakmış, ardından da durumu açıklamış:

-Hemşerum, demiş. Belçi inanmayacağısun ama, pen ha pura-da otobüs pekleyrum.

Yukarıdaki örnekte, Karadeniz insanının yalınlığı, sözcüğün yalın anlamında da görülmektedir. Fıkranın yapısındaki çelişki, kullanılan dil niteliğinde değil, olaydaki yer (mekan) çatışmasından doğmaktadır. Aşağıdaki örnekte ise, tek bir sözcükte değişik amaçla kullanılan yer (mekan) kavramının oluşturduğu çelişkili metinler görülür:

(26) KÜÇÜK TEMEL TAHSİLDE:

Bir dostumuz yağmurlu ve soğuk bir günde Karadenizli bir aileye misafirliğe gitmiş... Misafir odasında hoşbeş edilirken, dostumuz bakmış Temel Bey'in çocuğu balkonda ders çalışıyor. Çocukcağız bir yandan önündeki kitabı anlamaya çalışıyor, bir yandan litriyor. Dostumuz hayretler içinde sormuş:

-Yahu bu çocuk neden dışarıda çalışıyor?

-Herkes çocuğunu dışarıda okutayı, demiş Temel, Pen da o yüzden dışarıda okıtayrum.

(27) BİLMEDİĞİ FIKRA:

Bir tarihte İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü yapan Karadeniz uşağı Ali Sırtlı'nın en büyük merakı Karadeniz fıkrası anlatmaktı. Açar telefonu peşpeşe fıkraları sıralardı. Birgün yine telefonda başladı Karadeniz fıkrası anlatmaya.

-Bu fıkrayı biliyorum, dedim.

-O zaman başka bir tane anlatayım...

Başka bir tane anlatmaya başlamıştı, ama gene de bildiğim bir fıkra çıktı:

-Bunu da biliyorum...

Bir başkasını denedi...

-Bunu da biliyorum...

Ali Sırtlı kızdı, en sonunda:

-Eeee birader, dedi, bir tane bilmediğin fıkra söyle de onu anlatayım...

Yukarıdaki fıkradaki dil kullanımında niteleme yönünden bir çelişki görülür. 'Bildiği fıkrayı anlatmak' ile 'bilmediği fıkrayı anlatmak' arasındaki çelişkiden kaynaklanan olay, fıkranın güldürme özelliğini vermektedir.

Aşağıdaki fıkrada ise, ölçü yersizliğinden kaynaklanan metin, gerçekte zıt düşerek gülmeye neden olmaktadır:

(28) SÜNNET:

Temel kahvehanede arkadaşıyla tavla oynarken bir merakını dile getirmiş:

-La Dursun...Oğlun 20 yaşına geldi, hala sünnet olmadı, neya?

-Evlenince daa,demiş Dursun...

-Neya?

-Karisu ne kadar isterse o kadar kestirsun dea...

Aşağıdaki örnekte ise, 'bilmişlik' ile 'unutmuşluk' arasında yapılmak istenen bir karşılaştırmanın yersizliğinden kaynaklanan çelişkiden dolayı güldürme olayı doğmaktadır:

4 (29) BİLMİŞLİĞİ KADAR:

Bir çay bahçesinde otururken yan masadaki Karadenizli yaşlı karı kocanın konuşmasına kulak misafiri olmuş Haldun Simavi. Kadın ha babam konuşuyor, adamı eleştiriyor, akıl öğretiyor, adam ise suskun dinliyor. Sonunda patlamış adam ve tek cümleyle konuşmaya başlamış:

-Kari kari,demiş, senün bilmişliğün kadar benüm unutmuşluğuğum vardır.

Aşağıdaki olaydaki gülünçlük, konuşma ilkelerinin zorlanmasından doğmakta, Temel beklenen yanıtı vermeyince gülünçlük ortaya çıkmaktadır:

(30) MERAK:

Temel, trende gidiyormuş...Karşısında da bir adam oturuyormuş... Temel bir ara adama doğru eğilmiş:

-Affedersiniz... Siz Amerikalı mısınız?

-Hayır...değilim...

Bir süre daha gitmişler... Temel gene eğilmiş:

-Affedersiniz, siz Amerikalı mısınız?

-Değilim dedim ya kardeşim.

Biraz sonra Temel gene sormuş:

-Affedersiniz, siz Amerikalı mısınız?

Adam sinirlenmiş;

-Amerikalıyım yahu... Ne diye sorup duruyorsun?

Temel omuz silkmiş:

-Hiç benzemiyorsunuz da...

Aşağıdaki örnekte ise, Karadenizlilere ilişkin vurgulanmak istenen yargı, sezdirim aracılığıyla, kapalı olarak verilmektedir:

†

(31) SINAV:

Trabzon'un zenginlerinden birinin çocuğunu matematik öğretmeni sınavlarda üst üste çaktırmış... Çocuğun babası başlamış sağda solda:

-Zenginliğumu kiskandığı için çocuğumu çaktırıyor, demeye...

Öğretmen de kızmış:

-Çocuğu, demiş, stadyumda bütün vatandaşların önünde imtihan edeceğüm ki herçes görsün kim haklu...

Halk stada toplanmış. Hoca çocuğu karşısına almış. Ortada mikrafon. Sormuş:

-Yedi kere yedi kaç eder?

-Kirk dokuz, demiş çocuk...

Stada toplananlar başlamış hep bir ağızdan:

-Pir şans daha tanu... Pir şans daha tanu...

YARGI

Yargı ve tanımlama türünde olan fıkraların başlangıcında fıkranın konusunu tarıtmaya bölümü, sonuç bölümünde de tanım ya da yargı bulunur. (Geniş bilgi ve örnekler için, bkz: Nash, Walter:1985:38 ve 51) Aşağıdaki örneklerde fıkranın son bölümleri yargı ya da tanım bölümü olarak ele alınmalıdır. Bu tür fıkraların ilk bölümündeki metin ile son bölümündeki metin birbirine ters düştüğü için gülme olayı meydana gelmektedir:

(32) ON EMİR:

Eski Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle'e "Dünyada kusursuz olan emir hangisidir?" diye sormuşlar. De Gaulle şu cevabı vermiş:

- "On Emir! Çünkü kimseye danışmadan yazılmıştır.

Yukarıdaki örnekte, fıkranın birinci kısmındaki soru, kusursuz bir emri araştırmaktadır. De Gaulle'ün düşüncesine göre, kusursuz olan emir yalnızca Allah'ın 10 emridir. Yargıyı okuyanlar da bir çıkarımda bulunarak: 'Yalnızca Allah'ın emirleri kusursuzdur, çünkü emirleri o, kimseye danışmadan vermiştir' biçiminde bir sonuca varırlar.

Aşağıdaki örnekte ise koşullu tümcelerden hemen sonra gelen yargılar aynı koşullu tümce dizileri gibi birer koşulluk oluşturmaktadır:

⊕ (33) PARA:

Paranın hayırsızlığını kanıtlamak için bir İngiliz şöyle demiş:

-Bir adam para kazanmak isterse aç gözliüdür. Parası varsa kapitalisttir. Parasını harcarsa savruktur. Para kazanamazsa beş para etmez biridir. Paraya değer vermezse, hayatta amacı olmayan bir zavallıdır. Parayı çalışmadan kazanıyorsa, parazittir. Ve çabalar ve tasalarla dolu bir hayattan sonra sonunda para sahibi olursa, ona, hayatından yararlanmayı bilememiş olan bir enayi derler.

Aşağıdaki örnekte ise, yargıya varmak için ele alınması gereken iki veri vardır. Oysa Temel tek veriyle yetinmiş, yargısı da yanlış olmuştur. Metinsel yönden açıklanırsa, Temel'in düşüncesine göre, Ankara'ya da, Kayseri'ye de ayrı ayrı trenlerle gidilir. Tekniğin gelişmesi yüzünden bu iki yere de aynı trenle gidilmektedir. Bu yargısı gerçek dışında bulunduğundan, Temel'in yargısı gülünç gelmektedir:

⊕ (34) TEKNİK:

Temel Maviren'te Ankara'dan İstanbul'a gidecek... Trene biniyor, koltuğuna yerleşiyor... Karşısında bir yolcu görünce de hemen sohbe başlıyor:

-Yolculuk nereye hemşerum?

-Kayseri'ye...

Temel bu yanıtı alınca hemen yorumunu yapıyor:

-Ula hemşerum, görüyor misun teknuk ne kadar geliştü... Sen Kayseri'ye, ben İstanbul'a aynı trenle gidebileyriz artık...

(35) TİYATRO:

Bernard Shaw'un da hazır bulunduğu bir toplantıda tiyatro-dan söz ediliyormuş. Yazar, herkesi dinledikten sonra, ünlü bir gülmece ustası gibi şöyle demiş:

-“Tiyatro dediğimiz gerçekten çok garip...Yazar kendine göre bir oyun hazırlar...Aktörler bunu kendilerine göre yorumlayıp oynarlar...Seyirciler de kendilerine göre ayrı ayrı anlamlar çıkarırlar.”

duğu metin türlerinin, fıkranın sonunda bulunan yargıyla bağdaşmamasından oluşan bir terslikten doğan çelişki gülme olayını oluşturmaktadır.

Aşağıdaki örnekte ise gene bir soru-yanıt dizisinden sonra ortaya çıkan çelişki gülme olayını yaratır. Burada öküz-inek ve boğa arasındaki anlambilimsel bağıntılar ve cinslerarası ilişkilerden oluşan durum Temel'i yanlış ve gülünç yargıya götürmektedir:

(38) ÖKÜZ ÇİMDUR?

Temel'e öğretmeni sormuş:

-Oğlum öküz çimdur?

-İneğin kocasıdır öğretmenim.

-Peki, boğa çimdur?

-Ha onların aile dostudur.

(39) CANI NASIL İSTERSE:

Ünlü İngiliz aktörü Peter Sellers'e evlilikle bekarlık arasındaki farkı sormuşlar:

-Evliliği şöyle bir kenara koyalım., demiş, sonra da eklemiş: Bekar adam Tanrının mutlu bir kuludur. Sabahleyin uyandığında canı isterse yatağın sağ tarafından, istemezse sol tarafından da inebilir.

Yukarıdaki örnekte, Sellers'ın yargısına göre, yatağın her iki tarafından inebilmek bile kişiyi mutlu kılmak için yeterlidir.

Aşağıdaki örnekte de, birbirine zıt olan para kazanmak-para harcamak gibi iki eyleme ilişkin bir yargı görülmektedir:

(40) OLANAKSIZ:

Oscar Wilde, vaktiyle kendisine danışan hayranlarından birine şöyle demiş:

-Hayatta, para denen şeyi ya yemesini bileceksiniz, ya da kazanmasını... Aynı zamanda ikisini birden uygulamak hiçbir biçimde olamaz...

Aşağıda ise, yaşamdan kazanılan yargı türleri aforizmaya varan acılık ve alaycılıkla karşımıza çıkar:

(41) 7 DURUM:

İnsanın gerçek değerini anlayabilmek için onu 7 durumda görmek gerekir:

1-Karagünde,

2-İyigünde,

3-Kadınla,

4-Kılıçla,

5-Parayla,

6-İçkiyle,

7-Kendisiyle.

Resul Hamzatov (Benim Dağıstanım)

DİL

A- SESBİLGİSİ

Bazı fıkralarda dilin ses yapısını önceleyen özellikler bulunabilir. Bu bölümdeki örneklerde, ses ayrımlarının fıkroda ne gibi çelişki noktaları oluşturduğu görülebilir:

(42) ŞEFTALİ:

Adamın adı Tali imiş. Tali Bey çalıştığı dairede bir gün şefliğe atanmış. O günlerde daireyi Genel Müdür aramış:

-Kiminle görüşüyorum?

-Ben Şef Tali..

Genel Müdür, şefin kendisini "şeftali" olarak tanıtmasını yadırgamış, ama o an birşey söylememiş. Ancak sonradan şefin başkalarına da kendisini "şeftali" olarak tanıtmasının, daireyi küçük düşüreceğini düşünmüş. Onu uyarmak için şefi akşama doğru telefonla yeniden aramış.

-Şef eve gitti efendim, demişler.

-Evini bağlayın bana...

Ev bağlanmış. Telefona şefin hanımı çıkmış.

-Şef Tali'nin evi mi?

-Evet, ama kendisi daha gelmedi, demiş kadın...

-Peki siz kimsiniz?

Tali Bey'in eşi de "r" harfini söyleyemezmiş:

-Ben kayısıyım efendim, demiş.

'Şef Tali' ile 'Karısı', ve 'Şeftali' ile 'Kayısı' arasında oluşan çelişki, fıkranın çelişme noktasını yaratmaktadır.

(43) LAZER:

Bir Türk askeri heyeti Amerika'ya davet edilmiş. Kendilerine oradaki askeri tesisler ve modern silahlar tanıtılmış. Son gittikleri askeri üsde Amerikalı yetkililer Türk subaylarına son model lazerli silahları anlatmış:

-Bu gördüğünüz lazer dürbünüdür. Bu ise lazerle hedefini bulan son model füze sistenimiz. Şu ise önümüzdeki yıl dünya silah piyasasına girecek olan lazerli top...

Heyette bulunan Karadeniz kökenli bir subay olan Dursun hemen karşı çıkmış:

-Lazerli top bizde de vardır...

-Nasıl olur, demiş Amerikalı yetkili. Bu top henüz bizim ordumuzda bile kullanılmaya başlamadı. Sizde nasıl olur?

Vardı, yoktu derken, Türk heyeti lazerli topu görmeleri için Amerikalılar'ı Türkiye'ye davet etmişler. Kısa bir süre sonra bir Amerikan heyeti Ankara'ya gelmiş. Türkiye'de lazerli top bulunduğunu savunan Karadenizli Dursun, Amerikalılar'ı almış Topçu Okulu'na götürmüş. Başında bir nöbetçinin beklediği, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir topu göstermiş:

-İşte lazerli top...

Amerikalılar gülmüş:

-Topu gördük de, peki lazeri nerede?

-Hemen yanundadır, demiş Karadenizli subay Dursun. Topun yanında nöbet tutan er lazdır.

Bu fıkrada da 'Lazer' ile 'Laz er' metinleri arasındaki çelişkinin oluşturduğu durum görülmektedir.

Bir tek sesbirimin değişmesiyle oluşan iki metin çelişkisi de aşağıdaki fıkrada görülür:

(44) ÇOCUK:

Baba oğluna haberi "usulü dairesinde" vermiş:

-Bu gece bizim eve bir melek geldi.Sana tatlı bir kızkardeş getirdi. Bebeği görmek ister misin?

Oğlan:

-İstemem, demiş, sen asıl bana meleği göster.

Aynı biçimde, ses değişiklikleriyle ve soru-yanıt düzeninde, birbiriyle çelişkili iki bilmece metni ortaya çıkabilir:

(45) DEĞİRMEN:

Taşıma su ile değirmen neden dönmez?

Çünkü Japon Bayan Taşımaları artık değirmen döndüremeyecek kadar yaşlanmıştır.

Aşağıdaki örnekte de, bir tek sesbirimiyle yapılan sözcük değişikliğinden kaynaklanan 'Doğanın dengesi' ile 'Doğan'ın yengesi' arasındaki durum, fıkranın çelişkili iki metnini oluşturmaktadır:

(46) DOĞANIN DENGESİ Mİ, YENGESİ Mİ?

Kenti gezmek için İstanbul'a gelen Karadenizli bir ara susamış. Bir büfeden pet şişe içinde su alıp, susuzluğunu gidermiş. Şişeyi çöpe atmak istemiş. Etrafta çöp tenekesi göremeyince pet şişeyi bir ağacın dibine doğru fırlatıp atmış. Durumu gören bir yeşilci derhal yetişmiş:

-Şişeyi neden oraya attın?

-Ne olmuş yani?, demiş Karadenizli.

-Doğanın dengesini bozuyorsun... Daha ne olacak?

Karadenizli omuzlarını silkip yanıtlamış:

-Ben Doğan'ı tanımam. Yengesini de ben bozmadım...

B-BİÇİMBİLGİSİ

Biçimbilgisel özelliği ve nesnelere ad verme eylemini göstermesi bakımından ilginç olan iki örnek de aşağıda görülmektedir:

(47) HARKO:

Geçmişte beyazlar Afrika'da zengin bir kabile keşfetmişler. Beyaz işadamları heyet halinde gidip kabile reisiyle görüşmeye oturmuşlar.

-Biz size vermek iki otomobil, siz bize vermek 100 kilo altın.

-Harko, diye bağırmış reis.

-Biz size vermek bir kamyon, siz bize vermek 100 kamyon dolusu fildişi.

-Harkooo,demiş yine reis...Hangi teklif yapılırsa karşılığı

"Harko.." Ne demek "Harko" ? Kabile dilinde bunun "Evət" anlamına geldiğini varsaymışlar beyaz adamlar.

Gece beyaz adamların şerefine ortada bir ateş yakılmış ,danslar yapılmış ,kabile üyeleriyle beyaz adamlar birlikte yiyip içip eğlenmişler...Gecenin sonunda kabile reisi, beyaz adamlara dönüp demiş ki:

-Bizde adettir...Var gecenin sonunda hep birlikte ateşin üstüne işemek ve ateşi söndürmek.

Beyaz adamlar yaptıkları yağlı ballı anlaşmanın neşesiyle reise uymuş, başlamışlar hep birlikte ateşin üstüne işeme-ye... Büyük reis bir siire beyazların işemesini seyrettikten sonra onlara sormuş:

-Var ben merak etmek. Sizin "Harko"lar neden böyle çok küçük?

† (48) TREE:

Temel, Amerika'dan Trabzon'a gelen bir konuğa çevreyi gezdiriyormuş. Amerikalı konuk çevreyle tanışırken bir yandan da Türkçe birkaç sözcük öğrenmeye çalışıyormuş. Bir ağacın yanından geçerken Amerikalı, Temel'e sormuş:

-Biz İngilizce'de buna 'tree' deriz. Ya siz ne dersiniz?

-Biz birşey demeyiz, demiş Temel, yanından geçer gideriz.

Fıkranın gülünçlüğü, Temel'in (tree 'ağaç') sözcüğünü cins adı değil de özel bir ad ya da bir selam olarak algılamasından kaynaklanmaktadır.

C-ANLAMBİLİM

Anlambilim alanı, dilbilimle uzaktan yakından ilgili olan hemen hemen tüm alanların bağdaştığı bir ortamdır. Sesbilgi-si, biçimbilgisi, sözdizimi, alanlarından oluşagelen dil kullanımları, oluşturdukları yapıları anlambilim alanında kazanır-lar. Sözcük ve tümce biçimlerinin ne tür bir anlam taşıdığı bu alanda incelenir.

Bazı fıkralarda bazı anlam değerleri açıklanabilir:

(49) EN ÖNÜNDE:

Karadenizli pilot, Londra'nın Heathrow Havaalanı yakınlarına geldiklerinde kontrol kulesinden iniş izni istemiş. Kule yanıt vermiş:

-Şimdi lütfen durumunuzu bildirin.

Laz pilot da bildirmiş:

-Ha pu uçağın en önünde oturayrum.

Bu fıkranın nüktesi, pilotun "durumunuz" sözcüğünü yalnızca düz anlamda algılamasından kaynaklanmaktadır.

(50) BUYURUN:

İkinci Dünya Savaşı yıllarında üç büyükler, yani Roosevelt, Churchill ve Stalin toplantı için bir araya gelmişlerdi.

Toplantıların devamı sırasında bir gün Roosevelt yanlışlıkla Churchill'in odasına girmiş. O aralık Churchill soyunmakla meşgulmüş. Beriki çok utanmış, özürler dilemeye başlamış, ama Churchill durumu düzeltmiş:

-Ne diye özür diliyorsunuz? Buyurun girin...İngiltere'nin Amerika'dan saklayacak hiçbir şeyi yok...

Burada, 'birisinden saklayacak hiçbir şeyi olmamak' deyiiminin yanlış yer ve bağlamda kullanılmasından oluşan gülünç durum görülmektedir. Aynı duruma benzer bir durum da aşağıdaki fıkrada, 'dışarıda okutmak' deyiiminin yalnızca düz anlamda kullanılmasında görülür:

(51) KÜÇÜK TEMEL TAHSİLDE:

Yağmurlu ve soğuk bir günde Karadenizli bir aileye misafirliğe gitmişler... Misafir odasında hoşbeş edilirken, bakmışlar Temel Bey'in çocuğu balkonda ders çalışıyor. Çocukcağız bir yandan önündeki kitabı anlamaya çalışıyor, bir yandan titriyor. Hayretler içinde sormuşlar:

-Yahu bu çocuk neden dışarıda çalışıyor?

-Herkes çociğünü dışarıda okutayı, demiş Temel, Pen da o yüzden dışarıda okıtayrum.

(52)MELEK:

Meyhanede Temel, barmenle sohbet ederek demleniyordu. Bir süre sonra konu eşlerden açıldı. Barmen:

-Benim karım bir melektir, dedi.

Temel bunun üzerine derin bir alı çekti:

-Pecunmiki isa henüz hayatta...

Yukarıdaki örnekte ise, eğretileme biçiminde kullanılan 'melek' sözcüğünün düzanlamla çelişmesinden kaynaklanan gülünç durumu görülüyor. Burada Temel'in gerçek dünyasında 'karı'sından oluşan kavram yükü, 'melek' sözcüğüyle hiç bağdaşmaz, çünkü melekler çok güzel ve iyi huyludur ve bu dünya ile ilintili değildir; oysa Temel, karısından yakınır, çünkü o bu dünyadadır ve belki de karısı iyi huylu değildir ve çirkindir: Böylece:

Barmenin Karısı = Melek, dolayısıyla +Melek

Temel'in Karısı # Melek, dolayısıyla -Melek gibi bir açıklamayla, bu iki çelişen metin açıklanabilir. Fıkranın gülünç olmasının nedeni, 'melek' kavramında Temel'in **Melek** gibi olumlu-olumsuz değerler bulmasındadır. Temel'in anlayışına göre, melekler yeryüzü değil dünya dışı varlıkları olduğundan ve yaşamadıklarından olumlu nitelikler taşırlar. Temel'e göre, karısı yaşıyor ve büyük olasılıkla Temel bundan şikayet etmektedir ve Temel'in dünyasının içini kapladığı için de olumsuz nitelikleri bulunmaktadır. Temel'in mantığı aşağıda görüldüğü gibi bir denklem kurduğu için fıkraya gülünür:

+ (Dünya dışı, Yaşamamak)

- (Dünya içi, Yaşamak)

Aynı biçimde, ama bu kez düzanlamın, gerçeğe çelişmesi aşağıdaki örnekte görülür:

(53) SU İÇİNDE...

Karadeniz'de hamsi avına çıkan Dursun'un teknesi birdenbire alevler içinde kalarak yanar ve biraz sonra da batar. Dursun ve arkadaşları aceleyle bir sandala binerek canlarını zor kurtarırlar. Bir süre sonra Dursun denizin dibinde yatan teknesine müşteri aramaya başlar. Tekneye üç-beş müşteri çıkar. Bunu gören Temel, müşterileri kızdırmaya başlar:

-Ha pu tekna su içinde bin dolar eder... Haçan oni kaçırma-yun...

'Su içinde' kavramı, burada gerçekten de su içinde olan sandal için kullanılmış, ama bu duyuruyu işitenlerin, kavramın düzanlamını dikkate almayıp, düzdeğişmece olarak algılayacaklarını varsaymışlardır. Buna benzer bir durum da aşağıdaki örnekte görülmektedir:

(54) MAHKEME:

Temel, televizyonda yarışmaya katılmış... Kazandığı parayı eksik vermişler, Temel de nedenini sorduğunda, "E, öyle... Vergi keseyruk, hoş." demişler.

Bunun üzerine Temel avukata başvurmuş. Avukat da "Tele-vuzyoni mahçemeya ver." demiş.

Aradan zaman geçmiş, avukat bir gün yolda Temel'i görüp sormuş:

-Ula televuzyoni mahçemeya verdun mi?

Temel yanıtlamış:

-Verdum ama ertasi cün keri ketirdum oni...Insan yina da televuzyon olmadan yapamayi...

D-NİTELEME-TANIMLAMA-GENELLEME-AFORİZMA

(55) ŞAHESER SİYAH GÖZLÜ

Bir gözü kör olan bir kadın evlenmek için gazetelerin "eş arayanlar" sayfalarında ilan vermek istemiş. Epeyce düşündükten sonra hem bir gözünün olmadığını açıklayan, hem de erkekleri ürkütmeyen şu ilanı vermiş:

"Biri eksik iki şaheser siyah gözlü genç hanım hasretle rüyalarındaki erkeği bekliyor."

Bu fıkrada bir adı niteleyen, ama:

(-1 Eksik) + (+2 Şaheser) Göz gibi bir mantıkla, zıt anlam alanlarında olan iki sözcüğün ortaya çıkardığı gülünç durum görülmektedir.

(56) TERMOS:

Karadenizli, son teknolojik gelişmeler üzerine düşüncelerini anlatıyormuş:

-Haçan bu termos ne büyük icattur...

-Öyledur, demiş arkadaşı...

-İçine sıcak su koyaysun sıcak çıkayı... Soğuk su koyaysun soğuk çıkayı...

-Öyledur...

-Haçın şunu anlamayrum...

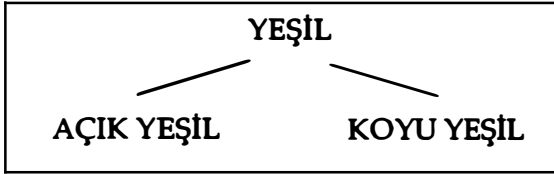
-Neyu?

-İçine koyduğun sıcak midur, soğuk midur, onu nereden anla-yu...

Bu fıkradaki gülünç durum, canlı varlıklardan insan ve hayvan türlerine özgü olan 'anlamak' eylemini Temel'in cansız varlıklar tarafından da yapılabileceğini sanmasından kaynaklanmaktadır:

Termos (-Canlı, -İnsan, -Hayvan, -Akıl) gibi özelliklerle, **Anlamak (+Canlı, +İnsan, +Hayvan, +Akıl)** gibi özellikleri olan bir eylemi yapamaz.

Aşağıdaki fıkrada niteleme birbirine zıt terimlerle değil, aynı grubun altındaki değişik iki terimle yapılarak birbirine zıt gösterilmektedir:

(57) AÇIK YEŞİL

Zenci ve beyazların sürekli birlikte otobüs bekledikleri durakta o gün Temel de vardır.

Zenciler otobüsün arka koltuklarında oturmaktan bıktıklarını söyleyip öne oturmak isterler ve kargaşa olur.

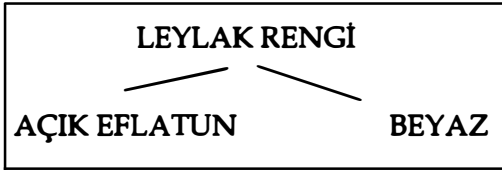
Bunu gören Temel bağırır ve der ki:

-Aramızda siyah beyaz ayrımı olmayacak.. Herkes kendini yeşil varsaysın, der. Kendisi ilk önce binip en güzel koltuğa oturduktan sonra:

-Bir dakika, der:

-Açık yeşiller öne, koyu yeşiller arkaya.

Aşağıdaki örnekte ise ana grubun alt gruplarından

gibi bir sınıflandırmayla bir ad aranmaktadır:

(58) LEYLAK RENGİ:

Karadenizli Temel, Bahçekapı'daki lüks tuhafiyecilerden birine girmiş ve "leylak rengi" bir gömlek istemiş. Satıcı "Derhal efendim!" diyerek, açık eflatun yani leylak rengi bir gömleği Temel'in önüne koymuş. Temel, gömleğe bakmış bakmış:

-Ha uşağım, ben saa leylak rengu dedum, sen baa karilarun ciydiğu renkte bir gömlek verdun, demiş.

-Siz bana leylak rengi dediniz, leylak verdim...

-Ama pen bu rengu istemedum... Ha sen baa şunu ver...

-Ama o leylak rengi değil, beyaz...

Temel, amma da cahilsin, der gibi tezgahtara bakmış:

-Hemşerum, beyaz renklü leylak yok midur?

Dilbilimdeki anlambilim alanı, dil yapısında dizgesel ve dizinsel olarak sıralanmış bulunan anlam alanlarını inceler. Anlam yükü taşıyan dilbilimsel birimler belli birtakım düzeylerde alt alta sıralanmış bulunmaktadır. Kültür ve kültürün etkilediği ve etkilendiği hemen her bilgi alanının gerektirdiği biçim ve sıralarda yer almış bulunan bu sıralama öyle kolay kolay bozulamaz. Bozulmaya çalışılırsa, fıkralardaki gibi durumlar ortaya çıkar. Aşağıdaki örnekte, gerçek ve gerçek olmayan para sistemindeki sınıf ve alt sınıfları arasındaki karmaşadan oluşan zıtlık ele alınmıştır.

(59) KAÇ LİRA

İki kalpazan yirmi liralık sahte para basmak isterken, baskıda hata olmuş, pıralar onsekiz liralık basılmış. Düşünmüşler taşınmışlar, demişler ki Karadeniz'e gidelim, ora halkı saftır, yuttururuz.

Doğu Karadeniz'de uğradıkları ilk köyün bakkalına girmişler. Yaşlı bakkala parayı uzatmışlar:

-Baba, şu onsekiz liralığı bozar mısın bize?

-Pozarım uşaklar, ama nasıl isteysunuz? İçi tane dokuz liraluk mu olsun, üç tane altı liraluk mu?

Bir alttaki örnekte de genel matematik kültüründeki setler yerine, Temel Dede'nin torunu küçük Temel'in kendi kafasındaki setler kullanılınca ortaya çıkan gülünç durum görülmektedir. Burada ayrıca, kültürel ve ölçütsel değerlerin niteleme ve genellemeye olan olası etkilerinin de anılması gerekir:

(60) MATEMATİK:

Dede Temel küçük Temel'e matematik çalıştırıyormuş.

-De bakayım üç şeftali dört şeftali daha kaç şeftali eder?

-Pilmeyrum, demiş ufaklık.

-Bu kadar basit hesabı nasıl pilmeysun?

-Biz hesapları hep hamal ile yapayruz daa.Üç hamal dört hamal daha kaç eder diye sor, söyleyeyim saa...

(61) FORMÜL

Karadenizli Temel öğretmenin sınıfında çok akıllı bir öğrencisi varmış...Tesadüf bu ya, öğrencinin adı da Temel'miş...

Öğretmen Temel bir gün öğrencisi Temel'i çağırmış:

-Bak oğlum, demiş, senin adın Temel, benim adım Temel, böyle oluyor...

-Peki ne edeceğüz, diye sormuş öğrenci olan Temel...

Öğretmen Temel hemen yanıtlamış:

-Bundan sonra senin adın Temel Britannica olsun...

Yukarıdaki örnekte gene bir adın iki yerde kullanıldığı zaman oluşabilecek karmaşayı önlemek için, ikinci adın sonuna bir niteleme sözcüğü eklénme önerisinde bulunulmuştur. Böyle bir yapı, dilimizde ad koyma gerçekleriyle bağdaşmadığından ve önerilen sözcük bir ansiklopedi dizisi olduğundan fıkradaki duruma gülünür.

Aşağıdaki örnekte ise bir sıfatın derecelendirilmesi yapılmak istenerek o sıfatın bir adla birlikte kullanıldığı zaman

belirtmiş olduğu konudan uzaklaşmıştır, çünkü dilimizde yabancı dil sözcüğü belli bir kavram gösterir, ama daha yabancı dil diye bir kavram Türkçe'de yoktur:

(62) DİL:

Temel yabancı diller dershanesinin müdürüne gitmiş:

-Oğluma pir dil öğretmenizi isteyrum.

-İngilizce mi, Fransızca mı, Almanca mı? Hangisi?

-Hancısı daha yabancıysa onu öğretun...

Aşağıdaki örnekte de nitelemeler, 'canlı ölmek - daha canlı ölmek' biçimindeki bir ikilemeyle, eylemler çerçevesinde yapılmaktadır:

(63) TEMEL REJİSÖR:

Temel rejisör olmuş. İlk filmini yönetiyor. Filmin kahramanı rol gereği vurulup ölecek. Ama Temel, aktörün oyunundan memnun değil. Sonunda kızıp bağırıyor:

-Daha canlı öl kardeşim, daha canlı...

(64) KADIN TANIMI:

Aşağıdaki tanımlar, "kadın"ın, işadamı Jak Kamhi tarafından tanımlanmasıdır. Burada 'kadın' ile aşağıdaki değerler arasında bir 'eşitlik' durumu söz konusudur:

KADIN = Alımlı, anne, araştırmacı, aşık, atılğan, aydın, bakımlı, başarılı, bilgili, bilinçli, büyüleyici, canlı, cıvıltılı, ciddi, cin fikirli, coşkulu, çalışkan, çekici, deneyimli, dinç, doğurgan, duygulu, dürüst, düşünceli, enerjik, eşitlikçi, etki-leyici, eşsiz, evli, farklı, geçimli, gelişmiş, gerçekçi, gizemli, güçlü, güzel, haksever, hanımefendi, hayal gibi, heyecanlı, hoş, idareci, iddialı, ilginç, incelikli, insan, iradeli, kaliteli, kıvrak, kibar, kişilikli, klasik, latif, marifetli, metin, muhteşem, muzip, müthiş, müzikal, nazik, neşeli, nezih, olağanüstü, olgun, onurlu, oturaklı, öğretici, ölçülü, öncü, önemli, öpülesi, örnek, özel, pervasız, pratik, profesyonel, programlı, romanesk, romantik, samimi, seçkin, sempatik, seven, sevgili, sevilen, soylu, şaşırtıcı, tanınmış, tapılası, tatlı, tedbirli, unutulmaz, uygar, uyumlu, uzman, iiretken, yapıcı, yaratıcı, yetkin, yürekli, zarif, zeki, zorlu...

(65) SEKSÜEL İŞLEVSİZ:

"Pürist" İngiliz dilbilimciler Chris Cerf ile Henry Board tarafından yazılmış olan *"The Official Politically Correct Dictionary and Handbook"* adlı kitaptaki bazı tanımlamalar:

Alternatif dış: Takma dış.

Alternatif okullu: Eğitim görmemiş.

Hayvan yoldaş: Evcil hayvan.

İpitsel rahatsızlık: Sağırılık.

Beyinsel özürlü: Aptal.

Tarihsel hünerli: Yaşlı.

Farklı yetenekli: Fiziksel ya da zihinsel özürlü.

Ahlaki saptırımı: Ahıksız.

Saçsal avantajı olmayan: Kel.

Süresiz hareketsiz: İşsiz.

Zorunlu mekansız: Evsiz.

Yaşamayan kişi: Ölü.

Hayata geçirilmemiş: Ölü.

Negatif hasta bakımı sonucu: Hastanede ölüm.

Görsel rahatsızlık: Körlük.

Ağır istismar edilmiş uluslar: Gelişmekte olan ya da olmayan uluslar.

Seksüel bakım sağlayıcısı: Fahişe.

Seksüel işlevsiz: Sapık.

Seksüel içkalesiz: Sütyensiz ve külotsuz, çıtırçıplak.

Ordonat donatımının yanlışlıkla sevk: Yanlış hedefin bombalanması.

Dost ateşi: Dikkatsizce kendi birliğine ateş açmak.

Bilinçlilik durumunun azalması: Sarhoşluk.

Güvenlik yardımı: Silah satışı.

Kozmetik olarak farklı: Çirkin.

Eve kapatılmış tutsak: Ev kadını.

Global azınlık: Beyaz nüfus.

Kadın: 12 yaşından büyük kız çocuğu.

Yukarıdaki tanımlamalarda terimlerin eşitlik ilkesine yakın bir yaklaşımla yapıldığı düşünülüyor. Yer yer açıklama yoluyla da tanımlama olasılığı görülmektedir:

Soru-yanıt biçimindeki yaklaşımlar, tanımlamalarda da kullanılabilir. Aşağıdaki örnekte, sözcükler, hem biçimbirim, hem de anlambilim alanları için ilginçtir:

(66) TUVALET BEKÇİSİ:

Tuvaletin önünde para kesen Kızılderili'nin adı nedir?

Küçük Elli Büyük Yüz...

(67) AFORİZMALAR:

İlk aforizmacı olarak Polonya asıllı Stanislaw Jerzy Lec anılır. Aforizmaya, 'vecize' denebilir. Aforizmanın yapısında nükte de bulunur. Bazılarına göre, aforizma, düşünce ile şiir yazmak olarak da tanımlanır.

Aşağıda örneklerde, birbiriyle çelişen üç beş sözcükle ne denli etkili ve çarpıcı nükteler yapılacağı görülebilir. Bu tür nüktelerde de gülmecenin temel öğelerindeki çelişki ve zıtlık bulunur:

- Öteki dünya, bu dünyada çıkarılan yasalarla yönetilir.*
- Yamyamlığın çöküşünü müjdeliyorum. Artık insan, insandan tiksiniyor.*
- Vicdanı tertemizdi. Onu hiç kullanmamıştı.*
- Yurttaş ne kadar küçükse, imparatorluk o kadar büyüktür.*
- İç yaşamının yeniden özelleştirilmesinden yanayım.*
- Şimdi kafanla duvarı deldin. Söyle bakalım komşu hücrede ne halt edeceksin?*

E- OLAYI YARATAN- OLAYDAN ETKİLENEN KİŞİLERİN ROLLERİNİN DEĞİŞMESİ

Dilbilgisinde tümcede (eylemlerin) fiillerin dolaysız ya da dolaylı olarak ilgili olduğu nesneler, özne ve nesne adıyla belirtilir. Eylemleri başlatan kişi ya da nesne, özne adıyla; eylemlerden etkilenen kişi ya da şey ise nesne adıyla adlandırılır. Bu ayırıma göre, eylemlerin de ya özneyle, ya nesneyle ilgili başlangıç noktaları bulunur. Aşağıdaki örnekte söz konusu olaydan etkilenen kişi ile, olaya neden olan kişilerin birbirine karıştırılmasından doğan gülünç durum görülmektedir:

(68) ÇOCUK KİMDEN?

Temel'in kızı, komşunun oğlundan hamile kalmış. Karnı şişmeye başlamış. Bir gün ağlaya ağlaya babasına gitmiş:

-“Babacuğum, haçan penu komşunun oğlu İdrus hamila piraktı.” demiş. Temel hiç mi hiç aldırmamış. Kızının sırtını sıvazlamış:

-“Takma kafana uşağum, çocuk senden değildir.” demiş.

Yukarıdaki örnekte, ‘beni komşunun oğlu hamile bıraktı’ tümcesinde, eylemi yapan ‘komşunun oğlu’, hamile kalan ve etkilenen ise ‘ben’, yani Temel’in kızı’dır. İkinci tümce olan ‘çocuk senden değildir’de ise başka bir metin açılmakta, Temel’in mantığına göre, hamile bırakan ve hamile kalıp etkilenen kişi tartışması yerine, çocuğun kız tarafından yapılmadığı vurgulanıp, olaydan etkilenen kişinin kız olmadığı yargısına varılarak suç başkasına atılmaktadır. Tartışmanın birbiriyle çelişen iki metin çerçevesinde yapılması fıkranın güldürme noktasını belirtir. Aşağıdaki fıkrada da buna benzer bir durum görülür:

(69) FAKA BASTIRMAK:

Kadının birinin canı kocasından boşanmak istemiş ve davayı takibetmesi için bir avukat tutmuş. Avukat, aldığı davayı iyice öğrenebilmek için, evli çiftin durumuna ışık tutabilecek birtakım sorular sormağa başlamış:

-Kocamız içki içer mi?

-Hayır. Bir damlasını bile almaz.

-Peki, ev harcamaları için herhangi bir harçlık verir mi?

-Tabii, tabii.. Eli çok açıktır.

-Peki..Karı-koca ilişkileriniz ne durumda?

-Ha.. Evet... Tamam işte bu noktada onu faka bastırabiliriz..

En son doğan çocuğumuz ondan değil.

Aşağıdaki örnekte, başkasına etki etmek üzere olayı başlatan ve olaydan etkilenen kişi aynıdır. Bu durum da olayın gülünçlüğünü verir:

(70) TEMEL'İN MEKTUPLARI:

Postacının her gün apartmanın altıncı katına çıktığını gören bir komşu merak etmiş, o katta oturan Temel'e sormuş:

-Ula Temel, size çok mektup geliyor galiba?..

Temel gülmiş:

-Yok daa, postacı penu kizdurdu... Pen da oğa eziyet olsun deyine her cun kendime mektup atayrum...

Aşağıdaki fıkrada 'yatmak' eylemi, hem olayı yaratan, hem de olaydan etkilenen kişi için kullanılmış, ancak her iki metinde de olayı yaratan kişi birbiriyle değişik rollerde kullanıldığından, eylemin etkilediği kişiler gene aynı kalmış, her iki metinden çıkan sonuç aynı olduğundan ikinci metne gerek kalmamıştır:

(71) PAZARLIK

Laleli'nin ara sokaklarında Polonyalı, Çekoslovakyalı, Rus, Ermeni, Yunan, Macar, Makedon kızlar kendileriyle yatacak erkeği bulmak için yarışıyorlar. Sokaktan geçmekte olan kendi halinde ve geçim sıkıntısı içinde bir delikanlıya Polonyalı bir kız yanaşiyor:

-50 milyon ver, bu gece seninle yatayım.

Delikanlı gözleri parlayarak hemen veriyor yanıtı:

-Çok para bu... Sen 25 milyon ver, bu gece seninle ben yatayım.

Aşağıdaki örnekte ise biraz daha değişik bir durum görülmektedir. Tartışma konusu, bu kez, yapılan eylem üzerinde yoğunlaşarak, olayı başlatan ve olaydan etkilenen kişilerin araştırılması gizlenip bir başka metin yaratılmakta, ancak bu iki metin birbiriyle çeliştiği için fıkranın gülünen noktasını oluşturmaktadır:

(72) KARADENİZLİ'NİN ATÇILIĞI:

Karadenizli atçılığa merak sarmış, bir at almış, seyisler, antrenörler, jockeyler tutmuş, yetiştirmiş, yarışa hazırlamış, avuç dolusu para harcamış.

Yarış günü gelmiş, Karadenizli Veliefendi'de elinde dürbün seyrediyor. Yarış başlamış, atlar önce gurup biçiminde bir süre koşmuşlar, sonra kopmalar başlamış, yarışın sonuna doğru Karadenizli'nin atı en sona kalmış: Nal topluyor. Tam finişe girerlerken Karadenizli fırlamış yerinden:

-Uyy, gözini sevdiğümün mübarek hayvani, katti önuna hepsinu, kovalayıp duruyor...

Aşağıdaki örnekte de buna yakın bir durum görülmekte, 'doğmak' ve 'karıştırmak' eylemlerinden etkilenen kişi aynı olmasına karşın her iki eylemden etkilenen kişilerin farklı kişiler olduğu kanısı verilmek istenmiştir:

(73) DEĞİŞİM:

Üç dört kafadar, meyhanede geyik muhabbeti yapıyorlarmış. Söz dönüp dolaşıp çocukluk anılarına gelmiş. Aralarında en kara-kuru ve çirkin olanı başlamış anlatmaya:

-Ben doğduğumda mavi gözlü, altın gibi sarı saçlı, kimsenin bakmaya kıyamadığı bir bebekmişim.

Masadakılardan biri dayanamamış:

-Yahu, insan büyüdükçe değişir ama seninki kadar da değişmez. Sen nasıl oldu da bu hale geldin?

-Sormayın, demiş çirkin adam, ben aptal bir ebenin kurbanı oldum.

-Ne gibi?

-Aptal ebe kalkmış, doğumhanede beni çirkin bir bebekle karıştırmış. Olacak şey mi bu yani, olacak şey mi bu?

F-SÖYLEM

Fıkralar söylem çözümlemesine dayanarak da incelenebilir. Söylem Çözümlemesi ayrıntılı olarak 'Erayoloji' bölümünde ele alınacaktır, ancak söylem çözümlemesindeki önemli bazı noktalar burada örnek alınabilir. Aşağıdaki fıkra, söylem çözümlemesi doğrultusunda, söylem değişimi bakımından, Meksika'nın çöl sıcağında yoksul halkın davranışını ve toplumsal rolünü oldukça nesnel olarak yansıtır. Ayrıca, fıkradaki kişinin kullandığı tümceler de yalnızca olgu gösterdiği için fıkranın durum bağlamına uygun düşmektedir:

(74) NE GÜZEL:

Bir Meksikalı, duvar dibine oturmuş, kendi kendine konuşuyordu:

-Ah, ne güzel hiçbir şey yapmamak ve ondan sonra da rahat rahat dinlenmek...

Burada Meksikalı, hiçbir iş yapmak istemediğinden önce bir olumsuz olgu tümcesi kullanır ve bu zaten bir mastar tümcesidir. Meksikalının kullandığı ikinci tümce ise gene bir mastar tümcesi olup bu da bir gelişim ve olgu gösterir. Mastar tümcelerinin varlığı ise Meksikalının yönelimini açıkça ortaya koyar: Genel olarak, genellemenin başka hiçbir şey yapmama. Bu da çalışmak istemeyen insanların düşünsel eyleminin kendilerine özgü göstergesi olmaktadır.

Aşağıdaki fıkrada ise söylem çözümlemesinin bir başka yönü göze çarpar. Fıkra kahramanının, çevresindeki kişilere karşı kendini üstün görmesinin, konuşmasını etkilediği ortaya çıkıyor. Ya yaşça, ya da toplumsal sınıf bakımından kendini üstün sayan fıkra kahramanı, garsondan, birisi çevresindekiler için, diğeri de ayrıca kendisi için olmak üzere iki kez isteklerini sormasını istemektedir. Söylem çözümlemesinde kişilerarası işlevi belirten bu durum, fıkradaki kişinin nasıl bir kişi olduğunu ortaya çıkarabilir. Ayrıca, kişinin söylem deyişi de ele alındığı zaman aynı sonuca ulaşılabilir. Aşağıdaki fıkradaki kişinin kişisel davranışı ve toplumsal rolü, diğerlerini etki yapacak kadar baskındır, ya da fıkra kahramanı öyle sanmaktadır:

(75) ÇONOĞLU:

Trabzonlu avukat Ahmet Çonoğlu bir dava öncesi, savunacağı kimseyle buluşmuş. Duruşmaya daha zaman olduğundan birlikte bir kahvehaneye gitmişler. Çonoğlu garsonu çağırmış:

-Oğlum ha bu uşaklara çay getir, demiş, sonra da sor bakalım baa ne içeceğüm.

Bu örnekte de söylem çözümlemesinin gene bir başka özelliği görülmektedir. Fıkradaki söylem alanındaki ortam, birincil ortamı gerektirmektedir, çünkü konuşmanın geçtiği zamandaki ortam, bir tiyatro gişesi önüdür ve biletçinin tümcesinin o andaki oyuna ilişkin bir tümce olduğu bellidir. Oysa müşterinin bu tümceyi algılama durumu başkadır. O, tümceyi birincil

ortamdan değil, geniş ortam bakımından ele alarak, bileti karısıyla kendisi için alacağını bildirir, böylece birincil ortama ters düşen bir başka metin ortaya çıkar:

(76) TRİSTAN VE İSOLDE:

Bir tiyatronun girişinde:

-Selamlar.. İki bilet verir misiniz?

-Tristan ve Isolde için mi?

-Efendim...?

-Tristan ve Isolde için mi?

-Hayır, karım ve kendim için...

Aşağıdaki fıkradaki durumun bağlamı her iki konuşmacı tarafından değişik algılanmakta, söylem ortamı ise, ilk konuşmacı tarafından gerçek ve kılışsal olarak, ikinci konuşmacı tarafından düşsel olarak kullanıldığından dolayı ortaya çelişen ayrı iki metin çıkmaktadır:

(77) OTOBÜS:

Yolcu otobüsü Diyarbakır- Urfa arasındaki yolda bir dönemeçi alamayıp devrilmiş. Birkaç dakika içinde jandarma olay yerine gelmiş. Görünüm kötü... Otobüsün devrilmesi sırasında can veren üç beş kişi yerde serilmiş yatıyor. Geri kalanlar yaralı yerlerini tutarak inliyorlar.

Karadenizli jandarma çavuşu ne yapacağını düşünürken, burkulan ayak bileğini tutarak "aaah vaaah" eden bir köylü yanına yaklaşmış:

-Ooofff... Agam çabuk bize bir çare bulisen... Offf...

Karadenizli çavuşun tepesi atmış:

-Senin de canın amma tatliymiş be adam. Bak orda adam ölmüş hiç sesini çıkartmayı, senun ayağın birkulmuş da ortalığı birbirine kataysun.

G-DEYİŞ

Bazı fıkralarda deyiş (biçem-üslup) kullanımı bakımından ayırımlar görülür. Fıkrayı yaratanlar, ya da anlatanlar bu ayırımdan oldukça iyi bir biçimde yararlanırlar:

(78) MESAJ:

Güneydoğu illerinden birinin lisesinde, edebiyat öğretmeni, Mehmet Akif'in ünlü İstiklal Marşı' şiirini, heyecandan sesi titreyerek, gözleri dolarak sonuna kadar okumuş, sonra da sınıfa dönerek:

-Çocuklar, demişti, bu şiirde yer alan

'Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı.

Düşün, altında binlerce kefensiz yatanı.'

dizelerinin mesajını kim bana doğru olarak açıklayabilir acaba?

Öğretmenin bu sorusu üzerine, öğrencilerin elleri havaya kalktı. Ancak hiçbirinin verdiği yanıt öğretmeni memnun etmedi. Öğretmen mesajın ne olduğunu tam kendi açıklayacakken arka sıralardan bir el kalktı.

-Sen söyle bakalım, dedi öğretmen, umutsuz bir ses tonuyla...

Öğrenci ayağa kalktı, bir iki yutkunduk ve başladı dizelerin mesajının ne olduğunu çevirmeye:

-Ula it ogli it,

Niye basip geçişen?

Görmisen mi?

Bilmisen mi?

Ki,

Topragın altında bin tane

Mevta yatı...

Bu örnekte, yorumlanması gereken metin için çok ilginç semiotik bir özellik ortaya çıkıyor. Öğrenci olağan bir yorumlama yerine, verilen metni kendine göre kesimsel bir dil kullanımı ve değişik bir deyiş biçimi ile yorumlamaya çalışmaktadır. Olayın ilginç olan yönü, asıl metinde olağan dil kullanımı görülmesine karşın, öğrencinin yorumlamada kesimsel dil ve argo kullanarak yorumlamayı kendine özgü bir biçimde yapmaya çalışmasıdır.

(79) DEYİŞ DEĞİŞİKLİĞİ:

Yeni ünlenen bir yazar, halktan birkaç eşrafla bir içki sofrasındadır. Önce, içtenliği konusunda kuşku duyulmayan övgüler yapar yazara:

-Abi nasıl yazıyorsun öyle?

-Abi ne güzel yazıyorsun sen be...

-Yazıyorsun be abi... Helal olsun sana...

Kadehler bir bir boşaldıkça yazar ile halkın samimiyeti artar:

-Yazıyor be kerata...!

Derken muhabbet iyice koyulaşır. Samimiyet daha da artar:

-Yazıyor eşekoğlu eşek be...

Şişeler birer birer boşalmıştır, ve yazar halkla bütünleşmenin "doruk" noktasındadır artık. Yazarın ensesine inen bir şamarın ardından en içten iltifat gelir:

-Ulan yazıyor da, ne yazıyor be?...

Yukarıdaki fıkrada, içkinin etkisi arttıkça, aradaki resmiyet kalkarak duygular ağır basmakta, bunlara koşut olarak da dil kullanımını değiştirmektedir.

(80) LİSAN:

Temel, bir İstanbulluya Lazca'nın ne kadar ince bir dil olduğunu anlatıyormuş:

-Siz deysiniz amca, biz deyrüz emice... Siz deysunuz fındık, biz deyrüz fınduk... Haçan şu kibarluğa bak daa...

Fıkralar, Eski Yunanlılar ve Aristo ve Sokrat'tan beri felsefecilerin ve dilcilerin ilgisini çekmiştir. Geleneksel Dilbilgisi'nden 20. yüzyıl dilbilimine gelinceye kadar, fıkralar üzerindeki araştırmalar bilimsel gözle bakılmadığından verimli olmamıştır. 1970'li yıllara gelinceye kadar, çağdaş dilbilim yöntemleri çoğunlukla Chomsky'nin kuramsal bir dilbilimsel edinç (competence) çerçevesindeki sözdizim özelliklerinin biçimsel sınırları içinde kaldığından, tümce ötesindeki özellikler incelenememiştir. 1970'lerden sonra, Chomsky'nin görüşlerinden ayrılan grupların görüşleriyle dilbilimde birtakım değişimler olmuş ve bu değişimlerin ışığında tümce ötesi anlam alanları incelenmeye başlanmıştır. Önvarsayım (presupposition), sezdirim (implicature), çıkarım (inference), (sözeylem (speech act) gibi dil kullanım yolları ele alınarak (Edimbilim) Kullanım Bilgisi (Pragmatics) yeni bir bilim dalı

olarak incelenmeye başlamıştır. Dilbilimin ilgi alanları içinde bulunan tarih, coğrafya, toplumbilim, felsefe, mantık, psikoloji ve antropoloji gibi bilim dallarının yardımıyla yapılan dilbilimsel incelemeler verimli olabilmektedir (Raskin, 1987:14-16)

Fiziksel bir eylem olarak gülme olayı her kültür ve her millette görüldüğü için, gülmece araştırmalarında önce insanların nelere güldüğünü ve nedenlerini araştırmak, daha sonra her kültür katmanının gülmece özelliklerini incelemek daha uygun görünmektedir. Bu nedenle, aşağıdaki 1. Bölüm'de fıkralardaki kurgu yapılarından söz edilmekte, 2. Bölüm'de ise Gülmece, Fıkralar ve Dilbilim arasındaki bağıntı ele alınmaktadır.

H-KURGU

Her metinde olduğu gibi, sözlü ya da yazılı fıkralarda kurgu yapıları bulunmaktadır. Fıkradaki olayların sırası, birbirine uyumu, bunların bir bütünlük gösterip göstermediği, olayların başlama, gelişme ve bitme süreçleri, kişilerin birbirleriyle olan bağıntıları, kurgu niteliklerini belirtir. Örneğin, olaylar ele alındığı zaman, bir fıkra metninde düğümü meydana getiren olayın yaşamın gerçekliklerindeki diğer olaylara uyum göstermediği, onlara zıt olduğu görülebilir. Fıkranın gülünen kısmı burasıdır. Aşağıdaki örnekte kurgu oldukça basittir. Dört kişinin plan yapması, üç kişi banka önünde bekleyerek içeri yalnızca Temel'i göndermesi ... ve şaşırtıcı sonuç:

(81) PARALAR NEREDE?

Dört Karadenizli vatandaş parasız kaldıktan sonra bir banka soymaya karar verdiler. Planlar yapıldı ve sonunda soygun gününü geldi.

Banka kapısının önünde bir arabayla üç Karadenizli beklerken, dördüncüsü elinde tabanca hışım gibi içeri daldı...

Ve biraz sonra da neşeli bir biçimde dışarı çıktı. Arkadaşları:

-Çapuk ol çapuk... Paralar nerde Temel?

Temel gülerek elindeki kağıdı salladı:

Haçan çok iyi pir fezneta çattım. Paa pir sürü para yerune bir tek çek verdu.

Aşağıdaki örnekte kurgu, birbirine koşut birtakım olaylarla sürüp giderken son olayın beklenmedik biçimde gerçekleşmesiyle fıkra durumuna dönüşmektedir. Çeşitli milletten dört denizcinin bir limanda tanışması, daha sonra bir başka limanda dördünün de buluşması, toplantıyı kutlamak üzere dördünün de yanında birşey getirmesi... ve beklenmeyen bir gelişme...

(82) KARDEŞ:

Çeşitli milletlerden dört denizci uzak doğunun bir limanında tanışmışlar. Birkaç ay sonra dördü de Cenova'da buluşmuşlar. Bu karşılaşmayı kutlamak için İtalyan denizcinin evinde toplanıp eğlenmeye karar vermişler. Herkes yanına birşey alıp getirecekmış. Kararlaştırılan günde, İtalyan bir ekmekle bir şişe şarap, Fransız bir pasta, Amerikalı kızarmış bir tavuk getirmiş. İskoçyalı ise kardeşini.

Bu fıkradaki nükte, İskoçyalı denizcinin getirdiği ile diğer denizcilerin getirdiği nesneler arasındaki anlam alanları çakışmasından doğmaktadır. Sözü edilen özellik, aşağıdaki fıkralarda da görülmektedir.

(83) ERKEKERKEĞE:

Tatarlardan biri Moskova'da lüks bir gece kulübüne gitmiş, içkisini yudumlarken bakmış, karşı masada hayallerindeki kız gibi bir kız oturuyor. Sarışın, güzel mi güzel bir Rus kızı. Ancak, yanında bir erkek de var. Kendini tutamamış, kızın masasına gidip yanındaki erkekten izin istemiş:

-Bu melekle dans edebilir miyim?

-Bu melek dans etmez, demiş kızın yanındaki delikanlı.

Tatar, yerine oturmuş. Biraz sonra tekrar ayağa kalkıp aynı masaya gelmiş ve delikanlıdan gene izin istemiş:

-Bu dilberle dans etmeme izin var mı?

-Bu dilber dans bilmez.

Tatar biraz sonra son bir umutla tekrar kızın masasına giderek, delikanlıya:

-Hoşgörünüze sığınarak bu kraliçeyle dans edebilir miyim?, deyince kız patlamış:

-Laftan anlamaz mısın sen? Dans bilmediğimi işitmedin mi?

Tatar genci öfkeyle kıza dönmüş:

-Sen sus be! Biz burada erkek erkeğe konuşurken sana laf düşer mi, eksik etek?

Yukarıdaki fıkrada 'melek', 'dilber' ve 'kraliçe' anahtar sözcükleriyle kullanılan koşut olayların herbirinde de Tatar genci, Rus kıızıyla dansetmek ister. İlk iki olayın birbirine koşut gitmesine karşın, son olayda Rus kıızı ile yanındaki erkeğin rolleri değişmektedir. Kurgu, koşut gideduran iki olayın üçüncü olayla çelişmesi ile fıkra durumuna gelmektedir. Buna benzer bir durum da aşağıdaki örnekte görülmektedir. Koşut olaylar burada her adamı vurmakla yinelenmekte, ancak gösterilen adam olduğunu kanıtlamak için, bir tanesi sağ bırakılmaktadır:

(84) CO:

İki kovboy barda oturmuş, sohbet ediyorlar. Kovboylardan birisi diğerine Co'yu anlatıyor. Dinleyen kovboy soruyor:

-Kim bu Co?

-Bak şu ileride oturuyor...

-Hani göremedim...

-İşte şu mavi gözlü sarı saçlı olan...

-Gene göremedim...

Kovboy bunun üzerine tabancasını çıkarıp birkaç el ateş ediyor. Karşı masadaki adamlardan biri dışındı, her biri, kurşunu yiyince masadan birer birer devriliyor. Kovboy, arkadaşına işaret ediyor:

Şu vurduğum adamlar var ya... İşte Co, onların yanında tek kalan...

Aşağıdaki örnekte iki din adamın soru sormaları ile yanıt alamama gibi koşut davranışları, yer değiştirdikleri zaman zıt duruma düşmektedir. Birbirine koşut olaylar, büyük bir ustalıkla, birbiriyle çelişme noktasına gelir:

(85) PAPAZ KARASI:

Papaz, iki metre ilerisinde duran zangoça sormuş:

-Gizli gizli sen mi içiyorsun kutsal şarabı?

Zangoçta derin bir sessizlik... İyice köpürmüş Papaz:

-Sana soruyorum be adam! Duymuyor musun?

-Hayır, buradan hiçbir şey duyulmuyor efendim...

-Olacak şey mi bu! İki adım öteden beni duymuyorsun...

Zangoç bıyık altından gülümsermiş:

-İsterseniz yer değiştirelim, anlarsınız...

Yer değiştirmişler. Bu kez Zangoç seslenmiş:

-Kilise için toplanan paraları kim iç ediyor?

Papaz kendi kendine söylenmiş:

-Gerçekten yahu! Buradan hiçbir şey duyulmuyor.

Bazı fıkralardaki olaylar kendi aralarında zıtlık göstermeyebilir, ama bu kez gerçek dünyadaki olaylarla zıtlık yarattıkları için fıkranın nüktesi olurlar:

(86) ŞEMSIYE

Iskoçyalı, arkadaşına:

-“Yahu, MacDonald, geçen hafta ödünç aldığın şemsiyeyi geri versene” der. Arkadaşı:

-“Ah, sorma, MacLintock, o şemsiyeyi dün bize gelen MacCartney’e ödünç verdim” der. Şemsiyeyi isteyen Iskoçyalı, durumu açıklar:

-Aman, bir an önce geri ver de, ben de ödünç aldığım MacIrvin’e geri vereyim. Çünkü o da MacMayer’den ödünç almış.”

Bu fıkradaki olaylar birbirine koşut olmasına karşın, gerçeğe bu denli zıt olduklarından gülünçtür.

Fıkralarda, aslında koşut olmamasına karşın, görünüşte koşut olaylar da gülünç bulunabilir. Aşağıdaki örnekte de böyle bir özellik bulunmaktadır.

(87) MAŞA

İki İngiliz ve bir Iskoçyalı, ortak bir dostlarının düğününden sonra karşılaşır:

-Ben dostumuzun düğününe gidemedim” der İngilizlerden biri, “Ama ona oniki kişilik bir kahve takımı gönderdim”

-“Ben de”, diye atılır öbür İngiliz. “Düğününe gidemedim, fakat yirmidört kişilik bir çay takımı gönderdim”

-“Ben de”, der Iskoçyalı, “O sırada yolculuktaydım. Fakat şahane bir hediye gönderdim. İkibin beşyüz kişilik bir şeker maşası”

Fıkırada, iki İngiliz'in başlattığı sayı yarışı, bizi, üçüncü kişinin daha fazla bir sayı söyleyeceği beklentisine doğru yönlendirir, ama bu denli büyük bir sayı ile o denli küçük bir nesne, fıkranın çekirdeğini oluşturmaktadır.

Fıkıradaki kişi ya da kişiler fıkranın kurgusunda doğruyu söylediklerin zamanlarda da gülünç duruma düşebilirler:

(88) TEK ÇARE:

İşleri İskoçyalı Macdonald'ın Paris'e gitmesini geciktirmişti. Adamcağız, üstelik deniz tutmasından da korktuğu için istemeye istemeye bu seyahate çıkmaya karar verdi.

Sıkıntısından söz ettiği yeğeni, "Ben, deniz tutmasına karşı her seferinde mucize yaratan bir yol biliyorum" dedi.

-Neymiş o? Çabuk söyle.

-Midenin bulanmaya başladığını hissettiğin zaman, ağzına hemen bir Penny alırsın ve küpeşteden aşağı sarkarsın. Ağzını açarsan para denize düşer diye deniz tutman hemen geçer.

Aşağıdaki örnekte kahvaltıda yenen yiyecekler yabancı ürün olmaları bakımından birbiriyle koşuttur. Burada ters olan şey ise, kahvaltı nesnesi olarak, yalnızca kahvaltıda değil, hemen her öğünde kullanılan şeylerin kahvaltı maddesi gibi sayılmasıdır:

(89) KAHVALTI:

Sophia Loren, ilk kez Londra'ya gittiğinde ününü duya duya imrenip durduğu İngiliz biçimi bir kahvaltı etmek istemiş. İşte önüne gelen öteberinin listesi:

"Seylan Çayı, İsviçre sütü, Hollanda peyniri, İtalyan salamu, Yeni Zelanda tereyağı, Fransız reçeli, Japon gümüş takımları, Çekoslovak porselenleri, Murano bardakları...

-Bu kahvaltının neresi İngiliz? diye sormuş Sophia Loren.

-Peçete, tuz ve şeker..., demişler.

(90) İSKOÇYALI'NIN İSTEĞİ:

İskoçyalının biri karısını başka bir erkekle yakalamıştı. Cebinden tabancasını çekerek, "Arka arkaya durun da bir tek kurşunla işinizi göreyim." diye emretti.

Buradaki koşutluk bellidir. İskoçyalı, cimriliği gereği insanları arka arkaya dizip bir tek hareketle birden çok eylem yapmak istemektedir.

(91) LOKANTADAKİ İSKOÇ:

Bir Amerikalı, bir Alman ve bir Iskoç Paris'te tanışıp hemen bir lokantaya giderler. Yemekten önce bir garson onlara iç bardak bira getirir. Biralarnı tam yudumlamak üzereyken, bardakların her birinde de birer sinek olduğunu görürler.

Amerikalı birayı içmez ve garsona başka bir bira getirmesini söyler. Alman, masadaki kaşığı alıp ölmüş sineği bardaktan çıkarır ve birayı içer. Iskoçyalı ise birayı içer ama sineği bardağın içinde bırakır ve garsonu çağırır öfkeyle:

-Bardağa bir baksana! der, bu bardakla içmek olanaksız, çünkü içinde sinek var. Şimdi al bunu, geri götür ve bana bedavadan temiz ve sineksiz bir bira getir.

Yukarıdaki örnekte kurgu koşutlukları, üç müşteriden herbirinin birasında birer sinek olmasından kaynaklanmaktadır. İlk müşterinin birayı içmemesi, olağan ve beklenen bir davranıştır ve gerçeğe uyar. İkinci müşterinin sineği çıkarıp birayı içmesi, bizde yalnızca tiksinti uyandırır, olaya gülemeyip, 'böyle insanlar da varmış' deriz. Ancak üçüncü müşterinin sinekli birayı içtikten sonra sineği bardakta bırakıp garsonu çağırdıktan sonra üstelik bedava bir bira daha istemesi bizde şaşkınlık yaratır ve gülme olayı bu yüzden olur.

Yukarıda bazıları sözü edilen kurgu özellikleri, her fıkrada bulunmayabilir. Oysa, bir metin gibi görülmesi gereken her fıkrada belli metin yapıları bulunmaktadır. Bir fıkrada, tümceler, ya da sözcüklerle verilen, fıkranın başlangıcına ilişkin bir işaret (signal), bir yönelim (orientation), bir bağlam (context), ve bir nükte çekirdeği (nucleus) bulunmaktadır. (Nash, 1985:34) İşaret, anlatılacak olayın fıkra olduğunu belirten bazı sözcük öbekleri, ya da tümcelerdir. Bağlam, fıkrayı ortaya çıkaran olaylar zincirinin tümü, ve nükte ise ortaya çıkan gülünç durumu içeren sözcük ya da tümcelerdir. İşaret, her fıkrada

bulunmayabilir. Ayrıca fıkra öğeleri, belli bir sırayı izlemeyebilir, ancak yönelim, bağlam ve nükte her fıkroda bulunmalıdır.

Fıkra kurgusundaki bağlam, birbirine koşut bir dizi olaylar zincirini içerebilir. Düğüm ve nüktayı oluşturan olay ise bağlamdaki olaylara ya tam zıt, ya da görünüşte, sözde koşuttur. Örneklerdeki olayların son halkası, diğer olaylar zincirine görünüşte koşut, gerçekte zıttır. Bu zıtlığı belirten öge, bir dil ögesi olan niteleme sözcüğüdür. Bu durumda gülmece ve fıkralara ilişkin yapılacak olan bir araştırmada dilbilimin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Fıkraların ve Gülmecenin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi

Gülmece, 19. Yüzyıldan başlayarak özellikle 20. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, yazın eleştirisi, felsefe, psikoloji, toplumbilim, budunbilim, insanbilim dallarıyla uğraşanların ilgisini çekmiştir. Bu denli geniş bir ilgi alanı bulunmasına karşın gülmece, anılan bu alanlar içinde, kendi bütünlüğü içinde değil de o alanlara olan katkısı boyutları içinde ele alınmış, kendi başına bir bilim alanı olabileceği düşünülmemiştir. Bunun nedeni, araştırmacıların, gülmecenin ne olduğunu, nasıl meydana geldiğini, yapılması düşünülen araştırmaların hangi yöntemleri kullanacaklarını bilmemesi olarak düşünülebilir. (Apte, 1988:6-9).

İnsanbilim, gülmeceyi, herhangi bir kültür odağı içinde ele alarak, belli bir toplumun ortak kültür bilgisi alanında ortaya çıkabilen zıtlaşmalara gülmece yoluyla atılan taşları inceleyebilir. Halkbilim, değişik bölgelerde beliren gülmece öğelerini ele alarak bir ögenin her bölgede niçin değişik biçimlerde görüldüğünü açıklamaya yönelebilir. Tarih, kuşaklararası değişik zamanlarda görülen gülmece öğelerinin gelişme süreçlerini inceleyebilir. Toplumbilim, belli bölgelerdeki ve kesimlerdeki gülmece öğelerinin bölgeler arası ve kesimler arası dağı-

lıklarını ve insanlar arasındaki iletişimde ortaya çıkan ayrımları ele alabilir. Psikoloji, algılama, anlama ve davranış ayrımlarından meydana gelen gülmece öğelerini konu edinebilir. Psikoanalitik bir araştırma, yaşamdaki bazı simgelerin gülmeceye nasıl yansıtıldığını ve bu simgelerin yaratılma ve yaratma gücünü, yazınsal değerini temel alarak söz konusu yazınsal yapıta bu değerlerin ne gibi katkılarda bulunduğunu açıklamaya çalışabilir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, dilbilim, anılan bütün bu dallarla ilgilenmeye başlayınca dilbilimdeki gelişmeler, gülmece öğelerinin dilbilimsel incelenmesinde öbür bilim alanlarının da yöntem ve kuramlarını göz önüne almak gerekliliğini kesinleştirmiştir, çünkü dil kullanımı ve iletişim, toplumun her kesiminde görülmekte ve dil işlevleri çeşitli anlamlar taşımaktadır. Bu durumda dilbilimin önemli bir alanı olan anlambilim, son gelişmeler ışığında yeni boyutlar elde etmektedir. Gülmece öğeleri, anlambilimsel, toplumsal ve kültürel temellere dayanılarak incelenmelidir. (Apte, 1988:16)

İletişimde kullanılan herhangi bir tümce, kendi anlamından başka anlamlar da taşıyabileceğinden, anlambilim, tümcenin dışında tümce ötesi anlam alanlarının da aranması gerekliliğini ileri sürmüştür. (Raskin, 1987:12) Bütününü insan beyni ve düşünce gücünü ilgilendiren tümce ötesi anlam alanlarına ilişkin ilk önemli kuram, 1960'lerde J. L. Austin'in ortaya atıp, daha sonra da John R. Searle'ün geliştirdiği Sözeylem Kuramı (Speech Act Theory), ve 1970'lerde H. P. Grice'in **Konuşma İlkeleri** (Conversational Maxims), Edimbilim'de tümce ötesi anlam alanlarını irdeleyebilmektedir. 1980'lerden sonra Gülmece, hemen hemen bağımsız bir bilim dalı olarak, anılan bütün bu kuramlar ve diğer bilim dalları yardımıyla ele alınmaktadır.

İletişimdeki sözeylemlerde, edimsöz (illocutionary act) alanında bulunan **geçerlik koşullarına** (felicity conditions) ve Grice'in ilkelerine aykırı eylemler bulunduğu zaman, gülünç

anlam ve durumlar ortaya çıkmaktadır. İki kişi arasındaki bir konuşmada, dinleyici, sürekli ya da kesintili olarak söylenen şeyi anlamayabilir ya da işitmeyebilir. Dinleyici, herhangi bir nedenden dolayı, konuşmacının sözlerine dikkat etmeyebilir. Dinleyici ya da konuşmacı, bir diğerini tanımayabilir, ya da bir başkasına benzetebilir. Söylenen bir edimsözde belirsizlik ya da bulanıklık olabilir ve bu durumda dinleyici edimsözü yanlış yorumlayabilir. Bütün bunlar, gülmecenin ortaya çıkış nedenleri olarak sayılabilir (Hancher, 1980:20). Raskin (1985:55) de, herhangi bir metindeki gülünçlük olasılığının bazı koşullara bağlı olduğunu, bu koşulların da Austin ve Searle'in kuramlarındaki gerekli ve uygun koşullar çerçevesinde yeniden düzenlenebileceğini söylemektedir. **Hazırlık koşulları** (preparatory conditions), **içtenlik koşulları** (sincerity conditions), ve **gerekli koşullar** (essential conditions) olmak üzere sıralanan bu koşullar bir metindeki gülünçlük öğelerini belirler. Bir başka deyişle, bir metnin gülünçlüğü sayılan bu koşullara bağlıdır, ya da bu koşulların bulunduğu bir metin, gülmece öğeleri taşıyan bir metindir. Raskin, bir metnin gülünçlüğünü sağlayan öğeler arasında önvarsayımları, sezdirimleri, sözyelemleri ve metinde yaratılan bir kurmaca dünyanın varlığını sayar ve kitabında bunları bir çizelgeyle gösterir. (Raskin: 1985: 56) Aslında Raskin'in gülmeceye ilişkin anlamsal kuramı, sayılan bütün bu koşulları ele alan bir kuram olmaktadır.

İletişimde Gülmece

İki kişinin konuşması sırasında taraflardan her biri, konuşulan konu üzerinde her kez belli katılımlarda bulunur. Grice bu katılımları 4 temel ilke çerçevesinde incelemiş ve bunlara ortaklık ilkesi (co-operative principles) adını vermiştir. Bu ilkeye göre, konuşma sırasında taraflardan herbiri, konuşmaya olan katılımını bu temellere uygun koşullarda yapar. (Leech, 1983:8) İnsan ilişkilerini en iyi biçimde yansıttığına inanılan

fıkraların yukarıda anılan bütün bu bilim dallarıyla ilişkili olduğu açıkça bellidir. En az iki kişi arasında karşılıklı süregelen konuşma eylemi sırasında da bazı ilkelere uyulması gerekir. Bunların çiğnenmesi de ortaya çıkan gülünç durumların bu ilkeler ışığında incelenmesini gerektirir.

Konuşma İlkelerinin Çiğnenmesi

1. Nicelik (Quantitiy): Yeterli bilgi veriniz.

- Yanlışı olduğuna inandığınız sözü söylemeyiniz.
- Eksik bildiğiniz şeyleri söylemeyiniz.

Aşağıdaki örnekte Temel her seferinde eksik bilgi veren yanıtlar vermektedir:

(92) BERABER:

Temel, bir suç işleyip tutuklanır, daha sonra da mahkemeye çıkarılır. Yargıç sorar:

-Nerede oturuyorsun?

-Ağabeyimin yanında..

-Ağabeyin nerede oturuyor?

-Babamın yanında..

Yargıç sinirlenir:

-Bırak oğlüm ağabeyini, babanı... Sen nerede oturuyorsun, onu söyle...

Bu kez Temel de kızar:

-Ha pen da söyledum ya, Yargıç Bey, haçan piz hep beraber oturayruz...

Temel burada hem eksik bilgi vermekte, hem de kendine özgü bir tümevarım mantığı kullanmaktadır. Nicelik ilkesi, fıkralarda yönelim ve bağlamı arar.

Aşağıdaki fıkrada ise konuşma ilkesinin çiğnenmemesine karşın Temel, durumunu anlamakta güçlük çektiği için yeniden sorar:

(93) HIZLI:

Temel hastalık derecesinde hızlı araba kullanma meraklısıydı. Gene böyle hızlı araba kullandığı bir gün, olan oldu. Kendisine geldiği zaman bir de baktı ki, her yanı alçılar içinde yataкта yatıyor. İki gözüünün üzerinde de band vardı. Seslerden, odada birilerinin olduğunu anlayınca merakla sordu:

-Haçan neredeyum be daaa?

-Yedi numaradasınız.

-Hançi yedu numarada? Hastenenun mu, hapishanenun mu?

(94) GERDEK:

Anadolu'da henüz çok genç ve toy olan bir delikanlı ile bir genç kızı evlendirmişler. Gerdek gecesi ne yapılacağını ne genç kız biliyor, ne de delikanlı. Oğlan, kızı yanağından öpmüş. İşte bu bir, demiş.

Bir yanak daha... Etti iki... Sekiz kez yanağından öpmüş kızı... Ertesi gün eş, dost, oğlanla kıza sormuşlar:

-Kaç kez yattınız ve yaptınız dün gece?

-Sekiz kez, demiş ikisi de...

Sonraki geceler de böyle yüksek rakamlarla kapanmış. Köyün muhtarı pırelenmiş bu işten. Bir ara kızı çeşme başında yalnız yakalayıp, geceleri ne yaptıklarını sormuş. Kız da anlatmış. Muhtar "O iş öyle olmaz, gel bak ben sana göstereyim.." diyerek kızı bir tarlaya götürüp bir hendeğe çekeleyip yatırmış..

Akşam evde delikanlı yine yanaktan öpücükler alıp bir-iki-üç diye sayarken kız sinirlenmiş.

-Bırak saymayı, demiş, yapacaksan bir kez yap, ama Muhtar emmi gibi yap...

Yukarıdaki fıkrada delikanlı, konuşma ilkesini çiğnemek istememesine karşın, yanlış bilgi sahibi olduğu için kızı yanlış bilgilendirmekte, kız da sonunda doğru bilgiye ulaştığı (!) için de delikanlıyı uyarmaktadır.

(95) OKUL:

Giresun'da bir ilkokulun ilk haftalarında öğretmen, çocuklara fiş dağıtmış, akşam evde bu fişlerdeki yazıları "bakmadan" deftere geçirmelerini istemişti.

Öğrencilerden biri ertesi gün okula babasıyla geldi.

Adam üzgün:

-Yapamadi çocuk, dedi.

-Neden?

-Pakmadan yazamiyor. Ha pu, dün akşam gözlerini kapatip defalarca yazmaya çalıştu, ama yazamadu...

Yukarıdaki örnekte ya öğretmen çocuklara eksik bilgi vermiş, ya da çocuklar öğretmeni yeterince anlayamamıştır.

(96) ASILSIZ:

Savaş sırasında bir ara ünlü Mareşal Montgomery'nin öldüğüne ilişkin bir söylenti yayılıverdi. Bütün ordu büyük bir endişe içine düşmüştü.

Işın doğrusunu yazma telaşında olan bir gazetede şöyle bir haber çıktı:

"Bazı ajanslar Mareşal'ın öldüğünü, bazıları da sağ olduğunu yazmaktadırlar. Yaptığımız araştırmalardan ve yetkililerden aldığımız bilgiye göre bu haberlerin hepsi de asılsızdır.

Yukarıdaki örnekte gazete birbirine çelişen iki haberin ikisini de yalanlayarak doğru yolu gösterdiğini sanmaktadır. Böylece fıkra yeterli bilgi vermeme eylemine güzel bir örnek oluşturmaktadır.

(97) TEMEL:

Külhanbeyi, kapıyı tekmeleyerek kahveye girer.

-Hey!.. Ulan!.. Buralarda Hasan yok mu? Geberteceğim onu!

Herkes korkudan titrerken Temel ayağa kalkarak:

-Hasan benim, der ve bir güzel dayak yer.

Yanındaki arkadaşı hayretler içinde sorar:

-Senin adın Hasan değil ki, neden öyle dedin, bak yalandan yere bir ton dayak yedin.?

Temel üstünü başını silkeleyip kanayan ağzını burnunu silerken şöyle cevap verir:

-Ula giucuk oldum oğa... Haçan oni çandırıp hirsumu alayum dedum. Nasıl da inandu enayu..

Yukarıdaki örnek için uzun söze gerek yok. Temel, adamı kandırmak amacıyla yeterli ve doğru bilgi vermemiş, adamdan dayak yemiş, ama gene de adamı kandırdığını sanmıştır.

(98) APANDİST:

Temel, nişanlısı ile birlikte bir ağacın gölgesinde oturmakta, henüz elini bile tutamadığı nişanlısına yakınlaşabilmek için fırsat kollamaktadır. Bir ara nişanlısı Fadime, Temel'in kulağına doğru eğilerek:

"Temel," der, İster misun sağa apandisit ameliyatı oldığum yeru cöstereyum?"

Kızın bu isteği üzerine gözleri parlayan Temel, heyecanla atılır:

"E gız, sahi mu söylyusun?.. Hakikaten göstereceğ misun?"

Genç kız gayet sakin, işaret parmağını ilerideki binalardan birine doğru uzatır:

"Aha bak!.. şu ilerida gözüken beyuk sari binanın uçuncü kati!.."

Yukarıdaki örnekte Fadime Temel'e yeterince bilgi vermemiş, bu durumda bir yanlış anlama olmuştur. Fadime bu konuşmasıyla konuşma ilkelerindeki nicelik ilkesini çiğnemiştir.

(99) SÜRÜCÜ:

Sürücü Kursu'ndaki çok güzel, artist gibi, ama acemi hanımlardan biri, yanındaki erkek öğretmenin bütün uyarılarına karşın direksiyonu toparlayamamış... İlk sarsıntı geçip otomobildekiler kendilerine gelince erkek öğretmen:

-Bugün beni hendeğe yuvarlayan ikinci hamile hanımsınız siz..., demiş.

-Ama ben hamile değilimki..., demiş genç ve güzel hanım.

-Ama daha hendekten çıkmadık ki..., diye yanıtlamış öğretmen de...

Yukarıdaki örnekte de öğretmen yeterli bilgi vermemektedir, böylece bilerek kızın aklının karışmasına neden olur.

2. Nitelik (Quality) : Gerçekçi olunuz.

a. Konuşmanızda istenen bilgiyi veriniz.

b. Gereksiz ayrıntı ve anlatımdan kaçınınız.

Fıkralar göz önüne alındığında bu ilke, ilk ilkede olduğu gibi, yönelim ve bağlam öğelerini gerekli kılmaktadır. Aşağıdaki örnekte, ikinci konuşmasında Temel'in gereksiz ayrıntı ve anlatısı, olayın saçmalığını belirginleştirir:

(100) KÖKLÜ SÜLALE:

Temel palavra atıyordu: "Bizim sülale Yusuf Peygamber'e kadar dayanır"

- "Amma da attun. Neredeyse sülalenin Nuh'un gemisine bindiğini söyleyeceğün"

- "Yok canım, bizim kendi takamuz varmış"

(101) YERE YAKIN:

Olsa olsa en çok 1.50 boyundaki bir adam, Londra publarından birinde, çevresindekilere derdini anlatmaktadır:

- Beni son anda muhafız alayına almaktan vazgeçtiler. Nedenini sorunca da gözlerim yüzünden olduğunu söylediler.

Etraftakiler şaşırır:

- Gözlerin mi? Ne varmış gözlerinde?

Adam yanıtlar:

- Yere çok yakınmış.

Yukarıdaki örnekte kısa boylu adamın yanıtı, hem nicelik, hem de nitelik ilkesine aykırıdır.

(102) KURŞUN:

Hanım Başbakan hastanede yaralı erleri ziyaret ediyormuş. Hanım Başbakan, ilk ziyaret ettiği erin kolunun olmadığını görmüş. Ere, kolunu kaybettiği için üzüntülerini bildirmiş. Bir sonraki erin de bacağının olmadığını görmüş. Ere, bacağına kaybettiği için üzüntülerini bildirmiş. Üçüncü erin ise yarısı görünürde değilmiş.

- Geçmiş olsun, size ne oldu? deyince, yaralı er yanıt vermekte zorlanıp şöyle konuşmuş:

- Bana gelen kurşun, size gelseydi, size hiç birşey olmayacaktı efendim...

Orada olanlardan birine:

- Kurşun, askerin kالبine mi rastlamış?, diye sormuş...

Diğeri:

*-Bu zarif yorumunuz için sizi kutlamak gerek, ama hayır.,
diye yanıtlamış.*

Yukarıdaki örnekte, son konuşmacı gereksiz ayrıntılardan kaçınmakta, ancak yeterli yanıt vermediği için olaydaki gerçek anlam kolaylıkla anlaşılamamaktadır.

Aşağıdaki örnekte ise konuşma sırasında olayı anlatan kişi her ayrıntıyı tam tamına vermekte, ama en son noktayı bilinçli olarak atlamakta, sezdirimlerde bulunmakta, bu yüzden en son durumu anlamasını Temel'in çıkarımlarına bırakmaktadır. Gereksiz anlatımdan kaçınmasına karşın konuşmacı, olayları tam istenen biçimde vermeyerek konuşma ilkelerindeki nicelik ilkesine ters düşmektedir:

(103) TEMEL:

*Vurdumduymazlığı ile bütün yakınlarını çileden çıkaran
Temel'i komşusu nefes nefese yakaladı... Ve herşeye karşın
acı haberi alıştırma alıştırma verme yoluna gitti:*

-Buraya celurken evinizün önünden geçtum...

-Olabilir... Bizum ev yolın tam üstindedur...

-Ama öninda kalabaluk var idu...

-Olabilir... Bir olay vardur herhalde...

-Ula senin karu gebe idu, değil mu?

-Kadinlarun gebe kalması gayet doğaldur...

-Salı, doğuran senin karınmuş...

-Her gebe kadun, doğurur...

-Hemi de ikiz doğurmuş...

-Onlar soyca öyledur. Kendu da ikiz idu...

-Yazuk ki çociğün biru ölmüş...

-Isabet ölmüş... Bu zamanda iki çociğa bakmak güç idur.

-Sonra diğeri da ölmüş...

*-Ha pu ikizler böyledur. Biri ne yaparsa, öteki da ayninu
yapar...*

-Daha sonra da annelerü ölmüş...

*-Normaldir. Hangu ana iki çociğünün acusuna dayanabilir
ki?!... Ula pu hatun yoğusa pizimku mu?*

Aşağıdaki örnekte erkek, gereksiz ve ayrıntılı yanıtlar verip konuyu uzatarak zor duruma düşerken, en son anda kendisinden belki de umulmayan bir yargıyla zor durumdan kurtulur:

(104) ERKEK:

Büroda çalışan çok güzel kadın, aynı bürodaki yakışıklı erkek arkadaşına iltifat ediyordu:

-Kravatımız çok güzel Ali Bey...

-Karım aldı, dedi Ali.

-Ceketinizle de pek güzel uyuşmuş...

-Onu da karım aldı...

Güzel kadın espri yaptı şimdi-de:

-Sizi eşiniz mi giydiriyor?

-Evet, eşim giydirir...

-Ama bu klasik erkek davranışıyla bağdaşır mı?

-Elbette. Gerçek erkek, karısı tarafı·dan giydirilen, ama başka kadınlar tarafından soyulan erkektir...

(105) SAHANDA YUMURTA:

Bir toplantı için Londra'ya giden Karadenizli'ye karısı sütyen ısmarlamış. Londra'dan ayrılacağı gün sütyen satan bir mağazaya giren Karadenizli, isteğini tezgahtar kıza aktarmış. Ancak sütyenin numarasını almayı unuttuğunu da o an anımsamış. Tezgahtar kız sormuş:

-Eşinizin göğüsleri karpuz büyüklüğünde olabilir mi?

-Yok canım...

-Portakal...?

-Nerdeeee?

-Yumurta...?

-Hah yumurta, demiş Karadenizli, ama sahanda yumurta...

Karadenizlinin en son konuşmasındaki eklenti, belki de gereksiz bir ayrıntıdır, ama fıkranın çekirdeğini oluşturmaktadır. Bunun benzeri bir durum da aşağıdaki örnekte görülmektedir. Yanıtında Temel, bilmediğini söyledikten sonra geçerli bir nedenden vermekten daha çok, ayrıntıya gitmek istediğinden açmaza düşmüştür:

(106) YOLCULUK:

Uzun yıllar Almanya'da çalışan Temel, sonunda bir gün izine çıkıp köyüne geldi.

Akrabalarıyla, arkadaşlarıyla buluştu.

Sonra kahveye gitti. Kahvede kendisine sordular:

-Ha Temel, ne ile celdun memleçete da? Uçakla mu, cemuyla mu, otobusla mu?

Temel kafasını kaşdı:

-Ha, valla pilmeyrum... Biletleru bizum karu almış idu da...

3. Bağlantı (Relation) : Konu dışına taşmayınız.

a. İlgisiz olaylara girmeyiniz.

b. Asıl konuyu ele alınız, konunun özüne ininiz.

Bu ilke, fıkraya ilişkin gerekli öğeleri belirler. İyi bir fıkra da gerçek dünya ile fıkra dünyası ilginç bir bağlantıyla birbirine bağlanır. Bu bağlantı karşıdaki kimseye sezdirmeden yapıldığı zaman fıkra başarılı sayılmaktadır:

(107) KIZ:

-Kayınpeder, kızın kız çıkmadı.

-Anlamadım... Oğlan mı çıktı?

-Hayır, oğlan değil, ama kadın çıktı.

-İyi ya, erkek mi çıkacaktı?

-O değil, yani bekar değilmiş.

-Hayret! Evli miymiş?

-Anlatamadım... Kızın benden önce erkeklerle düşüp kalkmış...

-Kadınlarla düşüp kalkacak değil ya...

Yukarıdaki konuşmalarda kayınpeder her konuşmasında bağlantı ilkesiyle birlikte diğer ilkeleri de çiğnemektedir.

(108) YENİ DAİRE:

Karadenizli inşaatçı, daire sattığı adama bazı açıklamalar yapıyordu:

-Sana sattığım dairenin bazı sakıncaları var, ama iyi yanları da var. Evet, kuzeyde petrokimya tesisleri, batıda hayvanat bahçesi, doğuda balık unu fabrikası ve güneyde çöplük var...

Müşteri merak içinde sormuş:

-Peki, iyi yanı neymiş?

-Rüzgar bugün nereden esecek, diye kafana takıp da canını sıkamazsın hiç değilse...

Yukarıdaki örnekte Karadenizli inşaatçı gereksiz ayrıntılara ve ilgisiz ayrıntılara girmekte ve fıkraya konu olmaktadır.

(109) KESİN ÖZGÜRLÜK:

Londra'da Hyde Park'ta gezevenin biri bir portakal sandığı'nın üstüne çıkmış, nutuk çekiyordu. Kendisini dinleyenlere, amacının bütün İngilizler için "kesin özgürlük" olduğunu savunuyordu. En sonunda:

-Dinleyin!, diye bağırdı, bir gün gelecek herkes dilediğini rahatça yapabilecek. Bunu yapmak istemeyenlere de biz zorla yaptıracağız.

Yukarıdaki fıkrada konuşmacı, asıl konunun tam tersi olan bir konudan söz ettiği için olay, fıkranın çekirdeğini oluşturmuştur.

Konu dışına çıkmamak, gereksiz ayrıntılara girmeyip konunun özüne inmek gibi yönelimler kişilere göre değişebilir. Aşağıdaki örnekte asıl konu olan 'sevgiye tanıklık' iki değişik biçimde ortaya çıkmakta ve bu iki metin arasındaki ayrım fıkranın konusunu oluşturmaktadır:

(110) TANIK:

İlk bir bahar gecesi genç sevgililer yıldızların altında oturmuş, denizi seyrediyorlardı. Delikanlı başını gökyüzüne doğru çevirdi. Gecenin "romantizmine" uygun düşer düşüncesiyle "sevgilim," dedi ve devam etti:

-Gökteki milyonlarca yıldız şahidimdir... Seni deliler gibi seviyorum!...

Genç kız küçümseyen bir gülümsemeyle sevgilisine döndü:

-Gereksiz şeylerle uğraşıyorsun canım...

Delikanlı şaşırdı:

-Anlayamadım?...

-Deliler gibi seveceğine akıllı ol... Ayrıca milyonlarca yıldızın tanıklığı yerine, nikah masasında iki tanık çok daha iş görür!...

Aşağıdaki örnekte konuşmacı, asıl konu olan alışverişin oldukça dışına çıkmıştır:

(111) SORAR MISIN?

Adamın biri, mağazaya girdi. Çok güzel ve alımlı bir bayan tezgahıtar karşıladı kendisini. Olanca çekiciliğiyle de sordu.

-Ne arzu etmiştiniz efendim?

Adam, tezgahıtar kızı şöyle tepeden tırnağa süzüp şöyle yanıtladı:

-Ne mi arzu ettim? Bakın küçükhanım, sizi kollarımın arasına alıp, evime götürmeyi, tatlı bir müzik dinleyerek şampanyayla sarhoş etmeyi, sonra gene kollarıma alarak yatak odama taşımayı... Bütün giysilerinizi çıkarmayı... Evet, bütün bunları arzu ediyorum küçükhanım! Ama benim şu anda yalnızca 42 beden bir gömleğe gereksinmem var...

Aşağıdaki örnek ise, konu dışına çıkmamak ve ilgisiz olaylara girmemek ilkelerini çiğnememe eylemi aşırı yapıldığı zaman da durumun ne denli gülünç olacağının bir belirtici olarak ele alınabilir:

(112) AH, İSKOÇYALI:

İskoçyalı'nın biri, sahibi olduğu bir evi satmak amacıyla Londra'ya gitmişti. İş bittikten sonra, karısını aşağıdaki telgrafi çekmek üzere postaneye yollandı:

"Evi büyük bir kârla sattım. Yarın dönüyorum. Öpücükler." Ama telgraf metnini tam memura vereceği sırada, Niçin "büyük kârla" dedim sanki diye düşündü. Satış kârlı olmadığı durumda malı elden çıkarmayacağını Betty çok iyi bilir. İskoçyalı, "büyük kârla" sözcüklerini sildi ve niçin "ev" diye belirttim sanki? Londra'ya ne satmaya geldiğimi Betty gayet iyi biliyor, dedi ve bu kez "evi" sözcüğünü de sildi. Daha sonra, "sattım" dememe ne gerek var? Londra'ya birşey satmaya geldiğim belli değil mi?, diye düşünüp "sattım" sözcüğünü de sildikten sonra aklını şöyle bir topladı. Düşünürse, yarın döneceğim besbelli. Karım, otellerde kalacak durumda olmadığını bilmiyor mu?, dedi, ve "Yarın dönüyorum" sözcüklerini de sildi ve telgraf gişesine yollandı. Ama son anda da telgraf kağıdını yırtıp, "Öpücükler"e ne gerek varmış, diye söylendi, bayram değil, evlenmemizin yıldönümü de değil...

Bağlantı ilkesine aykırı bir örnek de Temel'in işsiz kalma nedeninde görülebilir:

(113) İŞ:

Temel, İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurdu.

-Daha önce ne iş yapıyordunuz?

-Ha pen Trabzon'da timsah avcusuydum.

-İyi ama, Trabzon'da timsah yok ki...?

-Haçan pen da işta o yüzden işsiz kaldum ya zaten...

4. Biçim (Manner) : Örtük anlam kullanmayınız.

a. Anlatım belirsizliğinden kaçınınız.

b. Bulanıklığı önleyiniz.

c. Açık konuşunuz.

d. Gerekli konuşma kuralları ölçüsünde düzgün konuşunuz.

Bu ilke, fıkradaki kişilerin konuşma ve söyleyiş biçimlerini de kurallaştırır. Aşağıdaki örnekte de müşterinin konuşması belirsiz ve bulanıktır:

(114) ÖLÇÜ:

Evlî bir adam, karısının yaşgünü için ona bir pantolon almak ister. Girdiği bir mağazada satıcı kız sorar:

-Eşinizin bel ölçüsü ne acaba?

Adam yanıtlar:

-Bilmiyorum, ama ekranı 67 olan bir televizyonumuz var.

Onun önünden geçtiği zaman bütün ekranı kaplıyor.

Aşağıdaki örnekte konuşmacı- gerekli konuşma ölçütleri dışında konuşuyor ve biçim ilkelerinden birine ters düşüyor:

(115) LİSTE:

Okul müdürü ders arasında hademeyi çağırıp bir liste uzatarak:

-Al, bu listedeki öğrencileri mikrafondan anons et de bana gelsinler, demiş.

Hademe de geçmiş mikrafonun karşısına, isimleri bir bir okuduktan sonra noktayı şöyle koymuş:

-Yukarıda isimlerini okuduğumun çocuklarını... Müdür Bey, odasında sizi bekliyo...

(116) GENE PARİS:

İki Ukraynalı konuşuyormuş. Biri diğerine:

- Ben, demiş, gene Paris'e gitmeyi düşünüyorum.

Öteki şaşkınlıkla sormuş.

-Sen daha önce hiç Paris'e gitmiş miydin?

-Yooo...

-Peki, o zaman neden "gene" diyorsun?

Adam "gene"nin nedenini anlatmış:

-Paris'e gitmeyi daha önce gene düşünmüştüm de...

Yukarıdaki örnekte Ukraynalının çelişkili konuşması, anlam bulanıklığına ve belirtisizliğe neden olmaktadır.

(117) GEÇMİŞ ZAMAN:

Öğretmen sınıfta dilbilgisi anlatıyormuş, öğretmen evlenme yaşını geçmiş bir kızcağız...

Dursun'u derse kaldırmış:

-Söyle bakalım, sana şimdi, yakında evleneceğim, desem evlenmek fiilinin bu hangi zamanıdır?

Dursun bir öğretmene bakmış, bir sınıfa bakmış, sonra başını eğip mırıldanmış:

-Zamani geçmiştur öğretmenum!

Bu örnekte de, Dursun'un yanıtı hem gerekli kurallara uymadığı, hem de örtük anlam taşımadığı için konuşma ilkerindeki biçim ilkesini çiğnemiş bulunmaktadır.

(118) SİLAH:

Politikacı Temel, Karadeniz'in köylerinde neyin sözünü versin? Tabii, silah...İlk gittiği köyde bol keseden savurmuş:

-Oyunuzu paa verirsenez, hepinuza birer silah vereceğum...

Temel, nutkunu bitirdikten sonra karşı köye gitmiş...

Aynı sözü orada da vermiş. Ancak köylüler Temel'in karşı köyde de silah sözü verdiğini biliyorlarmış. Yutmamışlar:

-Sen pizum düşmanımız olan koye silah sözü verdun... Ha şimdi de pize silah sözü vereysun...

Temel cin gibi elbette. Hemen karşılığını yapıştırmış:

-Ha pen o köye normal silah sözü verdum, demiş, size uzun namlulu silah vereceğum, artuk aradaki farku fark ediniz...

Yukarıdaki fıkrada Temel seçimden önce 'silah' sözcüğünün ayrıntısına girmeden söz verip, seçimden sonra da bu sözcüğün ayrıntısıyla oynayarak olayları kendi yararına kullanmak istemiştir.

Aşağıdaki örnekte de politikacı Temel sürekli olarak örtük anlamlı yanıtlar verdiğiinden dolayı konuşma ilkelerinden biçim ilkesini çiğnemektedir:

(119) TEMEL:

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilişkilerini yürütme görevi Trabzonlu Temel'e verilmiş...

Temel de görevi devralınca Brüksel'e uçarak Topluluk Sekreteri ile ilk görüşmeyi yapmış... Temel'in üsteleyici istekleri üzerine Sekreter sormuş:

-Sizin şu bir türlü yüzde 60'ın altına düşmeyen enflasyonunuz ne olacak?

-Allah'un izniyle kısa sürede onu tek rakama düşüreceğüz, demiş Temel.

-Kamu açıkları ne olacak peki?

-Allah'un izniyle açıkları da kapatacağüz.

-Dış borçlar giderek artıyor, onlar ne olacak peki?

-Allah'un izniyle dış borcu önümüzdeki birkaç sena içinde düşüreceğüz...

İkili görüşme bitmiş. AT yetkilileri, Temel'i bir diplomat olarak nasıl bulduğunu Sekreter'e sormuşlar:

-İyi, demiş Sekreter, iyi de bu adam galiba bizi Allah sanıyor...

Fıkralarda bazen de görünüşte hiçbir ilkeye aykırı konuşmalar olmayabilir. Bu durumda güldürme niteliği ve yeteneğini kurguda aramak gerekir:

(120) ELEKTRİKÇİ:

Yaşlı ve kimsesiz bir kadının bir papağanı varmış. Bir gün yaşlı kadın alışverişe çıkmış. Kadın evde yokken bir memur elektrik saatini kontrol etmek için kapıyı çalmış. Papağan içeriden:

-Kim o? diye sormuş. Memur yanıtlamış:

-Elektrikçi. Papağan soruyu yinelemiş:

-Kim o? Memur da yanıtı yinelemiş:

-Elektrikçi.

Sorular ve yanıtlar birçok kez yinelenirken elektrikçi sinirlenmeye başlamış ve sonunda sinirden kalp krizi geçirip kapıya yığılmış kalmış, ölmüş. Hava karardıktan sonra yaşlı kadın evine dönmüş. Kapıyı açmak için anahtar deliğine yönelirken ayağı, ölen adama takılmış. Korkuyla:

-Kim bu? diye bağırınca içerideki papağan:

-Elektrikçi. diye yanıtlamış.

Yukarıdaki örnekte soru ve yanıtlarda hiçbir ilke çiğnenmemiştir, ya da herhangi bir ilkenin çiğnendiği kesin değildir. Ancak fıkranın kurgusundaki olaylar dizisindeki konuşmacıların rollerinin değişmesi fıkranın nüktelerini oluşturmaktadır.

Aşağıdaki fıkralarda da hiçbir konuşma ilkesi çiğnenmemektedir:

(121) DİLBAZ:

Fazlaca konuşkan bir adam trene binmiş, kompartmana oturmuş. Tren kalabalık olmadığından konuşacak kimse yokmuş. Adamın karşısında biri oturuyormuş, ama o da Time dergisi okuyormuş. Konuşkan adam neredeyse patlayacak durumdaymış. Söze girişmiş:

-Efendim, demiş, ne güzel bir şey... İngilizce dergi okuyorsunuz...

-Vıy...

-Ooo... Aynı zamanda Fransızca'nız da var...

-Şi...

-Çok güzel bir şey efendi... İtalyancayı da iyi biliyorsunuz...

-Ya...

-Bu ne kültür efendim. Almanca da biliyorsunuz...

-Yes...

-Beyefendi yoksa benimle dalga mı geçiyorsunuz?

-Evet...

(122) CÜMBÜŞ:

Temel, demiryollarına makasçı olmak için başvurmuş. Sınava sokmuşlar. Temel'e sorulmuş:

-Aynı tren yolunun bir yanından saatte 150 km. hız ile bir katar geliyor, karşı yönden de 100 km. hızla başka bir tren. Ne yaparsın?

-Kezban'ı çağırırım, demiş Temel...

-Kezban kim?

-Benim kari...

-Oğlum, karını çağırmanın sırası mı? İki tren ha çarpıştı, ha çarpışacak!

Temel sırtıtmış:

-Eh, o da görsün cümbüşü, daa!

Aşağıdaki fıkrada da herhangi bir konuşma ilkesi çiğnenmemektedir, ya da çiğneyen kişi bunu bilinçli olarak yapmıyor görünmektedir:

(123) HAMİLE:

Budapeşte'de bir gün bir tramvaya durağın birinden genç ve çok güzel bir kız biner. Saçları, kılık kıyafeti dağınıktır. Yorgun bitkin bir görünüşü vardır. Tramvayda oturacak yerler doludur. Genç kız oturanlara doğru dönerek:

-Hamileyim, lütfen yer verir misiniz, dedi.

Genç kıza yer vermek için ayağa kalkan yaşlıca bir bey:

-Geç otur kızım, dedikten sonra sordu:

-Hiç belli olmuyor, kaç aylık hamilesin?

Kız boşalan yere oturdu ve şöyle dedi:

-Amca, daha bir saat oldu ama inanın çok yorulдум.

Konuşma ilkelerinin çiğnenmemesine karşın kurgu bakımından gene de gülünç olan duruma bir başka örnek:

(124) AH, DEDE, VAH DEDE...

Mahallenin tonton bir dedesi varmış... Şöyle böyle 80 yaşlarında, neşeli, esprili bir ihtiyar... Epeyce malı mülkü, parası da var... Ama birkaç yıl önce eşini kaybettiği için bir karısı yok. Dehşetli yalnızlık çekiyor. Evlenmek istiyor.

Mahallenin bir de öksüz, ama çok güzel bir kızı var. Gelinlik

çağı gelmiş. Kendisine uygun bir koca aranıyor.

Mahallenin hanımları araya girmiş. Kızı bir kenara çekmişler:

-Gel kızım, seni bu dedeyle everelim. Zaten bir ayağı çukurda. Birkaç yıl adamın gönlünü hoş edersin, ölünce malı mülkü sana kalır, ömür boyu rahat edersin... Hem geceleri seni rahatsız da etmez. Yastığa başını koymasıyla uyuması bir olur. Vallahi senin için bulunmaz bir kısmet...

Kızın aklı bu işe yatmış... Dede ile nikahı kıyılmış. Gerdeğe girmişler.

Fakat o da ne? Başını yastığa koyunca horlamaya başlar, dedikleri dede bir azgın çıkmış, bir azgın... Söylemesi ayıp, adeta kızın üstünden inmiyor... Birinci gece neyse... İkinci gece, üçüncü gece... Birkaç gün geçince kız dayanamamış:

-Darılmayın ama, geceleri uyku uyuyamıyorum ben, demiş. İki saatte bir üstüme çıkıyorsunuz. Artık bu kadarı da olmaz ki...

Dede üzülmüş:

-Haklısın kızım, demiş. Ama ihtiyarlık işte... Yatıp kalkıyoruz, iki saat sonra ben onu unutuyorum, hadi bir daha, iki saat sonra yine unutuyorum, hadi bir daha... Bu ihtiyarlığın gözü kör olsun.

Gene bir başka örnek:

(125) SAPAN:

Mahallenin sevimli bir çocuğu varmış. Bütün merakı sapan yapmak, kuş peşinde koşmakmış. Çocuk büyümüş, koskoca delikanlı olmuş. Yaşıtları artık, kızlarla dolaşmaya çıkıyor, hatta sevişenler, evlenenler oluyormuş. O ise hala sapan ve kuş peşinde koşuyormuş. Bakmışlar oğlanda bir gariplik var, bir psikoloğa götürmüşler. Psikolog oğlanla uzunca bir süre konuşmuş, tedavi etmiş. Sonunda çocukta gerçekten kadınlara karşı gözle görülür bir ilgi uyanmış. Tedavinin son günü psikolog, ana-babasının önünde oğlanı sorguya çekmiş iyileştğini göstermek için:

-Aslanım, bir odada bir kadınla başbaşa kaldın diyelim. Ne yaparsın?

-(Onunla biraz sohbet ettikten sonra elbiselerini çıkarmasını isterim.

-Aferin, daha sonra?

-Sonra iç çamaşırlarını çıkarmasını isterim, ya da ben çıkarırım.

-Aferin, sonra?

-En son külotu kalır. Onu da çıkarmasını isterim, ya da ben çıkarırım.

-Bravo evladım. Ya daha sonra?

-Külotu alır, lastiğini çıkarır, sapan yaparım amca.

(126) LAHANA:

Adamın biri birgün süpermarkete uğrayıp alışveriş yapmış. Meyve-sebze reyonlarını dolaşırken, lahanaları görünce canı lahana salatası istemiş. Ancak satılan lahanalar çok büyükmüş. Oradaki tezgahlardan rica etmiş:

-Bu lahanayı bölüp bana yarısını verir misin?

-Bölemeyiz, demiş tezgahtar...

-Neden bölemiyorsun, nasıl olsa kiloyla sattığına göre...

-Reyon şefimiz izin vermez, bölemeyiz.

-Git kendisine sor bakalım belki izin verir...

Tezgahtar hafif sinirli bir durumda koridorun ucunda oturan şefin yanına yürümüş. Adam da peşinden gitmiş. Ancak tezgahtar adamın, arkasından geldiğini görmemiş. Şefe gümbür gümbür seslenmiş:

-Dangalağın biri lahanayı kes, yarısını ver, diyor, ne yapayım?

Tezgahtar sözünü bitirirken arkasında birisinin durduğunu anlamış. Bir de dönüp bakınca adamın, kendisini dinlediğini görmüş... Hafifçe kızarak sözlerine devam etmiş:

-Lahananın öteki yarısını da bu beyefendi istiyor...

Yukarıdaki örnekte, çiğnemen biçim ilkesi, elmanın diğer yarısındaki metinle değiştirilerek kurtarılmak istenmektedir.

(127) PAPAZ:

Bir tarihte köyün birini seller basmış... Köylüler kendilerini kurtardıktan sonra kiliseye koşmuş, papaza da bir çift çizme götürmüşler... Fakat papaz efendi istememiş:

-Yardıma gerek yok, demiş, Tanrı beni elbet kurtarır, siz kendinizi kurtarmaya bakın...

Sular biraz daha yükselmiş... Köylüler bu kez sandala binip kiliseye gitmişler. Kilisenin üst katında pinekleyen papazı kayığa almak istemişler...

-Yardımaınıza teşekkür ederim, demiş papaz, ama buna gerek yok... Tanrı nasıl olsa beni kurtarır...

Sular biraz daha yükselmiş... Papaz, kilisenin çan kulesine çıkıp oturmak zorunda kalmış... Papazı kurtarmak için bu kez helikopter yollamışlar... Ama boşuna:

-Tanrı beni nasıl olsa kurtarır, diyerek helikoptere binmeyi de istememiş papaz...

Ve sular yükselmeyi sürdürerek biraz sonra papazı yutuvermiş...

Öteki dünyaya oldukça asık bir yüzle ve sinirli çıkmış papaz... Durumu Tanrı'ya iletmışler:

-Şikayeti nedir?, diye sormuş Tanrı.

-Siz onu kurtaramamışsınız diye kırılmış size...

-Tam tersine, onu kurtarmak için çok uğraştım, demiş Tanrı, çizme gönderdim, kayık gönderdim, helikopter gönderdim... Ama o hiçbirini istemedi...

Kurgulardaki olaylar zinciri, olaydaki kişilerin kendi davranışlarına koşut, ama bir başka kişinin davranışlarına zıt olabilir:

(128) KAZA

Rize-Trabzon karayolunda bir trafik kazası olmuş. Olay yerine gelen trafik polisi bakmış, ortada garip bir durum var. İki araçta en ufak bir sıyrık, çizik yok. Ama araç sürücülerini kan revan içinde. Trafik polisi:

-Hayrola hemşerim, nasıl oldu bu kaza?, diye sorunca, yüzü gözü sargılar içinde olan Temel, güçlkle konuşarak anlatmış:

-Hava çok sıcak idu... Pen, otomobilun içinde sicaktan punalmış idum. Arabadan kafami dışarıya çıkarmış, cuzel cuzel cidiyo idum.

Temel, sözünün burasında derin bir nefes almış, kafası sarılı öbür sürücüyü işaret ederek konuşmasına devam etmiş:

-Haçan anladığım kadariyle ha pu da bunalmış. Kafa kafaya çarpışmışuz.

Bazen de herhangi bir ilkeye aykırı konuşmalar bulunmasına karşın, bu konuşmaların hangi ilkeye aykırı olduğunu irdelemek, bir başka ilkeye dayanarak, varsayımlı bir ölçüye göre yapılabilmektedir.

Fıkralarda yalnızca bir tek konuşma ilkesi çiğnenmeyebilir. Tam tersine, birden fazla konuşma ilkesi çiğnendiği zaman fıkranın güldürme yeteneği ve olasılığı daha fazla olmaktadır.

Buna benzer durum ve önceden sözü edilen, birden çok ilke çiğnemesi, aşağıdaki örnekte görülebilmektedir:

(129) REHBER:

Yılışık çapkın, dans ettiği kıza asılıyor:

-Bana telefon numaranızı söyler misiniz?

Kız:

-Telefon rehberinde yazılı. diyor.

Genç çapkın:

-Öyleyse lütfen isminizi söyler misiniz?

Genç kız yanıtlıyor:

-O da rehberde yazılı.

Yukarıdaki örnekte özellikle 2 ve 4 numaralı örnekler çiğnenmektedir.

1980'lerden bu yana modern anlambilim alanında yer alan gelişmeler ışığında gülmece, ayrı bir bilim dalı ve çalışma alanı olarak görünmektedir. Çağdaş anlambilimin ilgi alanlarından olan önvarsayımlar (presuppositions), sezdirimler (implicatures), ve çıkarımlar (inferences), söz eylemler (speech acts), ve konuşma yöntemleri (conversational strategies), gülmece incelemelerinde dilbilimin anlambilim alanının önemi ni daha da artırmıştır. Bu düşünceden yola çıkan bilim adamlarından Victor Raskin, herhangi bir tümcede bulunan her sözcüğün insan beyninde düz anlamlar ve yanan anlamlardan kurulu bir metin yarattığı, metinlerin beyinde biçimsel ve anlamsal kavramlar olduğunu ve herhangi bir yazılı ya da

sözlü metnin ancak anlambilimsel bir yorumlama sonucunda algılanabileceğini ileri sürmüştür. Bu kuram gülmece araştırmalarına uygulandığı zaman, bir fıkrada nükteyi oluşturan sözcük ya da sözcük öbeğinin, fıkranın metniyle insan beynindeki düzenlem ve yananamlardan kurulu anlam alanlarının örtüştüğü, bu nedenle beynin algılamasında en azından iki karşıt anlam bağıntısının ortaya çıktığı görülmektedir. (Raskin, 1987:16-17)

Gülmecede nükteler, eşdizimli iki sözcüğün zıddı olarak düşünülen, ama eşdizimli olmadığı için o iki sözcüğün zıddı olmayan sözcükler kullanmakla da yapılabilmektedir:

(130) BÖYYÜK:

İdris, babasına sordu:

-Halide Edip Adıvar kimdi, buba?

-Böyyük yazardı.. Öldi, dedi babası. İdris şaşırdı:

-O da küçük yazsaydı, buba, daaa...

Yananamların zıtlığı da gülmece nüktesine neden olabilmektedir:

(131) GÜZELLİK:

Lazın birine sormuşlar:

-Senin için güzellik mi, aptallık mı önemli?

Adam, bir an düşünüp şu yanıtı vermiş:

-Elbetta aptallık önemlidir daaa. Haçan güzelluk geçicidir.

Fıkrada, konuşan kişilerin kafalarındaki metnin gerçek dünya ile olan çelişkileri de gülmeceye neden olabilir:

(132) TATBİKAT:

Havacı olan Temel ve Cemal, ilk deneylerinde hedefe yaklaştıkları zaman paraşütle atlarlar. Temel'in paraşütü açılmaz. Cemal bağırır:

-Ula Temel, paraşütün açılmayı... Temel hızla düşerken yukarıya neşeyle bağırır:

-Önemli değil uşağum... Nasıl olsa ciddu değil, tatbikat yapayruk...

DİLÖTESİ ÖZELLİKLER

ÖNVARSAYIMLAR

İnsanlar ruhsal yapıları gereği, gelecek olaylara belki de önceden hazırlıklı olabilme içgüdüleriyle önvarsayımlara sahip olabilir. Önvarsayımlar daha sonra doğruyu da, yanlış da gösterebilir. Fıkradaki kişilerin önvarsayımları nüktelere neden olabilmektedir:

(133) EŞEK:

Otobüste ayağına basan kadına "eşek" dediği için bir Karadenizli yargıç karşısına çıkarılır. Yargıç suçluya 6 ay hapis cezası verir ve erteler. Karadenizli, yargıca:

-Birşey temek isteyrum, Yargıç Bey. Ha pu hanuma "eşek" demek suç olabilir... Peki, bir eşeğa "hanum" desem gena suç midur? Yargıç:

-Hayır, olmaz öyle suç, der.

Bunun üzerine Karadenizli, az ötesindeki davacı kadına döner, ve:

-İyi cünler, hanum, iyi cünler, hanum. der.

Karadenizli, önyargısını daha önceden söyleyince fıkranın çekirdeğini oluşturmuştur. Aşağıdaki örnekte ise, Karadenizli Temel'in kaç tane balık yiyebileceğine ilişkin yanıtı, arkadaşı Hasan'ın değişik bir varsayımı ile bozulmak istenmektedir:

(134) 100 HAMSI:

Hasan, Temel'e sormuş:

-Ula Temel... Oruçlu oruçlu en çok kaç hamsi yiyepilursun?

Yüz tane yiyepilurum...

Pilemedun... Pir tane yiyepilursun...

-Haçan nasıl olur?

-Ha pir tane yedun mi orucin pozulir... 99 taneyi oruçsuz yemiş olırsun da...

Aşağıdaki örnekte de önvarsayım, bir yargı biçimine dönüşmüştür:

(135) DENEME SEFERİ:

Oğlan, kızı öpmeye çalışıyor. Kız bütün sermayeyi bir anda tüketmek kuşkusuyla sürekli kaçıyor. Bir yandan da söyleniyor:

-Evlenmeden olmaz.. Evlenmeden olmaz..

Oğlan dayanamıyor:

-Ama güzelim, diyor, çağımızda deneme seferi yapmadan otomobil bile alınmıyor...

Aşağıdaki örnekte, Temel'in varsayımı, gerçeklerin dışında, çok fazla bir abartma olduğu için gülünç duruma düşmektedir. Gülmece, abartmalar dolayısıyla da ortaya çıkabilmektedir:

(136) YEMEK:

Temel, TIR şöförlüğü yapıyordu. Kapıkule'den giriş yaparken gümrükçü araçta gümrüğe bildirmek zorunda olduğu birşey bulunup bulunmadığını sordu.

-Hayır, hiç birşey yok. Kamyon boş, dedi Temel, ama gümrükçü TIR'ın brandasını açtı. Araçta, karnının her iki tarafına yarım sandviç ekmeği yapıştırılmış bir fil duruyordu.

-Peki bu ne?, diye sordu gümrükçü.

-Yemek de mi yemeyelim yani? Yolda yanımıza sandviç bile almayacak mıyız?

Aşağıdaki örnekte, Temel'in varsayımına göre, 'her büyük burunlu varlık, Lazca bilmektedir.':

(137) LAZCA PİLUR MU?

Temel, pazarda bir papağanın 5 milyon liraya satıldığını görünce sahibine yanaşmış:

-Ha bunun marifeti nedir?

-Bu papağan Inciluzce, Fransuzce, Almanca ve Türkçe pilur.

Temel başını kaşımış:

-Lazca da pilur mu?

-Hayır, pilmez.

-Ha bunda böyle bir burun var da nasıl Lazca pilmeyi?

Buna benzer bir durum da, aşağıdaki örnekteki 'beyin' üzerinde oluşmaktadır:

(138) BEYİN:

Cemal bir lokantada Temel'in yanında bir masaya oturup garsondan bir beyin ister.

Temel sorar:

-Uy Cemal, ne tuhaf adamsın sen daa? Allah'tan isteyeceğin peyni ne diye ha pu garsondan isteysun?

Aşağıdaki örnekte bilgin Temel'in yanlış yargısı, yanlış varsayımlarından ileri gelmektedir:

(139) TEMEL'İN DENEYİ:

En ünlü bilginlerden Temel laboratuvarında çeşitli denemeler yapıyordu. Bir pireyi mikroskop altına koymuş, inceliyordu. Bacaklarından birini kopardı, ve:

-Haçan zipla pakayum, dedi. Pire sıçradı. Bilgin Temel pirenin bir bacağına daha kopardı.

Hayvancağız bu kez biraz daha az sıçradı. Teker teker bacaklarını kopardıkça pire de daha az sıçrıyordu. Sonuncu bacağı da kopardıktan sonra:

-Ha pakayum sıçra, dedi. Pirecik tabii sıçrayamadı. Bilgin Temel hemen defterine yazdı:

-Ayaklarının hepisinu koparinca pirenin kulakları işitmeyi...

Bazen, doğru varsayımlar da, tam tersine, gülünç olaylar yaratabilir:

(140) DUA:

Dilencinin biri Bektaşî'ye musallat olmuş. Bektaşî de sadakayı vermiş ama:

-Duanı istemem, demiş ve devam etmiş:

-Senin duan geçerli olsaydı, kendine yarardı, şu haline bak!

Aşağıdaki örnekte de aynı durum görülür:

(141) ALLAH'LA KULUN ARASINA GİRİLMEZ:

Neyzen Tevfik'in bir gün tepesi atmış, ağzına geleni söylüyor... Kahveci çırağı dayanamamış:

-Amca sus, Allah seni cehennemde yakacak.

Neyzen Tevfik kızmış:

-Sana ne ulan? Yakarsa kendi malını yakacak.

Gene bir örnek:

(142) GİZLİCE:

Bir Karadenizli karısını gizlice öldürmek isterse ne yapar?

Yanıt:

Çayına tabanca atar.

Aşağıdaki örnekte, delinin önvarsayımı, gerçekte kendi çıkarına işe yaramaktadır:

(143) DELİNİN AKLI:

Alman köyünün Gasthaus denen bir meyhanesi var. Gasthaus'un sürekli eğlencelerinden biri de köyün delisi ile dalga geçmek... Masaya bir tane 5 Mark, bir tane de 2 Mark koyuyorlar. Köy delisi her seferinde 2 Markı alıp kaçıyor. Güllüşüyorlar. Durumu gören bir yabancı, merak etmiş, deliyi yalnız bulup fısıltıyla sormuş:

-Neden 5 Markı almıyorsun? Deli de gülerek yanıtlamış:

-Deli miyim ben? Bir kez 5 Markı alsam, bir daha oynamazlar.

Aşağıdaki örnekte ise, Karadenizlinin mantığındaki önvarsayım, olağanüstü gülünç bir zeka oyununu sergilemektedir:

(144) HAFİFLETİCİ NEDEN:

Avukatı, davasını aldığı Karadenizli'yi hapisanede ziyaret ediyor. Savunma için taktik düşünüyorlar. Avukat tedirgin:

-Bu işin içinden nasıl çıkacağız bakalım? Dört kişiyi öldürdün. Hafifletici neden de yok...

Karadenizli diretiyor:

-Yok yaaa...? Ya peş kişiyi öldürseydüm?...

(145) ŞEF:

-Yüksekteki o adam niçun elindeki sopayla kadını korkutuydu?...

-Korkuttuğu falan yok. O adam orkestra şefi...

-Peçi..madem korkutmayı, kadın neden o kadar pağırayı!...

Yukarıdaki örnekte de Karadenizlinin önvarsayımına göre, sopa sallayan herkes, birini korkutmak için sopa sallar.

Buna benzer bir önvarsayım örneği de aşağıdaki falcı örneğinde olup, Temel'e göre, falcılar herşeyi, ama herşeyi bilmelidir:

(146) FAL:

Temel:

-O falciya itimadım yoktur, demiş.

-Neden?, diye sormuş Cemal.

-Kapisını furdığumda içerdan, çim o, diye pağirayi...

Aşağıdaki örnekte de Gestapo'nun varsayımına göre, zenci olmak bile yeterli suçtur; zenci bir de Yahudilerin dinin-dense, bu daha büyük bir suçtur:

(147) ZENCİ:

Hitler Almanyasında Yahudi kırımının sürdüğü günler...O günlerde bir zenci sinagoga girerken kapıda Gestapo tarafından enselenmiş. Zencinin suratına tükürür gibi bakan Gestapo gülmüş:

-Zenci olduğun yetmiyor mu ulan?

Aşağıdaki önvarsayım örneğinde, çoban, doğruyu bulmaktadır:

(148) MESLEĞİ NEYMIŞ:

Karadenizli Temel'in yolu Gaziantep'e düşmüş. Kırdan dolaşırken bakmış bir çoban koyun otlatıyor. Açık göz Karadenizli çobana bir öneride bulunmuş:

-Seninle bir iddiaya girelim. Ben senin mesleğini bilirim sen bana bir koyun verir misin?

-Tamam,demiş Çoban...

-Sen çobansın, demiş Temel...

-Bildin, aferin, demiş Çoban.

Temel, hayvanlardan birini sırtlayıp yürürken çoban arkadan bağırarak:

-Peki ben de senin nereli olduğunu söylersem sırtındaki hayvanı geri verir misin?

-Heya, demiş Temel.

-Sen Karadenizli'sin!

Temel şaşırarak:

-Nereden anladın?

-Başkası koyun diye köpeği sırtlar gider mi hemşerim?

Bu fıkrada da Karadenizlinin varsayımına göre, telesekreterler 'konuşun' demedikçe telefonda kimse konuşmaya başlamamalıdır:

(149) SOYUT

Karadenizli telefonu çevirmiş, karşı taraftan kibar bir bayan, 'Buyrun efendim!' deyince sormuş:

-Telesekreter mu?

-Hayır efendim, ben sekreterim, buyrun?

-Telesekreter ile konuşacak idum. Konişabilir muyum?

-Telesekreter şu anda devre dışı. Buyrun bana söyleyin...

-Patrona pir not pırakacağ idum da...

Söyleyin, ben not alayım...

...

Karadenizliden ses çıkmayınca sekreter hanım sabırsızlanmış:

-Evet efendim, sizi dinliyorum... Niçin konuşmuyorsunuz?

-Haçan sinyal sesundan sonra konișacağum... Ha önce sinyal verun... Her işun pir adabu vardır, öyle değil mu, ha?

Aşağıdaki örnekte, kayınpederin oğluna ilişkin önyargısı, oğlunun nişanlısının kuşkusunu azaltmaya çalışmaktadır:

(150) SONSUZ AŞK:

Nişanlı kız, yanında oturan ve kayınpederi olacak adama fısıltıyla soruyor:

-Oğlunuzun beni evlendikten sonra da seveceğine inamıyor musunuz?

-Kesinlikle, diyor kayınpederi olacak adam, evli kadınlara karşı oldum olası hep ilgi duymuştur benim oğlum.

SEZDİRİMLER

İletişim sırasında, konuşan kimseler, tümcelerinin anlam alanlarının ötesinde, başka anlamlar taşıyan sezdirimlerde (implicatures) bulunabilirler:

(151) TEMEL UÇAKTA:

Temel, bir uçağın kaptan pilotuydu. Trabzon-Ankara seferini yaparken bir bozukluktan dolayı uçak sallanmaya başladı. Temel hemen bir anaons yaptı:

-Tikkat, tikkat... Gaptanunuz sesleneyi! Ha pu uçakta bir bozukluk vardır. Tamiratu mümkündür. Sayın yolcularumuz sükut olunuz!

Bu anonsu duyan yolcular bir an rahatlayıp yerlerine oturdular. On dakika sonra öncekinden daha şiddetli bir sallantıyla yolcular yerlerinden fırlayınca pilot kabininden bir anons daha duyuldu:

-Tikkat, tikkat! Gaptanunuz gonusayi! Eşhedü enla ilahe illalah ve eşhedü

Aşağıdaki örnekte, sarhoş adamın, karısına ilişkin sezdirimleri, karısının özelliğini ve güzelliğini açıklamaya yeterli olmaktadır:

(152) KENDİ KARISI:

Yargıç, hırsızlık nedeniyle bir eve girip yakalanan adama:

-Sen bu bayanın evine girmişsin, der. Adam:

-Evet, Yargıç Bey, der. Yargıç yeniden sorar:

-Neden girdin?

-Sarhoştum, kendi evim sandım.

-Peki, bayanı görünce neden kaçtın? Adam büzümlere yanıt-

-Onu da kendi karım sandım.

Herhangi bir sözylem, sezdirim amacıyla da kullanılabilir ve nükteye neden olabilir:

(153) NEŞELİ YAŞAM:

Arkadaşını teselli etmek için kendini örnek gösteriyordu:

-Ne zaman bir aptallık yapsam, buna güler geçerim.

Arkadaşı güldü:

-Desene yaşamın hep neşe içinde geçiyor...

Aşağıdaki örnek, annenin kızına ilişkin kuykuyunu sezdirmektedir:

(154) PİYANGO BİLETİ:

Genç kız eve sırtında kürk mantıyla dönlünce annesi kuşkulu kuşkulu mantoyu nereden aldığını sordu. Kız:

-Bir eşya piyangosu bileti almıştm, ondan çıktı.

Kızın birden şansı açılmıştı .Evine hep eşya piyangosundan çıkan elbiseler, mücevherler getiriyordu. Soğuk bir kış günü genç kız sobaya yaklaşmış, bacaklarını ısıtırken annesi yanına yaklaşıp:

-Aman kızım sobaya çok yaklaşma, piyango biletlerini yakacaksın, dedi.

Yukarıdakine benzer bir sezdirim örneği:

(155) OKUMAK:

Köyün ağası, kızını okutsun diye Of'lu Hoca'ya götürmüş. Birkaç ay sonra bakmış ki kız hamile... Hoca'ya koşup yakalamış:

-Bu iş, bu hal nedir?

-Sen kızını getirdun, okut dedun... Pen da oku dedum, okumadu... Yaz dedum, yazmadu...

-Eeee...?

-Koskoca kızı dövemezdum ya...

Aşağıdaki örnekte, kendince doğruyu söylemek isteyen İngiliz, sezdirimsel yermeye bulunmak için ilginç bir yöntem bulur:

(156) BOĞA GÜREŞÇİSİ:

İngiltere'de adamın biri, bir adama hakaret etmiş:

-Sen boynuzlu herifin birisin... Karının sana ihanet ettiğini bildiğin halde göz yumuyorsun...

Beriki çok kızmış ve onu düelloya çağırmış. Diğeri, ertesi sabah, hakaretini bir kez daha yinelemiş olmak için düello yerine boğa güreşçisi kılığıyla gitmiş.

Yukarıdaki giysi örneğindeki sezdirimden sonra, aşağıda da sözel bir sezdirim örneği görülüyor:

(157) TÛTÛN:

Avrupa'da sigara yasağı giderek yaygınlaşıyor...

Fransa'da adamın biri tûtüncü dükkanına girip, bir paket sigara alıyor ve oracıkta hemen bir tane yakıyor.

Tezgahtaki cici kız uyarıyor:

-Burada sigara içilmez Mösyö...

Müşteri bı yasağı anlayamıyor:

-Bu nasıl iş? Hem sigarayı satıyor, hem de içirmiyorsunuz.

Giizel kız yanıtlıyor:

-Biz burada prezervatif de satıyoruz, ama...

(158) YALAN VE POLİTİKACI:

Çocuklar sokakta oturmuşlar, ellerinde bir top, bağıra çağıra konuşuyorlarmış. Yoldan geçen bir politikacı sormuş:

-Ne var, ne oluyor, n eden bağıriyorsunuz?

-Amca, bir top bulduk, kim en büyük yalanı söylerse top onun olacak.

Politikacı kızmış:

-Utanmıyor musunuz, ben sizin yaşıınızdayken yalan söylemeyi düşünemezdim bile...

Çocuklar topu politikacıya uzatmışlar:

-Yaşa amca, bravo. Sen kazandın. Top senin.

Yukarıdaki bir başka sözel sezdirim örneğinde de politikacıların ne denli yalan yönelimleri içinde olduğu görölmektedir.

Politikada iş yapma (!) çeşitlerinden bir örneği de ise aşağıda görölüyor:

(159) NE İŞ YAPARMIŞ?

Sovyet Başbakanı Kruşçev 50'li yıllarda yaptığı bir Londra gezisi sırasında bir ara oradaki büyükelçisine sormuş:

-Kraliçenin arkasında duran Philip denen adam ne iş yapar?

-O, kraliçenin kocasıdır Sayın Yoldaş...

-Onu biliyorum, ben, gündüzleri ne iş yapar, onu merak ettim.

Yukarıdaki olaya zıt bir olay ise, aşağıdaki fıkrada görülür:

(160) ERKEK:

Adamla kadın geceyi beraber geçirmişler. Ertesi sabah kalktıklarında konuşurlarken adam sormuş:

-Hayatta erkek olmak ister miydin?

Kadın yanıtlamış:

-Ya sen?

Aşağıdaki fıkrada ise, İngiliz lordunun yanıtı, kendisi gibi incedir:

(161) NİÇİN EFENDİM:

Ünlü bir İngiliz lordu, babadan kalma aşçısı öldüğü için yerine bir yenisini almak zorunda kalmıştı. Aşçı, ilk akşam, iyi bir etki uyandırmak amacıyla özendi, bezendi, kendince en güzel yemekleri hazırladı.

Lord, karnını doyurmuş, şöminenin karşısındaki koltuklardan birine gömülerek uşağından, önce bir viski istedi, sonra da yeni aşçıyı çağırdı:

-Siz bir vakitler Fransa'da da çalışmışsınız, öyle mi?

-Evet efendim... İngiliz karargahında komutanlık aşçısıydım... Hatta iki kez de yaralandım...

-Sizi yaralayanlar insafli kimselermiş anlaşılan...

-Neden efendim?

-Sizi öldürmedikleri için...

Aşağıdaki örnekte, bir tür sorunun değişik yanıtlarının herbiri, değişik sezdirimlere yol açmaktadır:

(162) 5 ÖNEMLİ ERKEK:

Bir kadının hayatında en önemli 5 erkek kimdir?

Kanada'da bir akıllı, bu erkekleri araştırmış... Ve şöyle sıralamış:

1-DOKTOR'dur, çünkü o şöyle der: "Lütfen soyunun"

2-DİŞ HEKİMİ'dir, çünkü o şöyle der: "İyice açın"

3-KUVAFÖR'dür, çünkü o şöyle der: "İsterseniz biraz dokunayım"

4-DEKORATÖR'dür, çünkü o şöyle der: "Mal bir içeri girsin, bayılacaksınız"

5-BANKA MÜDÜRÜ'dür, çünkü o şöyle der: "Hemen çekmeyin, geleni kaybedersiniz"

Aşağıdaki örnekte ise, genç kızın kesin yargısını, annesi de kesin bir yargıya varan, soru biçiminde bir sezdirimle yanıtlamaktadır:

(163) ANLAMAK

-Horlayan bir adamla asla evlenmem!, dedi genç kız.

Annesi yanıtladı:

-Peki, ama bunu nasıl anlayacaksın?

Aşağıdaki örnekte, zengin Fransız, ölen karısının aşığını ince bir sezdirimle bozmak istemektedir:

(164) YENİDEN

Çok zengin bir Fransızın genç ve güzel karısı trafik kazasında ölmüştü. Cenaze töreninde zengin Fransız, üzüntüsünü kontrol etmeye uğraşırken, karısının aşığı yüksek sesle üzüntüsünü ve ölen kadının sevgilisi olduğunu herkese belli ediyordu. Fransız zengin, sabırla bu gösteriye katlandı ve cenaze töreni bittikten sonra adamın yanına yaklaştı, elini onun omuzuna koydu:

-Üzülme, Mon ami; dedi; ben zaten yeniden evlenmeyi düşünüyorum.

Dolaylı olarak söylenmek istenen özlem ve isteklere en güzel örnekler de aşağıdaki fıkralardaki gibi sezdirimler olmalı galiba...:

(165) YA...:

Genç kız "Benim kürke karşı allerjim vardır" sözüyle nişanlısının iyice aklını başından almıştı... Bir süre sonra da evlendiler. Ve imzalar atılıp yüzükler takıldıktan sonra gelin hanım kocasına "kürke karşı allerjisi olmak"tan neyi sezdirmek istediğini şöyle açıkladı:

"Ne zaman bir başka kadının sırtında bir kürk göreceğim hasta olurum sevgilim!

(166) GÖZYAŞLARI:

Temel iyice yaşlanmış...Yaşı seksene yaklaşmış...

Bir gün yolda yürürken bir çocuğa rastlamış... Çocuk kaldırıma çökmüş, ağlıyormuş...

Temel çocuğun niye ağladığını merak etmiş.

-Ha uşağum, niye ağlıyorsun?

Çocuk yüzünü buruşturmuş:

-Bilyük abilerin yaptıklarını yapamıyorum da onun için ağlıyorum...

Temel şöyle bir düşünmüş... Sonra, çocuğun yanına oturmuş...

Ve...O da ağlamaya başlamış...

(167) KÖR GÖZ:

Politikacının rüyasına Allah girmiş ve ona sormuş:

-Dile benden ne dersen.Yalnız, senin istediğinin iki katını rakibine de vereceğim.

Politikacı hiç düşünmemiş bile:

-Allahım, bir gözümü kör et.

Aşağıdaki sezdirim örneği ise oldukça kapalı bir biçimde, bir toplumun öncelenmek istenen bir niteliğini sezdirim yoluyla anlatmaktadır:

(168) LAZLAR:

Lazlar'la Gürcüler savaşa tutuşmuşlar... Lazlar Gürcüler'e el bombası atıyormuş. Gürcüler de bombaların pimini çekip Lazlar'ın üstüne atıyorlarmış. Lazlar böylece çok kayıp vermişler.

Aşağıdaki örnek ise, bir toplumun değil, bir bireyin bir özelliğini sezdirmektedir:

(169) AMERİKA DÖNÜŞÜ:

Bir holdingde hanımlar aralarında fısıldaşıyorlar:

-Patronun oğlu galiba Amerika'dan dönüyor.

-Nereden anladın?

-Babası doğum kontrol hapları dağıtmaya başladı da...

Gene bir bireysel niteliğin sezdirimi:

(170) SİGARA:

*Papaz vaaz verirken gürlüyor:**-Sizi bu kahrolasica sigaraya karşı uyarıyorum. Peşinden içki bardağına sarılır, sonra da kızlarla yatağa girme günahına saplanırsınız...**Dinleyicilerden bir genç adam soruyor:**-Bu sigaranın markası nedir?*

Fıkraların çoğunlukla seks, ölüm, politika, kültür ve yargı gibi konuları çok fazla ele aldığı, bu konuların, fıkralarda dilin sesbilgisi, biçimbilgisi, anlambilim katmanlarında çeşitli yöntemlerle işlenerek fıkra metninde gülme olayını yaratan özellikler verdiği yukarıdaki çeşitli fıkra örneklerinde görülmüştür. Ayrıca, dil kullanımına etkili nitelme, tanımlama, genelleme, aforizma gibi dil kullanımıyla yapılan fıkralardan örnekler verilmiştir. Fıkraların oluşumunda, olayı yaratan kişi(ler) ile, olaydan etkilenen kişinin ya da kişilerin rollerinin değişmesinin de fıkra metninin gülünç olması için yeterli bir etken olabileceği de yukarıda örneklerle incelenmiştir. Fıkra metinlerinde söylem tipi ve deyiş türleri önemli olduğu gibi, fıkradaki kurgu da fıkranın oluşmasında çok önemli yapı özelliklerinden biridir. Bütün bunlar da yukarıdaki örneklerde gösterilmeye çalışılmıştır. İletişim sırasında konuşmakta olan kişilerin konuşma ilkelerine uyması beklenirken, bu kişilerden birisinin ya da birkaçının konuşma ilkelerine uymayıp, bu ilkeleri çiğnemesinin gülünç metinler oluşturması, fıkra örnekleri verilerek gösterilmeye çalışılmıştı. Ayrıca, dil ötesi katmanlarda, önvarsayım, sezdirim gibi, dille dolaylı olarak ilintili olan olayların da bir metnin gülünç olmasında etken olduğu örneklerle görülmüştür. Raskin de, bir metnin gülünç olabilmesini, metindeki önvarsayımın hem konuşmacı, hem de dinleyicinin ortak araç olarak kullanılmasına, konuşmacı tarafından bir sezdirimin kullanılmasına, metinde olası bir dünyanın ve olası bir gerçeğin canlandırılmasına, ve metinde herhangi bir söylemin ortaya atılmasına bağlamaktadır. (Raskin, 1985:56-57)

Bir metnin gülünç olmasına etki edebilen dilötesi olaylardan birisi de çıkarımlardır. Aşağıda çıkarımlardan kaynaklanan fıkralardan örnekler verilmektedir:

ÇIKARIMLAR

İnsanlar olaylardan birtakım deneyimler edinirler. Bu deneyimler daha sonraki yaşantılarında kendilerine örnek bilgi dağarcığı olur. Olayların gidiş biçiminden de birtakım sonuçlar çıkarabilen insan aklı, daha sonraki olaylar içinse önceki deneyimlerden esinlenerek bazı yorumlamalarda bulunur. Bunlar, olaylardan edindikleri çıkarımlardır. Çıkarımlar bazen gerçeklere uymayabilir, ya da yanlış olabilir. Umulmayan çıkarımlar ise gülünç olabilir. Aşağıda, bu tür çıkarımlardan bir demet görülmektedir:

Aşağıdaki örnekte, Temel ile Yorgo daha önceki deneyimlerinden çıkardıkları sonuçları tartışmaktadırlar:

(171) DOMUZ MU, KADIN MI?

İmam Temel Almanya'da dış görevde bulunuyormuş. Pontuslu papaz Yorgo ile gurbet elde sıkı bir dostluk kurmuş. Birbirlerinden hiç gizli-saklı şeyleri yokmuş. Bir gün Yorgo bizimkine sormuş:

-Sen hiç dinine aykırı bir şey yaptın mı?

Temel ıkmış sıkınmış, sonunda itiraf etmiş:

-Valla, bir keresinde domuz etu yemiş idum.

Bu kez Temel sormuş:

-Şimdi da sen söyle bakalım. Sen ne haltlar yemiş idun?

Yorgo da biraz sıkıntılı anlardan sonra açıklamış:

-Bizim bakir olmamız gerekiyor. Ama bir kez bir kadınla yattım.

Temel bu yanıtı alınca arkadaşının kulağına eğilmiş:

-Erkekçe söyle şimdi... Domuzdan daha lezzetliydi değil mi?

Yaşamındaki deneyimlerinden yararlanmak isteyen insan, kullanmak üzere, bilgi ve deneyim dağarcığından, o anda gere-

ken ve doğru olanını seçmek zorundadır. Gerekli olan deneyim ya da bilgi seçilmezse, ortaya gülünç sonuçlar çıkabilir. Aşağıdaki örnekte, kazaya uğramış olan İngiliz, daha önceki deneyimlerini o andaki yeni durumda kullanamamakta, ya da kullanmak üzere yanlış deneyim ya da bilgi birimi seçmektedir:

(172) APTALLIĞIN BU KADARI...:

Bir deniz kazası sonucu, bir İngiliz kauçuk ağaçlarından başka bir şey olmayan bir adaya sığınmış...K ıyıya yanaştığında bir de ne görsün? Gemideki en güzel kadın da orada. Biraz dinlendikten sonra, açıklıktan karnının acıktığını farkedip, kadına, yiyecek birşeyi olup olmadığını sormuş. Kadın iç çekerek:

-Ne yazık, demiş, en son bisküviyi de bitirdim.

Sonra da gözlerini baygın baygın süzüp, dudaklarında gülümsemelerin en sıcağıyla devam etmiş:

-Fakat erkeklerin en çok hoşuna giden bir şey verebilirim size...

-Yaşasın, diye haykırmış İngiliz sevinçle, yoksa Iskoç viskisi mi vereceksiniz?

Aşağıdaki örnekte de bu kez Temel, yanlış bilgi biriminden kaynaklanan yanlış çıkarımıyla gözönüne gelir:

(173) HAÇAN YOKSA SEN...

Temel bir gün köyünden şehire inmiş. Okumaya meraklı olduğu için doğruca bir kitapçıya gitmiş. Rafları gezerken gözüne bir kitap ilişmiş. Ne olduğunu anlamadığı için kitabı eline alıp kasaya gitmiş:

-Ha pu çitap neye ilişkindur? Pek anliyamadum da..., diye sormuş.

Kitapçı da:

-Pu çitap mantuk çitabudur., diye yanıtlamış. Temel:

-Peçi mantuk nedir?, diye sormuş.

Kitapçı da başlamış anlatmaya:

-Senun evunda açvaryum var midur?

-Tabi var, diye yanıtlamış Temel. Ben doğayı ve tenuzu çok seveyrum.

-Öyleysa sen insanları da seveysun, diye devam etmiş kitapçı.

Temel de yanıtlamış:

-Tabi ku severum. Kitapçı sormaya devam etmiş:

-Öyleysa, insanları sevdiğün cibi, kadınlaru da seversun, değil mu? Temel gülerek yanıtlamış:

-Tabi çu severum da... Kitapçı:

-İştâ mantık budur., deyince Temel'in hoşuna gitmiş, ve kitabı satın almış.

Temel akşamüstü köyüne dönmüş. Evine doğru giderken arkadaşı Idris'i görmüş. Idris, Temel'in elindeki kitabın ne olduğunu sormuş. Temel:

-Ha pu mantuk çitapudur, demiş. Idris:

-Ha pu mantuk ne ola ki?, diye sorunca Temel, kitapçının kendisine sorduğu sorulardan başlamış:

-Haçan senun evunda açvayum var midur? Idris, şöyle bir düşünmüş,ve:

-Yoktur, demiş. Temel o zaman gürlemiş:

-Ula sen yoğusa ipna misun?

Aşağıdaki örnekte de Hoca Efendi, Fadime'nin daha önceki davranışlarından edindiği bilgi çerçevesindeki çıkarımlarından söz etmektedir:

(174) TEMEL NEREDE?

Temel ölür... Cenaze töreninden sonra dul karısı Fadime, Hoca'ya yanaşıp sorar:

-Hoca Efendu, Temel'um nerededur?

-Her halde cennetin kapisundadır...

-Niçun kapida... Daha içeru cirmemiş midur?

-Nasıl cirsun? Oyle boynuz taktin ki oğa... kapidan sığamaz daa...

İnsanların doğru bilgiden kaynaklanan doğru çıkarımlarda bulunması gerekmesine karşın, bazen işlerine geldiği gibi çıkarımlarda bulunmaları onların karakter yapılarını ortaya koyabilir. Aşağıdaki örnekte, rahibin karakterine ilişkin yapılacak bir çıkarım, günahkar kadının sözlerinden sonra onun yaptığı çıkarımdan çıkar:

(175) KADIN:

Genç ve güzel bir kadın, kilisenin günah çıkarma bölmesine girmiş, kafesin arkasındaki papaza fısıldamış:

-Büyük bir günah işledim peder...

-Nedir kızım, anlat...

-Dün gece bir papazla yattım.

-Önemli değil kızım. Tanrı affeder böyle şeyleri...

-Ama bu kadar değil muhterem peder. İki hafta önce de birisiyle yattım...

-O kimdi?

-Bir başka papaz...

-Tanrı bağışlayıcıdır kızım, onu da affeder...

-Ancak bir suçum daha var...

-Nedir kızım?

-Bir ay önce gene birisiyle yatmıştım.

-O kimdi?

-O da bir papaz...

Peder bunu duyunca:

-Ooo, kızım, demiş. Sen kendini kiliseye adamışsın. Bravo doğrusu, cenneti hak etmişsin.

Aşağıdaki fıkrada ise, fıkranın kurgusu ile, Karadenizli Rıza'nın çıkarımı çok ilginçtir:

(176) GONDOL:

İtalya'da bilim adamları, insan beynine ilişkin deney yapmaya karar vermişler. Denek olarak da Venedikli bir gondolcuyu seçmişler. Bu gondolcu, müşteri gezdirirken hep Santa Lucia adlı şarkıyı söylemiş...

Önce gondolcunun beyninin onda birini çıkartmışlar... Gondolcu şarkıyı ağır ağır söylemeye başlamış... Sonra beyninin yarısını çıkartmışlar... Gondolcu iyice ağırlaşmış:

- San...ta...lu...cia..., diye dura dura okumaya başlamış...

Beyninin yüzde doksanını almışlar... Gondolcu:

- San...ta... demiş, şarkının gerisini getirememiş.

Ve gondolcunun beyninin tümünü çıkartmışlar... Adam birden:

-Çayelinden öteye,

-Giderim yare yare... türküsünü bütün oynaklığıyla şakıma-ya başlamaz mı?

Bu fıkrayı, personeli Karadenizli olan bir gemide anlatmışlar. Fıkra bitince herkes kahkahayı basmış, ama gemi personelin-den Rizeli Rıza'da en ufak bir çıt yok... Gülenlerin dikkati Rizeli Rıza'ya çevrilmiş. Rıza uzunca bir süre kıpırdamadan durduktan sonra kıkır kıkır gülmeye başlamaz mı?

Diğerlerinin şaşkın bakışları arasında uzun süre gülen Rize-li Rıza, gülmesi bitince fıkradan kendi çıkardığı sonucu açık-lamış:

-Demek İtalyan gondolcu Laz imuş ha?

(177) İHSAN:

Lazın biri banka şubesine iki elinde iki tabancayla girmiş:

-Eller yukarı, ha pu pir soygindur...

Herkes ellerini kuzu kuzu havaya kaldırmış. Laz, elindeki torbayı veznedara fırlatmış:

-Doldir o kasadaki paraları şu torbaya...

Veznedar paraları paşa paşa ve hızlı hızlı torbaya doldurur-ken, laz da yan tarafta titreyerek durumu izleyen banka müdü-rüne dönmüş:

-Emniyetu ara, pana cenel mudiru pağlasunlar...

Müdür, Karadenizli'nin dalga geçtiğini sanarak sormuş:

-Emniyet Genel Müdüğü'nü ne yapacaksınız efendim...

Laz da sakın bir biçimde yanıtlamış:

-Koruma ve eskort isteyeceğim... Enayi miyum pu kadar parayı pen tek paşuma taşıyayum...

Yukarıdaki örnekte Karadenizli'nin çıkarımı yanlış bilgi-ye dayanmaktadır, çünkü çok parayı taşımak için ancak suçlu olmayan insanlar koruma polis ve destek isteyebilir, suçlular, hele soyguncular hiç değil..

Aşağıda ise, öğretmen, çıkarımını o andaki olaya değil, başka bir olaya dayanarak yapmaktadır. Bu iki ayrı olay, iki ayrı metin biçiminde incelendiğinde, bunların birbiriyle ilgisi olmadığı görülmekte, dolayısıyla öğretmenin çıkarımı yanlış olmaktadır:

(178) GEBE:

Müfettiş, girdiği sınıfta öğretmenden bir öğrenciyi tahtaya kaldırmasını istemiş. Tahtaya kalkan öğrenciye müfettiş sormuş:

-Ağrı Dağı'nın yüksekliği kaç metredir?

Öğrenci bilememiş. Müfettiş, öğretmene dönmüş:

-Hocam, ver bakalım notunu...

-On üzerinden beş...

Müfettiş şaşırılmış:

-Hoca, demiş, bunu bilseydi 10 verirdin. Bilemediği için sıfır vermen gerekirdi...

Öğretmen de yanıtlamış:

-Öyle ama, bu çocuğun annesi ebe, benim hanım da gebe...

O yüzden 5 verdim...

Birbiriyle bağdaşmayan iki ayrı metnin çelişmesinden çıkan çıkarımın da yanlış ve gülünç olmasına bir örnek de aşağıda görülmektedir:

(179) KÂRDAYMIŞ:

Iskoç baba ünlü bir cimriydi. Oğlu da kendine çekmişti. Bu oğul bir gün gezmeye gitmiş, akşam eve dönmüştü. Hemen babasına yaklaştı:

-Gelirken ne yaptım biliyor musun, otobüse bineceğime arkasından koştum, böylece 1 sterlin kâr ettim. İyi mi?

-Neresi iyi bunun?... diye babası homurdandı. Otobüs yerine bir taksinin arkasından koşsaydın 10 sterlin kâr ederdin.

GÖSTERGEBİLİMSEL SİMGELER

Bazı fıkralarda göstergebilimsel nitelikler bulunabilir. Simgeler kişilerin yorumuna açıktır ve doğru ya da yanlış olarak algılanıp yorumlanabilir. Burada her ele alınan örnekte, simgelerin yanlış olarak yorumlanmasından dolayı ortaya çıkan gülünç durumlar vurgulanmak istenmiştir.

(180) NATAŞA'NIN AKILLISI:

Karadeniz'e akın akın gelen Nataşa'lerden birini de Temel tavlamaş. Ama ikisinin konuştuğu dil bir türlü uyuşmadığından, anlamakta epeyce güçlük çekiyorlarmış. Elele tutuşup bir lokantaya girmişler, oturmuşlar ve gözgöze bakışmaya başlamışlar. Bir süre sonra kız, çantasından bir kalemle bir kağıt çıkarmış ve bir şeyler çizmeye başlamış. Temel eğilip baktığı zaman, Nataşa'nın bir karyola ile bir yatak çizmekte olduğunu görmüş. Büyük bir keyifle mırıldanmış Temel:

-Akıllı karıııı! Haçan mobilyacı olduğumu bir bakuşda anladı...

Yukarıdaki fıkrada karyola-yatak simgesi, Temel ve Nataşa tarafından ayrı ayrı yorumlanmaktadır.

(181) KÖPEK:

Polis, bir köpeği ezen Karadenizli'ye sordu:

-Bir ayağını kaldırarak ağacın dibine işeyen o zavallı köpeği nasıl görmedin?

-Gördüm...Ama sağa dönmek için işaret veriyor sandım.

Burada, idrarını yapmak üzere ayağını köpeğin ağaca kaldırmasını Karadenizli, dönüş işareti olarak algılamaktadır.

(182) BIYIK:

Postacı, Temel'in babasına bir telgraf getirmiş... Alındı kağıdını imzalatmak için aramış, bulamamış.

O sırada Temel'i görmüş pencerede.

-Baban nerede?

-Inek ahırında.

-Onu kolayca tanır mıyım?

Temel başını sallamış:

-Tabii...Yalnızca onun bıyığı var... Öbürlerinin hepsi boynuzludur.

Yukarıdaki örnekte, Temel'e göre, herhangi bir kimseyi hayvandan ayırdetmek için:

insan + bıyık

hayvan + boynuz

gibi tanımlar gereklidir. Ama ahırdaki tek adamı ayırdetmek zaten güç olmadığı gibi, onu boynuzlu ya da boynuzsuz hayvanlarla karıştırmak normal biri için zaten olanaksızdır.

Aşağıdaki fıkrada, Temel ile Dursun, birbirlerini çeşitli simgeler ile tanıtmaktadır, ama bu simgeler Temel ve Dursun tarafından birbirini küçük düşürmek için kullanılan özel anlamları vardır:

Simgeler Dursun'a göre:

Temel=Toprak → Ot → Sarıkız'ın Pislği.

Sonuç: Çok değişmiş.

Simgeler Temel'e göre:

Dursun=Toprak → Ot →Karakız'ın Pislği.

Sonuç: Hiç değişmemiş.

(183) RÜYADAKİ GÖRÜNÜŞLER:

Uzun zamandan beri birbirlerini görmeyen Temel ile Dursun sokakta karşılaşmışlar, sarılıp kucaklaşmışlar:

-Uy, Temel seni rüyamda gördüm!

-Hayırdır inşallah anlat!

-Sen öldin, senu cömdular, mezarda ot bitti. Bizim inek Sarıkız celdü, otları yedu, sonra cidup ahirda pisledü, baktim çok değişmişsun!

Temel başını kaşımış:

-Uy Dursun, pen da senu rüyamda gördüm. Sen öldin, senu cömdular, mezarında ot bitti. Onlari bizum Karakız yedu, cidup ahirda pisledü. Baktim hiç değişmemuşsun...

Dursun'un yergi ve hakaretine karşılık Temel, aynı akıl yürütme ve aynı simgeler ile, ama daha büyük derecede hakarete bulunmaktadır.

Gülmece araştırma ve incelemeleri, toplumbilimler alanındaki hemen her bilim dalının ilgisini çekmiş, her bilim dalı da gülmeceyi kendi kuralları çerçevesinde, kendi yöntemlerini kullanarak incelemiştir. Böyle araştırma ve incelemelerden sonra ortaya çıkan sonuçlar yalnızca tek yönlü olmaktadır. Gülmece, yalnız bir tek alandaki gelişmelerin özümlemesi sonucunda hiç uğraşsız beliriveren bir kültür özü değil, birçok alandaki verilerin tek bir kazanda, insan beyninde yoğrulması sonucunda doğan bir üründür. Hiçbir bilim dalı yalnızca kendine özgü yöntemler kullanarak, yan bilim dallarını ve yöntemlerini dikkate almayarak var olamayacağından, gülmece araştırmaları, ilgili dalları göz önüne almak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, her bilim dalının dil kullanım ve anlama ve yorumlama yönünden birleştikleri dilbilim dalı olan anlambilim, edim ve kullanım öğelerini inceleme ve araştırma bakımından dilbilim ve diğer ilgili bilim dallarını örtüştürmekte, gülmece araştırmalarında anlambilim çalışmaları yararlı olmaktadır.

GÜLMECEDE KESİMSSEL DİL

Toplumda Dil Kullanımları

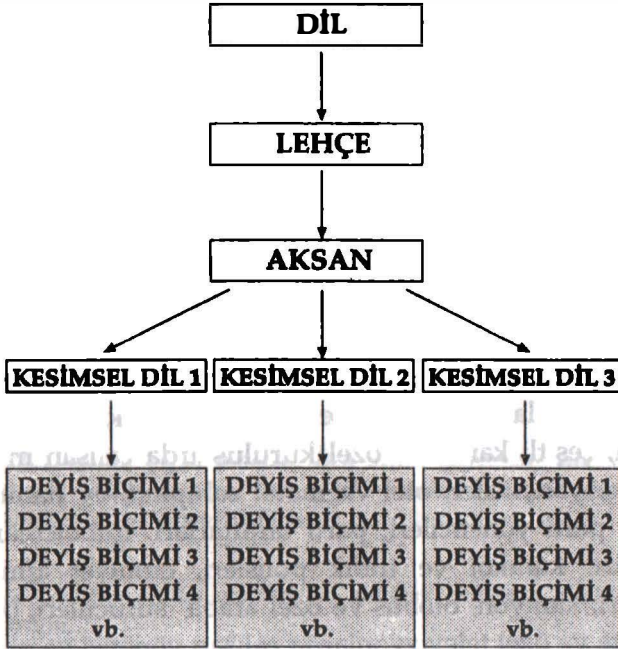
Yazılı metinlerdeki dil kullanımının gerçek dil kullanımlarını yansıtıp yansıtmadığı hep tartışılmıştır. Eskiden beri çoğunlukla ölçünlü dil kullanan yazılı metinlerin yaşamdaki gerçek dünyayı olduğu gibi yansıtmadığını savunan görüşler vardır. Bu görüşleri dikkate alan metin yazarları, dili, gerçek yaşamda kullanıldığı gibi yansıtmaya çabasıyla, yazılı metinlerde lehçe ve kesimsel dillerin özelliklerini taşıyan kullanımlar vermeye çalışmışlardır .Her kişide, ölçünlü dil özelliklerine

ilişkin genel bir bilgi birikimi ve tabanı olduğu gibi, dilin gerçek kullanım alanında işe yarayacak lehçe ve kesimsel dil bilgisi de vardır. Lehçe, ölçünlü dil kullanımının belli bir bireyler topluluğuna göre değişmesi, kesimsel dil de dilin belli bir kullanıcı topluluğuna göre değişmesi olarak betimlenebilir. Dilin toplum içinde kullanılma biçimleri ele alındığı zaman, toplumun, dili, ölçünlü, lehçesel, kesimsel, ve bireysel olarak türlü biçimlerde kullandığı görülür.

Yirminci Yüzyıl Yazını'nda kesimsel dil kullanımları oldukça çok sık görülür. Kimi yazarlar, metinlerde yalnızca bir tek kesimin dilini değil, başka başka kesimlerin dillerini de simgeler. Yirminci Yüzyıl Yazını bu bağlamda, çok kesimli dil kullanımını yeğleyen yazın olarak betimlenebilir. Bazı metinlerdeki dil kullanımı bir kesimsel dilden bir başka kesimsel dile geçtikçe, okuyucunun ilgisi daha da artmakta, bir bakıma, okuyucu böyle dil kullanımları içinde kendini bulmaya çalışmaktadır, çünkü kişinin kimliği ile, içinde bulunduğu durumlar, dil kullanımlarını doğrudan doğruya etkilemektedir. İnsanın kim olduğunun göstergesi, kullandığı lehçe ve aksanında, insanın hangi koşullarda, hangi durumlarda ve hangi bağlamlarda dili kullandığının göstergesi ise kesimsel dilinde bulunmaktadır.

Bazılarına göre, değişik durumlar, bağlamlar ve koşullara göre kullanılan dil, çeşitli deyiş (style) biçimlerini ortaya koyar. (Bkz: Kaynakça: No: 11) Bazılarına göre ise, bu tür kullanımlar, kesimsel dil kullanımlarıdır. Belli bir durumda, ortamda ve alanda gerekli olan bir dil kullanımı, kişinin seçtiği biçimlere göre değişebildiği için, "deyiş biçimi" yerine "kesimsel dil" gibi bir terim daha uygun görülmektedir, çünkü lehçeler arasında aksan ayırımları bulunabileceği gibi, belli bir kesimsel dil kullanımında da dili kullanan kişinin çeşitli bedensel, ruhsal, toplumsal ve kişisel özelliklerini simgeleyen kullanım biçimleri bulunabilir, işte bunlar deyiş biçimleridir,

ve kesimsel dil kullanımlarından ayrı özellikler gösterirler. Daha başka bir tür açıklama yapmak gerekirse, aynı kesimsel dil kullanımında başka başka deyiş biçimleri bulunur, bir açıklama durumu daha aydınlatır:

Bir metin bağlamı içinde kesimsel dil kullanımının bulunması, metni oluşturan sözcük dağarcığında kendini daha çok belli eder. Bazı durumlarda kesimsel dil kullanımları dilbilgisi ve sözdizim kurallarını da zorlayabilir. Kesimsel dil kullanımları bundan dolayı, sözcük, dilbilgisi, yazım biçimi (typography) bakımlarından ele alınmalıdır. Yazım biçimi, sözcük ve dilbilgisi alanlarında değişme gösteren kesimsel dil kullanımları, doğal olarak anlam alanlarında da değişiklik gösterirler. Anılan bu özellikler, kesimsel dil kullanımlarının birer göstergesi olarak ele alınabilir.

Kesimsel Dil Kullanımları - Gülmece

Kesimsel dil kullanımları, gülmece metinlerinde çok sık görülmektedir. Bu kullanımların, ölçünlü dil ve lehçe kullanımlarının da dışında, kendilerine özgü özellikleri bulunduğundan, çoğu durumlarda, gülmecenin ortaya çıkmasının en önemli nedeni sayılan zıtlık ve karşıtlıkları oluşturdukları için gülmece metinlerinde çok sık bulunurlar. Ölçünlü dil bir tanedir, lehçeler birden fazla olabilir, ama kesimsel dil kullanımında seçenekler oldukça çoktur ve bundan dolayı, her zaman kolaylıkla bir durumdan bir başka zıt durum ve kullanıma örnek verilerek bir gülmece ögesi yaratılabilir.

Günümüzün genç ve deneyimli gülmece yazarlarından Atilla Atalay, Hıbrı Dergisi'ndeki "Haftanın Lakırtı Lukurtusu"nda, (Bundan sonra HLL olarak söz edilecektir.) ülkenin çeşitli sorunlarını gülmece yoluyla eleştirirken kesimsel dili çok sık kullanır. Atalay'ın yazılarındaki kişiler, günlük yaşamımızda hepimizin, herkesin karşılaştığı, yapı işleriyle uğraşan kimseler, market sahipleri, çeşitli kamu ve özel kuruluşlarda çalışan memurlar, müdürler, yöneticiler, otel ve motel sahipleri, ev hanımları ve kocaları, parti yöneticileri, parti taraftarları, futbolcular, takım taraftarları, karakol ve trafik polisleri, emniyet amirleri ve müdürleri, kamyon, otobüs ve özel araba sürücüleri, bürokratlar, gazete ve özel televizyonlarda çalışan yönetici ve memurlar, mafya babaları ve elemanları, politikacılar ve pazarcılar gibi tiplerdir. Toplumun her çeşit kesiminin kendine özgü özelliklerini taşıyan bu insanların gene kendilerine özgü dil kullanma biçimleri ve yöntemleri vardır hiç kuşkusuz.

Atalay, bu insanların "lakırtı"larında dili, konuşulduğu biçimde vermeye çalışır. Bu konuşmalar, çoğunlukla iki kişinin arasında geçen konuşmalardır. Türklerin eski gülmece geleneğinde önemli bir yer tutan Karagöz'le Hacivat'ın ikili konuşmalarını andıran konuşmalar, adı geçen gülmece yazı dizisinde anlam oyunlarından daha çok, çağdaş gülmece yöne-

liminin gerektirdiği durum ve dramatik yergiler olarak karşımıza çıkar. Karagöz ve Hacıvat'ın ikili konuşmalarında çok sık rastlanan sözcük ve anlam oyunları, bunları kullanan yergiler "Lakırtılar" da yoktur.

HLL'ndaki kesimsel dil kullanımları, doğal olarak, yazılı değil de sözlü dili araç olarak ele alır. Bir başka deyişle, bu gülmece yazıları dizisinde Atalay, konuşulan dili konuşulduğu biçimde yazıya aktarmaya çalışır. Böylece okuyucular, toplum içinde her nasılsa sınıf atlamış birtakım kimselerin dramatik durumunu bizlere gülmece yoluyla izletir:

(1)-Hadi "He" de bilbilim... O güççük dudaklarını yuduyum... Hadi

"He" de... Bak ömür boyu sponsorun olurum... Üstüne gat yaparım...

Resmi içeceğin şampanya olur, havyar yirsin, Atasoy guyumculuktan avize gadan gerdanlıklar dakarsın... Hadi... Şehnaz naz etme gız...

Gel sponsorun olayım...

-Olmaz dedim Şefik, olmaz... Ben senin kapatman, dostun, metresin falan olamam. İnsan gibi nikahına alırsan olur... Neymiş o ööle sponsorkluk filan...

--- --- ---

-Gız baarma...Ganal marketten aldığım caydırıcı silahlan fururum...

Üstüne tırtıllı bıçak seti saplarım...Bitki gomasına girersin...Ömrü billah Gan bankasının kültür hizmeti olarak maki neye bağlı yaşarsın...

Arzüluyom lan, isdiyom.

-Doları olanlar, markı olanlar, imdaaat...Imdaaat...

(Atalay,Ebekulak, s. 41-42)

Yukarıdaki örnekte, toplumun alt kesiminde bir lehçe konuşmakta olan bir insanın, sınıf atladıktan sonra ayrı kesimlerin ayrı terimlerini, örneğin,"Ömrü billah Gan bankasının bir kültür hizmeti ..." biçiminde birbirine karıştırması da görülmektedir.

Dil Kullanımları - Eğitim Düzeyi

Kullanılan dil yapıları, konuşmacıların toplumsal ve eğitim durumlarını açık bir biçimde belirtir. Aşağıdaki örnekte, kadınla konuşan adamın bu durumu görülmektedir:

(2) -Zöhre gız naz itme... Fazla naz aşık usandırır... Gel "He" de, bi ödele gidek...

-Oğlum Feridun laf anla lan...Bu alemleri bıraktım artık, hastalık çıktı...Sana gacı mı yok, aslan gibi adamsın, hadi git başımdan...

- Zöhrevi hasda oldum diye şimdi seni terkedecek değilim, benim kitabımda yasmasss!

- Bildiğin zührevilerden değil bu... Seropozitifim lan... Taşıyıcıyım,

AIDS taşıyorum...

- Thehe... Beraber taşıyak, yükin hefişler...

-Gazoz kasası mı taşıyorsun salak... Mikrop bu...

-Biz günde bir büyük içiyok gızım... Alkol bu, mikrobu gurutur...

Bu yaşıma geldim, gripal bile olmadım ben... Hadi, ödele gidek...

(Atalay, Ebekulak, s. 69)

Kesimsel dil kullanımlarındaki ikili konuşmalarda kesimlerin dil kullanım çeşitlerini birbirine karıştırmaması, eğitimsizlik belirtisi olarak algılanır. Aşağıda, Örnek 3'te görülen olayın, kesimsel dil kullanımlarını birbirine karıştırmaya yönünden Örnek (1) ve Örnek (2)'den pek farkı bulunmamaktadır.

(3) -Öhö... Milletçe birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz şu günlerde niye benim damarıma basıyorsunuz Sadi Bey?

-Sus artık... Maksatlı it.. Nifak tohumu... Karanlık emel... Seni şuracıktaki buruşturur, daha sonra, bu elim hadiseden derin teessür duyar, kederli ailene ve yakınlarına başsağlığı dilerim.

-Bu bir teyp kaydı mıdır?

-Öyle sayın abone. Devamı var.. Ardından, Otistik Drakular Derneği senin için, "O ölmedi, ölmeyecek de... İçimizde, biryere gitmedi...

Şimdi şuradaydı.. Birazdan gelir.. Siz şöyle oturup bekleyin.. Evladım, misafire çay söyle." diye çarşaf çarşaf gazete ilanı vericekler.. Evet, bu bir teyp kayıdır.. Hem de çok acı bir kayıt..

(Atalay, HLL: 'Olay Yerinde İncelemeler' Hıbrı: s. 42.)

Lehçe Kullanımı

Eğitim düzeyi yeterli olmayanlar, ölçünlü dil kullanılması gereken yer, durum ve bağlamlarda lehçeden bozma bir dil kullanırsa, bu olay gülmece konusu olmaktadır. Aşağıdaki örnekte, bir bakıma, ölçünlü dilin can çekişmesi görülmektedir:

(4)-Meraklanmayınız sayın milletvekilleri.. O meseleye de geleceem.. Hepsini izah edeceem.. Bu bitçedeee.. Bu bitçedee.. Disponsibilitee.. Üç virgüüüül yedideeen.

-Grevleer... Grevleer...

-O nu da izah edecem efendim.. Dinleyiniz.. Siz konuşurken biz ses ettik mi? Hüo?

-Uyuyodun, uyuyoduuuuun..

-Kim uyuyordu?... Noyurdu?

-Lütfen hatipe müdahale etmeyiniz.. Karşılıklı laf atışmalarından kaçınınız..

-Bitçedee.. Ris - pon - si - bilitee veaa .. Ran - taabilitee ..

-Hihoholaha.. Şakşak..

-Otur yerine efendi.. Maksatlı olarak güllüyorsun.. Mekanizmayı işlemez hale... ...

(Atalay, HLL: 'Bir Dakika İzah Edeyim' Hıbrı, s. 86.)

Yukarıdaki konuşmalarda bir topluluğa söylev verildiği zaman, sözcüklerde yapılan ses değişimleri, kesimsel konuşmalardaki ses değişimlerinden farklı bir biçimde belli olmaktadır.

Aşağıdaki örnek ise, ülkemizde seçim kampanyalarında kullanılan kesimsel dilin tipik bir örneğini (!) oluşturmaktadır:

(5)-Şimdiyyyy... Beaan... Siseee... Biiir... Şiiiiiyir okuyacıyı-
m ismii Anaay...

Tiheee Marmaraaaa

Tiheee Marmaraaaa...

Yataklık ediyööör

Bir dişi aslanaaa...

-Sus lan... In ordan...

-Asıl... Siz oordan iin...

-Satılmış! ...

-Lafınıu geriii aal!

-Elimde yolsuzluk dosyan var..

-Hankısıı?

-Ihale işi.

-Canım ben sanaa konuşmuyorum kiii. Ortaya konuşuyo-
rum. Amaaa... Şiirim bitsin şederiz.

Tiheee Marmaraaa

Tiheee Marmaraaa

Danıştı çocuklarıaaaa

Hizmet için burayaaa

Aynı metinde daha sonra, politikada her şeyin, aslında görüldüğü gibi olmadığı ortaya çıkar. Dil kullanımında da aynı durum söz konusu olmaktadır:

(6)-Sus bakiim, garış arıya.. Goş, hooppa. Gir bakıyım şu halaya..

Bir bir, bii ki..

-İtiraz ediyorum, isteğim dışında, zorla bir halay olayına garıştım, gidiyörüm. Ben halay çekmek istemiyorum. Bu halayın gadrosu muhafazakar mı, liberal mi?

-Naabacaksın boşver. Halayı kapının kenarına doğru sürün, şu herifi orda bir dövek.

-Imdaat! Bir halay içerisinde zorla alıkonuluyorum. Halay korsanları tarafından geçiriliyor, gapının kenarında beni dövecekler imdaat..

-Halay başı dikkat et.. Karşı istikametten muhafazakarların halayı geliyor, arada herifi kapmasınlar.. Halayı kuzeye kır..

(Atalay, HLL:'İl Kongerasi'Hıbr, s. 97)

Deyiş Biçimleri - Kesimsel Dil Kullanımları

Kesimsel dil kullanımlarının deyiş biçimleriyle karıştırılması yüzünden, çeşitli dilbilimcilerin bu konuda ayrı görüşleri olduğuna daha önce değinilmişti. Bu iki ayrı dil kullanımı, dili kullananlar tarafından da karıştırılmakta olduğundan, dilbilimcilerin ayrı görüşlerine şaşdırmamak gerekir. Aşağıdaki örnekte politikacı, kaç göbek boyu politikayla özdeşleştiğinden, politik kesimin dilini kendi bireysel dil kullanımına, bir bakıma kendi deyiş biçimine dönüştürmüştür:

(7) -*Beyefendicim, onsekiz yaşındaki bir genç seçmenin, sizin "seçim sathı mailine girdik, bunlar sandık kaçkıdır, zul için dedir, bednamdır" gibi laflarınızı anlaması mümkün diil. Zaten Mesut bey gençleşyo, sıfır altı yaş arası bir muhabbet var ortada..*

-*Netçede gençşler benim esprili demeçlerimişş severler.. Fevkaalade böyyik bir alaka vaadı.. Fötr şapkamı Cazcı Kardeşlerden John Beluşşiye benzetip "Aaari ariiy ariiy yooğ, hoori hoori yaa" diye bağtıranlar benim buuzcummm, benim talebem, benim gencimdir.. Hadse bu şekilşdeşir.*

-*Ben yine de gençlere daha hoş gelebilecek yeniliklerden yana yım.. Makam otonuza ekolayzır, tivitır filan taktıralım. Bakınız ANAP Sting'i getirecekmiş, biz de meydanlarda "rep" yapalım.*

-*Olmass.. Çocukla çocuk olmayıss.Netçede arkadaşların ıssrarıyla yeni ve genç bir imaj içün, Baykal: "Yılmaz'la blucinleri çekip pikniğe gideriss." dediği vakit, bir got pantolonunun içine girmişsizdir.. Çıkamamışsizdir.. Hadsenin cereyanından 36 saat sonra gotun içinden güçlükle çıkarılabilmişsizdir.. Fermuar sıkışmıştıdır, ağ sıkmıştıdır, hadse infial yaaratmıştıdır.. Pikniğe diil, buyrun ssandığa gidelimss.. Siyaset meydam bir gıyafet balosu değıldir.. Şşş.. Şizo.. Şşş..*

(Atalay, HLL:'Muhalefet cephesinde Seçim'Hıbr, s.120)

Ülkedeki karakolların ve resmi kuruluşların, vatandaşa açık ve saydam olacağına ilişkin sözleri partilerin propaganda aracı olarak kullanmasını, Atalay, kesimsel dil kullanımıyla gülmeceye alır:

(8) -Demin böyle demiyordun ama. "Televizyonları da kendilerine benziyo, kabiliyetsizlerin." diye yırtınıyordun dam tepelerinde.

-Dam damdır, bugün bugündür. DYP'ye de sıcak bakıyorum... Gastede okudum, saydamlık politikası izleyeceklermiş... Karakolların duvarları camdan olacaktı..

-"Bunalım geçirmek suretiyle camdan duvarlara kafa atıp, duvarın kırılması neticesinde aşağıya düşerek..." olucak o zaman... DYP'nin bu vaadi camdan çıkışları arttırır, okadar...

-SHP için de aynı durum mevzu bahis ama... "Mega 10'ı aramak için dama çıktığı esnada ayağı kaymak suretiyle damdan düşerek..." filan da denilebilir pekala... Aslında pek bi şey fark etmez... Bence en iyisi DSP... Fakat ne dediklerini bir türlü anlıyamıyorum... Sabahın kör vakti, karga bokuyla oynamadan seçim otobüsleri geçiyo... Oparlörlerinden "Hanargahoon, tabrook taara, bızmatiiin, zombkaar, merrp" diye bir bağırtilar geliyo, ne diyorlar, hangi parti, nooluyo, bişi mi var? Bir türlü anlıyamıyorum...

(Atalay, HLL 'Kararsızlar İçin' Hıbrı, s.128)

Kesimsel Dil Kullanımlarıyla İncelik Orantısı

Kesimsel dil kullanımları ile dilde kibarlık dereceleri doğru orantılıdır. Bir başka deyişle, kesim eğer resmi bir kesimse, kibarlık derecesi artar, kesim eğer tanıdık kesimse, kibarlık derecesi azalır. Dilin genel kullanımında da durum aynıdır. Oysa politika gibi çok değişken bir ortamda bu orantılar zaman zaman altüst olmaktadır. Atalay bu olguyu oldukça güzel yansıtmaktadır:

(9) -Sırrı...

-Bey... Zekeriya... Sırrı Bey... Neymiş?

-Sırrı Bey yani... Bey diyecektim gusura bakmayın dilim şet-ti...

-Ne istiyorsun Zekeriya? Bişi mi var... Zekerim...

-Ahahaha... Sırrı ne gadan espritliersiniz... Zekeriya yerine ismime 'Zekerim' dediniz... İlahi... Höh... Ben şey diyecektim sana... Pardon size... İnanınız, sen genel müdür olunca, kendim

olmuş kadar sevindim Sırrı... Bey... Ne kadar olsa ikimiz de çok çektik... Bari sen siz yani şetmiş olun... Ben şey diyecektim... Müdür olamadım, fakat yani başka bir mevkiye atanmam hususunda, bir yazı şetti mi acaba... Bakanlıktan yani... Ben de partinin bir neferi ve kıdemli olmam hususiyetiyle de, uygun bir tayin... Yani Sırrı Bey.

-Senle ilgili bir yazı gelmedi Zekeriya... Ayrıca bizim çaycı da hakkında şikayetçi... Bardaklarını kaybediyormuşsun... Neyse bi ara bakıcız artık...

--- --- --- --- --- --- ---
-Lan Sırrı..."Bey" diyim mi? It... Zekeriya Abine beklenen tayin yazısı geldi guguş... Bakanlığa teftiş gurulu başkanı olmuşum... Oydum seni Sırrı oydum oydum... Bag o genel müdürlük afra tafralarına neler yapacam... Bürütüsler gibi hançer sokmak neymiş göreceksin... Oydum oydum... O çaycıyı, o sekreteri seniii... Çıt çıt çıt çıt çedene de sar bedeni bedene... Hobaaa... (Atalay, HLL: 'Bürokrat Dramları' Hıbr s.132)

Kesimsel Dil Kullanımlarıyla Sözdizimi-Sözcük İlişkisi

Kesimsel konuşmalarda çok sık görülen sözcükle ve sesle oynamalar 'Haftanın Lakırtı Lukurtusu'nda pek fazla görülmez. Atalay, kesimsel dil kullanımlarını daha çok tümce düzeyinde arar ve örneklerini tümcelerle verir. Sözcük düzeyinde örnekler pek azdır:

(10) *-... Hem bu Polonyalılar'a nooluyo ki? Niye maydanozlar? Almanlar da var, bilmem ne...Giruzu bizim, patlar, patlamaz.. Onlara ne.. Aslında diyorum madem 72 millet bu kadar ilgi gösteriyo, burayı turistik korku tüneli olarak işletsek.. Yap, işleteme, definet modelinden daha iyidir.*

(Atalay, HLL: 'Olay Yerindeki İncelemeler' Hıbr, s. 42,)

Bir gıda üreticisi de, üretim yaptığı yerde ortaya çıkan böceği pişkin ve bıçkın, aslında yarı entel(!) biçimde savunur. Atalay burada da kelimelerle oynar:

(11) -"Bohem yaşıycam." diye burayı da moka çevirdin. Şimdi zabıta bassa, "Bulgur imalathanesinde bu böceğin işi ne?" ne halt edecez? Hı?

-Hangi böcek?

-Nah işte.. Duvarda gıvış gıvış yürüyor.. Karafatma..

-Sen onu sadece "böcek" olarak mı görüyorsun dostum? O bir "Kare Fatma". Klasik böcek anatomisinin dışında bir varlık o.. Adeta Picasso'nun bir tablosundan fırlamış..

-(Cört) .. İyi halt.. (Cört) yimiş..

-Ezdin onu.. Vandal..

(Atalay, HLL 'Gıdada Yeni Arayışlar' Hıbrır, s. 88)

Lehçeler - Kesimsel Dil Kullanımları

Kesimsel dil, yukarıdaki örneklerin çoğunda görülebileceği gibi, lehçeler içinde de kullanılır. Aşağıdaki örnekte pansiyon sahibinin lehçesinde bazı kesimlere özgü terimler ve tümceler bulunmaktadır:

(12) -... .. Bodrum'lara falan inip, hiç para harcemeyin... Herrşey var burda.. Eli yüzü gıllı, sakal, at guyrük entel gençlere benziyosunuz... Bizim köyün entelini akşamları size çağırveerün bullada raki içip dartışusunuz.. Benim dayımgil de marjinal zaten..

-Hihihi.. Çok hoş.. Ne iş yapıyo dayınız?

-Dedik ya işte, marjinal gezenin marjinal galfası.. Bar taburesi de çakdırveedim marangoza, akşamları tüner duruusunuz.. Üçbüin lire.. Nü lazımsa onu da buluruz..

-Ne?

-Nü.. Çıplak.. Üstsüz altsiz kople.. Geçen sene benim pansiyonda bi ressam galdıydı.

Sizden entel olmasın pek entel bir insandı. Bi gece benim marjinal dayımla içtiler bunlar..Sonra bu ressam olan dutturdu, canım "Nü" çalışmak isdiyo." diye. Çıplak insan sureti yapçek yani.. Gece vakti motorla Bodrum'a inip nüülük eden bi garı buldum.. Telefonu var yani, veriyim isterseniz.. Bi adam çıkıp "Hö?" diyo.. Siz de onu "Nü!" diyin anlar.. Telefon jetonu var iki bin lire..

-Pet şişe naylon dorba dolu bi sürü koy bilyon.. Plasdikleri dola dola sevinip duruusunuz.. Dümbükünde trolle balık avlayan insanlık dışı bi balıkçı va.. Bi gün motorla ona gideriz, gınaasınız, gamuoyunun dikkadini çekiverüsünüiz, bira içersiniz, yanaasınız, cop`cop suya atlaasınız, şak şok resim çekeesiniz, dönerüz.. Biranın şişesi 5000 lire,

(Atalay, HLL: 'Köy Pansiyonunda Marjinal Tatil' Hıbrı, s. 114 ,)

Ses Değişimleri - Kesimsel Dil

Atalay'ın yansıttığı "Lakırtılar"da, paranın zoruyla sınıf atlamış olan insanların toplum içindeki işlevleri ve kullandıkları dil, gülmeceye alınır. Dil kullanımlarında, az olmakla birlikte bazı ses değişimleri de verilir:

(13) -Ivvv... Çok huşşş... Suppeer... Gerçekten böyle partiler çok huşş oluyo

Gürbüz Beycim.. Fentestik..

Aynı metinde, garden parti veren mafia babasının, maliye müfettişine oynadığı oyun, gene kendi ağzından verilir:

-Ehehe... Sizi karsonlara dövdürttüğümü de nereden çıkarıyösünüz Erkman Beyciğim..Bilmem hafızanıza vurdular mı, ama hatırlarsınız, garden partiye bir panayır, bir lunapark atmosferi vermiştik.. İşte ben sizi bu lunaparkın "gorku tüneli" dediğimiz kısmına götürtturdüm. Hani gezin, görün çok enteresan diye.. Yoksa sizi bodruma gapattırıp, ağzınızı burnunuzu üfelettiğim yalan.. Gorku tüneline girince heyecandan sağa sola çarptınız kendinizi heralda..

-Innyh...

(Atalay, HLL: 'Sosyete de Yaza Veda Partileri' Hıbrı, s. 124,)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, belli bir kesimde kullanılan bazı sözcükler, sözcük öbekleri ve tümceler, bir başka kesimde kullanıldığı zaman, dil kullanımında değişik bir bağlam ve zıt bir durum, ve belli bir metin bütünlüğüne ters olan sanki başka bir metin ortaya çıkmaktadır. Bu başka metin, ilk metne oldukça ters ve beklenmeyen bir metin olduğundan, buna gülünmektedir.

Ele alınan örneklerden, Örnek 3'te "Milletçe birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz şu günlerde niye benim damarıma basıyorsunuz Sabit Bey!", Örnek 1'de "Ömrü billah Gan bankasının bir kültür hizmeti olarak makineye bağlı yaşarsın.", Örnek 4'te "Otur yerine efendi.. Maksatlı olarak gülüyorsun.. Mekanizmayı işlemez hale...", Örnek 6'da "Bu halayın gadrosu muhafazakar mı, liberal mı?", Örnek 7'de "Fermuar sıkışmıştır, ağ sıkışmıştır, hadse infial yaratmıştır.. Pikniğe diil, buyrun sandığa gidelimss..", Örnek 8'de "Mega 10'u aramak için dama çıktığı esnada aşağı kaymak suretiyle damdan düşerek...", Örnek 12'de "Marjinal gezerin marjinal galfası, aynı metinde "Sizden entel olmasın pek entel bir insandı.", vb. gibi örnekler kesimsel dil kullanımlarının kendi alanlarında kullanılmayıp, başka bir alanda kullanılmış olmalarından doğan gülmece örnekleridir. Atalay bu durumları çok uygun bağlamlarda vermektedir.

Kesimsel dil kullanımlarının başlıca göstergeleri dilde sözcük, sesbilgisi, sözdizimi ve anlambilim alanlarında göze çarpmaktadır. Bu göstergeler, örneklerin çoğunda, bu sefer gülmece göstergesi olarak bulunmaktadır. Örneğin, "kat" yerine "gat", "vururum" yerine "fururum", "kuyumcu" yerine "guyumcu" ve buna benzer kullanımlar sesbilgisi alanında; genel kadın, müşterisine "Seropozitifim lan... Taşıyıcıyım, AİDS taşıyorum." dediği zaman, müşterinin "İhehe... Beraber taşıyak, yükün hefifler.." demesi anlambilim; "Seni şuracıkta buruşturur, daha sonra, bu elim hadiseden derin teessür duyar, kederli ailene ve yakınlarına başsağlığı dilerim." gibi bir kullanım, hem sözdizim, hem anlambilim alanında; "Bu halayın gadrosu muhafazakar mı, liberal mı?" tümcesinde "gadro" sözcüğü de sözcük alanındaki gülmece göstergesidir.

Gülmece, yaşamın kendisini örneklemek zorundadır, çünkü insanlar pekçok kez, ancak gerçek yaşamda olan zıtlıklara ve tersliklere güler. Gerçek yaşamı canlandırmak için de,

yaşamda kullanılan dili ve gerçek olma olasılığı çok kuvvetli olayları gülmece metinlerine almak gerekir. Örnek olarak alınan metinlerdeki dil kullanımları ve olaylar, günlük yaşamda hep karşılaşılan, karşılaşma olasılığı güçlü olan kullanımlar ve olaylardır. Anılan örneklerin hepsinde yalnızca sözselsel yergi değil, aynı zamanda dramatik ve durum ve bağlam yergileri de bulunmaktadır. Gülmecenin en işlevselsel amaçlarından birisinin yermek olmasına karşın, burada söz edilen konunun kesimselsel dil kullanımları olması dolayısıyla, yergi ve türleri buraya alınmamıştır.

TÜRK GÜLMECESİNDE DUVAR ve KALDIRIM YAZILARI

Günümüzde Gülmece - Gülmece Dergilerinin Durumu

Türk Gülmececi'nin 120 yıllık yaşamında, şu son 10 yıllık dönem içinde olduğu kadar çok sayıda gülmece dergisi ve kitabı görülmemiştir. Toplumsal ve politik nedenler bir yana bırakılırsa, bu artış nedenini, belki de, karikatür alanındaki gelişmelerde aramak uygun gibi görünmektedir. Ancak gülmecenin ve karikatürün ilgi alanlarından başlıcasının toplum ve politika olduğunu da unutmamak gerekir. Önceleri bir gazete sütununda yayın yaşamına atılan **GIRGIR**, daha sonra kapsamını genişleterek dergi biçiminde yayınlanmaya başlamıştır. Karikatür konuların-

da yaptığı atılımlar ve değişikliklerle günlük yaşamda karşılaşılan her insanı ve yaşamın her kesitini konu alan **GIRGIR**'dan zamanla kopmalar olmuş, bu dergiden ayrılan bazı karikatürist ve gülmece yazarları başka dergiler çıkarmaya başlamış, böylece gülmece dergilerinin sayısı çoğalmıştır.

Yazılı ve basılı gülmecenin son zamanlarda yeni bir evreye girdiği görülmektedir. Çeşitli gazete ve dergilerde alışılmış örnekler bu kez kitaplaşmaya, bunun yanı sıra, duvar ve kaldırımlara, tuvalet duvarlarına, yemekhanelere, kafeterya masalarına, okul sıra ve duvarlarına yazılan gülünç sloganlar, şakalar, söz oyunları, düşündürten sözler, yer yer garip ve anlamsız bilmeceler, toplumsal ve politik taşlamalar kitaplarda toplanmağa başlamıştır. Batı dillerinde bu tür yazılara **Graffiti** denmektedir, ancak bu yazılar çabucak silinip yenilerine yer açıldığı için bazı kimseler bunlara, kalıcı olmayan yazılar anlamına gelmek üzere **Ephemeral** demektedirler.

Türk Gülmeces'i'nde Gülay Kutal'ın **Biz Duvar Yazısıyız** adlı kitabında toplanan duvar yazıları, bu yeni dönemi başlatan ilk yapıt sayılmaktadır. Bu kitabı, çeşitli kişi ve yerlerden toplanan ve anonim bir yapıt olarak yayımlanan **Biz De Duvar Yazısıyız** izlemiş, daha sonra bu ilk girişimleri, bazı gülmece dergilerinde köşeleri olan yazar ve karikatüristlerden Metin Üstündağ'ın **Langadank** ve **Heey! Kimil Zararlısı Olma... Kimilda Biraz**, Mustafa Kemal Zorti'nin **Netekim**, Gani Müjde'nin **Peynir Gemisi**, Vedat Özdemiroğlu'nun **Kaldırım Yazıları**, devam ettirmiştir.

1989 sonu ve 1990 bu tür yapıtların arttığı dönemdir. Karikatür ya da bir-iki tümceden oluşan yazıların çok sayıda kitap biçiminde yayımlandığı bu dönemde, Adnan Ersan'ın **Güldüren Espriler** ve **Güldüren Soğuk Bilmeceler'i**, Büyülüdağ'ın **Kadın Duvar Yazıları**, Erdiñç Utku'nun **Dil Zaptedilemez ki...**, Erden Çağdaş'ın **Adamın Biri** ve **Hangi Sütsüz İçti Sütümü**, Mehmet Çağçağ'ın **Harala Gürele**, Muzaffer Özdemir'in **Muzo-**

vizyon, Süleyman Bulut'un **Tatara Titiri**, ve Cihan Demirci'nin **Geyik Muhabbetleri** bu evredeki Türk Gülmece'si'ni simgeleyen kitaplardır. Yenileri yayımlanmaya devam etmektedir. Ayrıca Mehmet Aşçı ile Sait Eroğlu'nun Almanca'dan çevirdikleri ve Stanislaw J. Lec'in *HNayır!* **Aforizmalar** adlı yapıtındaki gülünç ama düşündürten sözleri politik ve toplumsal yergiler bakımından geniş bir yer kapsamaktadır.

Bazı gülmece dergilerinin kurucuları arasında olan ve gülmece öyküleri yazan Atilla Atalay'ın **Usulcacık** adlı kitabında da çeşitli dergilerde yayınladığı öyküler bulunmaktadır. A. Atalay, öykülerinde dili ne denli ustalıklı kullandığını göstermesi bakımından anılmağa değer bir gülmece yazarı olarak göze çarpmaktadır.

Gülmece, insan yaşamındaki çelişkilerden kaynaklanarak fıkra, espri, nükte, gülünç ve garip bilmece, söz oyunları ve çelişkili iki sözcük ya da tümce biçiminde yazılı ya da sözlü dil kullanımlarında görülmektedir. Adnan Ersan, kitabının Sunuş bölümünde:

Çelişkilerin az olduğu toplumlarda ortalama insanın zekasında bir durukluk, bir algısızlık oluşuyor nedense. Oysa çelişkilerin yoğun olduğu toplumlarda kent yaşamından kırsal alana değin her köşede müthiş bir mizah gücü görülüyor. Bu yüzdendir ki, bizim mizah geleneğimiz. oldukça eskidir ve hâlâ uluslararası planda önemli bir yer tutmaktayız. Latife, nükte, şaka, iğne ve taş, hiciv, alay, halt gibi türler bizde nice İncili Çavuşlar yaratmıştır. (Ersan 1990: 5) diyerek, Amerikan toplumunda kesimsel ayırım çok büyük çelişki göstermediğinden bu toplumda gülmeceye yönelimin pek büyük olmadığını ve bazı Amerikan filmlerinde arka plandan duyulan kahkaha seslerini örnek göstererek bu toplumda gülmenin bile manüple edildiğini (deyim Ersan'ın) söylemektedir. Toplum kesimlerimizde asırlardan beri süregelen kesimsel ayrımların belirginliği, bireylerimizi birer gülmece ustası yaparak aramızdan nice

Nasrettin Hocalar, Karagöz ve Hacivatlar ve adları belli olmayan Bektaşiler, Kayserililer ve çok sevilen Karadenizli Temel ve Cemaller çıkarmıştır. Adı geçen kişi ve kesimlerin espri, nükte, söz oyunları ve fıkraları gülmeceye her zaman yeni boyutlar kazandırmıştır.

Çağdaş Dilbilim görüşlerine göre en küçük metin birimi tümcedir. Tümcelerin bir araya getirilmesiyle daha büyük metinler oluşmaktadır. İnsanların nelere güldüğünü araştırmak için en küçük metin yapılarından incelemeye başlamak daha uygun olduğundan, bu incelemede birçok tümceden oluşan fıkralar yerine, bir ya da iki tümceden oluşan duvar ve kaldırım yazılarıyla, soru-yanıt biçiminde, güldüren bazı bilmeceler ele alınmaktadır. Bu tür yazıların dilbilim bakımından ele alınarak yapılarının ortaya çıkarılması gülmece niteliği yönünden uygun olmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, en küçük metin birimi olan tümcenin metinsel özelliğini bulup çıkarmak dilbilim alanının içindedir. Graffiti türü yazıların kurgu ve dil öğelerinin incelenmesi işte bu yüzden dilbilim alanındaki çalışmalara dayanmaktadır.

Tümce - Gülmece Kurguları

Gülmece nitelikleri taşıyan dil öğelerinin incelenmesinde bir tümce ele alındığı zaman, tümce kurgusuyla gülmece kurgusu arasında bir bağıntı olduğu görülür. Gülmece tümcesinin kurgusundaki bazı öğeler, gülme olayının oluşacağına ilişkin bir işaret (signal), bir yönelim (orientation), bir bağlam (context), ve bir **çelişme noktası** (locus) işlev ve görevi yüklenirler. (Nash 1985: 34) **Çelişme noktası**, fıkra türlerinde daha geniş yapı ve anlam alanlarında incelendiği için fıkra kurgularında **çelişme noktası** (locus) yerine, **nükte çekirdeği** (nucleus) daha fazla önem kazanır. İşaret, anlatılan olayın gülmece niteliğini taşıdığını belirten sözcük ya da sözcük öbekleridir. Yönelim, tümcenin ne ile, ya da kimle ilgili olduğunu belirten

öğeler, bağlam, tümcede gülmecenin konusunu ortaya çıkaran olay, ve çelişme noktası ise çelişkiler sonucunda ortaya çıkan gülünç durumu içeren sözcük ya da sözcük öbekleridir. İşaret her tümcede bulunmayabilir. Ayrıca, gülmece öğeleri tümcede belli bir sırayı izlemeyebilir, ancak yönelim, bağlam ve çelişme noktası her gülmece tümcesinde bulunmaktadır.

Tümcenin kurgusundaki bağlam, anlam ve beklenti bakımından birbirine koşut iki ya da daha fazla bir dizi sözcüğü içerebilir. Çelişki noktasındaki düğümü meydana getiren öğe ise bağlamdaki anlam ve beklentilere ya tam zıt, ya da görünüşte koşuttur. İşte bu özellikler gülmeyi sağlamaktadır.

Güldürme niteliği olan bir tümcenin kurgusu ve yapısı böylece ele alındıktan sonra, graffiti tümcelerinin kullanıldığı yerler ve değişken biçimlerine ilişkin birtakım özelliklerinden de söz etmek uygun olacaktır.

Duvar - Kaldırım Yazıları

Günlük yaşamda hem yapı hem de anlam bakımından kalıplaşmış bazı sözler, deyişler, atasözleri, deyimler, tanımlar, yargılar, sloganlar, öğütler bulunmaktadır. Bu söz kalıplarından çoğu, söylendikleri ve kullanıldıkları zamanlardan sonra da yapı ve anlam alanlarını değiştirmezler. Bazıları da birkaç sözcük değişikliğiyle anlam alanı bakımından yeni durumlarda kullanılabilirler, ama gene de tümcenin yapısı ve biçimi eskiden kullanıldığı yapı ve biçimdedir. Bu tür tümceler güncel gülmece türlerinde duvar ve kaldırım yazıları olarak çok sık görülmektedir. Sözleyin,

(1) İNSANLAR KONUŞA KONUŞA ANLAŞIR.
birileri hep konuşur ötekiler hep anlar.

(M.Ü. 1990: 71)⁵

⁵ M.Ü. 1990: Metin Üstündağ, *Hey Kımıl Zararlısı Olma Kımıl Biraz*, bundan sonraki alıntılarda böyle gösterilecektir.

(2) SAVAŞMA SEVİŞ.

-BEN EVLİYİM İKİSİNİ DE YAPARIM

(M.Y. 1989 : 80)⁶

Yukarıdaki iki tümceli örneklerde görüldüğü gibi, ilk tümceler kalıplaşmış örneklerdir. İkinci sıradaki tümceler ise günümüzde duvara yazıldığı zaman ilk tümceye verilen yanıtı göstermektedir. Yukarıdaki örneklerin gülmeceye ilişkin kurgu ve yapıları incelendiği zaman, ilk örnekteki "İnsanlar konuşa konuşa anlaşır" tümcesinin işaret, "birileri hep konuşur" tümceciğinin yönelim, ve "ötekiler hep anlar" tümceciğinin de çelişme noktası olduğu görülür. İkinci örnekteki "Savaşma seviş." tümcesi işaret, "Ben evliyim", graffitinin yönelim bölümü, ve "ikisini de yaparım." tümceciği de aynı duvar yazısının çelişme noktasıdır. Ayrıca ilk örnekteki "birileri hep konuşur" ve ikinci örnekteki "ben evliyim" tümcecikleri bağlam görevini de üstlenmektedirler. İşaret, yönelim ve bağlam bölümlerine ters ve zıt olan çelişme noktaları gülmeyi sağlamaktadır. Duvar ve kaldırım yazılarında, son tümcelerin ya da tümceciklerin çelişme işlevi, işaret tümcesi ya da tümceciğine karşıt olarak yazılan bir not ve ters bir açıklamadır.

Graffiti yazılarındaki kurgu ve yapı özellikleri bazı örneklerde birbirine geçişebilir. Ayrıca anlam alanlarındaki örtüşme de bu tür yazılan türlere ayırmayı güçleştirir. Yapı ve kurgu öğelerinin yerlerinin değişmesi büyük bir sorun yaratmaz, ama buna karşın anlam ve amaç özellikleri yönünden bir ölçüt bulmak kolay olmamaktadır. Bu incelemede ele alınan graffiti örnekleri Walter Nash'ın ölçütlerine (Bkz.: Nash 1985: 38-53) yakın bir ölçüt kullanılarak türlere ayrılmaya çalışılmıştır. Bu türler graffiti yazıtlarının amaçlarını gösterdiği gibi, tümcelerdeki mantıksal işlevleri de gösterebildiği için ilginçlik kazanmaktadır.

⁶ M.Y. 1989: Metis Yayınları, *Biz de Duvar Yazıstıyız*, bundan sonraki alıntılarda böyle gösterilecektir.

Graffiti Türleri

Graffiti yazılarını türlere ayırabilmek oldukça zor olmaktadır, çünkü kısa bir zamanda, az bir yazım işlemiyle oldukça çok anlamlar taşıyabilen bu yazılar bir türden bir başka türe kolaylıkla geçebilmektedir. Gene de aşağıdaki biçimlerde bir ayırım yapma olasılığı oldukça geçerli sayılmaktadır.

a) Tanımlar - Yargılar:

Bir şeyin bir şeye eşit olma ilkesinden yürüyen bir mantık yoluyla yapılan tanımlardan oluşan yazılardır.

(3) *mazi kalbimde kolestrol*

(V.Ö. 1990: 38)⁷

(4) *DANS YATAY İSTEKLERİN DİKEY TATMİNİDİR*

(M.Y. 1989: 20)

(5) *demokrasi*

herkesin

kendi iradesiyle

ONLARIN FİKİRLERİNİ BENİMSEMESİDİR.

(V.Ö. 1990: 41)

b) Manşetler Açıklamalar:

Bu tür yazılarda ilk tümce ya da tümceler bir olayı, bir yargıyı belirtmekte, ikinci tümce ya da sonraki tümceler, ilk olay ya da yargıyı açıklamaya yönelmiş görünmekle birlikte bunlarla çelişmektedir. Bu tür yazılar garip varsayımları da içerebilir.

(6) *AŞK BİR HAVUZDUR*

İÇİNE APTALLAR DÜŞER

AMA BENİ İTTİLER

(M.Y. 1989: 15)

(7) *BRİJİT BARDOT*

kadar güzel kadındı

lakin seksten soğudu

FRİJİT BARDO oldu

(M.Ü. 1990: 57)

⁷ V.Ö. 1990: Vedat Özdemiroğlu, *Kaldırım Yazıları*, bundan sonraki alıntılarda böyle gösterilecektir.

Örnek (7) de işaret görevini yüklenen ilk tümcedeki Brijit sözcüğünün /b/ sesi çelişme noktası olan ikinci tümcede /f/ sesine dönüşerek anlam değişmesine ve sonuçta gülmeye neden olmaktadır.

c) Suçlamalar - Yakınmalar:

Bu tür yazılarda ilk tümce bir olayı, bir durumu, bir yargıyı belirtir. İkinci tümce de ilk tümcedeki durumla çelişir.

(8) *ne lan
bu memleketin hali...
dün gece
şarap içerken
kurtarmamış mıydık?*
(V.Ö. 1990:19)

(9) *ot gibi nesiller
yetiştiriyoruz
hiç olmazsa
botanikte
birinciyiz.*
(V.Ö. 1990: II)

(10) *gün geçtikçe
duyarsızlaşıyoruz
felsefemiz
ne gereği var-oluşçuluk*
(V.Ö. 1990: 56)

d) Vecizeler, Darbimeseller, Kalp Atasözleri:

Kalıplaşmış atasözleri, sözcüklerinin yerine başka sözcük ya da sözcükler getirilmekle kalplaşmış olur. Aşağıdaki örnekte (menisküs) sözcüğü, atasözünü kalplaştırmakta, aynı zamanda graffitinin çelişme noktası olarak gülmeye neden olmaktadır:

(11) *her koyun
kendî bacağından
menisküs olur.*
(V.Ö. 1990:15)

(12) *devir reklam devri..
Çarşamba'yı
shell
aldı..
(V.Ö. 1990:13)*

Örnek (12) de (sel) yerine sesbilgisel bir çağırışım, yabancı bir petrol şirketinin adı olan (shell) getirilerek yazının çelişme noktası sağlanmış olmaktadır.

Aşağıdaki örnekte renklerle birlikte kullanılan deyimlerden sonraki son iki ünlem dizesi çelişme noktası olmaktadır:

- (13) *ayaklarına
kara sular inmiş,
gözlerin morarmış,
yüzün sapsarı..
amma renkli
yaşantın var be..
(V.Ö. 1990:16)*

- (14) **İYİ KIZLAR CENNETE GİDER
KÖTÜ KIZLAR HER YERE**
(M.Y. 1989: 42)

Örnek (14) deki ilk tümce insanların genel kanısını yansıtmakta, son tümce, ilk tümceyi kanıtlar görünmesine karşın çelişme noktasını oluşturmaktadır.

Örnek (15) deki ilk dize bir şarkı adıdır, ikinci dize ise çelişkili sonucu anlatmaktadır:

- (15) *Strangers in the night..
AIDS in the morning..
(Yabancılarla yatarsan
AIDS'le kalkarsın...)
(M.Y. 1989: 59)*

e) Açıklanmış Önergeler:

Bu tür yazılarda herhangi bir önermenin sözcükleri arasına açıklamalar getirilmekte, açıklamalar genellikle güncel durumları eleştiren biçimlerde yapılmaktadır.

- (16) *tarihte
16 devlet kurmuş
ve 15 devlet batırmış
bir milletiz..
(V.Ö. 1990: 24)*

- (17) *Türk
- fakirliğiyle - öğün
- iş bulursan - çalış
- Allah'a - güven
(V.Ö. 1990:18)*

Aşağıdaki önerme bir atasözüdür ve atasözünden sonra gelen tümce bir yandan atasözünün anlamını tamamlamış gibi görünmesine karşın anlamda bir sapma ve çelişme yaratmaktadır. Bu örnek, (d) türündeki yazılar arasında da ele alınabilir:

- (18) *bugünün işini
yarına bırakma..
öbürgün yaparsın
(V.Ö. 1990: 27)*

Aşağıdaki örneklerde ise verilen önermeyi graffitinin ikinci bölümü açıklar gibi görünerek çelişme noktası yaratmaktadır:

- (19) *bitkisel hayata
girdik.
hıyar gibi
yaşıyoruz
(V.Ö. 1990: 30)*

- (20) *Savaşma
seviş
Sevişirken
Nasıl olsa
Savaşıyorsun..
(M.Y. 1989: 61)*

f) Değişen Sözcükler:

Bilinen herhangi bir şarkının, şiirin, deyimın bir-iki sözcüğünü değiştirerek anlam değişmesine neden olunur.

- (21) *alçaklara
kâr
yağıyor
(V.Ö. 1990: 32)*

- (22) *parayla
saadet olmaz..
ama
hamiyet olur,
jale olur,
necla olur...
(V.Ö. 1990: 35)*

- (23) *geldim
gördüm
yemedim
(M.Y. 1989: 65)*

- (24) *hasretinden
prezervatifler
eskittim
(V.Ö. 1990: 31)*

g) Slogan Biçimleri:

Bu tür yazılarda dikkat çekme özellikleri baskın olduğundan, yazıları yazanlar çeşitli dil oyunlarına başvurmaktadır:

- (25) *çaresizseniz
çare sizsiniz
(V.Ö. 1990: 97)*

- (26) *Hissetmediğin
hisleri hissettiğini
hissettiğin anda
hissettiğin his
AŞKTIR
(M.Y. 1989: 48)*

- (27) **SEVMEK YALANSA**
DOĞRU OLMAK İSTEMİYORUM
 (M.Y. 1989: 48)
- (28) **SANA HERŞEYİMİ VERDİM DİYEMEM**
ÇÜNKÜ HERŞEYİM SENSİN
 (M.Y. 1989: 48)
- (29) *kim*
sebe
nian
lam
ıyor
 (V.Ö. 1989: 56)

h) Öğütler:

- (30) *büyük jetona*
para vermeyin
küçükten alıp
büyütün
 (V.Ö. 1990:12)
- (31) *beynini nadasa bırak...*
bir yıl düşünme...
 (V.Ö. 1990: 67)
- (32) *ey türk!...*
Titre ve
Yaz'ı bekle. .
 (V.Ö. 1990: 68)

Bazı öğütler birer espridir:

- (33) *Kan grubunuzu sorduklarında:*
"- Sıcak kanlılardanım." deyiniz.
 (A.E. 1990:10)⁸

(Altı çizili sözcük benim.)

- (34) *En çok hangi hayvanı sevdiğinizi sorduklarında:*
"- Kızarmış tavuğu." deyiniz.
 (A.E. 1990:15)

(Altı çizili sözcük benim.)

i) Yanlış Öncüller - Kusurlu Sonuçlar:

Graffiti yazılarında çelişme noktasını içeren tümce, işaret ve yönelimi içeren tümceyle bir zıtlık (oxymoron) gösterir ve

⁸ A.E. 1985: Adnan Ersan, *Güldüren Soğuk Bilmeceler*, bundan sonraki bölümlerde böyle gösterilecektir.

graffiti, kendi değerini genellikle o çelişme noktasında taşır. Aşağıdaki örneklerde görülen öncül ve ilk tümceler, çelişme noktasını içermesi gereken ikinci tümcelerle çelişmedikleri için, bir bakıma yanlış seçilmişlerdir ve gene aynı anlamı vermektedirler:

- (35) *iki kişilik
bir oda istiyorum..
ben ve
içimdeki ben için..
(V.Ö. 1990: 77)*

- (36) *GEÇMİŞİN GELECEĞİNİ
GELECEĞİN GEÇMİŞİNİ YAŞIYORUZ
(M.Y. 1989: 35)*

j) Metinler - Eklentiler:

Herhangi bir önerme, reklam, haber ya da yargı metninin altına yazılan eklentiler bu tür yazıları oluşturur:

<p>(37) <i>ASANSÖR
BOZUKTUR!
EN YAKIN ASANSÖR
KARŞI APARTMANDADIR.
(M.Y. 1989: 92)</i></p>	<p>(38) <i>İNSAN
TOPRAKTAN
YARATILMIŞTIR.
Çamurlaşır.
(M.Ü. 1990:126)</i></p>
<p>(39) <i>YÜZ ELLİ
İKİ YÜZ
KELİMEYLE
KONUŞUYORUZ.
Onlar da
ÖZNE ve
tekrarları
(M.Ü. 1990:134)</i></p>	

Mantık İşlevi:

Graffitiyi yaratırken sık sık mantık dışı yollara başvurulmaktadır. Bu tür yazılar, bu yüzden, çelişkiler içerdiğinden güldürme görev ve işlevlerini taşırlar.

- (40) **GERÇEKLER ACIDIR, BAKLAVA TATLIDIR
O ZAMAN BAKLAVA GERÇEK DEĞİLDİR.**
(M.Y. 1989: 58)
- (41) *Bana dünya yuvarlaktır derdin
Dediğin doğruysa neden
geri dönmedin?*
(M.Y. 1989: 40)
- (42) **BU TOPLUM
BİR PİSKOPATTIR.
GÜL
HAYIR! BU PİSKOPATLAR
BİR TOPLUMDUR.**
(M.Y. 1989: 84)
- (43) **BABAMA DEĞERİMİ SORDUM: "DÜNYALAR
KADAR" DEDİ.
DÜNYANIN DEĞERİNİ SORDUM
"BEŞ PARA ETMEZ" DEDİ**
(M.Y. 1989: 84)
- (44) **ASANSÖRÜN
ALTINDA DURMAK
YASAKTIR.
- PEKİ YA YASAK
ASANSÖRÜN
ALTINDA DURUYORSA?
- O ZAMAN DA
YASAĞIN ALTINDA
DURMAK ASANSÖRDÜR**
(M.Y. 1989: 93)
- (45) *Balıkadam olamadım diye üzülme.
Balıklar adam olamadım diye üzülüyor mu?*
(M.Y. 1989: 51)
- (46) *güneş
doğudan doğar,
batıdan batır...
peki kuzeyden mi
kuzer?...*
(V.Ö. 1990: 27)

Mantık dışı önermeler gülmecede bilmece biçiminde de görülmektedir:

- (47) -Köpekle pire arasında ne fark vardır?
-Köpekte pire olur ama pireden köpek olmaz.
(A.E. 1985: 29)

Soru-yanıt türünden olan graffiti yazıları da bu tür içinde incelenebilir. Dil ile mantık arasında sıkı bir bağıntı olduğundan tümce yapılarının bir başka türe geçişebilmesi olağan görülmektedir. Soru-yanıt yöntemi graffiti yazılarından başka, gülmecede ayrı bir tür olarak da kullanılmaktadır. Gülünç bilmeceler bunlara örnektir:

- (48) -Eşekler evlenir mi?
 -Evet. Genellikle onlar evlenir.
 (A.E. 1985: 8)
- (49) -İki paralel doğru birbirini severse ne olur?
 - Yazık olur.
 (A.E. 1985:10)
- (50) - Yankesiciler nereye gitmezler?
 - Çıplaklar kampına.
 (A.E. 1985:25)

Haber İşlevi:

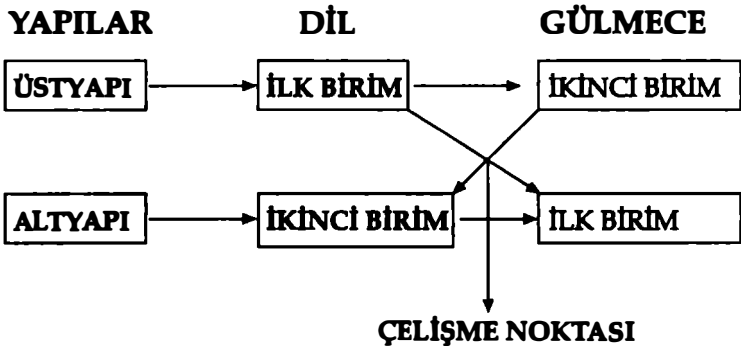
Duvar, kaldırım, sıra, tuvalet vb. gibi yerlere yazılıp çiziktirilen graffitiler, basınun haber biçimlerinden de yararlanır:

<p>(51) AT'la
ilişki kurmak isteyen
T.C. (67)
yakalandı...
(V.Ö. 1990: 30)</p>	<p>(52) türk'üm
doğruyum
çalışkanım..
iyi gelirli
bir bayanla
evlenmek istiyorum.
(V.Ö. 1990: 28)</p>
<p>(53) pis işlerden
zengin oldu..
Şimdi
deterjan fabrikalarının
sahibi
(V.Ö. 1990: 31)</p>	

Graffiti örneklerinde görüldüğü gibi, insanların belli bir takım kurumlara, uygulamalara, kurallara, inançlara ve davranış ve olaylara olan tepkileri gülmeceye konu olmaktadır. Bütün bu konular kültürle ilgilidir ve kültür, gülmecenin en önemli, belki de tek kaynağıdır, çünkü kaynak olarak sayılması

akla gelen dil, kültürün yansımasını ve iletişimini sağlayan bir araçtır ve en azından kültür kadar önemlidir. Herhangi bir olay ya da konu, belli bir dil yapısı içinde anlatılır ya da yazılırken, o dil yapısı içinde sözbilimsel, sesbilgisel, biçimsel, sözdizimsel ve anlambilimsel yapılar bakımından bir ya da birkaç çelişme noktası kullanılırsa, bu tür bir anlatım ya da yazı gülmece türünden ele alınır. Bu duruma göre, bir gülmece biriminin oluşumuna kaynak olan kültür, sunuş yönteminin biçimi ve dil yapısındaki çelişme noktası olmak üzere 3 önemli öge, gülmece inceleme ve araştırmalarında ele alınmalıdır. Gülmece birimleri genellikle kapsamlıdır (generic), her zaman, her durum ve her devir için geçerliliğini korurlar. Bu özelliklerinin doğuş noktası, özellikle, anlam ve kavram yapılarının her zaman değişken ve geçişsel olmasıdır.

Dil yapıları anlam bakımından mantıklı ya da mantık dışı olarak kullanılabilir, çünkü mantıklı ya da mantıksız ne olursa olsun, her şey gülmece konusu olabilmektedir. Birçok gülmece biriminin yapısı diliçi ya da dildışı bir takım zıt özellikleri içerir, ama bu zıtlık ve terslik, görünüşte, bir benzetme kullanılarak yapılır. Bu özelliği gereğince, dil yapılarıyla gülmece yapıları arasında görünüşte bir benzerlik ve koşutluk, ama aslında terslik ve zıtlık vardır. Bu durum aşağıdaki biçimde gösterilebilir:

Yukarıdaki terimlerden **ÜSTYAPI**, herhangi bir güncel ya da tarihsel ve kültürel olay, **ALTYAPI**, gülmeceye neden olan olay, **İLK BİRİM**, bu olayların anlatıldığı ya da yazıldığı biçim, **İKİNCİ BİRİM** ise, gülme olgusuna neden olan dil birimidir. Dil birimi, ses, biçim, sözdizim ve anlam bakımından herhangi bir dil ögesi olabilir. Çizelgede görüldüğü gibi, dil birimleri, gülmeceye konu olurken ters bir geçismeye uğramaktadır. Sözleyin, graffiti yazılarında en az iki tümce bulunmaktadır. Bunlardan ilk tümce görünüşte bir olay, bir durum bildirir, bu yüzden **ÜST YAPI** olarak düşünülür. İkinci tümce ise asıl olay ve durumu bildirmesine karşın sözde ikincil bir önem sırasındadır. Bu ikincil sırada bulunan **ALTYAPI** olayları ve **DİL BİRİMLERİ**, gülmecede **ÜSTYAPI**'ya geçer. Dil kullanımındaki yapılarla gülmece yapıları arasındaki bu zıtlıktan doğan **ÇELİŞME NOKTASI**, gülmeceye neden olmaktadır. Ayrıca, dilin düz anlamlar taşıyan **ÜSTYAPI**daki **İLK BİRİMLER**'i gülmecede **ALT YAPI**'ya geçerek önemini kaybeder, buna karşın, dildeki yananamları ve çağrışımsal anlam alanlarını taşıyan **ALTYAPI** 'daki **İKİNCİ BİRİM**'ler, gülmecede **ÜSTYAPI**'ya geçerek önem kazanır. Bu tür bir açıklama, gülmececinin yalnız graffiti türündeki yazılar için değil, diğer türleri için de geçerlilik kazanmaktadır. Gülmececinin yapılarının iyice belirlenebilmesi için, gülmececinin bir araç olarak kullandığı dil yapılarının çok iyi bir biçimde incelenmesi gerekir. Dil yapıları incelenerek gülmece yapıları da bulunduğu zaman, gülmece bu olanaklardan yararlanarak daha gelişecektir.

ERAYOLOJİ

Söylem Deyişbilimi Açısından 'Eray'ın İncelenmesi

Aşağıdaki incelemede, gülmece yazarlarından Atilla Atalay'ın **HİBİR** dergisinde 1986 yılından başlayarak yıllarca her hafta yayımlanan **ERAY** köşesindeki yazıları konu edilmektedir. Atalay, Eray'da, Eray adındaki kahramanıyla, okuyucularıyla bir iletişim kurmaktadır. Yalnız, bu iletişimin kurmaca mı, yoksa gerçek mi olduğunu kesin olarak bilmiyoruz. Eray'daki iletişim ne çeşit bir iletişim olursa olsun, dil kullanı-

mu bakımından incelenmeye değer bulunmaktadır, çünkü bu köşede dilin, dil dizgesi içindeki kullanım ve değerlerine ek olarak. dil dizgesi dışındaki değer ve kullanımları oldukça sık görülmektedir. Gülmecenin amaçlarından biri, olağan ve alışılmış olayları, olağanüstü ve alışılmamış biçimlerde vermekse, Eray'daki alışılmamış dil kullanımları da gülmece açısından olağan görülmektedir.

Eray köşesinin yazarı, düşsel olarak, Atilla Atalay değil, Eray'ın kendisidir. Bir başka deyişle, Atalay, okuyucularıyla iletişimi Eray adındaki düşsel köşe kahramanıyla yapmaktadır. Derginin bu köşesinde Eray, çoğu zaman okuyucularına bir öğretmen gibi sorular sorup yanıtlar almakta, gerektiğinde onları ödüllendirmekte, ya da cezalandırmaktadır. Eray'ın sorulan gerek dil, gerek mantık bakımından, Eray'ın kendi deyişiyle, "...akıllara sığmayan, transrasyonel sınıflandırılmaz oluşum, mantık ötesi biyolojik ve elektrostatik olgu.." bu sorulara gelen yanıtlar da insanın dil ve mantık "metabolizma"sının kolay kolay kaldıramayacağı oluşumlardır. Eray'ın sadık uşağı Sebastian'dır. Eray ne kadar olağanüstü bir "yazar"sa, Sebastian da onun tam tersine, "negatif zekalı" bir uşaktır. Eray'a aşırı derecede tutkun olan bir "sevgili"si vardır. Eray'ın "Piranha Manita İncigül Tantana" dediği bu kız, alabildiğine şişman, peltek konuşan, Eray gibi "Hiperkülade" ve "anormarvılıs" derecede olağanüstü bir insandır. Eray ondan kaçtıkça, İncigül ona yapışır. Bazan İncigül, Eray'a fotoğrafını gönderir ve arkasına "Tana bu hafta da yatakta tekilmiş tuh bir pozumu gönderiyorum."yazar. Eray kızdan yakınır: "Bu karı anca nehir yatağına sığar... Sanıyorum fotoğraf çektirmek için Kızılıрмаğı zorla yatağından kaldırdı... Ulan kim tıktı bu kıızı bana yaa.. Hangi boyutta günah işledim, ne suçum vardı, oh my Rab! (Hıbir, Sayı:39)

Eray, bir köşe yazarı olarak, sorduğu sorulara beğendiği yanıtlar alınca, okuyucularına lordluk, dükalık, düşeslik,

beylik, düklük, viyadüklük, vb. gibi ünvanlar da verir. Onlara yazı başlarında "Kitlelerin daniskası", "Erayınperver camiam", "Nassınız Erayıklar...?", "Melankolikolisi" gibi adlarla seslenir, kendisini sevdiklerinden dolayı bazan derginin kapak sayfasını 'Ben bir Erayınman oldum' 'nükleer başlığıyla'(!) açmak ister. Yazılarında aşırı biçimlerde yaptığı dil sapmalarının bilincindedir. Bundan dolayı, aklına geldikçe "...kullandığım cümle düşüklüğü (düşük cümle, cenin, prematüre) için özür dilerim." der.

Hıbrır'da Eray'a ayrılan tek sütunluk bir yer, Eray'ın, dolaşısıyla Atilla Atalay'ın dil kullanımını tam olarak gösteremeyeceği için, bu incelemede birden fazla Eray yazısı gözönüne alınmıştır. Bir yazarın deyiş (style) yeteneğini araştırmak için dar boyutlu bir kesitten daha çok, geniş zamanlı ve çerçeveli bir dönemin içindeki dil yeteneğini incelemek daha verimli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Söylem Deyişleri:

Eray, okuyucularıyla bir iletişim kurduğu için dilbilim alanında bir söylem (discourse) konusu oluşturmaktadır. Bu bakımdan, yapılacak olan bir incelemenin de söylem alanındaki niteliklere dayandırılması gerekmektedir. Bundan dolayı, bu incelemede ele alınan yöntemler, söylem çözümlemesiyle ilgili söylem deyişlerini (discourse style) içermektedir.

Atalay'ın Eray'ındaki söylem çeşitlerinde durum bağlamı (context of situation), her söylem çeşidinde olduğu gibi, yazarın düşünce yapısı (ideology) ile sıkı sıkıya ilgilidir. Eray köşesindeki tüm yazılar, Hıbrır'da çalışan "muazzamteşem", "ilginçtüel" ve aynı zamanda "anormalkulade" bir insan olan Eray'ın tüm düşüncelerini yansıttığı için, bu kendine özgü düşünce yapısı olan dünyayı, kendilerinden "manyakötesi mektuplar" aldığı okuyucularına nasıl yansıttığını anlamak zor

değildir. Verdiği yanıtlardan dolayı hasta olan okuyucularına Eray, "International Hospital Hastanesi Erayşilürji Bölümü'ne" gitmelerini önerir.

Söylem ve söylem değişimi çözümlemelerinde ilk ele alınacak olan **söylem alanında** (field of discourse) iki durum olgusu vardır: **1-Ortam** (Setting), **2-Konu** (Topic), ya da birbiri ardısıra gelen konular. Ortam, söylemin geçtiği yer ve mekandır. Konu da yazarın tasarlayıp sözünü ettiği fikirlerdir. Eray'daki ortam, yazarın yazılarını yazarken içinde bulunduğu dergi yönetim yeridir. Eray masasında okuyucularıyla iletişim kurmaktadır. Yazılarında da o andaki düşünceleri vardır. Buradaki ortamı ikiye ayırmak daha doğru olmaktadır: **a-Birincil ortam** (Immediate setting), ve **b-Geniş ortam** (Wider-setting). Bu duruma göre birincil ortamda Eray, dergi yönetim binasında okuyucularına o anda yazılar yazar, okuyucuları da Eray'ın o yazdıklarını okurlar. Geniş ortamda ise okuyucular Eray'ın yazdıklarını okuduktan sonra onların etkisi altında kalırlar. Yazarın düşünce yapısı, geniş ortamı pek gözönüne almadığı için International Hospital Hastanesi Erayşilürji Bölümü bu yüzden açılmıştır belki de, çünkü Eray'ın okuyucuları, yazarın kendisi gibi, büyük olasılıkla tam anlamıyla hastanelik insanlardır. (!) Birincil ortamla geniş ortam arasında kesin bir ayırım çizgisi yoktur. Bu yüzden Eray'ı okuyanlar, yazıları okuduktan sonra mı hastanelik olmuşlardır, yoksa ancak hastanelik insanlar mı Eray'ın okuyucuları olurlar, belli değildir. Ancak her iki durum da Eray'ın, yazılarında sözünü ettiği olay ve durumlarla doğrudan ilgilidir.

Söylem alanındaki durum ve konular, **gerçek ve kılğısal** (practical), ve **düşsel** (imaginary) olarak ele alınabilir. Eray'ın yazılarındaki olaylar, konu gülmece olduğu için, gerçek mi, düşsel mi pek belli değildir. Her hafta çıkan yazılarda Eray her ne biçimde olursa olsun okuyucularla bir iletişim kurmak istediği, kurduğu, ya da kurar gibi görüldüğü için durum ve konum gerçek varsayılabilir.

Söylem çözümlemesinde ikinci olarak ele alınan **söylem değişinde** (tenor of discourse), söylemi yapan kişinin ve kişilerin etkileşimleri, bunların toplumsal rolleri ve durumları, kişisel davranış ve girişimleri ele alınır. Söylem değişlerinde insanlar fikir tartışmasında bulunur, birbirleriyle uzaktan yakından ilişki kurarlar ve söylemlerinde kendi fikirlerini savunurlar. Eray, okuyucularla sağladığı iletişimde, çoğu kez gerçek ve mantık bakımından olağan olmayan konu ve konumlara değinir. Eray'da, okuyucularına karşı bir üstünlük, önderlik duygusu vardır. Bunu hemen her yazısında dile getirir: "Zihinsel böbürlü lideriniz Eray (zekasıyla böbürlenene lideriniz Eray)", "Erayınmanlar camiasının tartışılabilenemeyen kuşkusuz efendisi Eray." Yönetim biçimi cumhuriyet olan devletlerde geçerliğini artık yitirmiş olan ünvanları, yazı ve davranışlarını beğendiği okuyucularına verecek kadar kendini herkesten üstün ya da soylu görür. Okuyucularının kendisine sevgi ve övgü dolu mektuplar göndermesinden hoşnuttur: "...gösterdiğiniz devlerde ilgi yine beni galaksilere fırlattı..." Yer darlığından dolayı yayınlamadığı mektuplar için de kendine özgü bir özür dileme biçimi vardır: "Bir kısmını belleğimin şirinlikler departmanına kaydettim ama yayınlamadım." Zaman zaman bu övgülerini kendi bilinç dünyasında kurmuş olduğu dil dizgesindeki birimler doğrultusunda kullanır: "Fırlamalık alemin en şugır tartışılmazı ulu insan..." Bazan okuyucularının yazılarına kızar, ya da onların yaptıklarından ders alınmasını ister: "Erayınmanyak Şenol'un mektubunu okuyup ibret ve diazem (müsekkin) alınız." Eray'ın olağandışı düşünce yapısı (ideology) ve davranışları kendisini de etkiler. O da bunun bilincindedir. Durumunu "Beynim konkordato durumunda (iflas)", ve "Sinirlerim lambada yapıyo (oynamak)" diyerek açıklar. Normal insanlarla olan ilişkisinde onlara kızdığı zamanlar "Şimdi alırım seni bilincimin altına, psi psine ezilirsin. Deli psikolog." ve "Doktor bilincinin altında mahzur kalmış." diyecek kadar dil katmanlarındaki kesitsel kullanımları ve çağrışımları birbirine karıştırır.

Eray, okuyucularla olan iletişimini, kendisi olmadığı zamanlarda telesekreteriyle sağlar. Bazen sadık uşağı Sebastian, telesekreterdeki notları efendisi Eray'a iletir. Böylece Eray'ın hem bir telesekreteri, hem de bir "kölesekreteri" vardır. Eray, okuyucularıyla ilişkilerinde yer yer kibardır da... Bilinci yerindeyken onları yazılarında ağırlamaktan geri kalmaz: "Sizi hemen şöyle mevzuuya alayım.", "Sizi hemen yazıya alıcam. Buyrun..." İyi olduğu zamanlar okuyucularını selamlaması da oldukça candandır: "Hepinize hiss ve kissler...", "Doğan, histim sana, kal sağlıcakla...", "Muck you", "Hepinize his yaptım kitlem.", "Bakın şirin kitlesi...", "Hepinize sevgi dolu saygılar efendim", "Selamın manlar...", "Tebrikiterim!", "Merhabaıca kitlem!". Bütün kibarlığına karşın davranışlarında gene de ölçülüdür, çünkü okuyucularla fazla yüzgöz olmak istemez. Bu özelliği, uşağı Sebastian'a verdiği emirlerde bellidir: "Okuyucuların fişini çekiver... His ve kiss... Muck you!", "Sebastian... Kitleme kapıyı göster...", "Sebastian, kov onları...", "Sebastian, okuyucuları sepetle...", "Sebastian... Yazı bitti.. Kov onları...", "Sebastian! Onlara sevgi ve kapı göster... Bye bye... Bye be! Hadi gidin...!"

Kızdığı zamanlar, azarlamaları olağan dil kullanımlarının dışında olduğu için ilginçtir: "Deli rakun!", "Pis tazi!", "Rezil fok!", "Bana nasıl pati çekersin lan bakteri...!", "O sırada saman yığınınna girmeseydim görürdün sen kıl dibi..."

Eray'ın söylem deyişi (tenor / manner of discourse), yakın çevresinde Sebastian ve Piranha Manita İncigül Tantana'ya; uzak çevresinde de okuyucularına olan davranış ve konuşmalarıyla ortaya çıkarılabilir. Yazılarında Eray çoğunlukla Sebastian'ın davranışlarını gülmece konusu eder. Sebastian konuşan bir birey olarak değil, davranışlarda bulunan bir nesne olarak akıllara yerleşir. Buna karşın Piranha Manita İncigül Tantana hem konuşan, hem de çeşitli gülünç davranışlarda bulunan bir birey olarak göze çarpar. Eray, İncigül'ün konuşmalarını onun söylediği gibi, /s/ leri /t/ biçiminde peltekleştirerek

yazıya alır. Söylem alanında, bir kimsenin sözce değerlerini yansıtmaya biçimi bakımından Eray'ın bu çabası anımsanmaya değer bulunmaktadır. Yazıları dergide yazan kendisi olduğu için yazılardaki başlıca söylem rolü kuşkusuz kendisindedir. Söylem deyişi de kendisinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlara koştut olarak da Eray'ın her yazısında, gereğinde hemen kızan, gereğinde azarlayan, sevinen, üzülen, cezalandıran, ödüllendiren değişken kişisel ruh durumu görülmektedir. Yazılarındaki birincil söylem ve geniş söylem deyişleri Eray'ın kişiliğini olduğu gibi yansıtmaktadır.

Söylem çözümlemesinde üçüncü olarak ele alınan söylem kipi (mode of discourse), iletişimde bir ortam olarak incelenmektedir. Söylemde ortam genellikle konuşma dili olmasına karşın, konuşma dili yazı diline aktarıldığı zaman ister istemez birtakım değişimler ortaya çıkar. Eray, yazılarında konuşma diliyle yazı dilini olabildiğince bağdaştırmaya çalışır. Sözcük dağarcığında, özellikle ortaokul ve lise çağındaki gençlerin çok benimsediği, gençlik argosu türündeki türetme sözcükleri çok bulunmaktadır: "Aaabi karakter yapmayın yaa...", "Nassınız Erayıklar?" "Hiperkülade çok fevklı (Fevkalade zevk gibi bi şey)", "Anormarvılıs (Anormal harikalıkta)", "Yatak yorgazm", "Dünyayı tozbombe görmek", "Elemterefish my answerfish", "E best doğrusu", "Berbalade (bad=kötü, berbalade = Fevkalade kötü)" gibi örnekler yalnızca birkaçıdır.

Söylem deyişinin, metin yazarının ve diğer kişilerin arasındaki sözel ilintileri ele almasına karşın; söylem kipi yazarın metin yapısıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Eray her hafta, kendisine ayrılan tek sütunun bir parçasında kendi yaşamındaki çevreden, Sebastian'dan, İncigül'den sözeder, diğer parçasında da ülkenin çeşitli yerlerinden kendisine yazan okuyucularıyla söyleşir. Eray yazıları her zaman ya "Kimse kıpırdamasın! Bu bir Eray yazısıdır. Hürmet ediniz.. Eee, nasısınız bağımlılarım? Sebastian, tebaama his et.. (Sevinç gösterisinde bulun..", "Selam

babalar... Nasısınız kitlelerin daniskası, Erayınperver camiam..." diyerek, ya da buna benzer girişlerle başlar. Yazıların bitiminde "Haydi şimdi dağılın." "Sebastian... Kitleme kapıyı göster...", "Hepinize his yaptım kitlem... Saiyonara. (Japonca 'Allahaismarladık' demek.)", "Hadi gidin şimdi.. Öpülesiniz... Severim..." diyerek, ya da buna benzer bitişlerle sona erer. Eray, ülkemizin özellikle şu son yıllarda yaşamakta olduğu milletlerarası gelişmeler altındaki değişimleri doğrultusunda dilde ortaya çıkan yeni sözcükleri, yabancı dillerden dilimize geçen sözcükleri ve biçimleri anadildeki biçim ve sözcüklerle kaynaştırarak gülünç sözcükler yaratır, metinde çoğunlukla bunları kullanır. Eray'ın dili, dilimizin Farsça, Arapça, Osmanlıca, Fransızca, İngilizce ve son yıllarda, dağılan demirperde ülkelerinin çeşitli dillerinden gelen çok sayıda sözcük ve biçimi içine alır. Eray bir bakıma bu alıntıların Türkçe'de kullanılmasını gülmece konusu yapmak ister, metin kurgusunda çoğunlukla bu durumu gözönüne alır. Özellikle son 8-10 yıl boyunca İngilizcenin dilimize attığı tırpanlar düşünülürse Eray'ın abartarak, bilinçli olarak kullandığı "Muck you", "Anormarvılıs", "Naykkabı", "No mana bişi (Anlamsız)" gibi sözcükler özellikle gülmece alanında yadsınmaz, daha da ötesinde, gülünür. Eray, dilimize sahip çıkamamamızı gülmece kanalında böylelikle eleştirir.

Etkileşim olarak söylem ele alındığında dilin geniş ölçekli işlevlerini incelemek gerekmektedir. Her metin, **düşünsel** (Ideational), **metinsel** (Textual) ve **kişilerarası** (Interpersonal) adı verilen geniş ölçekli dil işlevlerini içine alır.

Düşünsel İşlev, metin yazarının kendi çevresinde ve düşünce yapısındaki nesneleri, fikirleri ve bunlar arasındaki bağıntıları yazıya yansıtmak için kullandığı dil olgularıdır. Yazar, kendi çevresi ve dünyasını yazıya aktarabilmek için istediği dil birimlerini kullanır. Zaman zaman belli sayıdaki kuralları içeren dil sisteminden dışarı çıkabilir. O zaman yazarın dil kullanımındaki yaratma yeteneği açıkça ortaya çıkar.

Düşünsel işlevinde Eray, çevresindeki olayları oldukça iyi gözleyip algılayan yetenekli bir yazardır. Dünyadaki her çeşit yenilik onu olumlu ya da olumsuz biçimlerde etkiler. Kullandığı tümcelerde onun bu yeteneği oldukça açık bir biçimde bellidir. Olayları gözleyip algıladıktan sonra bunları anlatırken tümcelerindeki rolü gelişimci (processor) sınırlarında kalır: "...Sebastian yıllık sakatlığının bir bölümünü kullanmakta olduğu için mektuplarınızı bizzat ben açtım... Umarım onore olmuşsunuzdur... Sebastian gonore oldu... Gonore (belsogukluğu) demek, bir nevi genital rahatsızlık... Ben yılbaşı için Jönev'deyken (Cenevre) Sebastian eve Romen almış da... Yılbaşı dedim de... Kitlemden istediğim duvar takvimi ve ajandalar beklediğimden az geldi... Bunda sizin bi suçunuz yoktur eminim... Siz bana yollamışsınızdır da, ya postada kaybolmuştur, ya da Noel Baba iç edip kendi tanıdıklarına vermiştir... Bu nedenle güvenlik birimime emir verip ne kadar Noel Baba varsa toplatıp bir odaya kapattırdım.. Kendilerine yiyecek falan verdirtmiyorum, birer lokma su dağıttım o kadar... Ajandalarını hangisi arakladıysa ya ortaya çıkacak, ya da Noel Baba ve adamlarını harcıycam..." (Hıbrır, Sayı:142)

Eray'ın her yazısı, yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi gözlem ve olay gelişmeleriyle doludur. Herhangi bir olayda kendi rolü her zaman baskın çıkmakta, olayları kendi yönüne çevirmekte, duygularını, dolayısıyla daha sonraki gelişmeleri kendi istediği gibi düzenlemektedir. Aşağıdaki örnekte de İncigül'ü anlatırken olaylar karşısındaki duyguları Eray'ın rolünü belirtmektedir:

"Bilim İncigül'ün karşısında çaresiz maalesef... Ayrıca tek sorunu şişmanlık değil ki... Telesekreter'e not bırakan tam 14 kişi İncigül'ün abiliğini, 5 kişi de kocalığını üstlendi. Bu ontdört abili, beş kocalı gürbüzle kim olsa baş edemez... 8 Mart kadınlar günü nedeniyle yemek yeme eylemi yaptı, komşu evlerin mutfaklarına sızdı, dürbünlü tüfekte uyuşturucu

koklatılarak durduruldu... Şimdi beş gündür mışıl mışıl uyuyo, uyuyan dev..". (Hıbrır, Sayı:47)

Söylem alanıyla yakından ilgili olan düşünsel işlevinde Eray, olayları kendi duygularına göre biçimlendirir ve yazılarını çeşitli kesitsel dil kullanımlarıyla süsler:

"Heey tamam be aabi... Hey hey hey sakın olun, hepsi geçti, tamam mı? Döndüm, buradayım.. Sebastian, Lazerhan Kalfa'ya daha fazla malibu içirme... Bi hoş davranmaya başladım, o avizende indir O'nu.. Go ahead (ilerle)... Ee, nasısınız galaktik şirin kitle... Bodur bir ayrılıktan sonra (kısa) işte yine berabere kaldık.. Tatilimi Suriye'de özel bir eğitim kampında geçirdim.. Piranha Manita İncigül Tantana'ya gelince... Malikanemini bahçesine iniş yaparken saçını helikopterimin pervanesine kaptırdı. Şimdi kel, şişman ve mutlu. (Babam gibi).. Suriye'deki kampta öğrendiğim özel ikna yöntemleri (süper special methods) sayesinde İncigül denilen zehirli varille anlaşmaya vardık.. Beni sevebilmesinin olanaklar ötesi olduğunu fazla direnmeden anladı.. Şimdi size şarkı söyleyecek.. Hadi İncigül söyle... (Hıbrır, Sayı:147)

Metinsel işlev, metnin anlamlar yüklü bir yumak biçimine gelebilmesi için kullanılan dil birimlerinin toplamını gözönüne alan bir işlevdir. Tümceler arasındaki birlik ve devamlılık bu işlevin kullanımına bağlıdır. Metinsel işlev iyi kullanılırsa metin tümüyle bilgi yüklü, derli toplu bir metin biçiminde göze çarpar. Metinsel İşlevde Eray'ın metin kurma niteliği, konuşma dilini olabildiğince yazı diline aktarabilme çabasında görülür. Yazılarını açarken ve bitirirken kullandığı sözler bu durumu gösterir. Aşağıdaki örnek, bir yazısının açılışıdır:

"Lütfen dikkat! Emperyal majesteleri, yedi iklim, iki okyanus sultanı. fırtına fırlamalık camiasının efsanevi lideri Eray bu haftaki şizoluklarına başlıyor... Hışırta, tıkırtı, fısıltı cızırtı her türlü tiz ve bas gürültü çıkarmak, yazıya dikkatini vermemek

arada parağraf atlamak, parantez içlerini okumaktan kaçırarak, ikinci bir emre kadar yasaktır... (Fingirti ve kıkırtı ölçülü olmak şartıyla serbesttir... Kişi başına herkes birer adet fink atabilir..) Sağınıza solunuza bakmayın, sadece önünüzdeki kağıtla ilgilenin. " (Hıbrır, Sayı:96)

Aşağıdaki örnekte de bir başka yazının bitişi görülmektedir: "Sebastian, nerdesin mongol uşak parçası, buraya gel, yazıyı kapat.. Aksi şeytan, espiriden isabet aldı herhalde.. Neyse yazı bitti dağılın. Haftaya ben sizi ararım.. Hiss ve kissleer.." (Hıbrır, Sayı:116)

Eray'ın metin düzenlemesi ya Sebastian'ın bir açığını yakalayıp buradan bir konu çıkarma biçiminde, ya da daha geniş bir çevre içinde yakaladığı herhangi bir olayı konu edinme biçiminde olmaktadır. Eray'ın konuları her zaman eksiltmeli, abartmalı, olağanın ve mantığın dışında olduğundan, gülmece konuları olarak yazılarda yer alırlar.

Dilin Metinsel İşlevi söylem çözümlemesinde, söylem kipiyle bağıntılıdır. Eray, dildeki kiplik özelliklerini iyi kullanmaya çalışır, kullandıktan sonra da herkesi güldürerek amacına ulaşır: "Dikkaayt! Emperyal majesteleri, hiper fırlama, duygu imparatoru, Erayınmanlar camiasının tartışılabilinmeyen kuşkusuz efendisi Eray bu haftaki mükemmeladeliliğine başlıyor..." (Hıbrır, Sayı:49) "Büyüksünüz beaabi.. Kainatın en mutlu lideri benim, kimseciklerin siz gibi sevimli bir kitlesi yoktur. Sizin gibi hin olunabilinemez." (Hıbrır, Sayı:77)

Metinsel İşlev, metnin tümce yapılarındaki konulamaya (thematization) önem verir. Metin yazarının söylem alanı, söylem deyişi ve söylem kipi özelliklerine bağlı olan dil yapısındaki tümcelerde, yazarın düşüncesine göre, tümce öğelerinden bazıları öne ya da sona alınır. Geleneksel dilbilim kurallarından sapılabilir. Bu durumda terimler de değişir. Tümcenin başında öznenin yerine kullanılan herhangi bir öge öznellik

(theme), yüklemine yerine konulan herhangi bir öge de **yüklemlik** (rheme) olabilir. Bu incelemede birden fazla yazı ele alındığı için metinsel işlevdeki öznellik ve yüklemlik özelliklerini burada incelemeye gerek bulunmamaktadır. Söylem çözümlemesi bakımından **deyiş** (style), dil işlevleri arasındaki bağıntılar olarak betimlendiğinden, söylem deyişi, düşünsel, metinsel ve kişilerarası işlevler incelendikten sonra belirebilir. Birden fazla yazı ele alındığında, üstelik Eray gibi bir yazılar dizisi gözden geçirildiğinde, bir de asıl konu gülmeceyse, tek tek tümce incelemesinden sonra ortaya kesin ve somut deyişsel sonuç çıkmamaktadır. Bütün bunlara ek olarak, Eray'da, Eray, Sebastian ve İncigül'ün dışında yazıya alınan kişiler her hafta değişmektedir. Değişen bu kahramanların çoğu okuyuculardır, çünkü Eray yazılarında çoğu kez kendisine yazılmış bulunan bireysel mektupları yanıtlandırmaktadır.

Kişilerarası işlev ise metin yazarının, ya da metindeki diğer kişilerin birbirleriyle olan iletişimde kullandıkları dil olgu ve biçimlerini ele alır. Bunların çeşitli biçim ve duygusal değerleri vardır. İnsanlar günün her saatinde aynı ruhsal yapıda olmadıkları için onların bu durumları dil kullanımlarına da yansır. Bundan dolayı tümcelerin kiplik nitelikleri, donuk, törensel, olağan, teklifsiz, bildik tonlarında olabilir. Tümceler, dili kullanan kimselerin inceliğini ya da kabalığını yansıtabilir. Kişilerarası işlev tümce yapılarındaki bütün bu değerleri gözönünde bulundurur.

Kişilerarası işlev yönünden ele alındığı zaman, Eray'ın ruhsal durumundaki değişkenlik burada da ortaya çıkar. Eray, çabuk kızabilen, çabucak ılımlı olabilen, birdenbire azarlamaya başlayan, birdenbire gülen ve kibarlaşan, kibarlıktan hemen sonra kabalaşabilen bir tip olduğundan, bütün bu ruhsal yapısı, kullandığı dili de etkilemektedir.

"Biz burada her hafta ayrı biçimde (şimdiye dek 237 oldu) şak şuk yazı açıyoruz, kimsenin şaşıracağı yok.. Beyin bu, östa-

ki borusu değil, Amerikan klasiği hiç değil.. Ölüň!.. Sebastian, bak yuttururum o çakmağı sana.. Benzinini içirir, ağzına tıkarım.. Siniřlendirmeyin insanı.. Çakmak saplantılı görmemiş, uyuz kitle.."(Hıbrı, Sayı:95)

Aşağıdaki örnek, bir önceki ruhsal durumunun tam tersini, Eray'ın kibar davranma çabasını göstermektedir:

"Yazıyı okuduktan sonra hayat balık yemeyiniz, yazıya mıknaşs yaklaşturmayınız, yapısı geri alamazsınız.. Alınan mıknaşs geri verilmez, yenisiyle değıştirilmez... Yazıdan dışarıya takım verilmez... Uşaklarla muhatap olmayınız, onları şımartmayınız... Sebastian, mektupları getiriniz." (Hıbrı, Sayı: 49)

Eray'ın zaman zaman gösterdiği ılımlılık, aşağıdaki alıntıda olduğu gibi, taş attığı bazı kimselere örnektir:

"Eray, ben Kadriye, Mavi Yelken Sitesi'ndeki yazlık aşkın... Sen bana, ben sana komşu evlerde kök sarmaşıklar gibiydik o yaz. Aşkımızın meyvesi eşşekler kadar oldu, bana hep babasını soruyo... (Fondan; babaa, baba laan, kurtar bizi baba şeklinde sesler geliyor.) Noolur artık dön bize, kendim için istiyorsam süpper namerdim, şu sabi sübyanı düşünüyorum (sübyan dediğı herifin de fondan gelen sesi basbaritona beş basar)... Hadi, evimizin direğı, çocuğunun babası, gel de bitsin bu hasret...

Kadriye, ben delikanlı çocuğumdur, veliahtlarımın hiçbirini ortada bırakmam.. Eğer gerçekten beraber olduysak sana dört rakamlı bir manita sicil numarası vermiş olmam lazım... Bu numarayla beraber Sebastian'a başvurursan gereken yapılacaktır. Not: Sicil numarasıyla beraber çocuğun DNA'sını (genetik şifre zinciri) kağıda iliştir. (Hıbrı, Sayı:48)

Kişilerarası işlev, söylem deyişiyle sıkı sıkıya bağıntılıdır. Eray'ın söylem deyişinde, kendi ruhsal durumunu da içeren kişilerarası işlevinde kullandığı anlatımlar da Eray'ın ruhsal durumlarına göre değışmektedir. Eray'ın Sebastian'a

söylediği sözler çoğunlukla yergi dolu sözlerdir. Onu hep aşağılar. Kullandığı tümceler genellikle emir tümceleridir. İncigül'ü dolaylı olarak aşağılamasında inceden inceye bir alay havası sezilir. Eray'ın deyişiyle "anormarvılıs" bir büyüklükte olan bu kadına yer yer verdiği emirler, Sebastian'a verdiği emirlere oranla daha kibarcadır, çünkü Sebastian Eray'ın uşağı, İncigül'se sevgilisidir (!), ayrıca Eray'ın, uşağı Sebastian'la konuşurken kullandığı dil ile İncigül'le konuşurken kullandığı dil arasındaki ayırımlar kesimsel dil kullanımları arasındaki değişkeleri göstermektedir.

Bir kimsenin toplumsal, eğitim ve ruhsal durumları o kimsenin dilini de etkilediği için herhangi bir bireyin kullandığı tümce çeşitlerinden yola çıkarak o kişiye ilişkin bazı yargılarda bulunulabilir. Eray, kocaman bir malikanesi, otomobil filosu ve helikopteri, yüzme havuzu ve çeşitli heykellerle süslü kocaman bir bahçesi olan, dilediklerine düklük, düşeslik, racalık, viyadüklük, prenslik gibi çeşitli etiketler veren, herşeyi ve herkesi beğenmeyen, yüksek tabakadan, soylu bir yazardır. Çoğu kez, kendi deyişiyle, "zekasıyla böbürlenir", ama aynı zamanda "hinlik" ve "şizoluk" yaptığıının da bilincindedir. Kendini soylu sınıftan saydığı için çoğu kez çevresindekilere ve okuyucularına emirler verir. Bu yüzden Eray'ın tümcelerinin küçümsenemeyecek bir bölümü emir ve soru tümceleridir. Bunun yanında, okuyucularıyla olan iletişimde yarışma, test, anket gibi araştırma türünden etkinliklerde bulunurken de soru tümceleri kullanır. Yüksek tabakadan bir yazar olduğu için bu özelliği çok doğaldır, çünkü çevresindekilere emretmeye ve soru sormaya alışkıdır. Zaten bu yüzden Hıbr'ın Eray köşesinde, Eray'ın kendisi baskın karakterdir. Böylece Atilla Atalay dergide Eray'a bambaşka bir kişilik vermiştir. Eray'ı okurken ortada Atalay değil, Eray adında bambaşka bir kişi vardır. Oysa Hıbr'ın başka bir köşesinde gene her hafta yayımlanan "Haftanın Lakırtı Lukurtusu" nda köşenin yazarı-

nın Atilla Atalay olduğunu anlamak pek zor değildir. Atalay, Eray'da, dilin geniş ölçekli düşünsel, metinsel ve kişilerarası işlevlerini tam anlamıyla kullanmıştır. Bu üç işlev arasında kurduğu bağıntılarla her hafta parça parça yayımlanan kocaman ve geniş bir metin ağı örmüş, düşünce yapısında kendisinin yarattığı bir dilbilgisi dizgesiyle çevresine soru ve emir tümceleriyle seslenerek, birkaç dilin sözcüklerinin işine yaran parçalarını Türkçe sözcüklerin bazı parçalarıyla birleştirerek ve bu yeni sözcüklerle kendine özgü dil dizgesinde Sebastian ve İncigül'le konuşarak, Eray köşesinde bir Eray olup çıkmıştır. Yazılarının çoğunda yakın çevresindeki Sebastian ve İncigül'den sözeder, onlarla konuşur, okuyucularıyla dertleşir. Sık sık onlara caka satar:

"Naayak Erainperverler? Nasısınız kainatın en oğlu en fırlamaları, sınır, uç, dip, son ve bunun gibilerim! Majesteleri Eray, (Neymiş, majesteleri!.. Kimin? Erayınmanların.) bu haftaki yazısına başlıyorlar... Bir cümlemin nesnesini bulabilmek için cümleye "nenana" sorusu sorulur.. Öznesini bulmak için ise "kimnana" sorusu sorulur.. (Hayır, benim için Güzel Türkçemizi mahvediyor, diyorlar da.. Fevkalade muhteşem bir gramer bilgisine sahip olduğum (iye) ortadadır. Örnek veriyim dedim.) (Hıbrır, Sayı:109)

Böyle soru-yanıt tipindeki alıştırmalarıyla kendini öven bir kimse kolay unutulmaz kuşkusuz. "Haftanın Lakırtı Lukurtusu"nda ise belli bir kişi yoktur. Bu boşluğu Atalay kendi deyiş (style) biçimini vererek doldurmuştur. Eray'da ise bambaşka bir kişi vardır. Bir başka deyişle, Atalay orada yoktur, ama Eray vardır. Belki de Eray, yaptığı bütün mantık ötesi işlerden ve kullandığı dizge dışı dil birimlerinden dolayı bir kişilik kazanmıştır, çünkü insanoğlu bazan mantık ötesine ve buna uygun olarak da dil dizgesi dışına çıkmak ister. İşte Atalay, Eray'ın kişiliğiyle (belki de kişisizliğiyle) bunu yakalamıştır. Okuyucu da Eray'ı belki de bu yüzden tutar. Eray, gereğinde bir öğretmen

gibi sorduğu sorulara verilen yanıtları da yayımlar. Ayrıca, çeşitli alıntılarda da görüldüğü gibi, herhangi bir sözcüğü, ya da anlamı ayraç içinde yazılarında açıklamaya çalışır. Bütün bunlar Atalay'dan çok Eray'ı anımsatır okuyucuya.

Bir metnin bütünlüğü, metin içindeki **bağlaşıklık** (cohesion) ve **bağdaşıklık** (coherence) bağlıdır. Bunlar, metindeki sözcüklerin kullanımıyla kendilerini gösterirler. Sözcük kullanımında Eray dille oldukça çok oynar. Bu özelliği gülmecenin ana yöntemlerinden biridir. Basit sözcükler, anlam çağrışımları başka anlam alanlarında olan sözcüklere dönüştürülebilir. Basit sözcüklerin dışındaki sözcükler de, yapım ve çekim ekleriyle birlikte daha başka sözcükler oluşturulabilirler. Türkçe ekler aracılığıyla, sözcük dağarcığına daha yeni sözcükler katar. İki ayrı sözcük, bileşik sözcük olarak kullanılabilmekte, sözcüklerde **eksiltme** (ellipsis) görülebilmekte, kaynaştırma yoluyla iki sözcük birbiri içine sokulabilmekte, **kesme** (apocope) yöntemiyle de uzun bir sözcük güdükleştirilebilmektedir. Eray, sözcük yaratma yeteneğini İngilizce, Arapça, Farsça, Osmanlıca ve daha başka dillerden aldığı sözcükleri Türkçe sözcükler ve bunların yapılarıyla birleştirerek, kaynaştırarak, kısaltarak ve gereğinde keserek kanutlar. Bu yeni sözcüklerin anlamlarının kolaylıkla anlaşılabilmesi için de, vermek istediği Türkçe anlamı sık sık ayraç içinde yazar. Genç kuşak içinde bu sözcüklerin bazıları tutmuştur bile.. Bundan duyduğu sevinci kendisi de belirtir:

"Örneğin halen sık sık TV'ye çıkan bir şarkıcı rap niyetine söylediği subuk sapan şeyde "Yaşayan Efsane" sıfatını kullanıyor ki, bu bildiğim kadarıyla ilk kez sizin tarafınızdan Sebastian'a hitap etmek için yazılmıştı. Aynı şekilde Michael Jackson'un konserleri için bir radyoda yapılan reklamda "Majkilacaksınız" spotu kullanılıyor... Dimağ ürünlerimin sizlerin diline dolanması hoş bişi.." (Hıbrır, Sayı:178)

Eray'ın sözcük dağarcığındaki sözcükler bazı guruplara ayrılabilir. Ancak ülkemizde her an değişen koşullara bağlı olarak yazarın düşünce yapısı da değiştiği için hemen her hafta bu guruplara ve sözcüklere yeni gurup ve sözcükler eklenebilir. Şimdiye kadar incelenen yazılarından alınabilecek olan örneklerde Eray bunların çoğunun anlamlarını da vermektedir:

1-Yaratılan Sözcükler:

Hiperkülade çok fevкли (Fevkalade zevk gibi bi şey), Anormarvilis (anormal harikalıkta), Yatak yorgazm, Dünyayı tozbombe görmek, Yanıt balığı (yayınlarda yaşayan bir tür balık cinsi. Yayın dışında yaşayamaz boğulur. Matbaa mürekkebi balığı da diyebiliriz veya diyemeyiz.), Elemterefish my answerfish.. (Yanıt balığına maşallah dedim), Defolu olmak (defo = özür), Irzın Merkezine Seyahat (Arzın Merkezine Seyahat), E best doğrusu (e pes doğrusu. İyi anlamda.), Kölesekreter (hem uşak, hem sekreter), Absürdle iştigal (boş iş), Selaminmanlar (selamlar), Berbalade (bad=kötü, berbalade=fevkalade kötü), Hindirella (hinlik perisi), Şoketatarlık (şok eder atar), Fale (fırlamalık alemi), Bunallar (bunalımlar), Devlerade (çok büyük), Starrttadanak (aniden başlamak), Mükemmeladelik (çok büyüklük ve mükemmellik), Manyakötesi (çılgınlıktan da öte), Anormalkulade (anormallikten de kötü). Muazzamteşem (büyüklük dolu), İlginçtüel (ilginçlik dolu).

2-Niteleme Öbekleri:

Kitlelerin daniskası, Erayinperver camiam, Agoni safhası (ölüm hali), Negatif zekalı, Erayban gözlükler, Manevi ve zührevi zirveler, Melankoli kolisi, Hiper nazar, Yavşayan efsane, Nükleer başlıklı kapak sayfası, Zihinsel böbürlü lider Eray.

3-Alışılmamış Bağdaştırmalar:

Beyni kanırmak, DNA'sı sancımak, Sinir uçları uçuşmak, Bir yastıkta buruşmak, Bilincinin altında mahzur kalmak, Hoşçakalmayı unutmamak, Prima manitalığın başa ihale

açması, Naapacağını şakur şukur şaşırmak, Beynin konkordato (iflas) durumunda olması, Ulan sürüsü, Umutacak teknolojiye sahip olmak, Hayvani dürtüler (hayvanca hisler), Belleğin şirinlikler departmanına kaydetmek, Komşu evlerde kök sarmaşıklar gibi olmak, Okuyucuların fişini çekmek, Manyakötesi mektuplar, Sevgi ve kapı göstermek, Şaklabe işleminden geçirmek (şaklabanlık yapmak), İlgilerini germek, Ayılama denize atlamak, Hacılar basması desenli uzun donları olmak.

4-Azarlamalar:

Pis tazı, Deli rakun, Rezil fok, Lan bakteri, Kıl dibi, Manyakötesi biyolojik ve elektrostatik olgu, Transrasyonel sınıflandırılmaz oluşum.

5-Çeşitli Kesimsel Dil Kullanımları:

Yine güzel Türkçemizi katlettim, eylemlerim sürecektir, Hangi boyutta günah işledim, ne suçum vardı, oh my Rab!, Sizi hemen yazıya alıcam. Buyrun..., Şimdi alırım seni bilincimin altına, psi psine ezilirsin.

Söylem alanı ve düşünsel işlev, söylem kipi ve metinsel işlev, söylem deyişi ve kişilerarası işlev hepsi birlikte bir bütün olarak ele alındığı zaman, söylemi yapan kişinin ya da yazarın düşünce yapısı (ideology) belirlenebilir. Düşünce yapısına, bir kimsenin yaşama ilişkin dünya görüşü de denilebilir. Bir yazar, yazıyı yazdığı ana kadar geçirdiği çeşitli evrelerin kendisine kazandırdığı bilgi verileri ve belli birtakım görüşler doğrultusunda yazısını yazar. Yazar, yapıtında yer yer birtakım çağrışımlar kullanabilir. Bu çağrışımlar aracılığıyla, yazarın demek istediklerini bulabilmek her okuyucunun kendisine düşen bir görevdir artık. Eray köşesinde ana konu ve amaç gülmece olduğundan, Eray kendi düşünce yapısında algıladığı olay ve olguları gülmece kanalına aktarabilmek için olaylarda ve dil birimlerinde istediği oynamayı ve sapmayı yapmaktadır. Bu oynama ve sapmalar (deviation) çoğu zaman mantık birimleri ve ölçülerinin dışında da olabildiği gibi, Türkçe'nin dilbilgisi dizgelerinin de ötesinde yapılabilmektedir. Aslında Eray'ın yazılarındaki bağlaşıklık ve bağdaşıklık da bu

yüzden mantıksal olmaktan çok, çağrışımsaldır. Gülmecenin yöntemlerinden birisi de çağrışımlar aracılığıyla birtakım olay ve olguları okuyuculara anımsatmak ve sonra da yaratılan değişik dil ve mantık dünyasında okuyucuları güldürmek değil midir? Bir metnin tümü, ya da bir parçası okuyucular tarafından tümüyle benimsenebilir, ya da benimsenmeyebilir. İşte bu yüzden, Eray'ın da zaman zaman değindiği gibi, yarattığı birtakım sözcük ve dil kullanımları yüzünden kendisi eleştirilere uğramaktadır, ama öte yandan, özellikle yeni gençliğin büyük bir bölümü, yaratılan o sözcük ve kullanımları benimseyebilmektedir. Metinler ve metinlerarası ilişkiler, ve doğal olarak da konu, bunların kuşkusuz hepsi tartışmalara ortam hazırlamaktadır. Bu da çok doğaldır, yadsınamamak gerekir. Düşünce yapısıyla dilbilgisi arasındaki bağıntı söz konusu olunca, bir metnin, yazarı tarafından nasıl yaratıldığını tartışmak önemlidir. Metine ilişkin konu aynı kalmak koşuluyla başka metin seçenekleri olup olmayacağı, tartışmanın en can alıcı yanıdır. Böyle bir tartışma yapıldığında, yazarın yöntemleri ve bir olgu ya da bir olayı gülmeceye alırken yazarın dil ile nasıl oynadığı bulunabilir, deyiş özellikleriyle birlikte yazarın gülmece gücü ortaya çıkarılabilir. Çıkan sonuçlar da başka yazarlara örnek oluşturabilir. Ayrıca, gülmecenin işleyişi üzerinde bazı savlar da ortaya atılabilir. Görüldüğü gibi, tartışma birden fazla konuda yarar sergilemektedir.

Atilla Atalay'ın Eray'ı, yukarıda sözü edilmiş bulunan söylem özellikleri dolayısıyla Hıbrı'da nesnel bir kişiliğe bürünmüştür. Aslında nesnellik bakımından Eray olarak var olmayan bu "kişi", toplumdaki çarpıklıkların her türlüşünü gülmeceye konu edinebilmekte, kendi ruhsal bozukluğunun diline yansıdığı ölçüde, toplumdaki göçüşmeyle alay etmektedir. Bu bakımdan Eray'ın söylemindeki dil kullanımları başka hiçbir kimseye ve hiçbir yazara özgü olmayan nitelikler taşımaktadır.

BİTMEDEN

Her başlangıcın bir bitişi vardır. Yaşamlar, olaylar, mevsimler, yıllar, herşey sonunda biter. Ancak bitmeyen bir şey varsa, o da yeryüzünde insanın akıl ve zeka gücü ile yapılan ve yapılmakta olan her çeşit araştırma ve bilimsel çalışmalardır. Her yeni buluş, belki de kendisinden önceki çalışma ve buluşların etkisiyle yeni birşeyler getirmiştir. O yeni buluş da, yerini bir süre sonra, kendisinden etkilenip, daha başka yenilikler getiren bir başka buluşa bırakacak, ve kendisi artık bir 'eski' olacaktır. O da daha sonra yerini alacak olan bir yenilik gelinceye kadar işlerliğini sürdürecektir. Herhangi bir konu üzerinde yapılan çalışma ve araştırmaların ömrü ve işlerliği işte böyle olduğu için yukarıdaki başlık bir 'Sonsöz' olmamıştır.

'Gülmecenin Dilleri'nin birinci bölümünde, kuramsal bilgiler ve dilbilim ile ilgili alanlarda ortaya konulan kuram ve düşünce dizgelerinin gülmeceye uygulanma olasılığını belirleyebilecek bağıntılar ele alınmış, gülmecenin doğuşu, başlıca gülmecce kuramları ve Türk gülmecce tarihinden sözedilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde, günümüz gülmecce yazınındaki seviyen yapıtlar, bilinen kuramlara dilbilim yöntemleri uygulanarak ele alınma yoluyla incelenmiştir. Ancak, gülmecce metinlerinin her birinin kendi başlarına bağımsız birer metin olduğu, her okurun anlama, yorumlama ve yargı gücünün değişik olabileceği unutulmamalıdır. Bu durumda, bu kitapta verilmek istenenlerin her zaman dayanılabilecek temel yöntemler olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İşte bu yüzden, bundan sonraki ekte oldukça çok sayıda fıkra, daha önce değinilen kuramsal bilgiler ışığında okurların anlama, yorumlama ve yargılama gücüne bırakılmıştır.

EKLER:

ÇEŞİTLİ FIKRALAR

İKİ İSKOÇYALI:

Will ile Till iki İskoçyalı arkadaşı. Ortak olarak bir otobüs almışlar ve işletmeye başlamışlardı. Will önde arabayı sürüyor, Till de arkada bilet kesiyordu. Dördüncü gün Will öldü. Geriye bakmaktan boynu kırılmıştı.

GÖRÜCÜ.

Temel görücü usulü ile evlenecekmiş. Anası, babası gidip kızı istemişler. O sırada arkadaşları Temel'e sormuş:

-Kız nasıl acaba?

-Bomba gibi..., demiş Temel. Memeleri şeftali, kalçaları beton gibi...

-Peki ya sen daha kızı görmedin ki, bunları nereden biliyorsun?

-Oturduğu mahallenin delikanlıları anlattı., demiş Temel.

SERT:

Küçük Mario, sabahleyin kalkar kalkmaz annesine koşmuş:

-Anne, anne, babamın ishali nasıl oldu?

-Ne ishali yavrum? Babamın hiçbir şeyi yok..

-Hiçbir şeyi yok da, sabaha kadar niye 'Bu bok niye sertleşmiyor?' diye bağırdı durdu?..

ISIRIK:

Temel'in birdenbire göğsünü ısırmasıyla patlayan şişme kadın, pencereden uçup gidivermiş.

Temel:

-Ula piraz isurayum deduk, kari penceredan çendüni atti. Paşka şey yapsak nolirdu?, demiş.

LEYDİ:

Londra'da asillerin oturduğu bir semtte bir asilzadenin Leydi adında şirin mi şirin dişi bir köpeği varmış. Köpek şirin ve dişi olunca, doğal olarak semtin bütün köpekleri de peşindeymiş.

Leydi'nin zampara köpekler tarafından sürekli rahatsız edilmesi üzerine asilzade bir çare düşünmüş. Ve sonunda çareyi bulmuş. Leydi'nin poposuna arada sırada benzin sürüyor, köpeğe yaklaşan erkek köpekler de benzin kokusunu alınca şehvetli emellerinden vazgeçiyorlarmış.

Günün birinde Leydi ortadan kaybolmuş.

Sahibi telaşlanmış. Semti didik didik edip, aramadık yer bırakmamış, ama boşunaymış çabaları... Leydi'cik ortada yok... Son bir umutla komşularının kapısını çalmış:

-Acaba bizim Leydi'yi gördünüz mü?

-Bugün bir ara gördüm, demiş komşusu...

-Aman çabuk söyleyin, nerede gördünüz?

-Sizinkinin benzini bitmişti. İri bir kurt köpeği de arkasından ite ite onu benzinciye götürüyordu...

BEKTAŞI:

Bektaş ile komşusu pek sevişirlermiş. Yıllar geçmiş, öbür dünyayı boylamışlar. Sonuç belli... Bektaş doğru cehenneme, komşusu da cennete gitmişler.

Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün karşılaşmışlar. Komşu iyi kalpli olduğu için, Bektaş'ye acıma duyguları içinde, ne gibi cehennem azapları çektiğini soruyor. Bektaş ise memnun:

-Kalabalık olduğumuz için, çok iş düşmüyor. Bütün gün dalga geçiyoruz. Benim payıma, günde bir el arabası kömür taşımak düşüyor, o kadar...

Komşu hayretler içinde kalıyor:

-Yapma yahu! Ben her sabah beşte kalkıp akşama kadar çalışmazsam, günlük işleri tamamlayamıyorum...

Bektaş niçin bu kadar iş olduğunu sorunca, komşu açıklıyor:

-Bizim orada adam yok, adaaam...

MERHAMETSİZ ADALET:

Kraliçe Viktorya'nın yemek salonunda ünlü bir ressamın yaptığı büyük bir portresi asılıydı. Kraliçe bir ziyafette yanında duran Kent Düşesi'ne portre hakkında ne düşündüğünü sordu. Açıksözlülüğüyle tanınan düşes soruyu yanıtladı:

-Bence bu, merhamet tanımayan adaletin resmi Majeste.

İŞLER BÖYLE GİDER Mİ?:

Bir adam, kederli, eli şakağında, kara kara düşünüyor-muş.

Bir arkadaşı sormuş:

-Hayrola yahu, hasta mısın?

-Hayır, çok iyiyim...

-Karınla kavga mı ettin?

-Hayır, çok mutluyuz...

-Çocuğun sınıfta mı kaldı?

-Hayır, birincilikle geçti...

-Arabanı mı çarptın?

-Hayır, eskisini sattım, onun yerine çok güzel yeni bir araba aldım.

-Öyleyse iflas ettin...

-Aksine, hayatta hiç bu kadar çok para kazanmadım.

-Peki, neden gemisi batmış kaptan gibi kara kara düşünüyorsun?

-Ya işler böyle gitmezse?

BENZEMEK:

Eşeğin biri tavşana özenmiş, tutmuş kulaklarını kesmiş, sonr ı da ata sormuş:

-Nasıl, tavşana benzedim mi?

At başını sallamış:

-Sen şimdi artık eşek bile değilsin!

DİVAN.

İşadamı Temel, karısını evdeki divanın üzerinde muhasebecisiyle sevişirken yakalamış. Ertesi gün olayı arkadaşı Dursun'a açmış:

-Ne yapacağsın pu durumda?, diye sormuş Dursun.

-Pen da oni düşüneyrum, demiş Temel.

,Aradan birkaç hafta geçmiş. Yolda bir gün Temel'i durdurmuş Dursun sormuş.

-Ne ettun o meseleyu:

-Hallettum da..., demiş Temel.

-Kariyu mu boşadun?

-Fistuk cibü kari boşanır mu?

-Muhasebeciyu mu kovdun?

-Haçan bütün defterler herifun elinde... Nasıl kovayum?

-Peçi, ne ettun?

-Divanu sattum..

SIKIYSA:

Softanın biri genç ve güzel bir kadını dağa kaldırmış. Kadın bir fırsatını bulup günün birinde herifin elinden kaçmış...Kadın önde, adam arkada... Bektaş ı de bir gölün kena-

rında şişesini açmış demleniyormuş...

Softa hem kadını kovalıyor, hem de "Yetiş ya pir" diye bağıriyormuş.

Bektaş idayanamamış:

-Ulan teres, kadınla sen yatacaksın, ben değil. Sıkıysa sen yetiş.

EN GÜZEL ÇOCUK:

Neyzen Tefrik bir gün sosyete yemeğine davet edilmiş, nasılsa da kabul etmiş. Üstadın hayranı çok. Sosyetenin en güzel kadınlarından biri yanına sokulmuş ve:

-Üstad, benimle evlenir misiniz?, diye sormuş. Neyzen şöyle bir bakmış, kadın çok güzel, parmakları ile boynu pırlantı dolu. Kadını iyice süzdükten sonra Neyzen:

-Neden evlenelim?, demiş. Kadın ise:

-Siz çok becerikli ve yetenekli, müzikte ve şiirde bir üstad-sınız. Ben de çok güzelim. Düşünsenize, ikimizin çocuğu nasıl olur? Dünyanın en akıllı ve en güzel çocuğu, değil mi?

Kadın bunu söyleyince Neyzen gülümsemiş ve şu yanıtı vermiş:

-Peki, ya güzelliği bana, akı da sana benzerse, dünyanın en berbat çocuğu olmaz mı?

YALAN SÖYLEMEM:

Avcılar atıcılıklarıyla ünlüdür. Bir avcı bir gün avcılık öyküsünü anlatıyormuş:

-Ben geçen yıl tam 999 tavşan vurdum...

Bir arkadaşsı sözünü kesmiş:

-Yahu şuna yuvarlak hesap, 1000 tane vurdum, desene...

Avcı:

-Yok, demiş, ben 1 tavşan için yalan söylemem.

KENDİ BİLİR:

Adam, karısı ve kayınvalidesiyle Afrika'ya ava gitmişti.

Bir gün karısı korkuyla seslendi:

-Çabuk yetiş kocacığım, bir goril annemi götürüyor.

Adam soğukkanlılıkla yanıtladı karısını:

"Ben karışmam. Annenden kurtulmak, gorilin kendi bileceği bir şey. Aralarına girmek olmaz..."

PARTİ:

Arkadaşı, Temel'e sordu:

"Dün gece neler oldu, anlatsana."

Temel, derin bir nefes çekerek anlatmaya başladı:

"Sarışun sekreterum doğum cünümü kutlamak üzere penu evime çağırdu. Yeduk, içtük, dans ettük. Gece yarısına doğru, "Şimdi yatak odama cideyim, peş dakika sonra siz da celun." dedi. Peş dakika sonra ha onun odasına cıttuğumda pizum personalin hepsu orataydu ve hep pir ağızdan "İyı ki toğdun patron!" diye şarku söyliyodardı."

"Ne güzel..."

"Haçan punun neresu cüzel daaa... İçeru cirdüğüm zaman çirilçiplaktum daaa..."

KOMPLEX:

Temel, psikiyatri stajını tamamladıktan sonra muayenehanesini açmıştı. İlk hastası geldi.

"Bende aşağılık kompleksi var, dedi, ne olur derdime bir çare bulun."

Temel, hastasını divana yatırdı ve her şeyi anlatmasını istedi. Seans bir saat sürdü. Hasta, divandan kalkarken merakla sordu:

"Aşağılık kompleksinden kurtulabilecek miyim?"

Temel hemen yanıtladı:

"Haçan aşağılık kompileksu falan yok daaa."

"Ya, demek öyle. Peki neyim varmış benim?"

"Düpedüz ve şüphesüz aşağılık bir herufsun sen."

TEMEL'İN KİNİ:

Temel bir öğleden sonra yakın arkadaşı İdris'in evinin kapısını hışımla çalar:

"Ha pu İdrus evda mu? Haçan oni oldurecağum!"

Kapıyı açan İdris'in karısı şaşkınlıkla bakarken Temel bağırırmaya devam eder:

"Ha pu İdrus benum karu Fadima'yla yatmış. Ben da oni"

furacağum daaa...

İdris'in karısı çaresizlik içinde:

-Haçan İdrus evda değildir daa. İster isan içeru gir da kendun bak., der.

Temel gene öfkeyle içeri girer, her tarafı arar. En son, evin yatak odasına girip her bir yana baktığı sırada İdris'in karısı arkada fısıltıyla bir teklif yapar:

-İdris'u öldüreceğün da ne olacağ? Hapislere girup orada çiruyeceğün. Madem o senun kariyla yatmış, sen da ha penumla yat... Kinun geçer baru...

Temel bir düşünür ve:

-Ama çok kinum var, der.

İdris'in karısı hemen yanıtlar:

-Olsun, ne kadar kinun var isa o kadar çok yatarsın ha penumla...

Böylece Temel ile kadın yatarlar. Defalarca yatarlar. Temel, kininden dolayı doymak bilmez bir biçimde saldırmaktadır kadına. Bir süre sonra Temel güçsüz kalır. Artık yorulmuştur. Oysa kadın:

-Hadu Temel, ne olur bir daha... , demektedir. Temel inilleyen bir sesle yanıtlar kadını:

-Ha penum artuk eşçi kinum kalmamıştır daaa...

TEMAS:

Bir kadın dergisinin muhabiri Temel'e sormuş:

-Cinsel teması ne kadar sürdürebiliyorsunuz...?

-Haçan bir saat kadar...

-Sahi mi...? Bir saat mı...? Aman Temel Bey... nasıl oluyor bu...?

-O şey iki dakika süreyu... Ceriya kalan zaman da özür dilemekla geçiyu...

SEKS:

Laz'a sormuşlar:

-Seksten hoşlanır mısınız?

-Evet, demiş Laz...

-Ne tür seksten hoşlanırsın?

-Grup seks...

-Neden?

-Haçan kaytarma imkanı vardır da...

BANKA:

Amerika'ya zengin olma umuduyla giden, ama iş bulamadıkları için aç kalan Temel ile Cemal, sonunda banka soymaya karar verirler. Bir gece, kapısında "Banka" yazan yeri soymak için içeri girerler. Odada iki kasa vardır. Biri büyük, öbürü küçük. Çok para vardır, düşüncesiyle önce büyük kasayı açarlar. Bir kabın içinde buz gibi muhallebi olduğunu görürler. Açlıklarını bastırmak için muhallebiyi yerler ve sonra küçük kasayı açarlar. Onun içinden de küçük bir kasede muhallebi çıkar. Onu da aceleyle yerlerken alarm zilleri çalmaya başlar. Boş kaseleri kasalarda bırakıp kaçarlar. Bu sırada olay yerine doğru gelen polis arabasından şu anons yapılır:

-Sayın kasaba halkı! Sakin olun! Meraklanacak bir şey yok! Kasabamızın yalnızca sperm bankası soyulmuştur!

BAKIŞ:

Yargıç, karşısında süklüm бүklüm duran Temel'e sordu:

-Karın, kafana bir iskemle fırlattı diye evden çıkmış ve bir daha dönmemişsin. Neden kaçtın evladım?

-Haküm Bey, karımın fırlattığı sandalya önemli değil, haçan o sırada kaynanam büfeya dik dik bakmaya başlamıştı.

DOLAP:

Adam, yıldırım hızıyla evine daldı, yatak odasında bulduğu karısına telaşla acı haberi verdi:

-Aptmanımızda yangın çıktı şekerim. Çabuk fırla dışarıya da canımızı kurtaralım.

Ancak kadın biraz mal düşünüydü.

-Yalnızca canımızı kurtarmışız, neye yarar, sevgilim, dedi. Sen aşağıya in, ben bari bir kısım eşyamızı toparlayayım.

-Eşyayı düşünmenin sırası mı, şekerim? Zaten biliyorsun, hepsi sigortalı. Haydi, acele et, yangın bizim daireyi sarmadan kaçıp canımızı kurtaralım.

Öneriye yanıt, kadından değil, dolaptan geldi:

-Allah rızası için hiç olmazsa dolabı kurtarın, birader.

YARAR:

Köy ilkokulunu denetlemeye gelen müfettiş, çocuklardan birini tahtaya kaldırıp sormuş:

-Söyle bakalım oğlum, deniz ne işe yarar?

-Efendim, deniz, Yunan'ı denize dökmeye yarar...

Peki, Hükümet ne işe yarar?

-Yeteneksiz ve mal canlısı kimselerin koltuk aşkını göstermeye ...

SÜZGEÇ:

Temel, kovaya sağdığı sü⁺yü ineğe içirirken ahıra Cemal girdi:

-Delirdin mu sen Temel, ne ediyorsun daa, hiç ineğe süt içirilir mu?

-Ne içirmesi daa? Haçan inek sütü pisledü dea süzüyurum şımdı oni...

USTA:

Karadenizli inşaat ustası, çalışırken birden bağırıp çağır-maya başlamış:

-Keser nerede daa? Ula on dakikadur keseru arayrum, pulamayrum...

İşçilerden biri titreyerek keseri işaret etmiş:

-Belina takiludur usta...

Usta bakmış, gerçekten de keser beline takılı duruyor. Yeniden köpürmüş:

-Ha ula kim takti bunu ha puraya...?

DAYAK:

Temel, yaramazlık yapıp büfenin üzerindeki vazoyu kıran küçük oğlunu yakasından tuttuğu gibi tokadı yapıştırıyordu neredeyse... Karısı atıldı:

-Vurma babasu, bu seferlik affet. Bir daha yaparsa iki katu döversun.

Temel bir an durdu ve:

-Ya bir daha yaramazlık yapmazsa ben ne edeceğüm?

KAPTAN:

İdris, yaşlı kadını ağlarken görünce dayanamayıp sormuş:

-Hayrola nine ne ağlayorsun?

-Ağlıyorum çünkü bana orospu dedileeeeer...

İdris derhal kadını yatıştırma işine girişmiş:

-Aldırma desunlar... Pen yirmibeş yıldır tenuza çıkmayrum, bana da kaptan diyorlar...

FUZULİ:

Hava güzel... Bahar güneşi en çok, dört duvar arasında karne gününü bekleyen öğrencileri tahrik ediyor. Genç yürekler kıpırdanıyor. Edebiyat öğretmeni işte tam o sırada sınıfa giriyor. Yerine oturduktan sonra ağzından ilk çıkan cümle şu oluyor:

-Bugünkü dersimiz Fuzuli...

Açıklamaya yanıt, arkadan geliyor:

-Hangisi değil ki...?

LASTİK:

Belediye otobüsü ağzına kadar dolu. Yaşlı bir adamcağız ayakta. Elindeki bastonu otobüsün her kalkışında ve duruşunda kayıyor, adamcağız düşmemek için olanca gücünü harcıyor. Bu sırada oturmakta olan gençlerden biri küstahça akıl veriyor:

-Baba, baba, bastonunun ucuna lastik taksan kaymaz!

-Ah oğlum, diyor yaşlı adam, senin baban o lastiği zamanında taksaydı, ben şimdi bu otobüste oturacak yer bulurdum!

HOROZ:

Kibar bir adam bir Karadeniz gezisinde arabasıyla bir köy yolunda giderken, birdenbire bir tavuk sürüsü arabanın önüne çıkmış. Acı bir fren sesi... Tavuklar uçuşarak kaçışmış. Ama aksi şeytan, bir çil horoz bütün güzelliğiyle tekerleğin altında kalıp can vermez mi?

Olayı karşıdaki evinden izleyen Karadenizli, kapıdan çıkıp ağır ağır yaklaşmış:

-Ne ettun?

Kibar adamcağız bütün gücüyle, üzüntüsünü belirtmiş:

-Çok özür dilerim, istemeden oldu. Neyse zararınızı söyleyin, ödiyeyim...

-Benum kümesün tek horozuydu..., demiş laz.

-Çok özür dilerim, diye yinelemiş bey... Size iki horoz parası vereyim. Başka ne yapabilirim?

Karadenizli ilerideki kümesi işaret etmiş:

-Ha orada pir tüzina tavuk yalnız kaldı... Geç pakalum oraya...

HAŞERE:

Karadenizli çok miktarda haşere ilacı içmiş. Koma durumunda hastaneye kaldırmışlar.

Komadan çıkınca doktorlar sormuş:

-Zorun neydi de o kadar ilacı içtin?

Laz inlemiş:

-Ha pen içimdeki tirafik canavarunu yok etneye çalışaydum...

ZÜĞÜRT KARADENİZLİ:

Karadenizli vatandaş, Fransa'nın Orly Havaalanı'nda parasız kalmış. Yeşilköy'e bileti var. Ama Yeşilköy'den sonrasını sağlama almak için yakınlarına telgraf çekmesi gerekiyor. Telgrafı yazmış:

"Şu cünde, şu saatte hepinuzu Yeşilköy'e pekleyrum."

Kalan 10 frangını memura uzatmış. Fransız memur başını sallamış:

-Bu telgraf 20 franklık. Çekemezsiniz.

Karadenizli umutsuz bir biçimde etrafına bakınırken, bir levha görmüş:

"Kutlama telgrafları yarı yarıya indirimlidir."

Karadenizli hemen oturup telgrafı yeniden yazmış:

-Şu cünde, şu saatte Yeşilköy'de penu karşılayacağunuz için hepinuzu candan teprik edeyrum."

GÖKDELEN TEMİZLEYİCİSİ:

Temel, gökdelenlerden birinde cam temizleyicisi olarak iş bulmuş. O gün, 85. katın camlarını silerken, bir terslik olmuş ve ayağı kaymış. Büyük bir hızla düşmeye başlamış. Ama iyimser mi iyimser olduğu için hiç telaşa kapılmamış. O anki durumu iyiye, o da iyiymiş... Her katın penceresi önünden geçerken, içeriden kendisini dehşetle izleyenlere gülümseyerek durumunu bildiriyormuş:

-Merak etmeyunuz... Durum şimdilik iyidir!...

ZİYARET:

İdris uzun bir süre hastanede tedavi gördükten sonra taburcu edilmiş. Ertesi gün mahalle kahvesinde Temel'e rastlayınca kendisine olan kırgınlığını acı acı anlatmış:

-Uyy Temel... Seninle kırk yıllık arkadaşız. Kaç hafta hastanede yattım, bir defa ziyaretima celmedun. Ayip ettun...

Temel, utanmış bir biçimde durumu açıklamaya çalışmış:

-Hastaneden çıkacağımı pilmeydum...

OLMAZ BÖYLE ŞEY:

1865 yılında Yüzbaşı John Smith, Amerika'nın en doğusundaki New York'tan Amerika'nın en batısındaki San Fransisco'ya görevli olarak gidiyordu. Daha önce aynı bölgelerde görev yapmış olan arkadaşı Arthur'a uzun yolculuğu sırasında ne gibi ilginç şeyler bulabileceğini sordu. Arkadaşı da ona Arizona tren istasyonunda tütün satan bir kızılderili reisin belleğinin inanılmaz derecede güçlü olduğunu, hiçbir şeyi asla unutmadığını söyledi.

Yüzbaşı John günlerce yol aldı, Arizona tren istasyonundan geçerlerken kızılderiliyi buldu. Gitti ve sordu:

-15 yıl önce bugün sabah kahvaltısında ne yedin?

Kızılderili hemen yanıtladı:

-Yumurta...

Yüzbaşı Smith içinden:"Yalan söylese bile ne bilirim ben?" diye düşünerek, gidip yeniden trene bindi.

Aradan tam 15 yıl daha geçmişti. Yüzbaşı Smith artık çoktan albay olmuştu. Bu kez geri dönüyordu. Arizona istasyo-

nundan geçerken kızılderiliyi anımsadı. Yeniden koşup onun yanına gitti. Yalnızca:

-Nasıldı?, diye sordu. Kızılderili hemen yanıtladı:

-Rafadandı.

KARARTMA:

İsrail'de kadınlara askerlik yaptırmak öyle sanıldığı gibi kolay olmamış. Kadın askerler önce uzun etek giymek istememişler. Uzun süren konuşmalardan sonra buna razı olmuşlar, ama bu kez postalı istememişler. Ancak arazide ince ayakkabı-ları iki günde parçalanınca, postala da razı olmuşlar. Ama bu kez de kalın uzun çorap giymek istememişler. Buna karşın, ince çorabın postalın içinde dayanmadığını zamanla anlayıp, kalın çoraba da razı olmuşlar.

Ogünlerde bir alayın komutanı, bir gerekçe üzerine, bir genelge yayınlamış:

-Bütün kadın askerler siyah külot giyecek...

Kadın askerler artık dayanamamış:

-Bu kadar da olmaz. Bizim iç çamaşırımıza kimse karışamaz, diyerek ayaklanmışlar. Üstelik bu son emri destekleyen bir genel emir de yokmuş. Alay komutanına çıkarak:

-Talimnamelerde siyah külotu zorunlu kılacak hiçbir madde yok. Bu yüzden bize bu emri uygulatamazsınız...

-Var, demiş komutan... Sonra savaş talimnamesini açarak parmağını 17. maddenin üzerine koymuş. Maddeyi hep birlikte okumuşlar:

-Savaş durumunda bütün eğlence yerlerine karartma uygulanır.

TEMEL HACI OLUYOR:

Temel Hac'ca gitmiş. Sıra şeytan taşlamaya gelmiş... Temel en öndeymiş. Ancak durumu öbür hacı adaylarının durumundan biraz başkaymış. Ötekiler, kurallara uygun olarak, fındık büyüklüğündeki taşlarla şeytanı taşlarken, Temel ise insan kafası iriliğindeki taşlarla bu işi yapıyormuş. Kaya parçasını ıkına sıkına kaldırıyor, bütün gücünü harcayarak büyük bir kinle, hırsıyla şeytana fırlatıyormuş. Yakındaki Türk hacılardan

biri meraklanmış. Yavaşça Temel'in yanına sokulmuş... Tam, bu işi herkes gibi küçücük taş parçalarıyla değil de, koca koca kayalarla yapmasının nedenini soracakken, attığı her kaya parçasından sonra Temel kendi kendine söylendiğini işitmiş:

-Ha pu, kanima cirup, bağa balduzumun taduna pakturduğun için... Ha pu, aklimu çelup, dul komşımız Fadima'nın hatirinu sordirdüğün için... Ha pu, kendina uydirup 4 Nataşa'yu bağa becerttiğün için... Ha pu..

BOĞA:

Çiftliğe bir boğa alan Temel, ocağın karşısına geçip sigarasını tellendirirken, oğlu Dursun hızla eve dalmış:

-Buba, buğa bizum saru ineğün üstüna pindu...

-Pinsun oğlum, demiş Temel, hem ayiptur, pindu denmez...

-Ne denur?

-Şaşırttu, diyebilursun...

Dursun gitmiş, ama yarım saat sonra koşarak yeniden eve dalmış:

-Buba buba... Boğa bizum ineğu şaşırttu...

-Çok normal, demiş Temel, bırak şaşırtsun...

-Ama buba nasıl şaşırttu piley misun?

-Nasıl şaşırttu?

-Boğa yenidan saru ineğün üzerina pindu, punu gören beyaz inek şaşırdı...

BOYA:

Temel gerdeğe girecekmiş. Arkadaşı İdris uyarmış:

-Ha pu iş kanlu olur, tikkat et da...

Ancak Temel'in gerdeğe gireceği Fadime kız değilmiş. Ne yapsın Fadime? Yatağa kırmızı boya dökerek Temel'i aldatmayı kafasına koymuş. Gerdeğe girdikten sonra da yastığın altına sakladığı boya kutusunun kapağını açıp yatağa boşaltmış. Fakat bir yanlışlık sonucu, Januna kırmızı yerine yeşil boya almış bulunuyormuş. Doğal olarak da yatak yemyeşil olmuş...

Ertesi gün Temel olanları arkadaşı İdris'e bir bir anlatmış. Yataktaki yeşil renklenme üzerinde uzun uzun düşünen İdris, görüşünü şöyle dile getirmiş:

-Sen yanlışlıkla kizun safra çesesinu delmişsun yeğenum...

HESAP:

Temel okula yeni başlamıştı... Bir gün dedesi, Temel'i yanına çağırdı:

-Ha uşağım, okula cidiyorsun, pakalum neler öğrendün da...

-Toplama yapmasinu öğrendüm.

-Söyle pakalum o zaman, üç elman var, pen da sağa iki elma daha verdüm. Kaç elman oldu?

-Ha punu pen pilmeyrum...

-Hanu toplama yapmasinu öğrenmişün da...?

-Öğrendüm ama, taha öncedan hamsi ile toplama yapmasinu öğrenmiş idüm...

İŞARET:

İkinci Dünya Savaşı sırasında gemisi batan bir asker ıssız bir adaya çıkmış. Günler sonra karşı adanın sahilinde bir adam görünce sevinçle bağırmaya, adamı yanına çağırmaya başlamış. Aradaki uzaklığın biraz fazla olması nedeniyle sesi-ni duyuramayacağını anlayınca da işaretlerle anlaşma yolunu seçmiş. Kollarını yüzer gibi yaparak:

-Sen de benim gibi denizci misin?, demek istemiş.

Sağ eli ile bir tüfeğin kayışını tutar gibi yaparak:

-Yoksa karacı mısınız?, sorusunu sormuş.

Ardından da ellerini dürbün gibi yaparak gözlerine götürmüştü:

-Ya da havacı mısınız?

Karşıdaki adam bu son işareti görünce, adanın içlerine doğru olabildiğince çabuk bir biçimde kaçmaya başlamış. Aradan bir ay kadar bir zaman geçmiş. Yakından geçen bir gemi iki adamı da kurtarmış. Daha önce kaçan adam kaptanın yanına çıkar çıkmaz ötekini şikayete başlamış:

-Bu arkadaştan şikayetçiyim kaptan. Bir aydır devamlı olarak bana el işaretleri yaparak, yanına gelirim, sana bir çakarı-m, gözlerin dışarı fırlar diye tehdit edip durdu.

TRAFİK KAZASI:

Karı koca kaldırımında yürürken bir otomobil arkadan gelip kendilerine çarpmış. Sürücünün aynı hızla olay yerinden uzaklaşmasına karşın, karı koca karakola başvurmuşlar. Komise-

rin ilk sorusu klasik olmuş:

-Arabanın plaka numarasını anımsayabiliyor musunuz acaba?

Soruyu koca yanıtlamış:

-Ben anımsıyorum. Arabanın plakası, karımın doğum tarihinin aynısı...

Komiser:

-Çok güzel... Neydi o tarih öyleyse?, diye sormuş. Kadın telaşla araya girmiş:

-Aman memur bey, böyle basit bir kaza için sizi rahatsız etmemeliydik. Biz şikayetimizden vazgeçtik.

ASMAK:

Dursun evinden çıktığında, komşusu Temel'in kendini belinden ağaca asmış olarak havada durduğunu görmüş. Hemen gidip ipi ağaçtan çözmüş. Komşusunu ağaçtan idirdikten sonra merakla sormuş:

-Ha sen ne yapaydun oyle?

-Hiç... Kendimu asaydum...

-Ha uşağum, penum pildiğum insan boynundan asılayi...

Temel, üzgün ve çaresiz bir durumda komşusu Dursun'a baktıktan sonra yanıtlar:

-Pen da oyle yapmış idum. Ama ipu boynima pağladuğum zaman bi türlü nefes alamayrum.

İNANDIRMAK:

Trende kuşetli altı kişilik bir kompartmanda yol alınıyordu.

Akşam oldu, herkes kuşetine uzandı. Üst katın birinde yatan yeni evli genç bir kadın, ikide birde hemen altında yatan kocasına eğilip:

-Ah şekerim, evlendiğimize bir türlü inanamıyorum, diyordu.

Bu iş saatlerce sürüp gitti. Kadın devamlı olarak hep aynı şeyi söyleyip duruyordu, ama adamdan da hiç ses çıkmıyordu. Sonunda bir ses öfkeyle seslendi:

-Bana bak kardeşim, yukarı çık, karını onunla gerçekten evlendiğine inandır da, biz de rahatça uyuyalım artık...

İŞ:

İş arayan bir kadın gazeteye şöyle bir ilan verdi:

"Oda hizmetçiliği için bir iş arıyorum. Balaylarını geçiren çiftlerin gittikleri oteller tercih edilir."

İlanı okuyan, bu nitelikteki otellerden birinin müdürü, kadını karşısına alıp sordu:

-Neden balayı geçirenlerin gittiği otelleri tercih ediyorsunuz?

-Basit, dedi kadın, bu tür otellerdeki iki kişilik odalarda yalnızca bir yatağı düzeltmek zorunda kalırım.

ÇERÇEVE:

Bir motelde bitişik odalardan birinde zifaf gecesini geçiren bir çift, ötekinde bir adam kalıyordu. Yeni evlilerin konuşmalarını, bitişikteki adam rahatlıkla duyuyordu. Damat, karısına şunları söylüyordu:

-Sevgilim, gözlerin o kadar güzel ki, çerçeveletip asmak isterim.

-Canıkom, dudakların o kadar güzel ki, çerçeveletip asmak isterim.

Derken kapı çalındı. Damat sordu:

-Kim o?

Bitişik odada onları dinleyen yalnız adam yanıtladı bu soruyu:

-Çerçeveci!

MÜŞTERİ:

Otelde bir adam, içeriye giren son derece güzel ve genç bir kadını gördükten sonra otelin müracaat memuruna sordu:

-Bu kadın kim?

-En iyi müşterilerimizdendir.

-Otele çok sık mı gelir?

-Evet... Bütün balaylarını burada bizde geçirir.

OLABİLİR:

Ünlü bir film aktörü, genç ve güzel bir kızla evlenmişti.

Balaylarının tam ilk günü, aktörü telefonla New York'tan aradılar.

Telefon konuşması bittikten sonra aktör:

-Acele gitmem gerekiyor sevgilim, dedi.

Yeni gelin:

-Ama nasıl olur? Daha balayına başlamadık bile...

Aktör:

-Sevgilim, yalnızca dört gün için çağırdılar beni... Sen, ben gelmeden de başlayabilirsin balayına...

NE BİLSİN?

Güney Amerika'da bir diktatör, yeni yıl dolayısıyla halkına iyi dileklerini bildirecekti. Sarayın balkonu önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ama diktatör tam konuşmaya başlayacağı sırada, kalabalık arasından biri çok yüksek sesle aksırdı.

Diktatör öfkeyle sordu:

-Kim aksırdı?

Çıt yok... Diktatör emir verdi:

-Birinci sıradakileri kurşuna dizin!

Diktatör gene sordu:

-Kim aksırdı?

Bu kez birinin yanıtlayacağını sanıyordu.

Gene ses yok.

-Pekala, dedi diktatör, ikinci sırayı da kurşuna dizin!

Beşinci sıraya kadar böyle sürdü. En sonunda yaşlı bir adam çıktı, boynunu büküp seslendi:

-Ben aksırdım efendim!...

-Be adam, biraz daha erken söyleyemez miydin? Çok yaşa!

PRATİK YOL:

Cemal, karısıyla dargındır ve bunu arkadaşı Temel de bilmektedir. Bir akşam sahura nasıl kalktığını sorunca, Temel yanıtlar:

-Karım kaldırayı.

-Uy da, sen karın ilan dargun değil miydun?

-Darginum da, ama o bi yol buldi.

Temel sordu:

Nasıl bi yol buldi?

-Kediyi odaya salayı...

-Kedi insani uyandırur mı?

-Uyandırmayı uyandırmasına da, pen da köpeğumuz Karabaş'la birlikte yatayırım da...

MÜFETTİŞ:

Yeni evlenmişti... Kentin en güzel semtinde bir apartman dairesi kiraladı. Onbeş gün kadar sonra yolda bir komşusu ile karşılaştı. Komşusu, kendisini tanıttıktan sonra:

-Biliyorum, dedi, yeni evlisiniz... Ama neden perdelerinizi hiç kapatmıyorsunuz?

Adam şaşırdı kaldı:

-Anlamadım, ne demek istiyorsunuz?

Öteki:

-Bak kardeşim, dedi, beş gündür karınla sabahlara kadar dans edip sevişiyorsunuz. Bizler de çoluk çocuk seyrediyoruz.

Berikinin tepesi attı:

-Çıldırдың mı siz? Ben müfettişim... Bir haftadır burada yoktum...

PARA:

Zifaf gecesinin ertesi günü bir kadın, yakın bir arkadaşıyla konuşurken şöyle dedi:

-Balayı gezisine çıkmaktan vazgeçtik.

-Demek tasarruf yapmayı düşünüyorsunuz?

-Yok canım, öyle değil!

-Peki ya ne öyleyse?

-Boşanmak için gerekli giderlere para biriktireceğiz!

KAÇ TANE?

Damat, yeni eşiyle artık başbaşa kaldığı ilk gece merakla sordu:

-Söyle sevgilim, benden önce kaç erkek tanımuştın?

Yeni gelin gözlerini kapadı. Çıt çıkmadı. Bir süre sonra adam sabırsızlıkla yeniden sordu:

-Canikom, yanıt vermeyecek misin bana?

Yeni gelin bütün çekiciliğini kullanarak yanıtladı:

-Acele etme sevgilim, dedi, sayıyorum daha... Henüz bitmedi ki...

TRAŞ:

Balayındaydılar... Adam, banyoda şen şakrak şarkı söylüyordu...

Karısı dışarıdan seslendi:

-Niçin neşelisin şekerim?

-Traş olurken kendimi on yaş daha genç hissediyorum da ondan!

-Öyle mi?... O halde niçin geceleri yatarken de traş oluyorsun?

MİŞON:

Mişon Salamon'un kolundaki saate takılmış bir ara:

-Salamon, o saati bana satar mısın?

-Satarım.

-Kaça?

Salamon, ederinin iki katı fiat sallamış:

-Beş lira.

-Tamam!, demiş Mişon.

Salamon saati satmış, satmış ama içine de bir kurt düşmüş. "Acaba Mişon bu saate neden iki katı fiat verip satın aldı?" diye düşünürken geceleri gözüne uyku girmemeye başlamış.

Bakmış olmayacak, Mişon'u bulmuş:

-Mişon, bana o saati 10 liraya satar mısın?

-Satarım, demiş Mişon. Ve satmış. Ama içine de hemen bir kurt düşmüş:

- "Bu saatte ne var da Salamon gelip 10 lira verip geri aldı?

Gitmiş bulmuş Salamon'u, teklifi hemen patlatmış:

-Salamon o saati bana 20 liraya satar mısın?

-Satarım, demiş Salamon...

Röylece saat iki günde bir el değiştirmeye başlamış. Fiatı da 300 liraya çıkmış. Derken bir gün Mişon bıkmış:

-Satmıyorum artık saati Salamon, demiş, bende kalacak.

Salamon çok üzülmüş:

Ne güzel ticaret yapıyorduk, demiş, hem de iyi para kazanıyorduk. Neden vazgeçtin be bu işten Mişon?

İSTEDİĞİN OLSUN:

Karadenizli değirmenci, genç ve güzel, dul bir kadını gözüne kestirmiş, fırsat kolluyor.

Kadın, değirmene buğday getirince, değirmenci "Bu buğdaylar ıslak, şuraya ser de kurusun!" demiş.

Kadın buğdayları güneşe serip, başında beklerken, değirmenci yanaşmış, hem buğdayları karıştırıyor, hem de söyleniyormuş:

-Neler olacağı, neler olacağı...?

Kadın merak etmiş:

-Neler olacağı da?

Değirmenci fırsatı hiç kaçırmamış:

-Ha pen sağa, benumla yat, diyeceğim, sen da kabul etmeyeceğün, gidup sizinkilere söyleyeceğün, sizinkiler gelip benu öldürecekler, bunun üzerine bizimkiler senun kardeşlerini, amcanın oğullarını öldürecekler, çok kan dökülecek, ölenler mezara, kalanlar hapishaneye gidecek...

Kadın dehşete kapılmış:

-Uyyyyy! Ha punlar olmasun... Senun istediğün olsun da!

KABADAYILIK:

Eski devirde köylünün biri, salınan vergiyi doğru dürüst ödemez, tahsildarı kovalar, muhtar azarlar, sonunda karakola çekilip, dayağı yiyince vergiyi ödermiş...

Bir gün karısı dayanamamış:

-Be adam, madem verecektin, niye zamanında vermezsin de bunca dayağı yersin?

Adam kızmış:

-Ula hemen verirsek, bizim kabadayılık nerede kalır?

NE ZAMAN YANARMIŞ:

2. Dünya Savaşı çıkmazdan önce iki Alman dertleşiyorlarmış.Hitler'in dünyayı savaşa sürükleyeceği günlermiş. Onlar da savaşı konuşuyorlar, çeşitli varsayımlar yapıyorlarmış...

Biri varsayımlarını sıralamaya başlamış:

-Savaş ya çıkar, ya çıkmaz!

-Eeee...

-Çıkmazsa sorun yok!

-Eeee...

-Çıkarsa, ya gireriz, ya girmeyiz!

-Eeee...

-Girmezsek sorun yok!

-Girersek ya kazanırız, ya kaybederiz!

-Kazanırsak sorun yok

-Eeee...

-Kaybedersek ya ölürüz, ya kalırız!

-Eeee...

-Ölürsek sorun yok!

-Eeee...

-Kalırsak ya Amerikalılara esir düşeriz, ya da Ruslara!

-Eeee...

-Ruslara esir düşersek sorun yok! Ya öldürürler, ya yakarlar!

-Eeee...

-Öldürürlerse sorun yok!

-Eeee...

-Yakarlarsa cesedimizden kalanları, ya kimya sanayisinde kullanırlar, ya da kağıt sanayisinde!

-Eeee...

-Kimya sanayisinde kullanırlarsa sorun yok!

-Kağıt sanayisinde kullanırlarsa ya yazı kağıdı yaparlar, ya da tuvalet kağıdı!

-Eeee...

-Yazı kağıdı yaparlarsa sorun yok!

Her varsayımda bir "Eeee..." çeken Alman sonunda patlamış:

-Peki tuvalet kağıdı yaparlarsa ne olacak?

Varsayımcı, sonunda kesin konuşmuş:

-İşte o zaman yandık!

SOYUN HANIM:

Kadının biri, doğuştan felçli, şaşı ve sağır çocuğunu elinden tutmuş, bir şifa bulur umuduyla kendisine önerilen doktora götürmüştü.

Doktor, çocuğu şöyle bir süzdükten sonra:

-Yan odaya geç, soyun hanım, demiş...

-Ama doktor... Hasta olan ben değilim ki, çocuk...

-Biliyorum, demiş doktor, ama bu çocuk adam olmaz, En iyisi sen soyun, biz yenisini yapalım...

BAKIŞ:

Adamın biri yolda giderken bakmış, sekiz on tane öküz yol kenarına sırtüstü yatmış, havaya bakıyorlar.

Adam saatler sonra geri dönerken bakmış aynı öküzler, aynı yerde, gözlerini kırpmadan göğü seyretmeye devam ediyorlar.

Yanlarındaki adama sormuş:

-Bu öküzler burada ne yapıyor?

-Demiryolları grevi var, demiş adam, trenler çalışmıyor, o yüzden uçaklara bakıyorlar...

SERBEST SEÇİM:

Karadeniz kıyısındaki otele tam pansiyon kalmaya gelen İstanbullu bir turist iki gün sonra gürültüyü koparmış:

-Seyahat acentası bizi buraya yollarken, "yemekte serbest seçim" diye yolladı. Oysa iki gündür yemeklerde hamsiden başka birşey yok. Bu ne biçim serbest seçim?

Konuşmayı, kendi köşesinde oldukça sakın olarak dinleyen otelci, durumu açıklamış:

-Hamsiyu ister yersiniz, ister yemezsiniz. İşte size serbest seçim daaaa.

NEDEN ÜZÜLSÜN?!

Meyhane kapısında rastladığı bir arkadaşı Neyzen Tevfik'e dostça takılmış:

-Seni her kez meyhaneden çıkarken görmek, inan beni pek üzüyor.

Neyzen, arkadaşının üzülmesine razı olur mu?

-Anladım, demek girerken görsen sevineceksin., demiş ve yeniden gerisin geriye, içeri dalmış.

KARISININ YANITI:

Adamın yeni evlendiği yıllardı ve geliri azdı. Karısının istekleri çoktu, ama her istediğini alamıyordu. Birgün bu konudaki konuşmaları, tartışmaya, hatta kavgaya dönüştü. Adam kızdı ve haykırdı:

-Bıktım senin bu isteklerinden.

Karısı ise oldukça sakin:

-Ya, öyle mi, bıktın demek? Öyleyse ben de anneme gidiyorum.

Adam da hemen kesesine davrandı. Onu annesine götürerek parayı çıkardı.

-Al öyleyse bu yol parandır, dedi.

Karısı parayı şöyle bir saydı ve hemen yanıtladı:

-Bu gidiş parası, hani dönüş parası?

PSİKOLOJİK FIKRA:

Kendisinde bazı gariplikler gören adama psikolojik testler veriyorlarmış.

Psikolog, adama önce bir ev resmi göstermiş:

--Bu resimde ne görüyorsunuz?

-Bir ev... Evin içinde oda. Odada iki kişi, biri erkek, biri dişi!...

-Peki bu resimde ne var?

-Bir ağaç... Ağacın arkasında iki oda. Odada iki kişi... Biri erkek biri dişi...

-Peki ya şu resimde?

-Bir demiryolu. Demiryolunun yanında bir oda. Odada iki kişi. Biri erkek biri dişi!...

Psikolog sonunda kızmış ve adama çıkmış:

-Senin aklından da hep aynı şey geçiyor. Bu nasıl iş?

Hasta da psikologa çıkmış:

-Senin sorduğun soruların yanıtları da hep aynı; ben ne yapayım?

ŞEF:

Orkestra şefi prova yaparken bir ara durdu.

-Birinci trombon fazla üflüyor, dedi.

Yanıt alamayınca:

-Birinci trombon, sana söylüyorum, diye çıkıştı.

O sırada birisi ezile büzüle ayağa kalktı:

-Sayın şefim, birinci trombon arkadaşımız henüz gelmedi.

Şef hiç bozuntuya vermedi:

-Gelince söyleyin, fazla üflemesin...

ŞEMSIYE:

Cemal ile Temel İstanbul'a yerleşerek iyi para kazanmışlar. Yazlık, kışlık, ev, otomobil, herşey var. Kibarlaşmak da gerekli ya, beş yıldızlı bir otelin yüzme havuzuna gitmişler. Kabine girecek kibar kibar soyunmuşlar. Önce gene kibar kibar duşa gireceklermiş. Ama Temel şemsiyesini açmış, düşün altına öyle girmiş. Cemal şaşkın şaşkın bakınca da durumu açıklamış:

-Haçan havlimu evda unutmuşum daaa...

YAPISI BÖYLEYMİŞ:

Karadeniz'deki hastanelerden birinde annenin biri doğum yapmış. Ancak tatsız bir doğummuş bu... Çünkü bebeğin, yani küçük Temel'in beyni yokmuş. Doğumu yaptıran Egeli doktor, bir süre gözlem altında tuttuktan sonra, hastanede tıbbın yapacak fazla birşeyi olmadığını görmüş ve anneye bebeği taburcu etmiş. Aradan altı yedi yıl kadar bir zaman geçmiş. Doktor, şehrin çarşısında gezerken bir de ne görsün? Beyinsiz bebek doğuran anne, yanında 6-7 yaşlarında bir çocuk... Hani şu doğumunda bulunduğu beyinsiz çocuk... Çocuk, annesiyle güle oynaya yürüyor. Dışarıdan bakıldığında beyinsiz bir çocuk olduğunu anlayanın olanağı yok... Egeli doktor bunları görünce dayanamamış, kendi kendine söylenmiş:

-Demek, diye düşünmüş, bu Karadenizlilerin yapısı böyle...

DUVAR:

Beyefendi lüks bir semtte lüks bir daire almış... Duvar kağıdı kaplatacak... Ama acaba kaç top duvar kağıdı gider? Onu bilemiyor. Evi satın aldığı kişiyi bularak sormuş:

-Ben de bilemem, demiş evin sahibi, ancak alt kattaki Temel Bey geçenlerde dairesine kağıt kaplattı. Ona sorun, size en iyi o yanıt verebilir...

Beyefendi Temel Bey'i bulmuş. Temel:

-Pen 23 top kağıt almış idum, demiş.

Beyefendi de Avrupa'dan 23 top kağıt getirtmiş, ustalara duvarı kaplatmış. Ama o da ne? Tam 13 top kağıt fazla gelmemiş mi? Beyninden vurulmuşa dönen adam hemen Temel'i aramış heyecanla:

-Yahu Temel Bey, 13 top kağıt arttı bu nasıl iştir?

Temel sakın bir biçimde yanıtlamış:

-Temek sizda da aynı miktar artı...

TAMİR:

Oto tamirciliği yapan İdris, meslekdaşı Temel'e altındaki Roys Royce marka son model arabayı nasıl aldığını sordu.

-Hiç sorma başuma gelenu, dedi Temel, haçan geçen cun altunda ha pu araba olan çok cuzel bir kadun tamirhanema geldu ve pendan arabayı tamir etmemu istedu.

-Eee...?

-Haftalarca tamircileru dolaşmış, hiçbiru tamir edememiş. Pen iki saatte arabayı tamir ettum.

-Sonra?

-Kadun çok memnun oldu. Penu evina davet ettiu, içki içurdu. Kafayu bulduğumuzda üzerundaki eteğu çıkartarak, dile pendan ne dilerse, dedu. Haçan pen da Rols Royce'u dilerum, dedum...

İdris arkadaşını takdir anlamında başını salladı:

-Haçan akillu adamsun ula Temel, dedi, zaten senun gibü bir adama da etek hiç yakuşmazdu...

KAFA:

Karadenizli Kenan Çil:

-Kim demiş Karadenizlilerin kafası çalışmaz, diye lafa girdi. Ve peşinden kanutlarını sıraladı:

-Trabzonsporlular Dinamo Bükreş'e üç golü de kafayla attılar. Önceki gece Aston Villa'ya da golü gene kafayla attılar...

Ve hemen de ekledi:

-Üstelik de maçlar öğleden sonraydı...

MÜDÜR:

Temel sinemaya müdür olmuş. Bir seyirci gelmiş:

-Sigara içebilir miyim?

-Hayır, demiş Temel.

-Ama herkes içiyor...

-Onlar sormadularçı...

BAKIŞ:

Temel, otobüste bedava seyahat etmeyi nasıl başardığını anlatıyordu:

-Piletçu sançi pilet almamışum gibi anlamlu anlamlu paktu...

-Peki, sen ne yaptın?

-Pen da sançi pilet almuşum gibi ona anlamlu anlamlu paktum...

BOŞAMA:

Temel'in açtığı boşanma davasında yargıç Temel'e şikayeti sordu:

-Üç yıldır ne pulursa kafama fırlatayi, haçim bey..., diye yanıtladı Temel.

-Peki, davayı açmak için neden üç yıl bekledin?

-Daha yenu yenu isabet etturmeye paşladu da haçim bey...

DESTE:

Temel, veznedardan, yüz binliklerden oluşan bir milyon liralık bir deste almış.

Yediyüz bin liraya kadar saymış:

-Ha puraya kadar tamam çıktı, pundan sonrasi da tamamdur, diyerek paraları cebine atarak yürümüş gitmiş.

YAĞMURSUZ:

Oflu Hoca cemaati üçüncü kez yağmur duasına çıkarmış, havada değil yağmur, bulut bile görünmeyince de cemaatin hepsini haşlamış:

-İman etmediniz ha onun için rahmet düşmüyor...

-Nereden anladın Hoca?

-İman etse idunuz ha puraya şemsiya ila çıkardınız...

LASTİK:

Kocasının eve sabaha karşı, zil zurna sarhoş geldiğini gören kadın çileden çıkmıştı. Hele bir de elinde kocaman bir otomobil lastiği görünce açtı ağzını yumdu gözünü:

-Bu ne hal be adam? Hele şu elindeki bu şey ne?

Adam son derece sakin:

-Hiçç, otomobil lastiği...

-Neee, otomobil lastiği mi? Be adam bizim arabamız mı var da otomobil lastiği aldın?

Adam sakinliğini gene hiç bozmadan yanıtladı:

-Hanım, sen sütyen aldığında ben böyle bağırıp çağırıyor muyum?

AKRABALIK

Çok eski zamanların birinde bir ülkedeki padişah, vezirine çok kızmış, onu idam ettirmek üzere emir vermiş. Vezir çok korkmuş ve üzülmüş, kendisini affettirmek için padişaha yalvarmış.

Padişah, vezire:

-Seni ancak bir koşulla affederim, demiş, bana bu dünyada Allahla akraba olan bir insanı bulacaksın.

Vezir şaşırmış, umutsuzca bu isteğe razı olmuş ve o saniyeden sonra padişahın istediği kimseyi aramaya başlamış. Vezir önce kendi ülkesini baştan başa dolaşmış, ama böyle bir kimseyi bulamamış. Daha sonra da dünyanın diğer ülkelerinde aramaya başlamış. Pek çok ülke dolaştıktan sonra, ülkenin birinde, Allah'la akraba olduğunu söyleyen bir adamla karşılaşmış. Vezir önce sevinmiş böyle bir adamı bulduğuna, o sevinçle de sormuş:

-Sen Allah'la nasıl akraba oldun öyle?

Adam da yanıtlamış:

-Benim genç, güzel, çok sevdiğim bir karım vardı. Yıllarca önce Allah onu benden aldı. Ben de daha sonra baldızımla evlendim. Böylece ben, Allah'la bacanak olmuş oldum. Onunla akrabalığım buradan geliyor.

KULAK:

Temel, inşaatta çalışırken, yukarıdan hızla düşen bir kalas, onun bir kulağını uçurmuş. Temel'i hemen hastaneye kaldırıp kopan kulağını dikmişler, bir süre hastanede tuttuk-tan sonra da sargılarını açıp onu bırakmak istemişler. Dikilen kulağına aynada Temel bir süre süzdükten sonra:

-Haçan pu kulak penum değıldur., demiş.

-Aman Temel, nasıl olur, onu seninle birlikte hemen hastaneye getirip doktorlara verdik dikmeleri için, demişler. Temel ise kendinden emin olarak:

-Ha penum o kulağımın üzerinde sigara vardı, diye yanıtlamış.

BREZİLYA:

Temel bir gün Brezilya'ya gitmek istemiş. Fadime sormuş:

-Ha pu Brezilya ülçesine niçun gideceğusun?

-Ha orada kadunlara çok az erkek düşeymiş. Bir erkek, yattığı her kadun için 20 tolar almış. Haçan Fadime, pen kısa zamanda zencin olur, dönerum, sonra da ha sağa yeşul pancurlu o evu yaparum daa...

Fadime dudak bükmüş, ve:

-Haçan pen da geleyum daa., demiş.

Temel merak edip sormuş:

-Sen neden geleceğmişsun?

-Ayda 40 tolar ila nasıl geçineceğusun, ha oni görmek için, diye yanıtlamış Fadime.

VESİKALIK:

Vesikalık fotoğraf çektirmek için bir gün Temel, fotoğrafçı Cemal'in dükkanına gitmiş:

-Ha penum 12 adet vesikaluk fotoğrafumu çeker misun?

Cemal yanıtlamış:

-Hay hay Temel, yalnız bu fotoğraflar vesikaluk olacağı için yarım olacak, vücudunun alt tarafu görülmeyecek, sen hemen bahçeye çık, çukur kaz, içina cir ve penu pekla.

Bunun üzerine Temel bahçeye çıkmış, çukur kazmaya başlamış. Epeyce sonra Cemal çıkıp gelmiş. Temel'e bakmış

ve sormuş:

-Ha Temel punlar neya?

-Ha penum 12 adet fotoğrafumu çekeceğundan pen da 12 tane çukur kazdum., diye yanıtlamış Temel.

Cemal ise dudağını büküp:

-Temel, haçan sen ne kadar da safsun, demiş. 12 çukur kazmana gerek yoktu ki, pi çukur idare ederdu, çünkü pen 12 resim için zaten 12 tane da maçına getirmiştum.

NEDEN ÇALMIŞ:

Otomobil çalmak suçundan sanık olarak karşısına getirilen Temel'e Yargıç sordu:

-Otomobil çalmışsın. Neden yaptın bunu?

-Sahibi yok sanmış idum daa...

-Peki, bu kaniya nasıl vardın?

-Mezarluğun önünde park etmiş idu da...

DİL:

Almanca'yı iyi bilen, ama İngilizce'yle arası iyi olmayan Aydın Boysan, şarapla ilgili bir kitap okumuş:

-Kitap İngilizce'ydi, ama anlamakta hiç güçlük çekmedim, diye anlatıyordu. Masadaki genç delikanlı şu açıklamayı yaptı:

-Ben de İngilizce bilmememe karşın Playboy dergisini anlamakta hiç sıkıntı çekmiyorum Aydın Ağabey...

BUZLAŞAN ŞARAP:

Arkadaşını gece vakti soğukta titrerken gören Gabrovalı sormuş:

-Ne bekliyorsun burada?

-Sorma, demiş arkadaşı, şarap şişesi elimden düşüp kırıldı. Bekliyorum, buzlaşsın da alıp eve götüreyim.

DELİK:

Çocuk, simitçiye soruyor:

-Simitin ortasındaki delik parayla mı amca?

-Hayır, bedava yavrum...

-Öyleyse bana bir delik ver amca, etrafında da bir simit olsun...

BÜYÜK AY:

-Bana bir leva versene, teleskoptan ayı seyredeceğim...

-Evladım iki hafta bekle, ay nasıl olsa büyüyecek, boşuna ne para veriyorsun?

MİSAFİRSEVERLİK:

Gabrovalı, arkadaşına kendini övüyor:

-Bizim köye geldiğinde seni komşularımıza götüreyim de nasıl misafirsever insanlar olduğumuzu gör...

KRAMP:

ABD'de yapılacak Özürlüler Olimpiyatı için hazırlıklar sürerken Türk Milli Takımı'nın büyük bir sıkıntısı ortaya çıkmış. Her dalda yüzücü varmış, ama 1500 metrede koşacak bir yüzücü yokmuş. Olayı duyan Temel, Olimpiyat Komitesi'ne başvurmuş:

-Benim, Trabzon'da olağanüstü hızlı yüzen , özürli bir arkadaşım var. Ha onu ceturayum...

İzin aldıktan sonra Temel hemen Trabzon'a gitmiş, özürli arkadaşını bulup, koltuğunun altına alıp dönmüş. Komite üyeleri, gelen özürli adamı (!) görünce, düşüp bayılacak gibi olmuşlar, çünkü Temel'in özürli arkadaşı yalnızca bir kelleymiş. Canlı bir kelle. Yani adamın kellesi var, başka hiçbir yeri yokmuş. Bu nasıl yüzer?

-Ha pu, uçar gibi yüzer, hiç merak etmeyun, demiş Temel..

Temel'e inanmışlar, ve bu kelle, Olimpiyat takımıyla birlikte Amerika'ya uçurulmuş.

Yüzme yarışlarının yapılacağı gün, kellenin dışında bütün yüzücüler mayolarını giyerek suya atlamışlar. Kelleyi de suya atmışlar. Bütün umutlar kelledeyken, o, suya atılır atılmaz dibi boylamış. Üstüne üstlük, yarışmacı olan kelle bir de boğulmaya yüz tutmuş. Bunu görenler hemen suya atlayıp kelleyi kurtarmaya çalışmışlar ve son anda onu yeniden yaşama döndürmüşler. Daha sonra Türk takımının başkanı olan kişi, yarışmacı kelle adama çıkmış:

-Hepimizi rezil ettin be adam... Yüzücüyüm dedin, az daha suda boğuluyordun. Ne iştir bu?

Yarışmacı kelle adam,üzüntüyle:

-Ah abi ah!, demiş. İnanın kulaklarıma kramp girmeseydi birincilik garantiydi, ama antreman eksikliği işte...

O DA BİR ŞEY Mİ?:

Bir Fransız ile bir İskoçyalı Paris'ten Marsilya'ya trenle gidiyorlardı. Her nedense tren epeyce gecikmeliydi. Duruma sinirlenen Fransız, İskoçyalıya dert yandı:

-Yaşamım boyunca bu kadar ciddiyetsizlik görmedim. Bu kadar gecikme yüzünden işimi kaçıracağım.

İskoçyalı gayet sakin yanıtladı:

-Bu kadar gecikme önemli sayılmaz dostum. Siz bizim trenlere binseniz ön vagon dan iner, en yakın lokantada yemeğinizi yer ve en son vagona kolaylıkla yetişirsiniz.

BENDEN SÖYLEMESİ:

İskoçyalı bir çocuk, bir kadın turiste eski bir kiliseyi gezdirmişti. Ziyaret bitip de kapıdan çıktıklarında, turist in, emeğine karşılık ona yalnızca bir iki kelimeyle teşekkür etmesi üzerine, çocuk şöyle dedi:

-Hanımefendi, otele dönüp de para çantanızı kaybettiğinizin farkına varırsanız, onu burada çantanızdan çıkarmadığınızı hatırlayın. Böylece, aramanız kolaylaşır.

YARI FIATA:

Bakkal, İskoçyalıya, "Bay Macmahon, bundan sonra benden veresiye mal alamazsınız." dedi.

-Neden Bay Black?

-Şehirde herkese borçlandığınızı öğrendim.

-Bunu nereden öğrendiniz Bay Black?

-Bir özel detektife inceleme yaptır dım.

-Demeyin...

-Evet, hem de bu iş de bana tam on sterline patladı.

-Hay Allah! Bunu neden doğrudan doğruya bana sormadınız sanki? İsted iğiniz bilgiyi ben size hem daha çabuk verir, hem de bu işi detektifinizin yarı fiatına yapardım.

ŞEKER HASTASI:

İskoçyalı pastacı, İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvurup

bir tezgahı ister. Memur sorar:

-Ne gibi bir özelliği olsun istersiniz?

İskoçyalı düşünür ve cevap verir:

-Şeker hastası olsun, yeter.

HİÇ DEĞİLSE:

Kış tatili sona ermişti. Bir taksi dört arkadaşı: bir Fransız, bir Alman, bir İngiliz ve bir İskoçyalıyı dağdan vadiye indir-mekteydi. İnişin en dik bir yerinde sürücü birdenbire, "Eyvah, frenler patladı, tutmuyor! Arabayı bir türlü durduramıyorum! Yandık!" diye haykırmaya başladı.

Diğer arkadaşları Tanrı'ya yalvarırlarken, İskoçyalı da haykırmaya başladı:

-Şöför efendi, yalvarırım, hiç değilse taksimetreyi durdurun!

AYI GÖREBİLİYORMUŞ:

İki Amerikalı turist otomobille İskoçya'da bir geziye çıkmışlardı. Bir ara bir dağ yolunda otomobillerini durdurarak güzel manzarayı seyre daldılar. Derken, o yakınlarda bir koyun sürüsü ve onlara merakla bakan çoban gözlerine ilişti. Bunun üzerine Amerikalılardan biri çobana takılmak isteyerek, "Buradan nereleri görüyorsun kimbilir babalık!" dedi.

Çoban, "Evet, çok uzakları görüyoruz." dedi.

Öteki Amerikalı, "Bilmem ama, Amerika'yı bile görebilirsin gibime geliyor." diyerek kıkırdamaya başladı.

Ama yaşlı adam, "Biz Amerika'dan da daha uzağı görebiliriz." dedi.

-Yok canım, Amerika'dan daha uzak olan neresini görebilirsiniz bakalım?

İhtiyar İskoçyalı, "Ayı görebiliriz." diyerek piposunu yaktı.

AĞZINI AÇMAMIŞ:

İskoçyalı bir adamla karısı bir havacılık kulübüne giderek, uçağa binmek istediklerini söylemişlerdi. Pilot, onlara, "Bakın," dedi. "Eğer havada yerli-yersiz konuşarak canımı sıkmazsanız, ikinizden para almam."

Böylece havalandılar. Ne adamdan, ne de karısından ses çıkmıyordu. Pilot bundan hoşlanarak uçağa akrobasi numara-

ları yaptırmaya başladı. Bir süre de uçağa böyle cambazlıklar yaptırdıktan sonra pilot arkasına bakmadan,

"-Tebrik ederim." dedi. "Ağzınızı bile açmadınız."

"-Açmadım ya." diye yanıtladı adam. "Son takla attığımız anda karım aşağıya düşünce az daha bağıracaktım, ama gene de kendimi tuttum."

NE KOPARIRSA:

İskoçyalının biri bir kasaba giderek etin kilosunun fiyatını sordu. Ucuzluk devri idi. Kasap:

-50 Pence, dedi.

-45 olmaz mı?

-Fiat değişmez... Elliden aşağı olmaz.

İskoçyalının üstelemesi yarar sağlamadı. Birkaç müşteri gelip gitmesine karşın İskoçyalının gene de dükkanından gitmediğini gören kasap:

-Daha ne bekliyorsunuz? Söyledim ya, elliden aşağı olmaz diye...

İskoçyalı içini çekerek:

-Ne yapalım öyle olsun. Elliden ver, ama, bari bugünkü gazeteye sarıver.

İNDİRİM:

İskoçya'nın bir kasabasının belediye sarayının bahçesinin çimenleri üzerinde gezinen bir adam, üzerinde "yasak" yazılı bir levhanın karşısına geçerek okumaya başlar: "Çimenler üzerinde yürüyen, 1 Şilling para cezasına çarptırılacaktır." Adam, bahçenin bekçisini bularak:

-Anımsadığım kadarıyla, der, geçen hafta bu levhada, 5 Şilling para cezası görünüyordu.

-Doğru, diye yanıtlar park bekçisi, para cezasını indirmek zorunda kaldık, çünkü kimse çimenlere basmıyordu.

KATİL:

McGregor üçüncü mevki bir bilet almış, birinci mevkide yan gelmiş rahatça yolculuk yapıyordu. Görevli memurla tartışmaya başladılar. McGregor ne yerinden kıpırdıyor, ne de bilet farkını ödüyordu. Yarım saat süren tartışmadan sinirleri

bozulan memur, bu aksi yolcunun bavulunu kaptığı gibi kompartman penceresinden dışarıya atıverdi.

McGregor kontrol memurunun üzerine yürüyerek haykırıyordu:

-Katil!... Oğlumu trenden aşağı attın!

HAVA AKIMI:

İngilizlerin ünlü polis romanları yazarı Agatha Christie, bir gün Londra'daki lokantalardan birine gitmiş ve bir masaya oturduktan sonra biftek ısmarlamış. Yemeği geldikten kısa bir süre sonra garsonu çağırması:

-Evladım, şu kapıyı kapatır mısın? Hava akımı çok kuvvetli...

-Ama hava çok sıcak... Fena mı, yemeğinizi serin serin yersiniz efendim...

-Ben kapının açık kalmasını isterim elbette... Ama bu biftek istemiyor... Aşçıbaşı öylesine ince tutmuş ki hava akımı biraz daha devam ederse bifteğim kanatlanıp uçacak...

NE KADAR DA HASSAS:

İngiliz asillerinden Lord İrwin'in yeni aldığı uşak çok çalışkan, terbiyeli, sır saklamasını bilen biriydi.

Sabah, aşağıya inen Lord, uşağını, gözünde siyah gözlüklerle ayakkabı cilalarken buldu.

-Archibald, dedi Lord, gözlerin hasta mı? Neden siyah gözlük takıyorsun?

-Hayır Sir, dedi uşak, gözlerim hasta değil! Ayakkabıların cilası gözlerimi kamaştırıyor da ondan...

BOŞUNA ALINAN BİLET:

Bir İskoçyalı, Dover'dan gemiye binmiş, Belçika limanlarından Ostend'e gelmişti. Tam rıhtıma indiği sırada dikkatini birşey çekti. Bir süre önce dalış yapan dalgıç, işini bitirmiş kıyıya çıkıyordu. İskoçyalı baktı, baktı... Sonra başını iki yana sallayarak okkalı bir küfür savurdu:

-Hay Allah kahretsin... Oradan buraya yürüyerek gelmenin de kabul olduğunu bilseydim, vapur bileti alıp boşuna masrafa girmezdim...

KARA HABER:

Taş ocağında çalışan Murphy bir patlama sonucunda ölünce arkadaşları kara haberi Murphy'nin karısına nasıl ileceklerini düşünmeye koyuldular, sonunda bu görevi Murphy'nin en yakın dostu olan Duffy'ye verdiler. Duffy, kapıyı açan kadına sordu:

-Mrs.Murphy, yanılmıyorsam kocanızın hayat sigortası taksitini almak için tahsildar her hafta bugün geliyor, değil mi?

-Evet.

-Çok iyi, öyleyse bu gelişinde tahsildara "Artık avucunu yala!" dersiniz.

ZORLUK NEYMIŞ:

Bir İngiliz televizyoncusu, Amerikalı bir sahne direktörü ile sohbet ediyordu.

-Bazen, dedi İngiliz, insanı çok zor durumda bırakan yanlışlar yapıyorlar... Geçen gün polisiye bir piyes temsil ediyorduk. Birisinin tabanca ile vurularak kanlar içinde yere düşmesi gerekiyordu. Tabanca ateşleneceği sırada ben öldürülecek olan adamın yanına koşarak kan görünümünü vermesi için göğsüne bolca ketçap döktüm. Gelgelelim kameraman o anda kamerayı benim üzerime çevirmez mi?...

-Ne diyorsunuz?, dedi Amerikalı, çok sıkıcı bir durum, ne yaptınız öyleyse?

-Ne yapabildim ki..., diye yanıtladı İngiliz, adamı yedim.

AH ŞU İSKOÇYALILAR...

Sokakta karşılaşan İskoçyalı iki arkadaş en yakın meyhanede bir kadeh birşey içmeye gitmişlerdi. İkisinden biri bir yandan konuşurken cebinden mendilini çıkarmıştı. O sırada birşey gürültüyle yere düştü Arkadaşı bakınca, düşen şeyin takma diş olduğunu gördü. Ve şaşkınlıkla, "Dişlerinin takma olduğunu bilmiyordum." dedi.

Öbür İskoçyalı dişleri yeniden cebine koyarak, "Onlar benim değil ki..." dedi.

"Ya kimin?"

"Karımın. Kadıncağız iki yemek arasında durmadan birşey-

ler atıştırıyordu. Bunun üzerine ben de sokağa çıkarken takma dişlerini yanuma alıp götürmekten başka çare bulamadım.

KÖPRÜ PARASI:

İskoçya'da "köprü parası" ile geçilen bir köprünün başındaki memura bir "penny" vererek geçen adamın peşinden memur koşar:

-Nereye arkadaş?, der, Köprü parası, biliyorsun, iki penny-dir.

Adam:

-İyi ama, der, ben karşı kıyıya kadar geçmeyeceğim ki. Köprünün tam ortasından nehre atlayıp intihar edeceğim.

HABER:

Bir İngiliz ailesinin on yaşındaki kızı, annesine sordu:

-Anne, Prenses Elizabeth çocuğu olacağını nasıl anladı?

Anne daha yanıtlamadan beş yaşındaki kızı hemen atıldı:

-Herhalde okumak biliyordur. Çocuğu olacağını bütün gazeteler yazmıştı.

BABA ÖĞÜDÜ:

Kral V. George tutumluluğu ile tanınır ve bu niteliği oğluna da aşılamaya çalışırdı. O sıralarda Gal prensi olan oğlu ise babasının tersine tam müsrifti. Prens, okuldayken birgün babasına harçlığının yetişmediğini, daha fazla paraya gereksinimi olduğunu yazar. Karşılık olarak Kral'dan, artık eski alışkanlıklarını bırakmasını ve tutumlu olmasını isteyen sert bir yanıt gelir. Kral'ın bu konuda oğlundan aldığı son mektupta şunlar yazılıdır:

-Öğütlerinizi tuttum. Mektubunuzu 25 Sterline bir koleksiyoncuya sattım.

CANDAN DAHA KIYMETLİ:

Glasgow'da, benzin istasyonlarından birinin önünde bir araba durur:

-Çabuk olun, der şöför, 10 litre benzin lütfen. Doğumevine gidiyoruz, karım neredeyse doğuracak.

Benzinci telaşla harekete geçer, arabayı doldurur, şöförün verdiği parayı adeta havada kapar ve araba hemen yola koyu-

lur. On dakika sonra aynı arabanın yeniden istasyona geldiğini görür. Doğum yapacak kadın, doğum sancılarıyla kıvranıyor bir durumda başını pencereden uzatır:

-Şeyy, paranın üstünü geri vermeyi unuttunuz!

BOŞUNA ZAHMET:

Afrika'ya ilk kez giden İrlandalı iki turist, gece kaldıkları otelde sivrisinek baskınına uğrayınca fena halde şaşırmışlar. İlk kez gördükleri bu korkunç hayvanlardan kurtulmak amacı ile ışığı söndürüp incecik örtülerin altına kafalarını sokup yatmışlar. Bir ara, başını örtünün dışına çıkarıp bakan birinci İrlandalı, boşlukta uçan bir ateş böceğini görünce arkadaşına seslenmiş:

-Boşuna zahmet edip örtünün altına girip bunalma... Mübarek hayvanlar şimdi de el fenerleriyle gelmeye başladılar...

APTAL OĞLAN:

İskoçya'da bir ilkokulda bir öğretmen, yüzü çilli bir afacana sordu:

-Sen söyle bakalım, dış neyle fırçalanır?

-Dış fırçasıyla öğretmenim.-

-Aferin! Tabii, senin de bir dış fırça var, değil mi?

-Hayır, yok öğretmenim.

-Yok canım, peki dış fırçasını nereden buluyorsun?

-Babam dış fırçası satar da öğretmenim...

APTAL OĞLAN:

İskoçyalı'nın bahçesine komşusunun ineği girmişti. Oğlu koşarak babasına geldi:

-Baba, Sam'ın ineği bizim bahçeye girdi.

-Sersem, bu kadar gürültü koparacağına, gidip ineği sağsa-

BİR ELDİVENE BİR KOL:

Bir İskoçyalı, Sağlık Hizmetleri Servisi'ne başvurur:

-Sol kolumu kesin!

Doktorlar nederini sorunca da gerekçesini bildirir:

-Sokakta bir eldiven teki buldum da...

BÜYÜDÜ ARTIK:

İskoçyalı Mac'ın çok güzel bir köpeği vardır. Birgün bu köpek komşu kasaptan bir parça et çalar.

-Bu köpek sizin, değil mi?, diye sorar kasap.

-Benimdi, diye yanıtlar kasap İskoçyalı Mac, ama artık kendi hesabına çalışıyor.

KONT:

Yaşlı kont bir randevuevine gitmiş. Mary isimli kızla birlikte olmak istediğini söylemiş. Mary o sırada bir başka müşteriyle birlikte olduğundan meşgulumuş. Başka bir kızı önermişler.

Kont ise, "Mary'i isterim!" diye tutturmuş.Ev sahibi kadın, çok kızmış:

-Mary'de olup da, başka kızlarda olmayan ne var sanki?

Kont gülümsemiş:

-Sabır...

YANLIŞLIK:

Adam doksan yaşına yaklaşırken piyangodan büyük bir para kazanmış. Bütün yaşamı değişmiş. Ülkenin en büyük kentindeki en büyük otele gidip bir oda tutmuş. Bir akşam odasında otururken kapı hızla açılmış. Çok güzel, çok şık, çok cilveli ve çok seksi bir kadın girmiş içeri.

Yaşlı adamı görünce, durup özür dilemiş:

-Ah, affedersiniz, yanlış odaya girdim galiba...

Yaşlı zengin gülümsemiş:

-Doğru odaya geldin... Yalnız otuz sene geciktin.

RAHATLIKLAR ÜLKESİ:

Birleşik Devletler'in ünlü üniversitelerinden birinde, otomobil parkında asılı bir levhada şunları okuyabilirsiniz:

"Öğrencilerin arabaları olsaydı, hocalarının park edecekleri yere otomobillerini park etmemeleri önemle rica olunur."

NEDENİ VAR:

O günkü kadınlar toplantısında sıra, en tatsız konuya, yaşa gelmişti. Biri hemen atıldı:

-Doğrusu ben hiç aldırmmam... Yaşımı olduğu gibi söyle-
rim. Tamamı tamamına 29 yaşımdayım şu anda...

-İyi ama, dedi bir başkası, geçen yıl 30 yaşımda olduğunu
söylemiyor muydun?

-Normal, diye konuştu bir üçüncüsü, kocası NASA'da çalış-
ıyor, ondan öğrenmiş... Yaşını geriye doğru sayarak söylüyor.

UNUTMUŞ:

İki deli deniz kıyısına gitmişti. Biri elindeki kese kağıdını
açtı, içindeki şekerleri denize döktü. Sonra parmağını suya
sokup ağzına götürdü.

"Öff", diyerek yüzünü buruşturdu, "yine tuzlu... Birazcık
bile tatlanmadı."

"Tabii", dedi öteki deli, "karıştırmayı unuttun."

RUTUBET:

Temel doktora gitti:

-Penu anımsadunuz mi toktor bey?

-Galiba...

-Haçan içi yıl önce romatizma tedavusu için celmuş idum.

-Yaa, evet. Şimdi anımsadım.

-Pana, rutubetlu yerlerden uzak durmamı söylemuş
idunuz.

-Evet. Şimdi şikayetiniz ne?

-Artuk panyo yapabilur muyum, diye soracağidum...

KESMEK ŞART MİDUR?

Adamı biri penisinden yakınnarak doktora başvurmuş.
Kısa bir muayene sonucunda doktorun tanısı belli olmuş.

-Organınızı kesmemiz gerekiyor...

Adam telaşla ikinci bir doktora koşmuş. Yanı aynı:

-Organınızı kesmemiz gerekiyor...

Kimdi bu hastalıkların en büyük nedeni?

Adam işin en büyük uzmanını bulmuş, ona koşup muaye-
ne olmuş. Uzman kızmış.

-Bunun kesilmesi gerektiğini kim söyledi size?

-Falanca falanca doktorlar...

-Onlar doktor değil, kasap herhalde, demiş uzman...

Ve adamın birdenbire sevinç dolan gözlerine bakarak devam etmiş:

-Kesmeye gerek yok, birkaç ay içinde zaten kendiliğinden düşecek...

SORU:

Bir Karadenizli, diğer bir Karadenizli'ye sormuş:

-Sen, hanımların penus kesmesine ne diyasun, daaa?

-Çok, hem da çok yanluş bulayrum...

-Ha nedendur daaa?

-Haçan insan hiç bindiğı dalu kesar mu?

ŞİŞMAN TEMEL:

Bir dergide "Hangi Erkek Asla Sevişilmiyor" başlığı altında kadınların "Onunla Sevişmem!" dediğı tipler anlatılıyor. Kadınlar, örnek olarak aşağıdaki tiplerle sevişmezlermiş:

"Ben ona ilgi duymuyorsam olay bitmiştir, kesinlikle sevişmem."

"Bürokrat tipiyse olmaz."

"Ter kokuyorsa sevişmem."

"Dişlek bir erkekle sevişmem."

"Kasap, bakkal, manav, çırak, ya da kapıcıyla olanaksız..."

"Şişman bir erkeğe 'hayır' demem kadar olağan birşey olamaz."

Liste böyle uzayıp gidiyor... Dostları geçenlerde Karadenizli şişman Temel'e sonuncu maddeyi anımsatmışlar.

-Bak kadınlar şişman erkeklerle sevişmiyorlarmış. Neden zayıflamıyorsun?

-Çünkü, yemekler kadunlardan daha lezzetli, demiş Temel, haçan zevk meselesudur da...

SABİKA:

Sekreter, işe giriş formunu doldurması için Temel'e yardımcı oluyordu.

-Sabikanız var mı?

-Hayur.

-Doğru mu bu?

-Doğrudur elbetta...Haçan penu hiç yakalayamadular da ondandır.

DÜŞMAN:

Temel, savaşta şehit düşmüştü. Cenazesi doğduğu köye getirildi. Büyük bir askeri törenden sonra toprağa verilecekti. Temel, toprağa verilmeden önce şehrin valisi, garnizon komutanı cenazenin başında Temel'in kahramanlığını anlatan duygulu konuşmalar yaptılar. Programa göre son konuşmacı, şehidin eşi Fadime'ydı. Fadime göz yaşları dökerek mikrafonun başına geldi, duygularını şu tek tümcelik konuşmasıyla dile getirdi:

-Hiç da düşmanı yoğ idu...

BARIŞ VE SADAKA:

Medicilerin zamanında Floransa'da Fitzjames adında İngiliz asıllı bir paralı asker varmış. Bu Fitzjames bir gün Signoria Meydanı'ndan geçerken, dilenen iki keşişle karşılaşmış. Keşişler bu paralı askeri, "Tanrı gittiğiniz yerden barışı eksik etmesin!" diye selamlamışlar.

Fitzjames'in sert bir sesle verdiği yanıt şu olmuş:

-Tanrı, size sadaka yüzü göstermesin!

Keşişler bunun üzerine İngiliz'e, kendisine karşı ne kusur ettiklerini sormuşlar... Paralı asker bir kez daha onlara dönerek yanıtı hemen yapıştırmış:

-Ekmeğimden olmamı siz Tanrı'dan dilerseniz, ben de aynı şeyi dilerim sizin için!

KIZIN ADI:

Fıkır fıkır sarışın bir genç kız, akşam saatlerinde bindiği otobüste, kalçalarında bir elin gezindiğini hissetmiş. Öfkeyle arkasına döndüğünde, kara gözlüğü ve kulaklarına kadar inen şapkasıyla garip bir adam görmüş. Genç kız yaradana sığınıp çıkmış:

-Bana bakın! Elinizi koyacak başka yer yok mu?

Adam biraz sıkılgan bir durumda yanıtlamış:

-Var... Var ama ben bir türlü cesaret edemiyorum...

UYKU:

Yeni evli bir adam, bitkin bir durumda doktora gitmiş. Gözlerinin altı mosmor, rengi sararmış...

-Uyuyamıyorum doktor bey...

Doktor genç adamı iyice muayene etmiş... Bir uyku ilacı vermiş... Ve birkaç gün sonra yeniden gelmesini söylemiş.

Birkaç gün sonra adam gene gelmiş:

-Hâlâ uyuyamıyorum doktor bey...

Doktor yeni bir ilaç yazmış.

-Bu çok etkili bir ilaçtır... Sakın fazla alma...

Adam boynunu bükmüş:

-Zaten ben almıyorum ki... Karıma veriyorum, konuşmayıp beni rahat bırakması için...

SAAT:

Öğretmen, Temel'e sordu:

-Bir gün kaç saattir?

-23 saattir öğretmenim!

-23 olur mu Temel? Ben size ne öğretmiştim?

-Peçi ama, geçen hafta gunler bir saat kısıldı dememiş miydunuz?

BERAAT:

Ünlü Amerikan gülmece yazarı Mark Twain, bir gün adalet konusunda bazı gangsterlerle konuşma yapar: Bunlardan birine:

-Adaletin yanlış yapabileceğine inanır mısınız? diye sorar.

Gangster hiç düşünmeden:

-Evet! İşte ispatı: Bir keresinde beraat ettim ben! diye yanıtlar Twain'in sorusunu.

YENGEÇİN SIRRI:

Genç ve güzel bir yengeç sonunda evlenmeye karar vermiş. Vermiş ama, "Benim evleneceğim erkek yengeçte, bana iyi kocalık yapabilmesi için kimsede olmayan yetenekler olmalı." diye de tutturmuş. Aramışlar, taramışlar, güçlüleri, güçsüzleri, uzunları, kısaları gözden geçirmişler. Hiçbir yerde öyle olağanüstü bir erkek yengeçe rastlamamışlar. Sonunda, bir gün sahilde düz

yürüyen bir yengeç olduğu haberini almışlar. Yer yerinden oynamış. Düz yürüyen bir yengeç mi? Ne müthiş birşey bu! Dişi yengeç hemen haberin verildiği sahile koşmuş. Düz yürüyen yengeci bir de kendi gözleriyle görmüş ve "Tamam işte, aradığımı buldum." diye düşünmüş. Hiç zaman kaybetmeden evlenmişler.

Ama evlendiklerinin sabahı kızcağız bir de ne görsün? Kocasını da öteki yengeçler gibi yan yan yürümüyor mu? Dişi yengeç başlamış katıla katıla ağlamağa... Gözyaşlarının nede-nini öğrenince erkek yengeç de üzülmüş:

-Sabahın köründe de düz yürüyemem ki karıcığım, demiş damat yengeç, düz yürüyebilmem için bir ufak şişeyi devirip kör kütük sarhoş olmam gerekir...

KLİNİK:

Bilimsel bir toplantıda doktor anlatıyordu:

-Ölüyle sevişme duygusu olana nekrofil deniyor, hayvanlarla sevişmeyi kadınlarla sevişmeye yeğleyene zoofil, çocuklara cinsel ilgi duyanlara pedofil, yaşlı insanlarla sevişme duygusu olanlara da gerofil ...

75'ine merdiven dayayan yaşlı delikanlı Aydın Boysan işte sözün tam bu noktasında karşı çıktı:

-Bir genç kızın yaşlı bir adamla sevişme duygusu duyması sapıklık mıdır?

Soruyu sorduktan hemen sonra da yanıtını beklemeden devam etti:

-Kesinlikle değildir. Bence bunun tersi sapıklıktır. Ama ille de sapıklık diyorsanız ben böyle sapık(!) hanımefendileri kendim tedavi etmek için emirlerindeyim. Onlar için klinik bile açarım...

Salon alkıştan inliyordu...

DUMAN:

Temel, Tıp Fakültesi'ne yeni başlamıştı. İlk derse girdi. Profesör, solunum sistemini anlatacağını söyledi ve bir örnek vermek için sigarasını yaktı. Derin bir nefes çekti ve ön sırada oturan bir öğrencinin yüzüne üfledi:

-Söyleyin bakalım, bu nedir?

Temel, kendinden emin bir şekilde parmağını kaldırdı, ayağa kalktı ve yanıtladı:

-Haçan, pu pir terbuyesuzlukdur.

SINIF:

Babası Temel'e sordu:

-Haçan, sınıfta turumun nasıldır da?

-Ha çok iyidir baba... Sobanın yanında oturayrum...

NEREDEN GİDİLİR?

Sabahleyin erkenden Kayserili'nin dükkanına gelen Temel sordu:

-Uyy pana soyler misun, Trabizon'a nereden cidapilurum daa...

Kayserili hemen yanıtladı:

-Ben daha siftah yapmadım. Yandaki komşuya sor...

YANLIŞ:

Cemal, hastanede psikiyatrist olarak çalışıyordu. Yeni bir hasta geldi:

-Ben Aksak Timur. Timurlenk de diyorlar...

Cemal, hemen hastayı alıp odasına götürdü:

-Celdiğuna çok sevindum, dedi. Şimdi da söyler misun baa, ha pen Ankara Savaşı'nda ne yanluş yaptum daa...?

İCABINDA...

İşveren, işe alacağı adamla konuşuyordu:

-Bahçe işlerinden anlar mısın?

-Anlarım abi...

-Ev işlerinden anlar mısın?

-İcabında onu da yaparız.

-Araba kullanabilir misin?

-İcabında onu da kullanırız.

-Peki, hiç kaza yaptın mı?

-İcabında onu da yaparız abi...

ÜÇ KİŞİ DAHA...

Temel, kısa bir süre önce ölen işadamı İdris'in mezarını

ziyaret ediyordu. Baktı mezar taşında bir yazı:

"Burada dürüst, çalışkan, erdemli ve çapkın İşadamı İdris Albayrak yatıyor."

-Vay canunaaa, diye mırıldandı Temel, ha puraya İdrus'la peraber üç kişuyu daha cömmüşler daa.

ÇABUK GEL...:

Temel ile İdris, meyhanede içiyorlardı. Birisi kalktı:

-Haçan nereya daa?

-Senu aramaya...

-İyu, çapuk gel... Ha purada senu pekleyrum...

HİÇ DOYMAYAN KUŞ:

Lokantaya zengin olduğu her halinden anlaşılan yakışıklı bir adam girmiş. Akşam için 80 kişilik bir sofraya istediğini söyledikten sonra dolu cüzdanını çıkararak ödemeyi peşin parayla yapmış. Akşam olunca da omuzunda bir serçeyle çıka gelmiş. Masaya oturmuş, 80 kişilik servisin başlatılmasını istemiş...

Boş masaya önce 80 kâse çorba getirilmiş. Garsonların şaşkın bakışları arasında adamın omzundaki serçe, kâselerden birisine tüneyip başlamış çorbayı içmeye... İlk kâseyi bitirdikten sonra ikincisine geçmiş ve sonuçta kâseden kâseye geçerek 80 porsiyon çorbayı bitirivermiş. Çorbadan sonra et yemeği gelmiş... Serçe gene tabaktan табаğa dolaşır 80 tabak et yemeğini gövdeye indirilmiş. Peşinden 80 tabak da sebze yemeğinin işini bitirmiş... Sonra 80 tatlı, ardından 80 kahve... Ardından birkaç şişe soda... Kuş tek başına maşallah çekirge sürüsüne bedel... Masada ne varsa götürmüş...

Bol paralı ve yakışıklı adam, bahşişi ödeyip omzundaki obur kuşla tam lokantadan çıkacakken, garsonlar yolunu kesmiş, büyük bir merakla bu kuşun sırrını sormuşlar. Adam acıklı bir ses tonuyla anlatmaya başlamış:

-Bu acıklı bir öyküdür dostlar. Ben yıllar önce birisine iyilik yaptıktan sonra bir peri ile karşılaştım. Peri benden üç dilek dilememi istedi. Ben de o anda aklıma gelen dilekleri sıraladım:

-Dünyanın en yakışıklısı ben olayım.

-Dünyanın en zengini ben olayım.

Üçüncü dilek olarak önce aklıma birşey gelmedi. Sonra ilk aklıma geleni diledim:

-Bir de hiç doymayan bir serçe kuşum olsun, dedim...

-Eee...?

-Geri zekâlı peri beni yanlış anladı, başıma bu kuşu saldı...

ÇOĞUNLUK:

Temel'i akıl hastanesine yatırmışlardı. Doktor geldi:

- Oldukça sakın görünüyorsun dostum. Seni buraya neden yatırdılar?

-Çok basit daa. Ben herkesun deli olduğunu söylüyordum, herkes de baa deli diyordu...

-Sonra ne oldu?

-Haçan ne olacağı, çoğunluğun dediği kabul edildi...

EVET Mİ, HAYIR MI?

Delikanlı, sevgilisini spor arabasına atmış, ormanlık bir yere doğru yola koyulmuş. Onları arabaya binerken gören, delikanlının 10 yaşındaki kardeşi de gizlice arabaya binerek arka koltuğa sinmiş ve merakla durumu gözlemeye başlamış.

Ormana varınca kız ile delikanlı dışarı çıkmışlar. Delikanlı kızı ağaçlardan birine yasladıktan sonra üzerine abanarak sormuş:

-Söyle şimdi, evet mi, hayır mı?

-Hayır...

Delikanlı öfkeden kıpkırmızı kesilerek, bir kez daha sormuş:

-Son kez soruyorum, evet mi, hayır mı?

-Hayır!

Delikanlı bu yanıtı alınca, arabasına atlamış, genç kızı orada bırakıp hızla çekip gitmiş.

Arabada durumu seyreden küçük oğlan ertesi gün komşunun küçük kızını bisikletine almış, ormanın yolunu tutmuş.

Bir gün önce delikanlının yaptığı gibi onun bir ağaca dayanmış ve sormuş:

-Evet mi, hayır mı?

Küçük kız biraz da kırıtarak "Evet" demez mi?

Oğlan bu yanıtı alınca bir an afallamış, sonra da başlamış ağlamaya...Gözyaşları arasında kıza da şöyle diyormuş:

- Peki, sen bisikleti al git, ben yayan dönerim.

ÇOCUKLAR NEREYE?

İkinci Dünya Savaşı sırasında Londra'da bulunması gereken bir kadın, İskoçya'daki annesine acele bir mektup yazmıştı:

- Sevgili anneciğim, Londra hemen her gün Alman uçakları tarafından bombalanıyor. Bu bombardmanlar çok korkunç ve dayanılacak gibi değil. Kendimden çok çocuklarım için korkuyorum. Uçak hücumları geçinceye kadar çocukları sana gönderiyorum.

Bir hafta sonra İskoçya'daki anneanneden Londra'daki anneye bir telgraf geldi:

- Uçakları bize gönder. Çocukları sana gönderiyorum.

İNGİLİZ POLİTİKASI:

Ahiretteki yasalara göre Churchill, Roosevelt ve Stalin'in yargılanması tamamlandıktan sonra, dünya yasalarındaki gibi, son istekleri de soruldu.

Roosevelt: "Rusya'nın haritadan silinmesini isterim." dedi.

Stalin: "Amerika'nın yerle bir olmasını dilerim." deyince,

Churchill de:

- "Bütün kalbimle Roosevelt ile Stalin'in dileklerinin yerine getirilmesini istiyorum." dedi.

MEKTUP:

İkinci Dünya Savaşı'nın iyice kızıştığı günlerdi. Karısından bir mektup aldı adam. Eşi:

-İzlanda'da eli iş tutar erkek kalmadı. Hepsi askere gitti. Ne yapacağım kocacığım, artık bahçeyi kendim belleyeceğim.

Adam hemen cevap yazdı:

- Sakın ha.., bahçeyi kazayım deme, silahlar orada gömülü.

Savaşta mektuplar açılıp incelendiği için, bir manga asker gelip evin bahçesinde kazılmadık yer bırakmadılar. Ama silaha benzer bir şeye rastlamadılar. Adam bir hafta sonra karısına gönderdiği mektupta:

-Sanırım bahçe iyi bellendi... Sebzeleri hemen ekiver karı-cığım, diyordu.

FOTOĞRAF:

Mussolini savaş raporlarını renkten renge girerek okuyordu. Bir ara başını kaldırdığında gözü, duvarda asılı duran kendi portresine ilişti. Mussolini gözünü kırparak sordu:

- Bu gidişle halin nasıl olacak?

Duvarda asılı duran portre yanıtladı:

- Ne olacak? Beni indirip seni asacaklar.

HİTLER'İN ÖLÜM GÜNÜ:

Hitler bir falcıya gitti ve "Hangi gün öleceğim?" diye sordu. Falcı, Hitler'in, Yahudilerin bir bayram gününde öleceğini söyledi. Hitler, "Bunu nasıl da bu kadar emin söyleyebiliyorsunuz?" diye sordu.

Falcı cevap verdi: "Hangi gün ölürseniz ölün, o gün Yahudiler sizin için bayram yapacaklarını söylüyorlar da.."

KAHRAMANLIK DESTANI:

İşgal bölgesindeki bir kahvede, bir Amerikalı ve bir İngiliz askeri, birbirlerine kendi birliklerinin kahramanlıklarını anlatıyorlardı:

Amerikalı:

- "Bu kasabada tam iki bin ölü bıraktık." dedi.

İngiliz güldü:

- "Biz daha yapıcıyız." dedi "Bizim sayemizde tam 140 doğum olayı oldu."

İYİLİKLE:

Cephede, saldırıdan önceki son saniyeler. Komutan askerlerine moral verici bir konuşma yapar ve konuşmayı şöyle bağlar:

- "Şimdi kendinizi gösterme zamanı geldi, aslanlarım. Göğüs göğüse, adam adama dövüşeceksiniz."

Erlerin arasında bulunan Temel bir adım ileri çıkar:

- Komitanum, bağa düşen hancisudur gösterur misunuz? Belçi eyilükle hal ederum o işu."

ŞİVE:

Karadenizli, ölen akrabasını morgda arıyordu.

-Bizim İdrus öldi... Acep hangisidir...?

Görevliler:

-Burada yüzlerce ölü var beyefendi! Hangisi olduğunu biz nereden bilebiliriz?

Karadenizli üsteler:

-Canım oni bulmak kolay.. Hele bir bakun, bizum İdrus Karadeniz şivesu ile konuşur da...

VİTES:

Temel, kamyon satın almak için İstanbul'a gelir. Gezer, dolaşır, istediği gibi bir kamyon bularak satın alır.

Satın almaya alır ya, bir sorunu vardır. Temel şöförlüğü "Ş" sinden anlamamaktadır. Kamyonu köyüne nasıl götüreceğini kara kara düşünürken aklına çok güzel bir fikir gelir... "Ula," der, "En iyisi bi şöför tutayım da pen yoli göstereyim, o da arabayı sürsün."

Derken, bir şöför bulur ve yola koyulurlar... Bir-iki gün yolculuktan sonra tam Trabzon'a varmak üzereyken kamyonun vites kolu çatırtıyla ortasından kırılır.

Temel'in tepesi atar ve şöföre çıkışır:

"-Eee, olacağı • buyudi. İstanbul'dan peru bi yokarı, bi aşağı çekeleyi, iteleyi duruyisun, ses etnedum, ama çok kurcaladun sen oni!.."

GÖZLÜK:

Temel kasabaya inerek gözlükçüye girer ve okumak için bir gözlük istediğini söyler... Dükkanındaki bütün gözlükleri denemesine karşın, Temel'in gene de okuyamadığını gören gözlükçü kan ter içinde:

-Kuzum, sen okuman yazman olduğundan tam emin misin? diye sorunca Temel yanıtlar:

-Ula yoksa şart midur?

TEMEL'İN EYLEMİ:

Memur maaşlarına yapılan zammı yetersiz bulan Temel, memur eylemine katılmış, ancak çalışma saati bitiminde, arkadaşları evlerine gitmelerine karşın, dairede kalmıştır.

O gece eve geciken Temel'i karısı Fadime telefonla her arayışında:

"-Eylem yapayırım karıcığım!" yanıtını almıştır.

Kadıncağız, sonunda dayanamamış, sinirlenip:

"-Ula heruf, haman eve kel, kece yarisi oldi, hem eylem yapayırım diyusun, hem da eşekler gibun çalışiyusun, ha pu ne piçim bi eylemdur?" deyince Temel:

"-Kolay mu saniysun?" demiş, "İşu yavaşlatma eylemi pu... Sekiz saatluk işu yavaşlatunca en az onsekiz saatunu alayi adamun daa!.."

TALİHSİZLİK:

Tursun, yerde bir muz kabuğu görür ve söylenmeye başlar:

- Uyyy! Gene düşeceğüm. Ula bu ne şanssızlıktur! Bütün muz kabukları beni bulayı...

BÖCEK:

Temel, eczanesini açtıktan sonra müşteri beklemeye başlamış. Bir süre sonra genç bir kadın gelmiş:

-Böcek ilacı istiyorum, demiş. Temel şöyle bilgiç bir poz takındıktan sonra sormuş:

-Peçi, böceğinzun ne şikayetu vardır?

İZİN:

Bir otomobil uçuruma bir metre kala zorlukla durur. Direksiyondaki şişman ve tonton hanım, yanındaki cılız adama döner ve şöyle der:

- Kocacığım, izin verirsen otomobilin geri vitesini kendim bulayım...

KIYMET BİLMEK:

Tursun, Almanya'da bir Ramazan günü oruçlu oruçlu caddelerde gezinmektedir. Akşama doğru susuzluktan yalpalamaya başladığı bir anda, semtlerindeki kafe-bar'da komşusu Müller'i buz gibi bir birayı içerken görür... Önce bir-iki yutkunan

Tursun, Müller'in yanına yaklaşıp kulağına eğilir ve şöyle der:

-Ula Müller, dinunuzun kıymetini bilin...

ANKET:

Amerika'da bir anket yapılmış ve bu ankette bir soru sorulmuş:

-En hoşlandığınız ve en hoşlanmadığınız şeyler nelerdir?

Birinci sırada seks...

Sondan ikinci sırada otomobilin tamirini beklemek, son sırada ise dışçıye gitmek...

Peki daha da sıkıcı birşey yok mu?

Varmış...

Otomobilin tamirini beklerken dışçıye gitmek...

DOKTORA ARMAĞAN:

Bir gün doktorun birine sarışın ve çok güzel bir Alman hanım geliyor.

-Buyurun, soyunun, diyor doktor. şikayetiniz nedir?

Kadın bir yandan soyunurken:

-Şikayetim falan yok doktor, diyor.

-Yoksa, peki neden geldiniz?

-Beni filan kişi yolladı.

Alman kadının söylediği isim, doktorun dost hastalarından ünlü bir gazinocular kralıdır. Doktor ona açar telefonu:

-Yahu buraya artist gibi bir kadın yollamışsın, o niye?

Gazinocular kralı Karadeniz ağzıyla yanıtlar:

-Haçan bileysun, bu kadar kahrımızı çekeysun. Muayene edeysun, para almayeysun. Ameliyat edeysun, para almayeysun. Çikolata yollasam, yemezsun. Evin gümüşten geçilmiyor, dopdolu. Ben de aha buni uygun görüp yolladum sağa!

TOMUZ:

Of'un bir köyünde mısır tarlalarına bir domuz dadanmış... Köylüler tarlalarına zarar veren domuzdan bir türlü kurtulamayınca Maçka'dan ünlü bir avcıyı çağırmağa karar vermişler...

Sırtında silahları ve yanında iki iri av köpeği ile çıkagelen avcı, başlamış koşullarını sıralamaya:

-Baa pakun, demiş, haçan pen pu tomuzi avlarım, yalnız purada kalduğum her cün için pir kot (teneke) misur, pir kot puğday, pir kot tereyağı, pir kot bal isterum...

Dinleyenler bu kadar mı, der gibi bakarken, avcı sürdürmüş dileklerini:

-Ayrıca pirinci köpeğüm için her cün pir kot yağ, pir kot et, pir kot ekmek, ikinci köpeğüm için...

Köylüler avcının sözünü kesmiş:

-Ha pu işten piz vazgeçtuk...

-Neden?

-Ula pizim tomuz cünde en çok iki kelle misur yiyup cideydu... Haçan sen bütün çöyü silup süpüreceysun...

KARAR:

Deniz kazasından tek başına güç bela kurtulan adam, incin top oynayan adaya yüzerek canını kurtarmıştı. Aradan üç beş yıl geçtikten sonra bu insan ayağı değmemiş adanın açığına bir gemi demirledi. Ve gemiden indirilen bir sandal, adaya doğru yaklaşılmaya başladı. Kazaya uğramış olan adam sevinçten çılgına dönüp, hoplayıp zıpladı, taklalar attı. Sandal adaya yanaşırken içindeki gemici sahile bir torba fırlattı ve gerisin geriye döndü. Gemici gemiye doğru küreklere asılırken sahilde şaşkın bakan adama şöyle sesleniyordu:

-Kaptanımız sevgi ve selamları ile size son üç yılın gazetelerini gönderdi. Bunları yarına kadar okuyun ve kararınızı bildirin. Burada mı kalacaksınız, yoksa bizimle geriye dönecek misiniz?

SOLDAN:

İdris, uzun süredir görmediği arkadaşı Temel ile caddede karşılaşınca merakla sordu:

-Hani sen İnciltere'ye cide-egudun, citmedun mu hâlâ?

Temel, omuzunu silkerek yanıtladı:

-Cideceğudum ama vazgeçtum ula İdris.

-Niye ula?

-Öğrendum ki, orada araba tirafiğı soldan imiş.

İdris, böyle sudan bir gerekçeyi duyunca arkadaşına kızar:

-Bu da sebep midur ula Temel? Haçan iki-üç gün sikuntu çeker, sonra alışırdun.

Temel:

-Öyle deme ula İdris, demiş ve eklemiş:

-Pizum Rize'de tam 6 aydır uğraşayrum, gene alışamadum, gene alışamadum. Hergün kaza, hergün kaza...

KULAK TAKILAYI...

Maçka'lı Hasan Dayı eşeğiyle tarlasına gidip gelirken bir köprü'nün altından geçermiş. Taş köprü alçak olduğu için eşeğin kulakları her defasında köprüye takılırmış. Gel zaman, git zaman, eşeğin kulakları bu yüzden yara olmaya başlamış. Hasan Dayı ne yapsın? Düşünmüş, taşınmış, sonunda çözümü bulmuş. Eline bir çekiç almış, başlamış köprü'nün altını yontmaya...

Tesadüf bu ya... Kaymakamın da tam o sırada oradan geçeceği tutmuş. Durumu gören Kaymakam, arabasından inerek Hasan Dayı'nın yanına gelmiş, ne yaptığını sormuş. Hasan Dayı da eşeğin kulakları takıldığı için köprüyü yonttuğunu söylemiş...

Kaymakam, köprü'nün tarihsel bir yapıt olduğunu, tarihe saygılı olmak gerektiğini uzun uzun anlatmaya çalıştıktan sonra:

-Bak dayı, demiş, bunun daha kolay bir yolu var... Köprüyü yontacağına derenin altını kazarsan hem sen yorulmazsın, hem de köprüyü berbat edip devlet malına zarar vermezsin. Eşeğin de rahatça geçer.

Hasan Dayı kızıp köpürmüştü:

-Ula bu gafayla senu nasıl gaymakam yapmışlar be adam?, demiş.

-Eşşegün kulakları takilayi, ayakları değil...

POLİTİKACI TEMEL:

Temel, politikaya atılmış...Kürsüde ateşli konuşmalar yapıyor. Dur durak bilmeden motor gibi konuşuyor. Arkadaşı Dursun, Temel'i uyarıyor:

-Temel, iyi konuşaysun, güzel konuşaysun da çok hızlı

konusaysun. Hiç nokta virgül koymaysun. Tikkat et bunlara uşağum!

-Eyi demiş Temel. İlk nutkunda arkadaşının uyarısına iyice uymuş. Başlamış konuşmaya:

-Ey ahali...Virgül...Aziz vatandaşlarım...İki nokta üstüste... Biri altta, biri üstte!

Ve nutkunu bu şekilde sürdürmüş...

ŞART MIYMIŞ?:

Temel, politikaya atıldıktan bir süre sonra Başbakan olmak istemiş. Arkadaşları karşı çıkmışlar:

Nasıl Başbakan olursun ula Temel? Çok akıllı değilsin sen! Temel yanıtlamış:

-Ula yoksa o şart midur?

SUÇ KANITI:

Temel'in karısı, Temel'in çapkınlık yaptığını öğrenmiş ve onu sevgilisi ile birlikte yakalatmıştır. Daha sonra suçüstü yapmak için gidilen evde Temel tam sevgilisini öldürecekken yakalanmıştır. Mahkemede Temel'e sevgilisini neden öldürmeye kalkıştığı sorulur. Temel gayet sakin cevap verir:

-Suç kanutunu ortadan kaldıracagudum daa!

BİR TREN ÖYKÜSÜ:

Üç Karadenizli tren istasyonuna gitmişler. Biri bilet almış, sormuş:

-Trene ne kadar var?

-Bir saat on beş dakika.

Dönmüş:

-Trene daha çok var, hadi gidip şu karşı kahvede çay içelim.

Kahveye gitmişler, oradan buradan derken laf lafı açmış, birden tren düdüğüyle kendilerine gelmişler, fırlamışlar dışarı koşmuşlar ama boşuna, tren kaçmış... Sormuşlar:

-Tren ne zaman?

-Bir buçuk saat sonra.

Gene dönmüşler kahveye, gene çay gene laf, gene bir düdük, gene koşmuşlar ve gene treni kaçırmışlar. Bir saat

sonra bir tren daha varmış, dönmüşler gene kahveye ve aynı durumdalar, ama bu sefer uyanıklar. Treni uzaktan görünce ayağa fırlamışlar, hesabı ödeyip dışarı fırlamışlar, başlamışlar koşmaya. Onlar istasyona gelinceye kadar tren kalkmış. Biri bir vagona, öbürü bir başka vagona zor atlamış. Üçüncüsü ise geride kalmış. Tren uzaklaşıp gitmiş. Trene binemeyen bir süre dövünmüş, sonra da başlamış katıla katıla gülmeye. İstasyon şefi merak edip yanına gelmiş:

-Ne gülüyorsun yahu? Hem treni kaçırdın, hem de gülüyorsun.

Karadenizli yanıtlamış:

-Uy pen gülmeyeyum da kim gülsün? Asıl yolcu pen idum, onlar penu uğurlamaya gelmuşlerdi daa... Şimdu onlar gittu, pen gene kaldum.

KARI NEREDEYİMİŞ?:

Lazın biri New York'ta müteahhütliğe başlamış... Başlar başlamaz da ilk gökdeleni dikmiş... Tam 70 kat ve ek olarak bir de kaçak çekme kat...

New York belediye zabıtalari kaçak katı farketmişler hemen...Diğer gökdelenlerden bakınca tabak gibi görünüyor-muş çünkü... Sorun belediye başkanına yansımış...Çok çok sinirlenen New York Belediye Başkanı, lazı makamına çağır-mış. Kendisini tanıyor, seviyor ve bu yüzden güçlük çıkartmak istemiyormuş aslında... Laz'a:

-Sana 30 kat izni daha veriyorum, ancak bu kez yapı iznine bağlı kalacaksın, tamam mı, demiş.

-Tamam, diye yanıtlamış Laz.

Laz müteahhit kolları gene sıvamış... 30 kat daha çıkmış. Fakat kendini frenlemesi olanaksız... En tepeye gene bir kaçak çekme katı gene kondurmuş...

New York Belediye Başkanı bunu duyunca çılgına dönmüş...

Çağır-mış lazı karşısına... Acı acı, uzun bir nutuk çektikten sonra sormuş:

-Yahu şana 30 kat daha izin verdim, sen gene kaçak kat çıktın...Neden yapıyorsun bunu be adam?

-Böyle yapmak zorundayum, demiş Laz, pu işun karı ha puradadır daaa.

DIŞÇİ:

Diş Hekimi, hastasının dişini özenle çektikten sonra olma-yacak bir aksilik olmuş... Kerpetenden kurtulan diş hastanın boğazına kaçırvermiş. Diş hekimi dişi almak için epeyce uğraşmışsa da boşuna. Sonunda düşündüğü çözümü söylemiş hastaya:

-Sizi şimdi buradan bir kulak burun boğaz uzmanına göndereceğim. Bu sorunu o çözer, merak etmeyin...

Hasta derhal kulak burun boğaz uzmanına yollanmış. Kulak Burun Boğazcı hastanın ağzına bakınca dişi görmüş. Cımbızla tam alacak... Hay Allah... Diş, sen cımbızın ucundan kay, hastanın midesine yollan...

-Benim yapabileceğim birşey kalmadı, demiş Kulak Burun Boğaz uzmanı üzüntüyle, sizi buradan doğru bir mideci arkadaşına yollayacağım, dişi almanın bir çaresini eminim o bulacaktır...

Hasta doğru mide uzmanına...

Önce röntgen, peşinden boru ile mideden dişi alma operasyonu...

Fakat aksi şeytan hastanın peşini bırakmıyor ki...

Diş mideden barsağa kaçırveriyor.

Hasta doğruca bir bağırsak uzmanına...

Bağırsak uzmanı röntgende dişi yakalamaya çalışıyor. Ama aksilikler sürüyor gene... Diş hızla aşağıya iniyor. Uzman umutsuzca başını sallıyor:

-Diş benim ilgi alanımdan çıktı, diyor, şimdi sizi doğruca hemeroid yani basur uzmanı bir arkadaşına göndereceğim... O bir baksın bakalım.

Sabahtan beri doktor doktor dolaşan hasta, sonunda basur uzmanının muayyenehanesine gidiyor. Basurcu, hastayı yatırıp ışığı hastanın kıcına tutuyor:

-Ben burada bir diş görüyorum, diyor, siz en iyisi bir dişçiye gidin, alsın dişi oradan...

MELEK:

Hoca namazda "Esselamünaleyküm ve rahmetullah" deyince, Bektaşî arkadan "Aleykümselam" diye cevap vermiş. Hoca kızmış:

-Namazı bozdun, defol git!"

Bektaşî:

-Hoca ben ne yaptım, diye sormuş, sen selam verdin, ben de aldım.

-Ben sana mı selam verdim? Meleklerle selam verdim.

Bektaşî:

-Eee hocam, senin gibi imamın da benim gibi meleği olur.

NEDEN KONUŞMAZMIŞ:

Öğretmen sınıfta ders anlatırken bir ara çocukların dikkatlerinin dağıldığını görmüş ve ilginç bir soru sormuş:

-Çocuklar, balıklar neden konuşmaz?

Herkes birşey söylemiş, sıra Temel'e gelmiş:

-Öğretmenim, haçan sizun kafanızı suya soksak, konuşur muydunuz?

ADRES:

İlyas'ın dersleri iyi gitmiyormuş, öğretmen hep şikayetçi... Çocuk bir akşam güle oynaya gelmiş:

-Anacığım, anacığım, ha bugün öğretmen pi sual sordu, pendan başka pilen çıkmadı!

-Uyyy kurban olayum sağaaa... Haçan ne sordi öğretmenin oyle?

-Pizum evun adresini sordi, sinufta bir pen pildum!

VALİ:

Cumali, sabah erkenden tarlaya gider, çift sürmeye başlar, birden aklına Niğde Valisi olmak gelir, kendisini vali sarur. Tarlayı süreceği kadar sürer, daha sonra işini bitirir, eve döner. Zaman geçer, ekinler boy atar, yalnız tarlaların bir tarafı kuru topraktır, komşular nedenini sorarlar. Cumali hayıflanır:

-O gün Niğde Valisi'ydim, tohum saçmayı unuttum.

İNAT:

Adamın karısı inatçının biriymiş. Birgün Kızılırmak kıyısında dolaşırken kocasına ekinleri göstermiş:

-Bunlar ne ile biçilir?

-Orakla.

-Hayır, makasla.

Orakla, makasla derken karıkoca birbirine girerler. Adam, "Git başımdan!" diye karısını itince, kadın Kızılırmak'a yuvarlanır, suya batar, çıkar, ve iki parmağıyla makas işareti yapar... Adam karısını kurtarmak için koşarken, biri önüne çıkar:

-Yahu ne koşuyorsun?

-Bizim karı ırmağa düştü, onu arıyorum.

-Hemşerim, yanlış koşuyorsun. İrmağa düşen aşağı gider, sen akarsuyun dikine koşuyorsun.

Adam hem koşar, hem bağırırmış:

-Sen benim karının inadını bilmezsin, o dikine gider.

SAHİPSİZ...

Uzun yıllardan beri İstanbul'da yaşayan Erzurumlu iki kadın yolda karşılaşmışlar, biri, öbürüne memleketten haber vermiş:

-Duydun mu, Erzurum'a kar yağmış, tipi varmış...

Öbürü bilmiş bilmiş yanıtlamış:

-Tebi yağar, sahapsız melmeket!...

İSHAL DURUMU:

Temel ishal olmuş, durduramayınca hastaneye kaldırmışlar. Doktor kısa bir muayeneden sonra hastabakıcıya :

-Hasta şiddetli ishal. Kendisini hemen tekerlekli sandalyeye koyun ve ilgili servise götürün, demiş.

Hastabakıcı Temel'i tekerlekli sandalyeye koymuş ama yanlışlıkla koridorun sonundaki ilgili servis yerine koridorun başındaki psikiyatri kliniğine götürüp bırakmış.

Aradan üç gün geçmiş. Temel'e ilk tanıyı koyan doktor klinikleri dolaşırken Temel'i psikiyatri kliniğinde görünce şaşkınlıkla sormuş:

-Yahu sen ishaldin, ne arıyorsun psikiyatri kliniğinde?

Temel kafasını sallamış:

Ne pileyum, sizin hastabakıcı peni puraya ceturdu...

-Peki ishal durumun şimdi nasıl?

-Aynen eskisi gibi ama...

-Aması ne?

-Artuk kafama takmayrum...

HANS VE YAMYAMLAR:

Hans Müller Orta Afrika'da avlanırken yamyamların eline düşmüş. Götürüp kabile çadırlarının ortasındaki kazana atmışlar. İçine biraz sebze, patates ve ot koyup, yavaş yavaş ateşte pişirmeye başlamışlar. Başına da genç bir aşçı yamağı yamyam dikmişler.

Fakat garip birşey... Hans pişerken yamyam aşçı yamağı elindeki kepçeyle ikide bir "Tak!" diye kafasına vurup duruyormuş. Yamyamların şefi çadırdan bağırarak:

-Oğlum sen deli misin? Yazık değil mi adama? Ne diye vurup duruyorsun?

Genç yamyam, kepçeyi "tak"latırken bir yandan da soruyu yanıtlamış:

-Ne yapayım? Bu aç gözlü herif bütün patatesleri yiyip bitirecek!...

YARDIM:

Yargıç, kaynanasını dövmekten sanık İdris'i yargılıyordu. İdris'in tanığı olan Temel'e sordu:

-Bu adamı kaynanasını döverken gördün mü?

-Gördüm haçım bey.

-Peki niçin yardıma gitmedin?

-Yardıma gerek yoktu haçım bey, rahat rahat dövüyordu.

RİTMİK KOCA:

Yaşlı kadın, kendisi gibi yaşlı kocasının ölümüne ağlıyordu. Komşular kendisini yatıştırmak için ne söylerse söylesin dinlemiyor, giderek artan feryatlarla dizlerini dövüp duruyordu:

-Ah benim ritmik kocacığuuuummm! Ah gitti benim ritmik kocacığuuuummm! Ah, ah ah ah!

"Ritmik koca" lafından birşey anlamayan kadınlar dayana-

mayarak sordular:

-Ritmik kocam, ritmik kocam, diye kendini paralayıp duruyorsun. Nedir bu ritmik koca, kuzum?

Yaşlı kadıncağız hıçkırıklar arasında anlatmaya çalıştı:

-Aaah, aaah, ahhh! Bilirsiniz epeyce yaşlıydı, ama seks konusunda çok istekliydi. Kendisini iyi ayarlamıştı. Karşındaki kilisenin çanının ritmine göre sevişirdi. Çan, çaan, çaaannın, diye ağır ağır çaldıkça, biz de o ritme göre ... Anlarsınız ya...

-Eeee?

-Sistemden ikimiz de memnunduk... Güzel güzel idare edip gidiyorduk. Ama ah o kahrolasica itfaiye arabası... Çan çan diye yangına son hızla giderken dün bizim evin önünden geçmez mi?

OYNAMA AVUKAT HANIM:

70 yaşını epeyce geçmiş olan Temel, 18 yaşındaki bir kıza tecavüzden yargılanıyormuş. Avukatı olan hanım, söz sırası kendisine gelince müvekkilinden pantolonunu çıkarmasını istemiş. Temel Dede, isteğe çok şaşırılmış ama, bizim avukat hanımın bir bildiği vardır, diyerek, istenileni hemen yerine getirmiş. Avukat, sol elini alt taraftan Temel'in erkeklik organına, yavaşça patpat diye vurarak:

-Hakim Bey, demiş, bir bu içi geçmiş organa bakınıuuzzz, bir de bu organın sahibi tarafından tecavüze uğradığını söyleyen taptaze, dipdiri göğüslü, dolgun bacaklı, gül dudaklı şu kızaaa... Hiç olacak şey mi bu?

Avukatın, lafının bitmesine karşın organına vurmaya devam ettiğini gören Temel Dede, hafifçe eğilmiş:

- Uyy, fazla oynama avukat hanım, demiş, haçan, yoğusa davayu kaybedeceğuz.

ADI NEYMİŞ:

Tabur komutanı erleri sınarken sıra Temel'e gelmiş. Komutan:

-Söyle bakalım, demiş. Alay komutanının adı nedir?

Temel bilememiş.

Bir dayak, bir dayak...

Temel kendine gelince Tabur Komutanına meydan okumuş:

-Peçi sen pizum muhtarun adunu söyle bakalum...

-Ne bileyim be adam senin muhtarının adını, demiş komutan...

-Cördün mu bak...Bir Mındızo Tursun tiyemedun, pen Alay Komitanunun adinu pilemedum diya pir da paa kizay-sun...

HİÇ OLMAZSA:

İngiliz Lordu geziden erken dönünce evin yatak odasında Leydi'yi bir delikanlı ile altalta üstüste yakalamış... Önce Leydi'ye uzun bir nutuk atan Lord, arkasından da delikanlıya birkaç söz etmiş:

- Siz de delikanlı, demiş... Hiç olmazsa ben konuşurken ileri geri gitmeyi bırakabilirdiniz...

PİKAP:

Müziksever bir karı koca kavga ediyordu, çünkü Beyefendi kadınlarla biraz fazla ilgileniyordu. Karısı ise bundan hiç de hoşnut değildi.

Koca, kendini savunuyordu:

-Canım, o kadar da kızma...İnsan arada sırada pikaptaki plağı değiştirmek istemez mi?

Karısı hemen yanıtladı:

-Pekala, ben de arada sırada iğneyi değiştirmek istersem sakın kızma bana, e mi?

BBC'YE ANTEN:

Rus generali bir otelin lobisinde Nataşa'yı bir köşeye sıkıştırmış, oynaşmaya başlamıştı... Askerlere saygısından dolayı generale bir süre sesini çıkarmayan Nataşa, bakmış olacak gibi değil, general giderek cesaretini arttırıyor, önce göğüslerinin uçlarını mıncıklarken, şimdi de bacaklarını ve kalçalarını sıkıştırıyor, dayanamamış:

-Ne yapıyorsunuz siz öyle, kuzum?

General sırtmış:

-BBC'yi anyorum...

Nataşa bu yanıt üzerine ellerini generalin bacaklarının arasına doğru kaydırmış... Ve birkaç saniye sonra üzgün bir

sesle fısıldamış:

-Siz bu antenle BBC'yi hiçbir zaman bulamazsınız sayın general...

SAHTE PARA:

Temel'in kalpazan babası bastığı paraları piyasaya sürememiştir. Temel bu işi yapabileceğini söyleyince de güvenmemesine karşın belki yapar düşüncesiyle razı olmuş.

Sahte paralarla evden ayrılan Temel, kısa zamanda işini bitirerek geri dönmüş. Merak içinde bekleyen babasına:

-Tamam, pobacuğum, hepsini da sürdüm piyasaya, deyince babası bunu nasıl becerdiğini sormuş. Temel de gururla:

-Pi kaç yer dolaştım poba, ne kadar dilencu kördi isam pol pol verdum da onlara paraları. O kadar da sevindular çi sorma, demiştir.

TRAMVAY:

Projeye göre hızlı tramwayın yeni hattı Temel'in evinden geçecekti. Belediyeye giderek şikayet dilekçesi verir Temel:

-Tiramvayun geçtiği her seferinde kapuyu açamam, haberinuz ola daaa...

ETEK YAKIŞMAZMIŞ:

Fındık bahçesinde akşam karanlık basıncaya kadar çalışan Temel, alacakaranlıkta, karayolunda ağır ağır yürüyerek evine giderken bir süre sonra yolda özel bir arabanın durmakta olduğunu görür. Arabanın kaputu açıktır ve genç ve güzel bir kız motora eğilmiş onu onarmaya çalışmaktadır. Temel:

-Ha puğa pir da pen pakayum, der ve biraz sonra motoru çalıştırmayı başarır. Genç ve güzel kız bu işe çok sevinir, ve bu iyiliğin altında kalmamak için eteğini ve etekliğini çıkararak Temel'e:

-İşte, her şeyim senin olsun. İsteddiğini al, der.

Temel de istediğini alır.

Birkaç gün sonra Temel, bu olayı Dursun'a anlatır. Olayın sonunu merak ettiği için Dursun sorar:

-Ha istediğini aldun mu?

-Elbetta aldum, diye yanıtlar Temel.

-Peçi, ne aldun pakayum?

-Arabayu aldum elbetta, der Temel.

-Haçan sen çok akillisun daaa, diye över Temel'i Dursun, erkek adamsın sen, etek yakışmazudu zaten sağa...

ISTAVROZ:

Temel, istavroz çıkaran papazı seyrettikten sonra sordu:

-Ha elinizla neden öyle yapıyorsunuz daa?

-İsa hazretlerini çarmıha gerdikleri için onu çiviledikleri yerleri işaret ediyoruz.

Temel'in yüzünde bir gülümseme belirdi:

-İsa hazretlerini iyi ku çarmıha germişler.

-Neden?

-Haçan kazuğa oturtsalardı, o zaman ne yapacağudunuz?

ZAFER:

Yıllardır evli olup da çok mutlu görünen bir beye sormuşlar:

-Kaç yıllık evlisiniz?

-33 yıldır...

-Başarılı bir beraberlik olmalı bu...

-Hayır efendim.

-Neden?

-33 yıldır beraberliği bir türlü kendi adıma zafere çeviremedim efendim.

VERMİŞ:

Anne, görücü gelen aileye kızını övüyordu:

-Ay vallahi inanın, kızım diye söylemiyorum...Çok yetenekli, çok terbiyeli, çok hanımefendi, çok hamarat bir kızdır. Ne doktorlar, ne mühendisler, ne avukatlar istedi de vermedim...

Tam bu sırada kahve servisi yapmakta olan genç kız atıldı:

-Hiç merak etme anneciğim...Ben onların hepsine verdim...

ORASI NERESİYMİŞ:

Temel evlenmiştir. O gece gerdeğe girdiğinde taze gelin Fadime'nin, üzerindeki gelinliği çıkarışını seyrederek. Fadime, fanilasını da çıkardığı zaman, kızın göbeğinin hemen yanında-
kı bir yazı Temel'in dikkatini çeker. Yazı şöyle demektedir:

ı "Diççat! Ha purasu, orasu değuldur!"

ANLAMSIZ TARTIŞMA:

Temel evde olmadığı bir zaman, Fadime'ye göz koyan komşularından biri eve gelir, Fadime'nin üzerine çullanır ve onunla sevişmeye başlar. Fadime önce engel olmaya çalışır, sonra o da havaya kendini kaptırır. Epeyce bir süre sonra Temel, herzamankinden önce eve döner. Ön kapının açılmasıyla kendilerine gelen aşıklar aceleyle toparlanırlar. Fadime, üzerine hemen bir entari geçirirken, komşu erkek de pantolonunu ve gömleğini giymeyi unutarak yatağın altına gizlenir. Temel, odaya top gibi girer ve yatağın üzerindeki gömlekle pantolonu görünce Fadime'yi sıkıştırıp tartaklamaya başlar:

"Söyle pakayum daa, ha pu pantolon ila cömlek de kimindir?"

Fadime bir türlü söylemez, Temel de gittikçe çileden çıkarırken, bir süre sonra yatağın altından bir ses duyarlar:

"Ha pu anlamsuz tartuşmayı kesun daa. Pantolon Vakko'nun, cömlek da Benetton'undur.

FARE:

Adam, geceyarısı karısıyla sevişmiş, elindeki prezervatifi çöp kutusuna atmak için mutfığa girmiş. Tam bu sırada 5-6 yaşlarındaki cin gibi oğlu, mutfığın kapısında görünmesin mi? Oğlan sormuş:

-Babaaa,o elindeki şey neee?

-Önemli bir şey değil oğlum, sen işine bak bakayım.

Ama çocuk inatçı:

-Babaaa, o elindeki şey neee?

Adam bakmış oğlandan kurtuluş yok, o anda aklına gelen ilk yalanı söylemiş:

-Şeyy, oğlum, fare zehiri bu... Ben bununla fareleri öldürüyorum.

Ufaklık bu yanıtı duyunca hınzır hınzır gülmüş:

-Helal olsun sana be baba! Demek sen fareleri zevkten öldürüyorsun.

TEMEL İSTANBUL'DA:

Karadenizli Temel, hava atmak için bir senaryo düzenlemiş, arkadaşlarına "iki haftalığına" İstanbul'a gideceğini söyledikten sonra eve gelmiş:

-Fadime, ben şimdi tavanarasuna çıkayrum, soran olursa, İstanbul'a cittu, dersun, içi hafta tavanarasunda yaşayacağum, bilesun...

Ertesi gün öğleden sonra kapı çalınmış. Mahallenin bıçkınlarından biri, kapıyı açan Fadime'ye sormuş:

-Ha Temel evde mu?

-Hayır.

-İstanbul'a citti mu?

-Citti.

Bunu duyan bıçkın, "Uyyy, dalayum saaa!" diyerek Fadime'nin üzerine çullanmış, yatağın üzerine yatırıp başlamış sevmeye, öpmeye... Tavanarasındaki delikten Temel, hem bu olanları seyrediyor, hem de kendi kendine söyleniyormuş:

-Ula deyyus, ula ırz düşmanu! İstanbul'da olmayaydum cösterirdum sağa!

TEMEL, AMELİYATTA:

Ameliyat masasında bayıltılmayı bekleyen Temel, ameliyat hazırlıklarını tamamlamaya çalışan operatöre seslenmiş:

-Boşuna o masçeyu takma daaa, haçan tanudum senu!...

DURSANA LAN...

Hırsız Temel ile hırsız İdris, ellerinde çalıntı eşyalar ile soygun yaptıkları evin penceresinden sokağa atlamış, tam sıvışırken arkalarında bir polis belirivermiş. Temel ile İdris de tabanları yağlayıp kaçmaya başlamışlar. Önde bu iki gece işçisi, arkada da düdüğünü öttüre öttüre koşup onları yakalamaya çalışan polis... Polis memuru bakmış, düdük çalmakla önde kaçanları durdurmaya çalışmak olası değil. Bağırmaya başlamış:

-Durr!!! Dursana lan hırsız herif!...

Temel bu uyarıyı duyunca zınk diye durmuş, sonra da kader arkadaşı İdris'e seslenmiş:

-Ha pu polis penu tanidu... Sen kaç da kendinu kurtar baru...

DAYAK YEMekten İYU:

Karadenizli, bir vapur acentasına gitti:

-Ha piz vapiru kaçırduk, paşka vapir pulur misunuz?, dedi.

-Kaç kişisiniz?, diye sordu acentadaki görevli.

-Yediyuz.

Acenta görevlisi bu kadar müşteriyi kaçırmamak için hemen yeni bir vapur istedi. Vapur geldiğinde Karadenizli ve arkadaşları rıhtımda toplanmışlardı. Ama nedense fazla kalabalık değillerdi. Görevli sordu:

-Hani yediyüz kişiydiniz?

-Doğridur, işta pir, içi, uç, dört, peş, altu, ve yedu. Toplam yediyuz da...

Acenta görevlisinin tepesi attı ve Karadenizliyi oracıkta bir güzel dövdü, ve:

-Eğer bir daha (i) yerine (u) dersen, canına okurum., dedi.

Aynı Karadenizli, birkaç gün sonra bir bakkala gitti:

-Bana bir mim verin., dedi.

Bakkal anlayamadı, birkaç kez yineletti, sonra eliyle göstermesini istedi. Karadenizlinin işaret ettiği nesneye bakınca:

-O,(mim) değil, mumdur., dedi. Karadenizli hemen yanıtladı bakkalı:

-Olsun, mim demek, dayak yemekten iyidir, daaa...

BÜYÜK ADAM:

Bir işyerinde Muhittin ile Sebahattin adında iki Kürt odacı varmış. Selahattin bir süre sonra işten ayrılmış, Muhittin kalmış. Aylar sonra Muhittin'e:

-Yahu, senin Sebahattin ne oldu? diye sormuşlar. Odacının gözleri parlamış ve:

-Selo böyyik adam oldi, çok böyyik adam oldi..., demiş.

-Allah Allah, nereden anladın büyük adam olduğunu? , diye yeniden sormuşlar.

-Şuradan ki, diye açıklamaya başlamış Kürt Muhittin, ne zaman ki telefon etsem, "yok" dedirtiyo...

DEMÇİ:

Öğretmen sınıfta Romen rakamlarının nasıl yazıldığını anlattıktan sonra karatahtaya XXII yazıp, bu nedir, diye sormuş.

Demçi'nin torunu Salih parmak kaldırıp yanıtlamış:

-İki duble rakı, iki tek votka, öğretmenim...

YILBAŞI HİNDİSİ:

Yılbaşı akşamı evine dönen koca, karısını biraz telaşlı görünce sormuş:

-Hayrola karıcığım, bir şey mi var?

-Sorma, demiş kadın, sana bir iyi, bir de kötü haberim var.

-Nedir, çabuk söyle...

-Aldığımız hindinin yerine yanlışlıkla papağanı kesip pişirmişim.

-Peki, iyi haberin ne?

-Papağanın sonunu gören hindimiz artık konuşuyor.

MODERN:

Karadenizli, İstanbul'da entel modasını benimsemiş. Saçlarını ortadan ikiye ayırmış, uzun bir sakal bırakmış, ince çerçevesi bir gözlük takmış... Bu kılıkta Taksim'de yürürken bir dostu çevirmiş

Karadenizli'yi:

-Mehaba Dursun... Tanımadın mı beni?..

Dursun uzun uzun bakmış dostunun yüzüne:

-Taniyamadum, demiş, pen saçlarımı ortadan içiye ayırıp, sakal piraktum da...

DÖRT İŞLEM:

Çıkarmayı bilmezdi,

Hayatta hep topladı, çarptı,

Bölmeyi varisleri yaptı.

KAPI:

Temel, zilzurna sarhoş bir durumda, taksiyle evine gidiyordu. Şöför, dikiz aynasından Temel'in soyunmaya başladığını gördü:

-Kolay gelsin beyim, ama burası ev değil.

-Ha neden daha önce söylemedun bağa?

-Ne olmuş sanki?

-Taksidan içeru cirerçen ayakkapularımı kapının dibinde pirakmazdum...

TEDAVİ:

Temel, arkadaşı İdris'e, son zamanlarda başına saplanan şiddetli baş ağrısından yakınıyordu. İdris, hemen çözüm formülünü anlatmaya başladı:

-Aynı şey ha penum da paşuma celdu pir zamanlar... Ama heman tedavusunu puldum daaa...

-Haçan nasıldur, ula İdrus, de bağa da...

-Paşum ağrımağa başladuğunda heman eve koşar idum.. Penum karu ha paşumu göğüslerinin arasuna koyar, paşumu okşar idu. Ağru o saatta geçer idu.

Formülü duyan Temel'in gözleri ışıdı:

-Ula İdrus, telefon ha işta purada... Arasan da senun ha pu karuyu... Evda isa yapsa aynı iyiliğu sevabına bağa da...

BEĞENMİŞ OLMA OLASILIĞI:

Temel, kitapçuya girdu, vitrindeki kitaplardan pirinu alarak tezgahtara yanaştı. Oldukça bilmiş bir ses tonuyla tezgahtara ricada pilundi:

-Ha pu kitabi paket eder misiniz?

Tezgahtar kız, pir kitaba pir da Temel'a bakti:

-Peyefendu, dedu, ha siz pu kitabın aynısından dün ve önce-kü gün ve daha öncekü gün birer tane almamış muydunuz?

Temel, işinekarışılmasından rahatsız bir edayla yanıtları:

-Ne yani, peğenmiş olma olasuluğumuz yok midur?

MİŞON EVDE Mİ?:

Mişon'un karısı Raşel, bir arkadaşına anlatıyor:

-Geçen ay kapı çaldı, baktım kapıda yakışıklı bir delikanlı duruyor. Mişon evde mi?, diye sordu.

Yok, deyince üstüme atıldı, yatak odasına sürükleyip şapur şupur, şapur şupur, defalarca şapur şupur...

-Eee?

-Geçen hafta yine kapı çaldı. Yine aynı delikanlı Mişon'u sordu, yok, deyince üzerime atıldı, yatağa götürdü, şapur şupur, şapur şupur, defalarca şapur şupur...

-Eee?

-Önceki gün yine kapı çaldı. Yine aynı delikanlı. Yine Mişon evde mi?, diye sordu. Yok, deyince yine yatağa sürükledi, üstüme çıktı, şapur şupur, şapur şupur, defalarca şapur şupur...

-Eee?

-Anlamadım yani, bu çocuk bizim Mişon'dan ne istiyor be kuzum?

KAYNAKÇA

- 1- Akmajian, Adrian, Richard A. Dewers and Robert M. Harish. (1984). *Linguistics: An Introduction to Language and Communication*. The MIT Press. USA.
- 2- Apte, Mahadev. (1988). 'Disciplinary Boundaries in Humorology: an Anthropologist's Ruminations.' *International Journal of Humor Research*. Vol.1. No.1 Mouton and Gruyter. Berlin.
- 3- Asena, Duygu. (17.10.1992). "Kaçak Ete Gitmek." Milliyet. İstanbul.
- 4- Atalay, Atilla. (1990 a) "Eray". HIBIR. (sayı:39)
(1990 b) - - (sayı:46)
(1990 c) - - (sayı:47)
(1990 d) - - (sayı:48)
(1990 e) - - (sayı:76)
(1990). *Usulcacık*. Papirus Yayınları. İstanbul.
(1990. HLL:'Olay Yerinde İncelemeler'. HIBIR. Sayı: 42 .
(1990. HLL: 'Bir Dakika İzah Edeyim". HIBIR. Sayı: 86 .
(1991). HLL. 'Şifreli Körfez Konuşmaları.' HIBIR: İstanbul.
(1991). HLL. 'Baba III.' HIBIR:. İstanbul.
(1991). HLL.'Romence Alışveriş Rehberi.' HIBIR:. İstanbul.
(1991 a) HLL. 'Gıdada Yeni Arayışlar' . HIBIR . Sayı : 88 .
(1991 b) HLL. 'İl Kongrası'. HIBIR. Sayı:97 .
(1991 c) HLL . 'Köy Pansiyonunda Marjinal Tatil' HIBIR. Sayı: 114.
(1991 d) HLL. 'Muhalefet Cephesinde Seçim". HIBIR. Sayı: 120 .
(1991 e) HLL . 'Sosyete de Yaza Veda Partileri'. HIBIR . Sayı : 124
(1991 a) "Eray" HIBIR (sayı:94)
(1991 b) - - (sayı:95)
(1991 c) - - (sayı:108)
(1991 d) - - (sayı:115)
(1991 f) HLL. 'Kararsızlar İçin'. HIBIR . Sayı: 128.

(1991 g) HLL. 'Bürokrat Dramları'. HIBİR . Sayı132 .

(1992 a) - - (sayı:142)

(1992 b) - - (sayı:146)

(1992 c) - - (sayı:178)

(1993) . *Ebekulak* .Telos Yayıncılık. İstanbul.

- 5- Austin, J. L. (1965). *How to Do Things with Words*.(ed. by J. O. Urmson) Oxford Univ. Press. England.
- 6- Başkan, Özcan, (1988). *Bildirişim: İnsan-Dili ve Ötesi*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul.
- 7- Berger, Arthur Asa. (1987). "Humor: An Introduction." *American Behavioral Scientist*. Vol.30. No.1 Jan./Feb. USA.
- 8- Brilliant, Asleigh. (1987). "Pop Shots." *WHIMSY V*. Arizona State University. U S A.
- 9- Burton, Deirdre. (1980). *Dialogue and Discourse*. Routledge and Kegan Paul. England.
- 10- Carter, Ronald and Walter Nash. (1990). *Seeing Through Language*. Basil Blackwell Ltd. Oxford. England.
- 11- Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Halliday, McIntosh, Stevens. (1964). *Linguistic Sciences and Language Teaching*.
Strang, B. M. H. (1962). *Modern English Structure*.
Stevens, Peter. (1964). *Varieties of English*.
Quirk, Randolph. (1962). *The Use of English*.
- 12- Cotton, Eleanor Greet. (1986). "Absurd, Bizzare and Witty Notions about Language." *WHIMSY IV*. Arizona State University. USA.
- 13- Crystal, David and Derek Davy. (1969). *Investigating English Style*. Longman. England.
- 14- Cummings, Herb. (1987). "The World Humor Movement: Is it jusy a Cliche?" *WHIMSY V*. Arizona State Unicersity. U S A.
- 15- Davies, Christie. (1987). 'Language, Identity, and Ethnic Jokes about Stupidity.' *International Journal of the Sociology of Language*. Vol.65.
- 16- DeVito, Joseph A. (1976). *Communication:Concepts and Processes*. Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs. New Jersey. U S A.

- 17- Ersan, Adnan (1990). *Güldüren Espriler*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- 18- Ersan, Adnan (1985). *Güldüren Soğuk Bilmeceler*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- 19- Frankofoni. (1991). Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırma Ortak Kitabı. (s.179-186). Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- 20- Gordon, W. Terence. (1988). "Making Fun of / Making Sense of / Making Jokes in C. K. Ogden's Basic English" *WHIMSY VI*. Arizona State University. USA.
- 21- Grice, H. (1975). 'Logic and Conversation.' *Syntax and Semantics III: Speech Acts*. (eds: P. Cole and J. L. Morgan) Academic Press. USA.
- 22- Guralnik, David B. (ed. in Chief 1970). *Webster's New World Dictionary of the American Language*. Second College Edition. The World Publishing Company. USA.
- 23- Haines, Wesley N. (1987). "Laugh More, Live Longer: You're Only Old Once." *WHIMSY V*. Arizona State University. U S A.
- 24- Halikarnas Balıkcısı. (1963). *Aganta Burina Burinata*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- 25- Hancher, Michael. (1980). 'How to Play Games with Words: Speech Act Jokes.' *Journal of Literary Semantics*. Vol.IX. No.1. Holland.
- 26- Haynes, John. (1989). *Introducing Stylistics*. Unwin Hyman. London. England.
- 27- Hürriyet. (1989). *Levent Kırca'dan Fıkralar*. İstanbul.
- 28- Joos, Martin. (1967). *The Five Clocks*. Harcourt Brace Jovanovich. USA.
- 29- Jordan, David K. (1988). "Humor or What's Funny about Esperanto?" *WHIMSY VI*. Arizona State University. USA.
- 30- Kasnak, Eréndiz. (1987). *Dünya Mizahından 300 Fıkra*. Kastaş A. Ş. Yayınları. İstanbul.
- 31- Kudret, Cevdet. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*. Cilt:2 İnkılap ve Aka Kitabevleri. İstanbul.
- 32- Kutay, Cemal. (1970). *Ağlamamak İçin Nelere Gülerlerdi?*. (Geçmişten Günümüze Türk Kitaplığı: 5). Sile Matbaası. Arkın Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul.

- 33- Leech, Geoffrey N. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman Group Ltd. London. England.
- 34- Lyons, John. (1977). *Semantics*. Vol.1 Cambridge University Press. Cambridge. England.
- 35- Metis Yayınları (1989). *Biz De Duvar Yazısıyız*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- 36- Nash, Walter. (1985). *The Language of Humour*. Longman Group Ltd. London. England.
- 37- Özdemiroğlu, Vedat (1990). *Kaldırım Yazıları*. İstanbul : Cep Kitapları.
- 38- Perret, Gene. (1987). "The Round Table." *WHIMSY V*. Arizona State University. U S A.
- 39- Raskin, Victor. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. D. Reidel Publishing Company. U S A. (1986). "Language, Linguistics, and Humour." *WHIMSY IV*. Arizona State University. USA. (1987). 'Linguistic HeuristicS of Humor: a Script-based Semantic Approach.' *International Journal of the Sociology of Language*. Vol.65.
- 40- Salameh, Waleed A. (1986). "Humor Immersion Training (TM) for Fun and Profit." *WHIMSY V* Arizona State University. U S A.
- 41- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge Univ. Press. England.
- 42- Sevilen, Muhittin. (1969). *Karagöz*. Milli Eğitim Yayınevi. İstanbul.
- 43- Tillyard, EM.M.W. (1970). *The Elisabethan World Picture*. Penguin Books. England.
- 44- True, Herb. (1988). "Humor Power." *WHIMSY V*. Arizona State University. U S A.
- 45- Ünver, Oral. (1965). *Öp Hacivat'ın Elini*. Üsküdar. İstanbul.
- 46- Üstündağ, Metin(1990). *Heey... Kımıl Zararlısı Olma Kımıl-da Biraz*. İstanbul: Yılmaz Yayınları
- 47- Yücebaş, Hilmi. (1976). *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*. Milliyet Dağıtım Ltd. Şirketi. İstanbul.

“Son yirmi-otuz yıldan beri gülmece alanındaki bilimsel çalışmalardan, gülmecenin öneminin iyice belirginleşeceği yolunda sonuçlar elde edilmeye başlanmış, Avrupa ve özellikle Amerika’daki çeşitli üniversitelerde gülmece ile ilgili bölümler açılmıştır. Gülmece artık aşağı tabakanın verileri ve bayağı insanların yapıtları ve yaşamları olarak değil, her çeşit insanın incelemeye değer verileri olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Ülkemizde gülmece konusu ve alanı çok zengin olmasına karşın, bu alandaki bilimsel inceleme ve çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bilimsel yöntemlerle incelenemeyen yapıtlar da değerlerini ortaya sermekten yoksun bırakılmakta, en kötüsü de, gülmece sanatında gülmeceyi gülmece yapan yapılar ve öğeler anlaşılamamaktadır.

Kitabın birinci bölümünde, kuramsal bilgiler, gülmecenin ne olduğu, diğer alanlarla ilişkileri, özellikle dilbilimle olan ilişkisi ve gülmecenin tarihi anlatılmaktadır.

İkinci bölümde ise birinci bölümde ele alınan kuramsal bilgiler ve dilbilimsel veriler ışığında Karagöz oyunları, gülmecede kesimsel dil kullanımları, duvar ve kaldırım yazıları, Türkiye’den çeşitli mizahçılar oldukça ilginç örneklerle incelenmektedir.

Elinizdeki bu kitap, gülmece alanındaki bazı yapıtları inceleyebilmek düşüncesiyle ortaya çıkmış kitapların belki de ilki olmaktadır.”

Gülmecenin kuramına doğru.....

● İ n c e l e m e

ISBN 975-553-308-7

9 789755 533087

DORUK

Seyhan